

มจร ปาฬศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร ปาฬศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตปาฬศึกษาพุทธโฆส
www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕

Vol ๔ No.๒ May – August ๒๐๒๑

ISSN : ๒๕๓๙-๕๓/๓/๓

❖ **วัตถุประสงค์**

๑. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศึกษาศาสตร์ (จิตวิทยา บริหาร การศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๒. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน

๓. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ ๓ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ ๓๐ เมษายน ปิดรับบทความ ๓๑ มีนาคม
ฉบับที่ ๒	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ ๓๑ สิงหาคม ปิดรับบทความ ๓๑ กรกฎาคม
ฉบับที่ ๓	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ ๓๑ ธันวาคม ปิดรับบทความ ๓๐ พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ **ข้อกำหนดของบทความที่ตีพิมพ์**

บทความทั้งหมดที่ตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่านต่อ ๑ บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

๑. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
๒. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
๓. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณากลับกรองผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
๔. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๐๘/๕ หมู่ที่ ๒ วัดมหาสวัดินาคพุฒาราม ซอยวัดมหาสวัดินาค พุทธมณฑลสาย ๖-นครชัยศรี ตำบลหมอมเกิร์ต อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗/๓๑๓/๐

โทรศัพท์/โทรสาร: ๐ ๓๔๒๙ ๙๓๕๓

www. <https://so๐๕.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนและความคิดเห็นของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ ๔๔/๑๓๒ หมู่ที่ ๖ ซอยก้านน้มน้มน ๓๖ ถนน
ก้านน้มน้มน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๕๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๒-๒๑๑๙, ๐๘-๑๕๖๖-๒๕๔๐

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ **บรรณาธิการ**

พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phra Dhamvajiracarya (Suchart Kittipaño)

❖ **กองบรรณาธิการ**

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Sutep

Mahamakut Buddhist University

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornraavidyalaya University

❖ **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

ว่าที่ ร.ต.อุทัย ภูมิประมาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Sub Lt. Uthai Phoomparmarn

Mahachulalongkornraavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ ๓ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ ๓ กันยายน – เดือนธันวาคมของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.)

บรรณาธิการบริหาร

หน้า

VV ϵ

แม่ชีนันทัญช อัครศักดิ์

- ১৫

၆၀

อูทัย ภูมิประมาณ, นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร, ชัยชาญ ศรีหานู

- ৫৫

พระมหาพงษ์เทพ ปภากร

- ১৫

พระครูสังฆรักษ์วรท อภิวโร, อุทัย สติมั่น

- எ/எ

พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (วีระสิทธิ์ มหาวิโร), พระมหาวิโรจน์ คุณุตตวิโร

- ୩୫

พระณรงค์ พนฺธุณโม, พระมหาวิโรจน์ คุณุตตวีโร

- ❖ วิเคราะห์หลักธรรมและความเชื่อในประเพณีงานศพของชาวมัญจาคะเกร็ด จังหวัดนonthaburi ๙๙
A Buddhist Principles Analysis and Funeral Traditions of Raman People in Koh Kret,
Nonthaburi
พระปลัดสนั่น สจฺจวโร, อุทัย สติมั่น
- ❖ วิเคราะห์การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง
ในจังหวัดนครปฐม ๑๐๘
Analysis of Creation and Development of Community-Based Tourism Networks
of Lao Khrang Ethnic Groups in Nakhon Pathom Province
วรารณ พูลสวัสดิ์, นงนุช ยั่งรอด, ปิยนาท อิมดี
- ❖ การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ภายใต้บริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด
เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ๑๑๙
Mathematical Thinking Development under the Lesson Study and Open Approach
Context on Shapes
จตุพร นาสินสร้อย, นฤมล ช่างศรี, ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์
- ❖ ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนการสอน
ในยุคออนไลน์ ๑๓๑
Positive Interactions between Teachers and Higher Education Students through
Online Teaching
ประภัศร ชโลธร, อัจฉราพร ฉากครบุรี
- ❖ การจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน ๑๕๑
Teaching Management and Promoting Morality and Ethics for Learners
อัจฉราพร ฉากครบุรี
- ❖ แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด ๑๖๙
Mathematical Ideas in Mathematics Classroom Using Lesson Study and Open Approach
สันติ บรรเลง, ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, นฤมล ช่างศรี
- ❖ ผลของการจัดการเกษตรในพื้นที่วัดต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ๑๘๒
Effects of Agricultural Management in Temple Area to Life Quality of Community
สมภาพ เรืองสังข์

- ❖ การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศึกษาเฉพาะวัดพระยาสุเรนทร์เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ๑๙๕
BUDDHIST TOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF WAT PHRAYA SUREN,
KLONG SAM WA, BANGKOK
พระปลัดวชิรสถนธ์ นรินโท (แพทอง), อุทัย สติมัน
- ❖ การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน ๒๐๔
A Study of the Principles of Buddhaddhamma as Appeared in Vessantara Jataka in Present Thai Society
พระปลัดชัยฤทธิ์ โชติวโร, พระมหาวิโรจน์ คุณุตตวีโร
- ❖ ความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ
ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-๑๙) ๒๑๓
The People's Satisfaction with The Sangha Community in Pak Nam Sub-District, Mueang District,
Samut Prakan Province in Epidemic of Coronavirus Disease ๒๐๑๙ (Covid-๑๙)
พระวินัยธรยุทธนา ภททญาโณ, พระมหาวิโรจน์ คุณุตตวีโร
- ❖ สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต ๒๒๔
A state or condition of life phenomena
สรวิชัย วงษ์สอาด
- ❖ วิเคราะห์แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร:
กรณีศึกษาพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวงษ์) ๒๔๒
An Analytical Study of Vipassana Teaching Way According to the Principle of Mahasatipathana Sutta:
Case Study Phrakrubhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivangso)
พระมหาธีรพงษ์ วรญาณโมลี
- ❖ การพัฒนาองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา
ของบัณฑิตวิทยาลัย ๒๕๓
The Buddhist Culture on Generosity of The ASEAN Community: A Case Study in Thailand and Cambodia
สมคิด เศษวงศ์, สุเทพ อารมณรัช, มงคล เกตุพันธ์
- บทวิจารณ์หนังสือ**
- ❖ ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุนิพพานในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ๒๖๖
นายไพฑูรย์ อุทัยคาม
- ❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน ๒๓๓/๓

พระพุทธเจ้าทรงขับไล่พระออกจากสำนักเพราะความโกรธ จริงหรือ

Did the Buddha really drive the monks out of
the institute because of anger ?

แม่ชีนันทณัฏ อัครศักดิ์, Maechee Nunthanat Atsadonsak¹

E-mail: nunthanat9.mcu@gmail.com

Received: May 19, 2021 Revised: June 14, 2021

Accepted: June 14, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “พระพุทธองค์ทรงขับไล่พระออกจากสำนักเพราะความโกรธ จริงหรือ” โดยเป็นการถอดบทเรียนผ่านรายการ “บาลี : พระพุทธพจน์ทุกคนเรียนได้” จากการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ร่วมกับการศึกษาวิเคราะห์ตามต้นฉบับคัมภีร์ดั้งเดิม (Original Pali) หรือ บาลีพุทธวจนะ (Canon) คือพระไตรปิฎก, อรรถกถา, ฎีกา หรือจากคัมภีร์อื่นๆ เช่น อนุฎีกา สารัตถทีปนีฎีกา และอื่นๆ ตามแหล่งข้อมูลที่สำคัญประกอบกัน ทั้งนี้รูปแบบการศึกษาดังกล่าวจะทำให้เกิดความกระจำต่อการศึกษาวเคราะห์ยิ่งขึ้น ซึ่งหากศึกษาคัมภีร์หรือตำราเฉพาะบางแง่มุมเดียว อาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนต่อการเข้าใจที่ถูกต้องได้ ทั้งนี้ประเด็นที่เลือกศึกษาเป็นตัวอย่างของรูปแบบการเรียนรู้ทางคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การแสดงท่าทีต่อการปกครองคณะสงฆ์ใหญ่ในสมัยครั้งพุทธกาลที่ทำให้เกิดข้อสงสัยในหลายประการ ซึ่งประเด็นการศึกษาสอดคล้องกับสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ 3 ประเด็น ดังนี้ 1) พระพุทธองค์ทรงขับไล่พระออกจากสำนัก, 2) พระพุทธองค์ยังละความโกรธไม่ได้ ใช่หรือไม่ และ 3) พระพุทธเจ้าเป็นลัทธิปัญญาจริงหรือ เหตุใดจึงไม่ทรงทราบอุปายที่จะทำให้พอพระทัย โดยเนื้อความปรากฏใน จาตุมสูตร พระสูตรนี้เป็นการบรรยายโวหาร แบบถาม-ตอบ และมีอุปมาอุปไมยประกอบ กล่าวถึงพระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ภิกษุอาคันตุกะ 500 รูป เพื่อแสดงถึงมารยาทในการอยู่ร่วมกัน แนวทางการปกครองคณะสงฆ์ และภัยของบรรพชิตผู้บวชใหม่ 4 ประการ 1) ความไม่อดทนต่อคำสอน ๒) ความเห็นแก่ปากท้อง 3) ความห่วงใยจากกามคุณ 5 (รูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส) และ

---

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม / Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhaghosa Nakornphathom Campus.

การขาดการสำรวจอินทรีย์ต่อมาตุคาม (สตรี) ภัยดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นภัยที่อันตรายอย่างยิ่งต่อ
บรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้

คำสำคัญ: (พระพุทธเจ้า), (การขับไล่), (การปกครอง), (ความโกรธ), (ภัย)

Abstract

This article has focused on questionable issue ‘Did the Lord Buddha expel the monks by anger? It uses the lesson learned through programme ‘Pali: the Buddha's teaching all can learn’, which is a transcription of the lessons from online teaching and analysis of the Original Pali or the Pali canon from *Tipiṭaka*, *Aṭṭhakathā*, *Tīkā*, or others such as *Anu-tikā*, *Madhu-tikā*, etc., based on the important sources of information. However, this study model will illustrate analytical studies, if one aspect of study from the scriptures or texts can cause discrepancies in the correct understanding. The issues selected to learn, an example of a learning style in Theravada Buddhism, are attitudes towards the rulership of a large group of monks during the Buddhist era that raised many questions. Three online learning materials align with the above studied issues: 1) The Buddha expelled the monks from monastery, 2) The Buddha did not abandon his anger, didn't he? and 3) Was the Buddha omniscient? Why was he not aware of the intrigue that would please him? This document appearing in *Cāṭumāsuttā* is a narrative, a question & answers, and a metaphor which mentioned that the Buddha delivered to 500 monks to show the required manners of living together, guidelines for the administration of the Sangha and four dangers of the newly ordained including; 1) intolerance to teachings 2) stomach's sake, 3) allowing the five sensual desires (form, sound, smell, taste, touch) and 4) uncontrol of the senses when contacting women. Such a danger is considered extremely dangerous to the monks in Buddhism.

Keywords: (Pali), (Tipiṭaka), (administration), (danger), (monk)

1. บทนำ

การศึกษาตามต้นฉบับคัมภีร์ดั้งเดิม (Original Pali) หรือ บาลีพุทธวจนะ (Canon) ดังคำที่ว่า **ปริยตฺติ นฺ ไซ มฺลํ สาสนสฺส มฺหสิโน อุทาทู ปฏิปตฺติติ ปริยตฺติติ ทิปเย** ปรากฏพระศาสนาของพระผู้แสงคุณอันยิ่งใหญ่ คือ ปริยัติ หรือ ปฏิบัติ ฟังตอบว่า ปริยัติเป็นรากฐาน และหากปริยัติธรรม อัตรธานหายไป แม้มีผู้ถือธุดงค์วัตรนับร้อยนับพันอยู่ ปฏิเวธธรรมย่อมไม่ปรากฏได้² เพื่อรักษา ความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธพจน์ และหนทางการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการเจริญปัญญาที่ถูกตรงตามคำ สอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง โดยบทความนี้เป็นการศึกษาภาษาบาลีใน พระไตรปิฎกผ่านการเรียนระบบออนไลน์ ทางช่อง “บาลี : พระพุทธพจน์ทุกคนเรียนได้” ในช่วง รายการ “อาทิตย์นี้มีเรื่องเล่า” โดย รศ.ดร. เวทย์ บรรณกรกุล (wate bunnakornkul) ได้บรรยายบน แพลตฟอร์มของยูทูป (Youtube)³ นับเป็นรูปแบบการศึกษาบาลีพระไตรปิฎกเชิงสร้างสรรค์ในยุค ดิจิตอล สามารถเข้าถึงได้ทุกเพศวัยโดยไม่จำกัดกาล อีกทั้งยังนำเสนอรูปแบบการศึกษาพระบาลีที่ ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎณณา วิสุทธิมรรค และคัมภีร์อื่นๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งหากขาดการศึกษาวรรณคดีบาลีเหล่านี้ เพียงเพราะศึกษาเฉพาะแค่ บางพระสูตร อาจเกิดมิจฉาทิฐิเป็นเหตุให้ติเตียนพระพุทธเจ้า⁴ และก่อให้เกิดอกุศลแก่ผู้ที่ศึกษาไม่ ถ่องแท้ได้

โดยการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้นเป็นการถ่ายทอดรูปแบบการศึกษาคัมภีร์ใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ผ่านประเด็นศึกษา 3 ประเด็น ดังนี้ 1) พระพุทธองค์ทรงขับไล่พระออกจาก สำนัก 2) พระพุทธองค์ยังละความโกรธไม่ได้ ใช้หรือไม่ และ 3) พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูจริงหรือ เหตุใดจึงไม่ทรงทราบอุบายที่จะทำให้พอบพระทัย เป็นต้น มีเนื้อความปรากฏใน จาตุมสูตร พระสูตรว่า ด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านจาตุมา ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของชาวศากยะ แคว้นสักกะ กล่าวถึง พระพุทธองค์ ทรงแสดงแก่ภิกษุอาคันตุกะ 500 รูป ซึ่งติดตามท่านพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ เพื่อมา เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เหตุเพราะเหล่าภิกษุสนทนากับภิกษุเจ้าถิ่น ส่งเสียงดังอีกทีก็อื้ออึง ในขณะที่มา เข้าเฝ้าพระองค์ ทำให้พระพุทธองค์ทรงขับไล่ออกมา เจ้าศากยะชาวเมืองจาตุมา และท้าวมหาพรหม ได้ทูลขอร้องให้ทรงอภัย เพราะพระใหม่บางรูปเมื่อไม่ได้เห็นพระศาสดาจะแปรปรวนเป็นอย่างอื่น จึง ทรงอภัยให้ และทรงได้สะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีมารยาทในสังคม แนวทางการปกครองคณะ

² พระอัครวงษ์สมหาเถระ, **สหุณีติปฺปรณํ (สุตฺตมาลา)**, พระมหาประนอม ธมฺมาลังกาโร (ธรรมาจริยะ) ปรีวรต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 11.

³ เวทย์ บรรณกรกุล, **บาลี : พระพุทธพจน์ทุกคนเรียนได้**, [ออนไลน์], https://www.youtube.com/channel/UC_HyZSOcVbDUSKeTRKvC-Q/playlists [6 พ.ค. 2564].

⁴ เวทย์ บรรณกรกุล, **พระพุทธองค์ทรงขับไล่พระออกจากสำนัก**, รายการ อาทิตย์นี้มีเรื่องเล่า, [ออนไลน์] <https://www.youtube.com/watch?v=OatDRyW9uYw> [6 พ.ค. 2564].

สงฆ์ และภัยของบรรพชิตผู้บวชใหม่ 4 ประการ⁵ ซึ่งเป็นการปกป้องและให้สติปัญญาต่อการดำรงอยู่ในพระธรรมวินัย เพื่อการเจริญอันยิ่งต่อไป

2. จาตุมสูตร

2.1 ที่มาของชื่อ

จาตุมสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยเหตุการณ์ในหมู่บ้านจาตุมา เรื่องพระอาคันตุกะพูดเสียงดัง ชื่อนี้ตั้งตามสถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตร ในหมู่บ้านจาตุมา ซึ่งเป็นถิ่นของชาวคากะแคว้นสักกะ⁶

2.2 ที่มาของพระสูตร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุประมาณ 500 รูป ขณะประทับอยู่ ณ อามลกีวัน (อามลกี น+มล ธารณ+ณฺว+อี มีรูปวิเคราะห์ว่า **โรค น มลตติ อามลกี** มะขามป้อมที่ไม่ทรงไว้ซึ่งโรค ชื่อว่า อามลกี)⁷ อามลกีวัน หมายถึง สวนมะขามป้อม ในหมู่บ้านจาตุมา โดยทรงพระประสงค์จะแสดงให้รู้ถึงมารยาทในการอยู่ร่วมกันและรู้จักระวังภัยอันตรายของผู้บวชใหม่ ๔ อย่าง

2.3 รูปแบบของพระสูตร

รูปแบบของจาตุมสูตร เป็นแบบบรรยายโวหาร แบบถาม-ตอบ มีอุปมาอุปไมยประกอบ และจัดอยู่ในประเภท **ปรัชญาสยะ**⁸ คือ เป็นไปตามอัธยาศัยของผู้อื่น หมายถึง ผู้ฟังแต่ละคนมีอุปนิสัยไม่เหมือนกัน พระพุทธเจ้าทรงใช้พระญาณส่องดูอุปนิสัยของคนผู้มีการมีสะสมมานาน ถึงกาลเวลาที่จะได้รับธรรม จึงทรงทราบว่าบุคคลนั้นเหมาะต่อการรองรับพระธรรมเทศนาอันต้องกับอัธยาศัย อันเป็นเหตุให้บรรลุธรรมได้ง่าย

2.4 ใจความสำคัญของพระสูตร

พระพุทธเจ้าทรงขับไล่เหล่าภิกษุ 500 รูป ที่ติดตามท่านพระสารีบุตร และท่านพระมหาโมคคัลลานะ เพื่อมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพราะเหตุที่เหล่าภิกษุนั้นสนทนากับภิกษุเจ้าถิ่น ส่งเสียงดังอื้ออึง เสมือนหนึ่งชาวประมงแย่งปลากัน

พวกเจ้าคากะชาวบ้านจาตุมา และท้าวสหัมบดีพรหม เข้าเฝ้ากราบทูลพระพุทธองค์ ให้ทรงอนุเคราะห์ภิกษุเหล่านั้น เพราะบางรูปเป็นพระบวชใหม่ เมื่อไม่ได้เข้าเฝ้าก็จะแปรผันไปเป็นอื่น เหมือนพืชอ่อนขาดน้ำ หรือเหมือนลูกโคอ่อนไม่เห็นแม่ พระองค์ทรงสดับอุปมาที่เหล่าชาวบ้านจาตุมาและ

---

⁵ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/157/130, ม.ม. (ไทย) 13/157/177.

⁶ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/157/130, ม.ม. (ไทย) 13/157/177, ม.ม.อ. (ไทย) 2/157/164.

⁷ พระมหาสมปอง มุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ พรินท์ติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 657.

⁸ **เหตุเกิดพระสูตร** พระผู้มีพระภาคและพระอรหันตสาวกแสดงพระสูตรทั้งหลายไว้ นั้น พระพุทธโฆสจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อธิบายว่ามีเหตุ 4 ประการ ดูรายละเอียดในบทนำ ที.สิ.อ. (ไทย) หน้า 14.

ท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูล ก็ทรงพอพระทัย ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงพาเหล่าภิกษุเข้าเฝ้า พระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงตรัสถามท่านพระสารีบุตรว่า มีความคิดเห็นอย่างไรที่พระองค์ทรงขับไล่ภิกษุสงฆ์ พระเถระกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีความขวนขวายน้อย ท่านก็ควรจะขวนขวายน้อยเหมือนกัน พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามมิให้ทำเช่นนั้น แล้วตรัสถามท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า ท่านกับท่านพระสารีบุตรจักช่วยกันปกครองภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสรับรองว่าพระองค์ พระสารีบุตร และท่านพระมหาโมคคัลลานะเท่านั้นที่เป็นบุคคลที่ควรแก่การปกครองดูแลคณะสงฆ์ จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงภัย 4 ประการ โดยเปรียบเทียบของชาวประมงกับภัยของภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ที่ต้องประสบเช่นกัน⁹

3. บทวิเคราะห์จากการศึกษาผ่านสื่อการเรียนรู้ออนไลน์

3.1 พระพุทธองค์ทรงขับไล่พระออกจากสำนัก

3.1.1 ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงขับไล่พระ

เหตุเกิด ณ หมู่บ้านจาทูมา พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ อามลกีวัน ป่ามะขามป้อม เหล่าภิกษุประมาณ 500 รูป โดยมีท่านพระสารีบุตร และท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า เดินทางมาเพื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค เหตุที่มาเพราะครูปาจารย์พระเถระทั้งหลายท่านคิดว่า กุลบุตรเหล่านี้ตั้งแต่บวชมา ยังไม่เคยเห็นพระพุทธองค์เลย จึงหวังเพื่อให้เหล่าภิกษุนี้ ได้มีโอกาสเข้าเฝ้า ได้ฟังธรรม แล้วจักตั้งมั่นตามอุปนิสัยของตน ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้น เมื่อมาถึงได้สนทนาปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น และจัดเสนาสนะ เก้าบาตรและจีวรอยู่นั้น ส่งเสียงเอะอะเอ็ดตะโรดังขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสถาม แล้วทรงให้ตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมา ว่า **คจฺจณ ภิกฺขเว, ปณฺาเมมิ โว, น โว มม สนฺติเก วตฺถพฺพนฺติ**.¹⁰ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราขอขับไล่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย ไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา”¹¹ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ลุกจากอาสนะถวายนอกริเวศพระผู้มีพระภาค ต่างก็เก็บเสนาสนะเก้าบาตรและจีวรจากไป¹² ในที่นี้ภิกษุทุกรูป รู้สึกเสียใจ และยอมรับว่าตนทำผิดจริง จึงไม่มีภิกษุรูปใดโต้แย้งพระองค์

3.1.2 เจ้าศากยะชาวบ้านจาทูมา และพรหม อารธนาพระพุทธเจ้า ขอความอนุเคราะห์ให้เหล่าภิกษุ

---

⁹ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/157-161/130-134, ม.ม. (ไทย) 13/157-161/177-182, ม.ม.อ. (ไทย) 2/157-161/164-167.

¹⁰ ม.ม. (บาลี) 13/157/131.

¹¹ ม.ม. (ไทย) 13/157/138.

¹² ม.ม.อ. (ไทย) 2/157/165.

เจ้าศากยราชว้านจาตุมาและพรหม ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลขอพระองค์จงทรงอนุเคราะห์¹³ โดยใจความว่า ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะบวชไม่นาน เมื่อไม่ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค จะพึงมีความน้อยใจ และมีความแปรผันไป อุปมาดังเช่น “พืชที่ยังอ่อนเมื่อขาดน้ำก็จะเหี่ยวเฉา แปรเปลี่ยนสภาพไป และลูกโคอ่อนเมื่อไม่เห็นแม่ก็จะร้องหาเที่ยวชมชานไป แม้ฉันใด ในภิกษุสงฆ์นี้ ภิกษุทั้งหลายที่ยังเป็นนวกะบวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน”¹⁴ เมื่อพวกเจ้าศากยและท้าวมหาพรหม เข้ามากราบทูลให้พระองค์ทรงยกโทษให้เหล่าภิกษุสงฆ์ พระเถระนั่งอยู่ในที่นั้น ได้เห็นท้าวมหาพรหม ด้วยทิพยจักขุ ได้ยินเสียงทูลอ้อนวอนด้วยทิพโสตธาตุ และได้ทราบความที่พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยด้วยเจโตปริยญาณ

ศาสนิกชนในครั้งพุทธกาล แม้กระทั่งเหล่าเทพเทวา ได้ห่วงใยและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง กับกุลบุตรที่จะเป็นอายุกาลพุทธศาสนาในอนาคต ถือว่าเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรทำ นอกเหนือจากการดำรงชีพ ควรบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เพื่อช่วยมวลมนุษยชาติหลุดพ้นจากทุกข์โศกภัยทั้งปวง

3.1.3 พระพุทธองค์ทรงตรัสถามพระเถระ

พระพุทธองค์ทรงตรัสกับท่านพระสารีบุตรว่า “**กนิติ เต สารีบุตร อโหสิ มยา ภิกขุสฺสเฆ ปณามิเต**”¹⁵ แปลว่า “สารีบุตร เมื่อเราขับไล่ภิกษุสงฆ์ เธอได้มีความคิดอย่างไร” ? ข้าพระองค์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคทรงขับไล่ภิกษุสงฆ์แล้ว บัดนี้ พระองค์จักทรงมีความชวนชวายน้อย”¹⁵ เจริญธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ในปัจจุบันอยู่¹⁶ แม้เราทั้งหลายก็จักมีความชวนชวายน้อย ควรเจริญธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอยู่เช่นกัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า **อาคเมหิ ตวํ สารีบุตร, อาคเมหิ ตวํ สารีบุตร ญาณมมสุขวิหารํ, น โข เต สารีบุตร ปุณฺณิ เอวรูปิ จิตฺตํ อุปฺปาเตตพฺพนฺติ**. แปลว่า “สารีบุตร เธอจงรอก่อน เธอจงรอก่อน ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน จงพักไว้ก่อน เธอไม่ควรให้ความคิดเห็นปานนี้เกิดขึ้นอีก”

แล้วได้สั่งเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมาตรัสถามเช่นเดียวกัน ท่านพระมหาโมคคัลลานะ กราบทูลว่า “ข้าพระองค์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาค ทรงขับไล่ภิกษุสงฆ์แล้ว บัดนี้ พระองค์จักทรงมีความชวนชวายน้อย เจริญธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอยู่ ข้าพระองค์และ

¹³ การอนุเคราะห์ คือ 1) การอนุเคราะห์ด้วยอาภิส 2) การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) 2/159/166, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 28, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อริยมรรค ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวคอมมิวนิเคชัน จำกัด, 2559, หน้า 495.

¹⁴ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/158-159/131-133, ม.ม. (ไทย) 13/158-159/178-180.

¹⁵ **อุปโปสสุก** ผู้มีความชวนชวายน้อย, ผู้มีความขะมักเขม้นน้อย ม.ม.อ. (ไทย) 2/160/166, วิสุทธิ. (ไทย) 16/851, สมันต. (บาลี) 3/15.

¹⁶ **ญาณมมสุขวิหาร** ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน คือ ผลสมาบัติ ม.ม.อ. (ไทย) 2/160/166.

ท่านสารีบุตรจักช่วยกันปกครองดูแลคณะสงฆ์” พระองค์ทรงตรัสว่า **สารุ สารุ โมคคัลลาน, อหิ วา หิ โมคคัลลาน ภิกขุสงฆ์ ปรีหเรยฺย สารีบุตรโมคคัลลานา วาติ.** แปลว่า “ดีละ ดีละ โมคคัลลานะ ความจริงเรา สารีบุตร หรือโมคคัลลานะเท่านั้น ควรบริหารภิกษุสงฆ์”¹⁷

บทสนทนาดังกล่าวข้างต้น พระพุทธองค์ทรงสนทนากับพระมหาเถระได้สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงท่าทีของการอยู่ร่วมกันของคณะสงฆ์ ๒ แนวทาง ดังนี้

1) เมื่อเกิดปัญหาในหมู่คณะสงฆ์ คือ การวางเฉย หลบหลีกปลีกตัวไป แสวงหาความสุขเฉพาะตน

2) แก้ไขปัญหา คือ เข้าไปจัดการแก้ไขปัญหานั้น ให้หมดสิ้นผ่านไปด้วยดี เพื่อความผาสุกของหมู่คณะ

ท่าทีที่แตกต่างกันทั้ง 2 นี้เป็นท่าทีของพระอรหันต์ทั้งคู่ ดังนั้น จึงไม่ใช่ท่าทีที่ออกมาจากความเห็นแก่ตัวหรือกิเลสใดๆ หากเป็นเรื่องของมุมมอง และอาจรวมถึงวิสัยทัศน์ที่แตกต่างกัน

3.1.4 ภัยของภิกษุผู้บวชใหม่ 4 ประการ คือ

1) **อุมิภยํ** ภัยจากคลื่น หมายถึง ความไม่อดทนต่อคำสอน เพราะความโกรธ ความคับแค้นใจ ความเบื่อหน่ายต่อคำตักเตือนพร่ำสอน จนถูกครอบงำด้วยกองทุกข์ เมื่อไม่หาทางชำระกิเลส ปลดปล่อยให้ความโลภ โกรธ หลง ครอบงำจิตใจ เป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม จึงเป็นเหตุหาความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตนเองไม่ได้

2) **กมุภิลภยํ** ภัยจากจระเข้ หมายถึง ความเห็นแก่ปากท้อง ถูกจำกัดด้วยระเบียบวินัยเกี่ยวกับการบริโภค ทำให้ทนอยู่ไม่ได้ ทนความอดอยากไม่ได้ ได้อาหารที่ถูกปากบ้าง ไม่ถูกปากบ้าง ได้มากบ้าง น้อยบ้าง ร้อนบ้าง เย็นบ้าง เค็มบ้าง จืดบ้าง เมื่อขาดสติปัญญาพิจารณาว่า การบริโภคอาหารเพื่อเลี้ยงธาตุ ๔ ให้มีชีวิตอยู่ เพื่อประกอบกุศลธรรม จะมากน้อย ดีหรือไม่ดี ก็เกิดความแค้น ความเจ็บ ความตายในที่สุด

3) **อาวญญภยํ** ภัยจากน้ำวน หมายถึง กามคุณ 5 (รูป, รส, กลิ่น, เสียง, สัมผัส) ทำให้เกิดความห่วงใยพะวงไฝพะยานในกามสุข จนยากต่อการตัดใจจากกามคุณได้ เป็นเหตุให้เกิดความทะยานอยาก ไม่รู้จักจบสิ้น เห็นแล้วอยากเห็นอีก ได้ยินแล้วอยากได้ยินอีก ได้กลิ่นอยากได้นั้นอีก ได้ลิ้มรสอร่อยแล้วอยากอีก สัมผัสใดที่พอใจแล้วอยากสัมผัสอีก เกิดความทุกข์ กระวนกระวายใจ กระสับกระส่ายเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ หลงในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน ไม่มีสมาธิในการศึกษาปฏิบัติเพื่อชำระกิเลส กลับปล่อยให้กิเลสพอกพูน

4) **สุสุกาภยํ** ภัยจากปลาร้าย หมายถึง มาตุคาม เมื่อไม่รักษากาย วาจา และมีสติให้ตั้งมั่น ขาดการสำรวมอินทรีย์ เห็นมาตุคาม (สตรี) เกิดหลงรัก เหตุเพราะราคะรบกวนจิตใจ จิตใจเศร้าหมอง ชุ่มมัว กระวนกระวาย กระสับกระส่าย ต้องการที่จะอยู่ใกล้กับคนที่ตนรัก อยากพุดออยาก

---

¹⁷ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/160/133, ม.ม. (ไทย) 13/160/182, ม.ม.อ. (ไทย) 2/160/166.

ล้มผัส ลุ่มหลงอยู่ในลาภ อยากได้ทรัพย์สมบัติมากๆ มาให้หญิงที่ตนรัก เป็นเหตุให้ไม่สนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรม ตามพระธรรมวินัย เป็นการทำลายพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธา ไม่มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะจิตใจมีแต่ตัณหาราคะ นำความเดือดร้อนมาให้ตนเอง ผู้อื่น และพุทธศาสนา¹⁸

ภัยทั้ง 4 ประการนี้ อันเป็นเหตุให้กุลบุตรผู้บวชในธรรมวินัยนี้ ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้ไม่ยั่งยืน เป็นเหตุให้ต้องลาสิกขาไป ถือว่าเป็นภัยที่อันตรายอย่างยิ่งต่อบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ ในปัจจุบันสังคมได้ถูกครอบงำด้วยวัตถุนิยมเป็นส่วนมาก และมีคามคุณูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ที่ยั่ววนชวนให้บรรพชิตที่ไม่เคร่งครัดปฏิบัติอยู่ในกรอบแห่งศีล ซึ่งสามารถตกเป็นเหยื่อได้ง่าย ฉะนั้นพึงควรเว้นจากพฤติกรรมอันเป็นของคฤหัสถ์ และลงมือปฏิบัติพฤติกรรมเยี่ยงนักบวช รักษาศีล เจริญสมาธิ และเจริญปัญญา เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นจากกิเลส เริ่มจากละความชั่วที่แสดงออกทางกาย และวาจาด้วยการรักษาศีล ทำจิตให้สงบจากกิเลสอย่างกลางที่ตนเองอยู่ในจิตใจ และสุดท้ายขจัดกิเลสอย่างละเอียดด้วยการใช้ปัญญา ถ้ามองโดยสังเขปแล้ว เพื่อแสวงหาความพ้นทุกข์ คือ เป็นการบวชเพื่อหนีการเวียนว่ายตายเกิด หรือที่เรียกว่า สังสารวัฏ

3.2 พระพุทธองค์ยังละความโกรธไม่ได้ ใช่หรือไม่

ในภิกขุพณณามิตปัญหา ปัญหาว่าด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าขับไล่ภิกษุ พระเจ้ามิลินท์ได้ตรัสถามท่านพระนาคเสนว่า พระผู้มีพระภาคทรงภาวนิตข้อความที่ว่า “เราเป็นผู้ไม่โกรธ ปราศจากกิเลสดุจตะปุดจริงใจ”¹⁹ เพราะเหตุใด พระพุทธองค์ทรงขับไล่ท่านพระสารีบุตร และท่านพระโมคคัลลานะ พร้อมทั้งเหล่าภิกษุประมาณ 500 ดังปรากฏในจาทุมสูตร ว่า **คจฺจถ ภิกฺขเว, ปณฺณเมมิ โว, น โว มม สนฺติเก วตฺถพฺพนฺติ** “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไป เราขอขับไล่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา”²⁰ พระตถาคตทรงละความโกรธไม่ได้ ใช่หรือไม่ จึงขับไล่เหล่าภิกษุนั้น

ท่านพระนาคเสนได้ตอบวิสัยสนาว่า “มหาบพิตร พระผู้มีพระภาคทรงภาวนิตความข้อนี้ไว้ว่า “เราเป็นผู้ไม่โกรธ ปราศจากกิเลสดุจตะปุดจริงใจ” เป็นความจริง และทรงขับไล่ท่านพระสารีบุตร และท่านพระโมคคัลลานะ พร้อมทั้งเหล่าภิกษุ แต่ว่า ข้อที่ทรงขับไล่บริษัชนั้น ไม่ได้ทรงทำเพราะความขุ่นเคือง

¹⁸ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/161-165/133-136, ม.ม. (ไทย) 13/161-165/182-185, ม.ม.อ. (ไทย) 2/161-165/167-168.

¹⁹ **อุกโกธโน วิคตฺติโลมฺสฺมิ** หมายถึง เราเป็นผู้ไม่โกรธ ปราศจากกิเลสดุจตะปุดจริงใจ ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (บาลี) 25/19/339, ขุ.สุ. (ไทย) 25/19/502, ขุ.สุ.อ. (ไทย) 1/19/42.

²⁰ ม.ม. (บาลี) 13/157/131, ม.ม. (ไทย) 13/157/178, ม.ม.อ. (ไทย) 2/157/165, พระติฎฐกจูฬายเถระ รจนา, **มิลินทปัญหาภาษาไทย**, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 280.

ท่านพระนาคเสนจึงได้ทำการปจฉา-วิสัชนากับพระเจ้ามิลินท์ ด้วยอุปมา และอุปไมย เปรียบเหมือนแผ่นดินใหญ่ และมหาสมุทร โดยสรุป ดังนี้

1) คนในโลกนี้ พลาดล้มลงไปบนแผ่นดินใหญ่ ตรงที่มีแต่รากไม้ ดอก หิน โคลนตม และพื้นดินที่ขรุขระนั้น หาใช่เพราะแผ่นดินใหญ่ขรุขระคือง จึงทำให้คนในโลกนี้พลาดล้มไป เพราะความประมาทไม่ระมัดระวัง เพราะแผ่นดินใหญ่ไม่มีความดีใจหรือเสียใจ อุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน พระตถาคตทั้งหลาย ทรงไม่มีความขุ่นเคืองหรือความชื่นชม ทรงเป็นผู้ปลอดพ้นจากความดีใจเสียใจ เมื่อเป็นอย่างนั้น จึงถูกขับไล่เพราะความผิดที่ตนได้ทำไว้เอง

2) มหาสมุทรในโลกนี้ ย่อมไม่อยู่ร่วมกับซากสัตว์ที่ตาย เพราะจะขัดขวางสัตว์ที่ตายแล้วลอยขึ้นฝั่งอยู่เช่นนั้น เพราะมหาสมุทรไม่ได้มีความขุ่นเคืองหรือความชื่นชม ปลอดพ้นจากความดีใจและเสียใจ อุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน พระตถาคตทั้งหลาย ไม่ทรงมีความขุ่นเคืองหรือความชื่นชม ทรงเป็นผู้ปลอดพ้นจากความดีใจเสียใจ เมื่อเป็นจริงดังนั้น เหล่าภิกษุทั้งหลาย จึงถูกขับไล่เพราะความผิดที่ตนได้ทำไว้เอง²¹

พระตถาคตทรงขับไล่ภิกษุ ผู้ที่รักตน เพื่อต้องการประโยชน์ บรรเทาความสุข ใคร่ความบริสุทธิ์ จึงทรงดำริว่า “ภิกษุเหล่านี้จักพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ และมรณะได้ โดยประการอย่างนี้”²² ดังนั้น จึงทรงขับไล่ เพื่อประโยชน์ของเหล่าภิกษุเหล่านั้นเอง

ทั้งนี้ พระองค์ทรงมีลักษณะแห่งความเป็นนักปกครองต้นแบบ โดยทรงใช้ทั้งพระคุณ และพระคุณในการปกครอง คือ ทรงใช้พระเดชในสภาวะการณ์ของหมู่บ้านจาตุมาในครั้งนี้ ด้วยทรงสร้างนโยบายการปกครองเพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ โดยทรงชี้ให้เห็นการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจในระเบียบวินัยเดียวกัน โดยอาศัยความเห็นชอบจากผู้ปกครองที่เหมาะสม คือ พระพุทธองค์ พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ในการตัดสินและดูแลอนุเคราะห์ผู้น้อยในปกครองดำเนินกิจกรรมและอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนการใช้พระคุณ พระองค์ทรงสร้างแรงจูงใจในการเหนี่ยวนำผู้อื่นปฏิบัติตามจรรยาวัตรอย่างงดงาม รวมทั้งทรงใช้ศิลปะในการปกครองใจผู้อื่นด้วยยุทธวิธีต่างๆ ในการขับเคลื่อนการเผยแผ่คำสอนอย่างกว้างขวางท่ามกลางอาณาจักรลัทธิความเชื่อดั้งเดิมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของลูกศิษย์ได้ พระองค์มิได้ทรงเป็นผู้ปกครองเพียงหยิบยื่นสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกศิษย์โดยทันที แต่ทรงใช้อุปายในการสอนลูกศิษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เข้าใจด้วยปัญญา จนสามารถพึ่งตนเองและนำพาตนไปสู่การแก้ปัญหาบรรลุลุคตม่งหมาย อันนำไปสู่การข้ามพ้นความทุกข์ได้ในที่สุด

²¹ พระติปิฎกจูฬายเถระ, มลีนทปัญหภาษาไทย, หน้า 281.

²² ดูรายละเอียดใน ขุ.จ. (บาลี) 30/49/123, ขุ.จ. (ไทย) 30/49/205, พระติปิฎกจูฬายเถระ, มลีนทปัญหภาษาไทย, หน้า 282.

3.3 พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูจริงหรือ เหตุใดจึงไม่ทรงทราบอุบายที่จะทำให้พอพระทัย

คำว่า **สัพพัญญู** (สพฺพชฺชญาณ+ภา อวโพเน+ฐ) หมายถึง พระพุทธเจ้า, พระสัพพัญญู, ผู้รู้ธรรมทั้งปวง มีรูปวิเคราะห์ว่า **สพฺพ ชานาติ สีเลนาติ สพฺพชฺชญาณ** พระนามว่าสัพพัญญู เพราะทรงรู้ธรรมทั้งปวงโดยปกติ²³ ซึ่งท่านแสดงสัพพัญญูไว้ 5 ประการ คือ

- 1) **กัมมสัพพัญญู** ทรงรู้จุดและอุบัติทุกอย่างของสัตว์ผู้เป็นไปตามลำดับกรรม
- 2) **สกิงสัพพัญญู** ทรงรู้สภาวะธรรมชาติทุกอย่างได้ในขณะญาณเดียว
- 3) **สทตสัพพัญญู** ทรงรู้สภาวะธรรมทุกอย่างตามความเป็นจริง
- 4) **สัตตสัพพัญญู** ทรงรู้สภาวะธรรมทุกอย่างด้วยพระปรีชาสามารถ
- 5) **ญาณสัพพัญญู** ทรงรู้สภาวะธรรมทุกอย่างด้วยพระปัญญา ที่ทรงตรัสรู้ร้อยสี่ ๔

สัพพัญญูทั้ง 5 อย่างนี้ หมายถึง ญาณสัพพัญญู คือ ตรัสรู้ร้อยสี่ 4²⁴ สิ่งใดๆ ในไตรโลกธาตุนี้ พระปัญญาจักขุของพระตถาคตนั้นไม่เห็น ย่อมไม่มี²⁵

คัมภีร์มิลินทปัญหาปกรณ์ ได้กล่าวถึง พุทธสัพพัญญูภาวะปัญหา หมายถึง ปัญหาว่าด้วยความ เป็นสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระเจ้ามิลินท์ได้ตรัสถาม-ตอบ กับท่านพระนาคเสน อธิบายโดยอุปมา-อุปไมย ในคำถามที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระสัพพัญญู จริงหรือ? ปรากฏใจความสรุปได้ ดังต่อไปนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นสัพพัญญูจริง แต่ว่าพระญาณที่เป็นเหตุรู้เห็น หาปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าจับไว้ทันทีไม่ พระสัพพัญญูญาณของพระองค์นั้น เนื่องด้วยการนึก คือ พระองค์ทรงนึกใคร่ควรรู้ถึงสิ่งที่ทรงต้องการรู้ก่อนแล้ว ย่อมรู้ได้ตามพระพุทธรประสงค์ เปรียบดัง ข้าวเปลือกเมื่อนับวางกองไว้ทีละเมล็ดจนได้แสนโกฏิเมล็ดแล้ว²⁶ ก็พึงถึงการจบสิ้นเสีย หยุดเสีย ย่อมเป็นจำนวนเทียบได้กับจิตที่เป็นชั่วขณะตติณวโมครั้งแรกเดียว²⁷ หมายถึง ชั่วขณะตติณวโมครั้งเดียวนั้นมีจิตเกิดขึ้น และดับไป สืบต่อกันไปถึงแสนโกฏิขณะ ในบรรดาจิตที่เป็นไป 7 ดวง เหล่านี้ได้แก่

- 1) จิตดวงที่ 1 คือ ถูกกิเลสทั้งหลายร้อยรัดเกี่ยวพันไว้ หมายถึง จิตของบุคคลผู้มีราคะ มีโทสะ มีโมหะ มีกิเลส เพราะยังมิได้อบรมกาย ยังมิได้อบรมศีล (ยังมิได้เจริญจิตตปาริสุทธิศีล มีปาฏิ

²³ พระมหาสมปอง มุทิโต, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์ พรินท์ติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 9.

²⁴ ส.ม. (บาลี) 19/1094/378-379, ส.ม. (ไทย) 19/1094/608.

²⁵ ดุราละเยียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) 156/501.

²⁶ แสนโกฏิเมล็ดตามอรรถกถาซึ่งแจ้ง เพราะปาลุสว่า **วาทส** ๑๐๐ วาหะ เป็นต้น เป็นมาตราดวงที่ไม่ได้ใช้แล้วในสมัยปัจจุบัน.

²⁷ พระติปิฎกจูฬายเถระ, **มิลินทปัญหาภาษาไทย**, หน้า 170.

โมกข์สังวรศีลเป็นต้น) ยังมีได้อบรมจิต (ความตั้งมั่นแห่งจิต) และยังมีได้อบรมปัญญา (วิปัสสนาปัญญา และมรรคปัญญา) นั้นจึงเกิดขึ้นและเป็นไปได้ซ้ำ²⁸

2) จิตดวงที่ 2 คือ จิตของบุคคลผู้เป็นพระโสดาบัน²⁹ ผู้ปัดอบายได้แล้ว (ผู้ปัดประตูเข้าไปในอบายภูมิทั้งหลาย มินรกเป็นต้น) บรรลุสัมมาทิฐิแล้ว (โสดาปัตติมรรค) และรู้แจ้งคำสอนของพระศาสดาแล้วนั้น ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปรวดเร็ว ในฐานะ 3 (ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งมัจฉาทิฐิ วิจิกิจฉา ความล่งเลงสงสัย และกิเลสทั้งหลายที่เป็นเหตุไปอบาย เป็นเหตุติดขัดเกาะเกี่ยวอยู่ในฐานะเหล่านี้) ย่อมเกิดขึ้นได้ซ้ำ และเป็นไปซ้ำในภูมิทั้งหลายที่เหนือขึ้นไป เพราะจิตเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ในฐานะ 3 และยังคงกิเลสที่เหนือขึ้นไปไม่ได้³⁰

3) จิตดวงที่ 3 คือ จิตของบุคคลผู้เป็นพระสกทาคามี ผู้มีราคะ โทสะ และโมหะ เป็นธรรมชาติที่เบาบางแล้วนั้น³¹ ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปรวดเร็วในฐานะ 5 (ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส 3 อย่าง มีมัจฉาทิฐิเป็นต้น ในจิตอย่างใด 1 และเพิ่มธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกามราคะอย่างหนาแน่น กับธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งพยาบาท อย่างหนาแน่น) เป็นไปได้ซ้ำในภูมิทั้งหลายที่เหนือขึ้นไป เพราะจิตเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ในฐานะ 5 และเพราะยังคงกิเลสที่เหนือขึ้นไปไม่ได้³²

4) จิตดวงที่ 4 คือ จิตของบุคคลผู้เป็นอนาคามี ผู้มีโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ³³ เพราะเป็นสังโยชน์ส่วนที่มรรคเบื้องต้นต่ำกว่าอรหัตตมรรคจะพึงละให้หมดไป ได้แก่สังโยชน์ 5 อย่าง คือ ลักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สลัปปตปรามาส กามราคะ และ ปฏิฆะ เป็นสังโยชน์ที่พระอนาคามีละได้ อันละได้แล้วนั้น ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปรวดเร็ว ในฐานะ 10³⁴ เป็นไปได้ซ้ำในภูมิทั้งหลายที่เหนือขึ้นไป เพราะจิตเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ในฐานะ 10 และเพราะยังคงกิเลสที่เหนือขึ้นไปไม่ได้³⁵

²⁸ ดูรายละเอียดใน อภ.สง. (บาลี) 35/31-36/26-27. และ อภ.สง. (ไทย) 35/31-36/33-34, พระติปิฎกจูฬายเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 170.

²⁹ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) 11/311/203, ที.ปา. (ไทย) 11/311/286-287, พระติปิฎกจูฬายเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 170.

³⁰ **ติหิ ภิกขเว ฐาเนหิ อาตปปี กรณีย** ภิกขุทั้งหลาย บุคคลควรทำความบากบั่นด้วยฐานะ 3 อย่าง (คือไม่ให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น และอดกลั้นต่อทุกขเวทนาอันแรงกล้า) ดูรายละเอียดใน อภ.ติก. (บาลี) 20/50/147, อภ.ติก. (ไทย) 20/50/211, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 170.

³¹ ธรรมชาติที่เบาบาง ก็เพราะมีความกลมุ่มร้อน มีกำลังอ่อน และนานๆ จึงจะบังเกิดสักครั้งหนึ่ง ไม่บังเกิดอยู่บ่อยๆ.

³² พระติปิฎกจูฬายเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 171.

³³ **โอรัมภาคิยสังโยชน์** คือ ธรรมที่มีคัสัตว์ไว้กับทุกข์เบื้องต้น ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) 11/315/208, ที.ปา. (ไทย) 11/315/302.

³⁴ ฐานะ 10 คือ ในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส 5 อย่าง ตามที่กล่าวแล้วในจิตอย่างใด 4 และในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโอรัม ภาคิยสังโยชน์ 5 อย่าง

³⁵ ดูรายละเอียดใน อภ.ทสก. (บาลี) 24/70/104, อภ.ทสก. (ไทย) 24/70/153-155, พระติปิฎกจูฬายเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 171.

5) จิตดวงที่ 5 จิตของบุคคลผู้เป็นพระอรหันตชีนาสพ ผู้ล้างมลทินได้แล้ว สำรอกกิเลสอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ได้ทำกิจที่ควรทำแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว³⁶ บรรลุประโยชน์ตนได้ตามลำดับ มีสังโยชน์ในภพอันสิ้นแล้ว บรรลุปฏิสัมภทา บริสุทธิอยู่ในภูมิของสาวกนั้น ย่อมเกิดขึ้นและเป็นไปรวดเร็วในวิสัยของสาวก เป็นไปได้ช้าในภูมิของพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะจิตบริสุทธิ์ในวิสัยของสาวก และเพราะจิตไม่บริสุทธิ์ในวิสัยของพระปัจเจกพุทธเจ้า

6) จิตดวงที่ 6 จิตของพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ด้วยตนเอง ไม่มีอาจารย์ เทียบไปคนเดียวเหมือนนอแรด (แสดงถึงความเป็นผู้มีปกติยินดีในการหลีกเร้น ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ แห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า) ผู้มีจิตบริสุทธิ์ ปราศจากมลทินในวิสัยของตนนั้น และเป็นไปได้รวดเร็วในวิสัยของตน ย่อมเกิดขึ้น และเป็นไปได้ช้าในภูมิของพระสัมพันธูปัญญาพุทธเจ้าทั้งหลาย เพราะจิตบริสุทธิ์ในวิสัยของตน และเพราะวิสัยของพระสัมพันธูปัญญาพุทธเจ้ากว้างใหญ่³⁷

7) จิตดวงที่ 7 คือ พระหทัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระสัมพันธูปัญญา ทรงพระกำลัง³⁸ ประการ ทรงแก้วักล้าด้วยเวสัชชญาณ 4 ประการ³⁹ ประกอบด้วยพุทธธรรม 18 ประการ ย่อมชนะมารหาที่สุดมิได้ ทรงมีพระญาณหาเครื่องขวางกั้นมิได้นั้นย่อมเกิดขึ้นได้รวดเร็ว และเป็นไปรวดเร็วในฐานะทั้งปวง เพราะทรงมีพระทัยบริสุทธิ์ในฐานะทั้งปวง⁴⁰

พระพุทธเจ้าเป็นสัมพันธูปัญญาจริง เพราะพระหทัยของพระสัมพันธูปัญญาพุทธเจ้าเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์และว่องไว ล่วงพ้นจำนวนนับแห่งจิตแม้ทั้ง 6 ดวง คือล่วงพ้นจำนวนแสนโกฏิขณะ ที่เป็นไปชั่วขณะติดนิ้วมือครั้งเดียวสำหรับจิต 6 อย่างข้างต้น แล่นไปด้วยความว่องไวยิ่ง ชั่วขณะติดนิ้วมือครั้งเดียวมีพระหทัยเป็นไปก้าวล่วงคือ มากกว่าแสนโกฏิขณะ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณไม่อาจจะนับได้ พระสัมพันธูปัญญาญาณของพระผู้มีพระภาค เป็นไปคล้อยตามพระอาวัชชนจิต (จิตที่ทำหน้าที่นึกถึงอารมณ์ที่ต้องการรู้) คือ อาวัชชนจิตเกิดขึ้นนึกถึงอารมณ์ที่ทรงต้องการจะรู้ก่อน เมื่ออาวัชชนจิตนั้นดับไปแล้ว ชวนจิตก็เกิดขึ้นเล่นไปในอารมณ์นั้น พระสัมพันธูปัญญาญาณเกิดขึ้นพร้อมกับชวนจิตนั้น ทำการหยั่งรู้อารมณ์นั้น

³⁶ ภาระของหนัก 3 อย่าง คือ 1 ขันธภาระ ภาระคืออสังข, 2 กิเลสภาระ ภาระคือกิเลส, และ 3 อภิสังขารภาระ ภาระคืออภิสังขาร

³⁷ ดูรายละเอียดใน พระติปิฎกจูฬายกเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 172-173.

³⁸ **ทศพลญาณ** กำลังของตถาคต ๑๐ ประการ ดูรายละเอียดใน อ.ทสก. (บาลี) 24/21/27-29, อ.ทสก. (ไทย) 24/21/44-47.

³⁹ **เวสัชชญาณ** ญาณเป็นเหตุให้แก้วักล้า ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 12/150/110-111, ม.ม. (ไทย) 12/150/148-149.

⁴⁰ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (บาลี) 13/400/386-387, ม.ม. (ไทย) 13/400/500-501, ม.ม.อ. (ไทย) 400/378, พระติปิฎกจูฬายกเถระ, **มิลินทปัญหภาษาไทย**, หน้า 173.

การที่พระพุทธองค์ทรงต้องนึกอารมณ์นั้นก่อนแล้วจึงทรงรู้ได้นั้น หาใช่ข้อบกพร่องที่จะใช้เป็นเหตุในการปฏิเสธว่า “พระพุทธเจ้ามิใช่พระสัพพัญญู” ทำให้เป็นประเด็นที่พระเจ้านิลันทรงยกมาเป็นเหตุสงสัยต่อความเป็นพระสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า ด้วยทรงมีความคิดเห็นว่า พระพุทธเจ้าจะทรงได้รับการขนานพระนามว่า พระสัพพัญญูได้ ก็ต่อเมื่อทรงมีพระญาณที่เป็นอิสระในอันจะรู้สิ่งที่ทรงประสงค์จะรู้ ไม่เนื่องด้วยสิ่งอื่นทั้งนั้น คือเมื่อพระพุทธองค์ทรงประสงค์จะรู้ ก็ทรงรู้ได้เลย ไม่ต้องอิงอาศัยปัจจัยอื่นในการมีจิตที่นึกถึงอารมณ์นั้น ดังนั้น เหตุที่ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าไม่ทรงทราบอุปายที่จะทำให้พอพระทัย เพราะพระองค์ทรงทราบรู้ทั่วถึงธรรมทั้งปวงดีแล้ว พระสัพพัญญุตญาณของพระตถาคตเนื่องอยู่กับการนึก คือ ทรงนึกก่อนแล้ว จึงทรงรู้ได้ตามที่ต้องการ

4. สรุป

พระสัพพัญญุตญาณที่มีพระหทัยบริสุทธิ์ของพระองค์ ทรงตัดอนุสัยกิเลสได้ ทรงข้ามห้วงน้ำใหญ่ คือสงสารได้แล้ว และยังทรงช่วยเหลือสัตว์ให้ข้ามตามไปได้ด้วย เพราะต้องการประโยชน์ปรารถนาความสุข ความบริสุทธิ์ แก่บริษัท เพื่อความพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ และมรณะ เป็นการปกป้องและให้สติปัญญา ในการดำรงอยู่ในพระธรรมวินัย เพื่อการเจริญในธรรมอันยิ่งต่อไป

การที่พระผู้มีพระภาคทรงประณามภิกษุสงฆ์ มิใช่เพราะทรงมีความโกรธ แต่ในฐานะที่พระองค์เป็นนักปกครอง จึงทรงเลือกใช้พระเดชในการปกครอง เพื่อทำการจัดระเบียบผู้ประพฤติดีมิชอบด้วยการลงโทษตามระเบียบแบบแผนในพระวินัยนี้เป็นที่ตั้ง และใช้พระคุณในการส่งเสริมยกย่องให้เกียรติให้กำลังใจ หรือใช้เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาในการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้ประพฤติดีชอบตามควร แก่ความดีความชอบ มีศิลปะการครองใจคนเพื่อนำพาคนทั้งหลายปฏิบัติตามที่ประสงค์ โดยทรงชี้ให้เห็นถึงภัยอันตรายของพระนวกะ (ผู้บวชใหม่) ที่ต้องประสบเจอ และการเพิกเฉยต่อปัญหาของนักปกครองของคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ อันเป็นเหตุก่อให้เกิดเภทภัยต่อพระพุทธศาสนาอย่างร้ายแรง นอกจากนี้ พุทธบริษัททั้งหลายควรช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัย ด้วยการทำนุบำรุงปฏิบัติกิจพระศาสนา ปลุกตนให้มีสำนึกต่อส่วนรวม ไม่ทอดธุระหรือปลิกตัว “เป็นผู้ชวนชวายน้อย” เพราะนั้น หาใช่พฤติกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญไม่

เมื่อได้ทำการศึกษาวิเคราะห์พระสูตรนี้ ในพระไตรปิฎก และจากแหล่งข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่างๆ ทำให้ทราบว่า หากขาดการศึกษาเพิ่มเติมในอรรถกถา ฎีกา โยชนา หรือจากคัมภีร์อื่นๆ ประกอบกันแล้ว อาจจะทำให้เกิดข้อสงสัยเหมือนช้างป่าตาบอดหลงไพร เป็นเหตุให้เกิดความคลาดเคลื่อนต่อพระธรรมได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูร วงศ์ พรินต์ติ้ง จำกัด, 2547.
- พระอัครดวังสมหาเถระ. **สหณินิปปกรณ (สุตตมาลา)**. พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร ปริวารต. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.
- พระพุทฺธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554.
- พระพุทฺธโฆษาจารย์. **สมนุตปาสาทิกา นาม วินยภูจกถา (ตติโย ภาค)**. มหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดีโฮม จำกัด, 2559.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พระติปิฎกจุฬาลงกรณเถระจนา. **มิลินทปัญหภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

รูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม
A Model of Measuring Levels of Buddhist Followers
through Behavior Scores

ประเชิญ ชื่นรักชาติ, Prachin Chuenrukchart¹

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, Phrakhrusiripariyatyanusath²

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, Phisit Kotsupho³

E-mail : srukchart@yahoo.com

Received: April 28, 2021   Revised: May 5, 2021

Accepted: May 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมายของคำว่าชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาแบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้ เพื่อนำแนวคิดและวิธีการมาประยุกต์ใช้ 3) เสนอรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม ตามแนวทางของระบบคะแนนพฤติกรรมไฟโก้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการทดสอบวัดระดับภาคสนาม เครื่องมือทดสอบสร้างด้วยกูเกิ้ลแอฟส์ ข้อมูลและการประเมินผลถูกบันทึกในเครื่องมือ คำถามเป็นแบบปรนัย เสนอผลการวิจัยด้วยสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) ในภาษาไทย มีคำที่สื่อความหมายถึงชาวพุทธหลายคำ เช่น พุทธศาสนิกชน แต่ใช้กันอย่างไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน เมื่อสืบค้นในพระไตรปิฎก พบว่า มีมากกว่า 35 คำ เช่น บริษัท สาวก ผู้วิจัยได้เสนอโครงสร้างชาวพุทธ 5 ระดับตามนัยแห่งสิกขาบทวิภังค์แห่งปฐมปาราชิก ในวินัยปิฎก ได้แก่ ภิกษุ-ภิกษุณี สามเณร-สามเณรี อารามิก-อารามิกินี อุบาสก-อุบาสิกา และคฤหัสถ์ (ชาวพุทธทั่วไป) 2) บริษัทไฟโก้ ในสหรัฐอเมริกา ได้สร้างระบบคะแนนพฤติกรรม โดยนำข้อมูลของลูกค้ามาวิจัยแล้วคำนวณออกมาเป็นคะแนน

---

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

³ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

มีแนวคิดสำคัญคือ พฤติกรรมของคนวัดกันได้ 3) ผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธขึ้นตามแนวทางระบบคะแนนไฟโก้ และได้เลือกชาวพุทธทั่วไปและอุบาสก-อุบาสิกาเป็นผู้ทดสอบ คำถามมี 2 ชุด วิธีการประเมินผลและการตีความหมายใช้สถิติเชิงพรรณนาและมาตรประมาณค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท ผลการทดสอบคือ 14 คนในระดับแย่-พอใช้ 32 คนในระดับปานกลาง 19 คนในระดับดี-ดีมาก 2 คนได้คะแนนศูนย์ องค์ความรู้ที่ได้รับคือ ความหมายที่ชัดเจนของคำว่าชาวพุทธ โครงสร้างใหม่ของชาวพุทธ และรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธ

คำสำคัญ: (ชาวพุทธ), (คะแนนพฤติกรรม), (บริษัทไฟโก้)

Abstract

This research article has three objectives: 1) To find a clear meaning of the Thai word “*Chaobuddh*” (Buddhists) in the Buddhist scriptures, 2) to acquire and apply knowledge and ideas from the FICO’s Behavior scoring system, and 3) to create a model for measuring levels of being a Buddhist, following the FICO Scoring system’s guidelines. It was qualitative research mixed with experimental exercises. The experimental tool was built with the Google apps where data and evaluations were collected and made. Questionnaires were a type of multiple choices. The test result was presented in descriptive statistics. The research results were: 1) In Thai language, many words conveying the meaning of *Chaobuddh*, i.e., *Buddhasasanikajon* used widely without rules. In the Tipitaka, more than 35 of such words were found, e.g., “*Parisa*” “*Sāvaka*”. Following the meaning given in *Sikkhāpadavibhamga* of *Pathamapārājika* in the Vinayapitaka, a new Buddhist structure was proposed: Bhikkhu–Bhikkhunī (male–female monks), Sāmanera–Sāmanerī (male–female novices), *Ārāmika–Ārāmikinī* (male–female lay monastics), Upāsaka–Upāsikā (male–female lay devotees), and *Grihastha* (male–female lay followers). 2) FICO, a company in the USA, introduced a system called Behavior Scoring where clients’ behavioral data are analyzed and translated into scores. The system’s basic principle is that human behavior could be measured. 3) A model for measuring Buddhist levels was constructed, based on the FICO scoring system’s guidelines. Groups of *Grihastha* and *Upāsaka–Upāsikā* were chosen for testing. Two sets of questionnaires were created, one for each. Descriptive statistics and the Likert’s Five–Level scaling were used as the methodology for testing and result interpretations. Test results were: 14 in the poor–fair levels, 32 in the average level, 19 in the good–very good levels, and 2 with zero scores.

New knowledge acquired from this research was: a clear meaning of the word “*Chaobuddh*”, a new structure of Buddhist followers, a model for measuring the levels of Buddhists.

Keywords: (Buddhist followers), (Behavior scores), (FICO.)

1. บทนำ

พุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3 เป็นต้นมา แบ่งได้เป็น 4 ยุค คือ⁴ ยุคแรกเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท เมื่อราว พ.ศ. 218 ยุคที่สองเป็นพุทธศาสนาแบบมหายาน เมื่อราว พ.ศ. 1300 ยุคที่สามเป็นพุทธศาสนาแบบพุกาม เมื่อราว พ.ศ. 1600 และยุคที่สี่เป็นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เมื่อราว พ.ศ. 1800 ตลอดระยะเวลาสองพันกว่าปีที่ผ่านมา พุทธศาสนาได้แพร่ขยายไปแทบทุกส่วนของประเทศไทย ก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่อิงอยู่กับหลักธรรมคำสอนและแนวปฏิบัติของพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย กลายเป็นวิถีพุทธที่เด่นชัดและเป็นสัญลักษณ์ของคนไทยที่คนต่างชาติรู้จักและยกย่อง สังคมชาวพุทธมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทั้งทางศาสนาและทางสังคม ตลอดจนเป็นแหล่งของการศึกษาทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรมมาเป็นเวลานาน ภาษาบาลีและสันสกฤตที่ใช้จารึกคำสอนของพุทธศาสนา ได้แทรกซึมหลังไหลเข้ามาสู่ภาษาไทยเป็นจำนวนมาก โดยผ่านการเรียนรู้ทางคัมภีร์ศาสนาและการประยุกต์ใช้หรือประดิษฐ์คำขึ้นมาใหม่ เนื่องด้วยผู้นับถือในดินแดนแห่งนี้มีความเชื่อเรื่องผีและนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในบางช่วง จึงมีการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเหล่านั้น⁵ เกิดเป็นพุทธศาสนาแบบไทยๆ ขึ้นมา ภายหลัง เมื่อมีผู้พยายามชักนำชาวพุทธเข้าสู่ความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมแก่นแท้ของพุทธศาสนา จึงเกิดการเปรียบเทียบว่านี้ชาวพุทธแท้และนั่นชาวพุทธเทียม นับเป็นประเด็นที่ควรสืบค้นให้กระจ่างว่า คำว่าชาวพุทธนั้นหมายความว่าอย่างไร มีหลักธรรมวินัยที่บ่งชี้ความเป็นชาวพุทธหรือไม่ มีวิธีการที่ใช้วัดความเป็นชาวพุทธหรือไม่และอย่างไร

ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า ความหมายและหลักธรรมวินัยของชาวพุทธนั้นมีปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาและเอกสารภาษาไทย ในส่วนแห่งการวัดระดับชาวพุทธ แนวคิดที่สามารถนำมา

---

⁴ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 142-147.

⁵ ฟั้น ดอกบัว, รศ., **พระพุทธศาสนากับคนไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2542), หน้า 44-46.

ประยุกต์ใช้ได้คือระบบคะแนนไฟโก้ ที่นำพฤติกรรมของคนมาวิเคราะห์แล้วสร้างคะแนนวัดระดับขึ้นมา เรียกกันว่า คะแนนพฤติกรรม (Behavior Score) พุทธศาสนาเป็นกรรมวาที เน้นสอนเรื่องกรรม และผลของกรรม เราอาจนำระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้มาประยุกต์ใช้กับพระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือ ใช้คำนิยามของคำว่าชาวพุทธและหลักธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องได้มาเป็นกรอบ ใช้พฤติกรรมที่เป็นตัวบ่งชี้ความเป็นชาวพุทธ เช่น การดื่มน้ำ การรักษาศีล การเจริญภาวนา มาเป็นข้อมูล แล้วสร้างรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธขึ้นมา ตามแนวทางของระบบคะแนนไฟโก้ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1) จากการวิจัย คือ ความหมายที่ชัดเจนของคำว่าชาวพุทธและรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธ การเข้าใจความหมายและโครงสร้างชาวพุทธที่ชัดเจน จะช่วยสร้างแนวทางที่เหมาะสมในการให้การศึกษาและสร้างกิจกรรมแก่ชาวพุทธแต่ละประเภท ส่วนรูปแบบการวัดระดับจะช่วยเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวัดระดับ 2) จากการทดสอบวัดระดับ คือ ในมุมมองของปัจเจกบุคคล ได้ทราบระดับความเป็นชาวพุทธของผู้ทดสอบตามกรอบที่ตั้งไว้ ในมุมมองของสังคม ถ้าองค์กรทางพุทธศาสนา เช่น วัดหรือคณะสงฆ์ ได้นำแนวคิดและวิธีการไปใช้จริง องค์กรจะได้ทราบสถานการณ์ของสมาชิกในสังคมชาวพุทธชัดเจนขึ้น อีกทั้งสามารถใช้เป็นข้อมูลและเครื่องมือในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงนโยบาย การบริหาร และปฏิบัติการ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

2.1 เพื่อศึกษาความหมายของคำว่าชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อศึกษาระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้ แล้วนำแนวคิดและวิธีการมาประยุกต์ใช้

2.3 เพื่อเสนอรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม ตามแนวทางระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ผสมกับการทดสอบภาคสนาม โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนามาวิเคราะห์หาความหมายของคำว่าชาวพุทธและโครงสร้างของชาวพุทธ รวมทั้งสืบค้นหลักธรรมวินัยที่ชาวพุทธแต่ละระดับพึงปฏิบัติ แล้วนำมาใช้เป็นกรอบในการสร้างชุดคำถามเพื่อการวัดระดับชาวพุทธ ตามแนวคิดและวิธีการของระบบคะแนนพฤติกรรมไฟโก้ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาด้านเนื้อหาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ หนังสือ งานนิพนธ์ และ

ข้อเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำว่าชาวพุทธ โครงสร้างชาวพุทธ และหลักธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับระดับของชาวพุทธในโครงสร้าง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้ จากหนังสือ งานนิพนธ์ และข้อเขียนต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลออนไลน์ เพื่อนำแนวคิดและวิธีการมาประยุกต์ใช้ขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมไว้ เพื่อศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของการวิจัย แล้วนำมาเรียบเรียงเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาวพุทธและระบบคะแนนพฤติกรรมไฟโก้

ขั้นตอนที่ 4 สร้างรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธ ซึ่งประกอบด้วย 1) เลือกตัวแปรเพื่อสร้างชุดคำถาม 2) การคำนวณคะแนน 3) การตีความหมายของคะแนน และ 4) การอภิปรายผล

ขั้นตอนที่ 5 สร้างเครื่องมือและทำการทดสอบตามรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธข้างต้น มีขั้นตอนคือ

1. สร้างคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำหรับการวัดระดับ โดยใช้กูเกิ้ลแอปส์ คำถามมี 2 ชุด ได้รับการตรวจสอบจากผู้ชำนาญการ 3 ท่าน เพื่อความเที่ยงตรงของคำถาม

2. กำหนดผู้ทดสอบเป็น 2 ระดับ คือ 1) ระดับชาวพุทธทั่วไป ได้แก่ นักเรียนและนักศึกษา 2) ระดับอุบาสก-อุบาสิกา ได้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดเป็นประจำ กลุ่มละ 20 คน การเลือกเฉพาะชาวพุทธ 2 ประเภทนี้ในการทดสอบ เพราะเป็นกลุ่มชาวพุทธใหญ่สุด มีบทบาทและหน้าที่ไม่ชัดเจน เหตุผลที่กำหนดผู้ทดสอบไว้เพียง 60 คน คือ 1) การทดสอบมิได้มุ่งจำนวนแต่มุ่งการแสดงให้เห็นว่า การวัดระดับชาวพุทธด้วยวิทยาการสมัยใหม่เป็นสิ่งที่ทำได้ และเครื่องมือที่สร้างขึ้นใช้ได้ผลจริง 2) ครอบคลุมกลุ่มคนโดยรวมคือ เด็ก หนุ่มสาว และผู้ใหญ่

3. ประมวลผลการทดสอบ คอมพิวเตอร์โปรแกรมมีฟังก์ชันประมวลผลออกมาเป็นคะแนนพฤติกรรม คะแนนรวมบ่งชี้ถึงระดับความเป็นชาวพุทธตามกรอบและเกณฑ์ที่กำหนดไว้ กล่าวคือ คะแนนรวมอยู่ในระหว่าง 0-10 คะแนน การจัดระดับใช้มาตรฐานค่า 5 ระดับของลิเคอร์ต์⁶ แบ่ง: 0.1-2.0 พอใช้: 2.1-4.0 ปานกลาง: 4.1-6.0 ดี: 6.1-8.0 ดีมาก: 8.1-10.0 คะแนนศูนย์ไม่ได้รับการจัดอันดับ ข้อมูลและผลการประเมินถูกบันทึกไว้ในเครื่องมือ ซึ่งสามารถส่งคะแนนและคำอธิบายผลไปให้ผู้ทดสอบทางอีเมลได้

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์และประเมินผลการทดสอบ ด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น มัธยฐาน ค่าเฉลี่ย %

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

---

⁶ Wikipedia, **Likert scale**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Likert_scale, [10 มกราคม 2565].

4. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1: เพื่อศึกษาความหมายของคำว่าชาวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ในพระไตรปิฎก มีคำที่สื่อความหมายถึงชาวพุทธมากกว่า 35 คำ เช่น สมณะ-สมณิ ภิกขุ-ภิกขุณี สามเณร-สามเณรี อุบาสก-อุบาสิกา เมื่อนำคำเหล่านี้มาใช้ในภาษาไทย มีวิธีการที่ต่างกันออกไป เป็นต้นว่า 1) นำมาใช้ตรงตัว เช่น สมณะ สามเณร 2) ใช้คำสันสกฤตแทน เช่น ภิกขุ-ภิกขุณี 3) สร้างคำขึ้นใหม่ เช่น พุทธศาสนิก พุทธิก 4) สร้างคำขึ้นใหม่โดยผสมระหว่างคำไทยและคำบาลี เช่น ชาวพุทธ คำว่า “พุทธศาสนิกชน” ไม่มีในพระไตรปิฎก มาปรากฏในพระธรรมเทศนาเรื่อง “พระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพ”⁷ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในสมัยรัชกาลที่ 5 คำว่า “พุทธมามกะ” มีปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงแห่งเดียว ที่เหลือใช้เพียงคำว่ามามกะ หมายถึงผู้รับพระรัตนตรัยเป็นของตน พิธีปฏิญาณตนเข้าเป็นพุทธมามกะเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยนำแบบอย่างจากการปฏิญาณตนเป็นอุบาสกมาใช้ คำว่า “พุทธิก”⁸ แปลว่าผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ไม่มีในพระไตรปิฎก แต่มีใช้ในภาษาไทย เช่น ยุวพุทธิกะ คำว่า “ชาวพุทธ” ไม่ปรากฏในหลักฐานหรือเอกสารโบราณ เช่น ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหรือวรรณกรรมสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 แต่มาปรากฏในฉบับ พ.ศ. 2525⁹ ว่า “ชาว น. ... นับถือศาสนาร่วมกัน เช่น ชาวพุทธ ชาวคริสต์”

โดยทั่วไป คำที่สืบค้นได้ในพระไตรปิฎกมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมวินัยบางอย่าง ซึ่งเราสามารถนำมาเชื่อมโยงเข้าหากันและระบุว่าเป็นเป็นข้อวัตรปฏิบัติของชาวพุทธประเภทนั้นๆ ได้ เช่น คำว่า “สมณะ” หรือ “ศากยบุตร” เกี่ยวเนื่องกับนิสสัย 4 และอภิญญิก 4¹⁰ คำว่า “อุบาสก” เกี่ยวเนื่องกับอุบาสกธรรม¹¹ คำว่า “คฤหัสถ์” เกี่ยวเนื่องกับคิหิวินัยในสังคาลสูตร¹² ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของคำที่ค้นพบเข้ากับโครงสร้างของบริษัท 4 เช่น 1) สมณะและศากยบุตรจัดเข้าในกลุ่มภิกขุ 2) ทายก อุปัฏฐาก ไวยาวัจกร อารามิก พุทธมามกะ จัดเข้าในกลุ่มอุบาสก เป็นต้น

⁷ กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ, **เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพมหานคร** , (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2481), หน้า 145.

⁸ ป. หลงสมบุญ, พันตรี, **พจนานุกรม มคอ-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (พระนคร: ร้านเรืองปัญญา, ม.ป.ป), หน้า 530.

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 266.

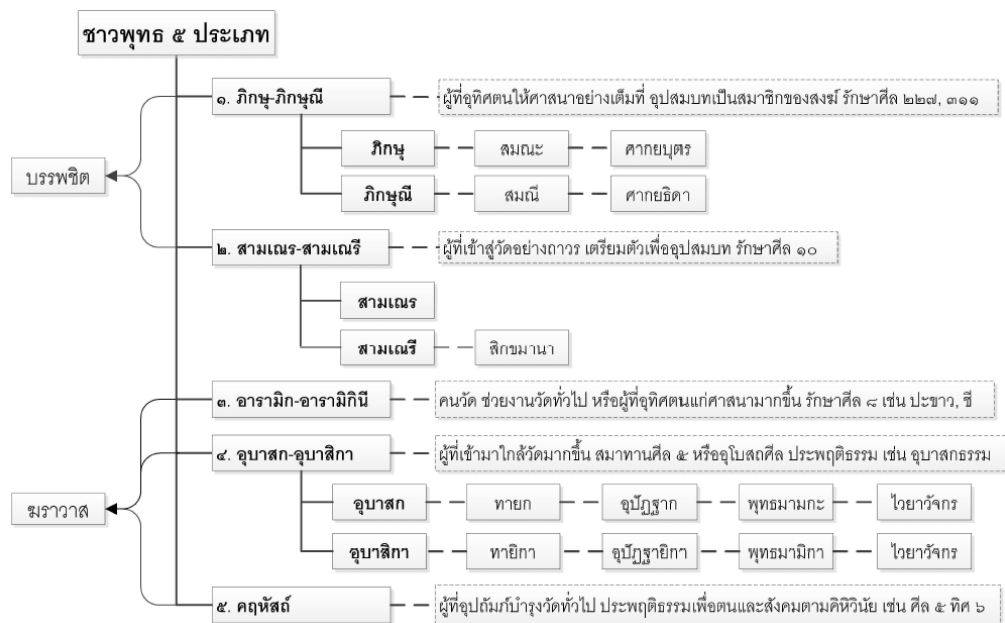
¹⁰ วิ.ม. (ไทย) 4/129/198-199.

¹¹ อง.ปญจก. (ไทย) 22/176/293.

¹² ที.ปา. (ไทย) 11/242-274/199-218.

ผู้วิจัยได้เสนอการจัดกลุ่มชาวพุทธอีกลักษณะหนึ่ง คือ จัดตามความใกล้ชิดพระศาสนา ตามนัยที่ปรากฏในลิกขาบทวิภังค์แห่งปฐมปาราคี¹⁷ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ... ประราณจะลึก ... ประราณจะเป็นคฤหัสถ์ .. เป็นอุบาสก ... เป็นคนวัด ... เป็นสามเณร ...” ขยายความว่า ตามนัยแห่งลิกขาบทวิภังค์ มีชาวพุทธอยู่ 5 ประเภท คือ คฤหัสถ์ อุบาสก(-อุบาสิกา) อารามิก(-อารามิกินี) สามเณร(-สามเณรี) และภิกษุ(-ภิกษุณี) คำว่าอารามิกหมายถึงคนวัด เป็นคำที่ไม่ใช้กันในภาษาไทย โบราณเรียกว่าข้าพระหรือขุนโกลน ในปัจจุบันเทียบได้กับปะชาวหรือแม่ชี การจัดกลุ่มโดยนักปราชญ์ทางศาสนาที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องเข้ากันได้กับชาวพุทธ 5 ประเภทนี้

ภาพที่ 2 – การแบ่งกลุ่มชาวพุทธ 5 ประเภทตามความใกล้ชิดพระศาสนา

การจัดกลุ่มตามความใกล้ชิดพระศาสนา สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมชาวพุทธเด่นชัดขึ้น นั่นคือ แทนที่จะแบ่งสังคมชาวพุทธเป็น 2 ประเภทคือพระกับฆราวาส แต่แบ่งย่อยออกไปเป็น 5 ประเภท เมื่อต้องการจะกล่าวถึงชาวพุทธประเภทใด ก็จะสามารถไปถึงประเภทนั้นโดยตรง ในส่วนแห่งการพัฒนาตนตามวิถีพุทธ จะเห็นลำดับพัฒนาการที่ชัดเจน คือ จากคฤหัสถ์ (ชาย-หญิง) สู่อุบาสก-อุบาสิกา อารามิก-อารามิกินี สามเณร-สามเณรี และภิกษุ-ภิกษุณี ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า คฤหัสถ์ เป็นชาวพุทธระดับทั่วไป เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด เมื่อคฤหัสถ์ได้เพิ่มพูนด้านการศึกษาและการปฏิบัติ จึงปฏิญาณตนเป็นอุบาสก-อุบาสิกา มีวัตรปฏิบัติที่ใกล้ชิดพระศาสนามากขึ้น เมื่อมีศรัทธาแก่กล้าก็นำตนเข้าสู่สถานะหรือสภาวะที่สูงขึ้นไป กล่าวคือ เป็นอารามิก-อารามิกินี สามเณร-สามเณรี หรือภิกษุ-ภิกษุณี การจัดกลุ่มตามความใกล้ชิดพระศาสนาอย่างนี้ ช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่าชาวพุทธ

¹⁷ วิ.มหา. (ไทย) 1/45/34.

และหลักธรรมวินัยที่ชาวพุทธแต่ละประเภทพึงประพฤติปฏิบัติแน่นอนขึ้น ช่วยให้เห็นภาพของสังคมชาวพุทธทั่วไปชัดเจนขึ้น ช่วยให้การสื่อสารระหว่างชาวพุทธด้วยกันหรือกับคนภายนอกง่ายขึ้น และช่วยตอบคำถามเรื่องชาวพุทธแท้ชาวพุทธเทียมได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2: เพื่อศึกษาระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้ แล้วนำแนวคิดและวิธีการมาประยุกต์ใช้ ผลการวิจัยพบว่า บริษัทแฟร์ไอแซค (Fair, Isaac and Co.) มีชื่อย่อว่า FICO (ไฟโก้) ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1956 ได้พัฒนาระบบคะแนนไฟโก้ (FICO Scoring System) โดยใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์และสถิติมาวิเคราะห์วิจัยข้อมูลด้านพฤติกรรมของลูกค้า เช่น การใช้จ่าย การเป็นหนี้ การจ่ายหนี้ เป็นต้น แล้วนำมาคำนวณเป็นคะแนน เรียกกันว่า คะแนนไฟโก้ (FICO Score) โดยทั่วไปมี 550 คะแนน อยู่ในระหว่าง 300-850 ระบบคะแนนแตกต่างกันไปตามประเภทของธุรกิจ เช่น กิจการธนาคาร ระบบการเงิน สินเชื่อด้านบ้านและรถยนต์ หรืออื่นๆ ตัวเลขของคะแนนบ่งชี้ถึงสถานะและความเป็นไปได้ของลูกค้าว่าจะดีหรือแย่อย่างไรในอนาคต เช่น คะแนน 300-579 แย่, คะแนน 580-669 พอใช้, คะแนน 670-739 ดี คะแนนสูงขึ้นเท่าไร ความเสี่ยงต่อการสูญหนี้ของเจ้าหนี้ก็ลดลงเท่านั้น

คะแนนไฟโก้มีอยู่ 2 ประเภทคือ 1) คะแนนพฤติกรรม (Behavior Score) เป็นระบบคะแนนที่พัฒนามาแต่เริ่มแรก โดยนำข้อมูลที่บริษัทหรือองค์กรมีอยู่มาศึกษาวิเคราะห์และสร้างระบบ เมื่อพัฒนาเสร็จแล้วก็นำไปใช้ในบริษัทหรือองค์กรนั้นๆ 2) คะแนนเครดิต (Credit Score) เป็นระบบที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้สาธารณชนใช้ร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลจากเครดิตบูโร (Credit Bureau) ความแตกต่างของระบบคะแนนทั้ง 2 ประเภทอยู่เพียงข้อมูลที่นำมาใช้ แต่ขั้นตอนในการสร้างระบบคล้ายกัน ในปัจจุบัน ระบบคะแนนไฟโก้เป็นระบบมาตรฐานของระบบคะแนนทั้งหลายและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย ในสหรัฐอเมริกาปัจจุบัน 9 ใน 10 ของการอนุมัติเครดิตและสินเชื่อหรือการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ใช้ระบบคะแนนไฟโก้¹⁸ ตามสถิติ ในแต่ละปี มีการซื้อขายคะแนนไฟโก้เพื่อไปใช้เป็นเครื่องมือในการอนุมัติเครดิตหรือสินเชื่อประมาณ 10 พันล้านครั้ง คนใช้ไฟโก้สกอร์ 27 ล้านครั้งต่อวัน¹⁸

ขั้นตอนการสร้างคะแนนไฟโก้เป็นความลับของบริษัทไฟโก้ บริษัทเพียงเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูล (ตัวแปร) สำคัญที่นำมาใช้ในการสร้างระบบ 5 ตัว เช่น ประวัติการจ่ายหนี้ จำนวนที่เป็นหนี้ เป็นต้น มีผู้นำเอาขั้นตอนการสร้างระบบมาเขียนให้สาธารณชนได้ศึกษาอยู่บ้าง ซึ่งพอสรุปได้

¹⁸ Sipes, Jeff, *An Inside Look at FICO Scores*, (Blue Water Credit. Kindle Edition, 2019), Location 208-236.

คือ¹⁹ 1) การเตรียมข้อมูลที่จะใช้ 2) การปรับข้อมูล เพื่อสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์และคำนวณ 3) การคัดเลือกตัวแปรเด่นที่มีพลังในการพยากรณ์สูง 4) การทดสอบโมเดลและการแปรผล เพื่อให้แน่ใจว่าโมเดลที่สร้างมาใช้งานได้ดีกับสถานการณ์จริง ผลผลิตจากขั้นตอนทั้ง 4 ดังกล่าวเรียกกันว่า “สกอร์การ์ด” ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ตัวแปร เช่น อายุ, รายได้ 2) อันตรภาคชั้น เช่น ช่วงอายุ 22-25, 26-28 3) คะแนน เช่น อายุ 22-25 ได้ 120 คะแนน, อายุ 26-28 ได้ 185 คะแนน สกอร์การ์ดมีลักษณะเหมือนตารางค้นหาคะแนน (Lookup Table) คะแนนรวมจากตัวแปรต่างๆ ในตารางคือคะแนนไฟโก้ นักวิเคราะห์ข้อมูลจะกำหนดอัตราความเสี่ยงของการสูญหนี้จากคะแนนรวมนี้ไว้ เช่น คะแนนต่ำกว่า 600 มีความเสี่ยงสูงมาก เจ้าของธุรกิจมักปฏิเสธการกู้ยืมหรือการให้เครดิตทันที ผู้ที่ได้คะแนน 600-619 มีอัตราการเสี่ยงต่อการเป็นหนี้สูญ 1 ใน 50 คน เมื่อคะแนนเพิ่มขึ้นทุกๆ 20 คะแนน ความเสี่ยงจะลดลงเป็นทวีคูณ เช่น คะแนน 620-639 มีอัตราความเสี่ยงที่ 1 ต่อ 100, คะแนน 640-659 มีอัตราความเสี่ยงที่ 1 ต่อ 200 เป็นต้น ในสายตาของเจ้าของธุรกิจ คะแนนยิ่งสูงยิ่งดี เพราะมีความเสี่ยงต่อการเป็นหนี้เสียน้อยและมีกำไรสูง

ข้อมูลที่นำมาใช้ในการสร้างคะแนนไฟโก้มี 2 ส่วนคือ 1) ข้อมูลส่วนตัว เช่น อายุ การงาน 2) ข้อมูลทั่วไป เช่น การใช้จ่าย การเป็นหนี้ ข้อมูลส่วนใหญ่นำมาใช้ในการสร้างระบบ เป็นเรื่องพฤติกรรมของคน เช่น ประวัติการจ่ายหนี้ การผิดชำระหนี้ คะแนนไฟโก้ที่คำนวณออกมาแต่ละครั้งจึงแตกต่างกันออกไปตามช่วงเวลาและลักษณะของการดำเนินชีวิต ผู้ที่จ่ายหนี้คืนอย่างสม่ำเสมอ ไม่ผิดสัญญาการชำระหนี้ และรักษาสัดส่วนของการเป็นหนี้อย่างเหมาะสม คะแนนไฟโก้จะอยู่ในระดับดีและอาจเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่วนผู้ที่จ่ายหนี้บ้างไม่จ่ายบ้าง มีภาระหนี้มากมาย คะแนนไฟโก้จะลดลงตามลำดับ ผลลัพธ์ที่คนทั้งสองได้รับจึงแตกต่างกันด้วย ผู้ที่มีพฤติกรรมดีย่อมได้รับสิทธิประโยชน์หลากหลาย เช่น มีเครดิตในการจับจ่ายใช้สอย เมื่อต้องการกู้หนี้ยืมสิน จะได้รับการอนุมัติและด้วยดอกเบี้ยที่ต่ำ ส่วนผู้ที่มีพฤติกรรมเสีย ย่อมได้รับผลที่ตรงกันข้าม

แนวคิดและวิธีการของระบบคะแนนพฤติกรรมไฟโก้ ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม พอสรุปได้คือ 1) แนวคิดที่ว่า พฤติกรรมของคนวัดกันได้ 2) วิธีการในการสร้างระบบคือ การใช้พฤติกรรมของคนเป็นข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการเลือกตัวแปรเด่น การใช้คณิตศาสตร์และสถิติในการวัด และการประเมินผล

วัตถุประสงค์ที่ 3: เพื่อเสนอรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม ตามแนวทางระบบคะแนนพฤติกรรมของบริษัทไฟโก้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยสามารถใช้คำจำกัดความและโครงสร้างของชาวพุทธตามความใกล้ชิดพระศาสนาเป็นกรอบของการวัดระดับ และ

¹⁹ Liu, Tina C., *Intro to Credit Scorecard*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://towardsdatascience.com/intro-to-credit-scorecard-9af6aaa3725f>, [1 เมษายน 2563].

ประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการสร้างระบบคะแนนไฟโกล์มาสร้างเครื่องมือการวัด กล่าวคือ ในเบื้องต้นเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภทคือ 1) คฤหัสถ์ ซึ่งเป็นชาวพุทธระดับทั่วไป ได้แก่ นักเรียนมัธยมและนักศึกษา 2) กลุ่มอุบาสก-อุบาสิกา ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมของวัดเป็นประจำ คำถามที่ใช้ในการทดสอบคือตัวแปรเด่นที่เลือกมาจากหลักธรรมวินัยสำหรับคฤหัสถ์และอุบาสก-อุบาสิกา ตามวิธีการเลือกตัวแปรเด่นของระบบคะแนนไฟโกล์ คำถามมี 2 ชุดๆ ละ 10 คำถาม กล่าวคือ 1) ของคฤหัสถ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับความถี่ของการบำเพ็ญบุญกุศลวิธปฏิบัติและคิหิวินัยทั่วไป เช่น การดักบาตร การรักษาศีล หรือการปฏิบัติหลักธรรมตามทศก คำตอบเป็นแบบปรนัยคือไม่เคย เป็นครั้งคราว หรือเป็นประจำ 2) ของอุบาสก-อุบาสิกา เป็นคำถามเกี่ยวกับความเข้าใจอุบาสกธรรม เช่น เชื่อในเครื่องรางของขลัง การกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้เลือกจากคำตอบคือถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง คะแนนรวมอยู่ในระหว่าง 0-10 คะแนน การจัดระดับใช้มาตราประมาณค่า 5 ระดับของลิเคอร์ท คือ แยก: 0.1-2.0 พอใช้: 2.1-4.0 ปานกลาง: 4.1-6.0 ดี: 6.1-8.0 ดีมาก: 8.1-10.0 คะแนนศูนย์มิได้รับการจัดระดับ

ในการสร้างเครื่องมือวัดระดับ ผู้วิจัยได้ใช้กูเกิลสคริปเขียนคอมพิวเตอร์โปรแกรมที่แสดงเป็นภูเกิลฟอร์มบนอินเทอร์เน็ต แล้วส่งโปรแกรมในรูปแบบของคิวอาร์โค้ดไปให้ผู้ทดสอบๆ เปิดโปรแกรมผ่านโทรศัพท์มือถือหรือคอมพิวเตอร์ หลังจากผู้ทดสอบส่งคำตอบมาให้ เครื่องมือมีฟังก์ชันพิเศษเพื่อคำนวณคะแนนรวมและส่งคะแนนพร้อมทั้งคำอธิบายไปให้ผู้ทดสอบผ่านอีเมลที่ผู้ทดสอบให้ไว้ในฟอร์ม สำหรับอุบาสก-อุบาสิกา ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ไม่ชำนาญการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้กรอกคำตอบในแบบฟอร์มแทน ในการเสนอผลการทดสอบ ผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนามาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอ

ตัวอย่างคำถาม

การวัดระดับชาวพุทธ-1

ชื่อ-นามสกุล *

Your answer

อีเมล (ถ้าไม่มี ไม่ปล่อยว่างไว้)

Your answer

ดักบาตร *

☐ ไม่เคย
☐ เป็นครั้งคราว
☐ เป็นประจำ

ตัวอย่างคำตอบและคะแนนรวม

	A	B	C	D	E	F	G	H
	ชื่อ-นามสกุล	อีเมล (ถ้าไม่มี ไม่ปล่อยว่างไว้)	ดักบาตร	ไหว้พระ-สวดมนต์	ทำบุญทั่วไป เช่น ถวายสังฆทาน ทอดผ้าป่า ไม่พูดเท็จ	รักษาศีล ๘ เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดเท็จ	...	คะแนนรวม
1	ชื่อ-นามสกุล	อีเมล (ถ้าไม่มี ไม่ปล่อยว่างไว้)	ดักบาตร	ไหว้พระ-สวดมนต์	ทำบุญทั่วไป เช่น ถวายสังฆทาน ทอดผ้าป่า ไม่พูดเท็จ	รักษาศีล ๘ เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดเท็จ	...	คะแนนรวม
2	ปริญญ์ ชื่นเย็น		เป็นครั้งคราว	เป็นประจำ	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	...	5
3	บุญชิตา แสงแก้ว		เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	...	5
4	ชลรัตน์ รันดี		เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	...	7
5	ทฤทัย ศรีสังข์		เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	...	5
6	นพรัตน์ ปอดก		เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	เป็นครั้งคราว	ไม่เคย	...	4

ภาพที่ 3 - ตัวอย่างคำถาม-คำตอบและคะแนนรวมของผู้ทดสอบ (ชื่อปลอม)

ผลการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม จากจำนวนผู้ทดสอบที่กำหนดไว้ 60 คน แต่ที่ทดสอบจริงและได้ข้อมูลมา 67 คน มีดังนี้ ระดับแยะ 5 คน, ระดับพอใช้ 9 คน, ระดับปานกลาง 32 คน, ระดับดี 16 คน, ระดับดีมาก 3 คน และ ได้คะแนนศูนย์ 2 คน

5. บทสรุป

การวิจัย เรื่องรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม มีข้อสรุปและประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ในภาษาไทย คำว่าที่สื่อความหมายถึงชาวพุทธหลายคำ เช่น พุทธศาสนิกชน พุทธมามกะ แต่ใช้กันอย่างไม่มีการกำหนดแน่นอน เมื่อสืบค้นในพระไตรปิฎก มีคำที่สื่อความหมายถึงชาวพุทธมากกว่า 35 คำ คำไทยว่า “ชาวพุทธ” ไม่มีปรากฏในหลักฐานหรือเอกสารโบราณ หรือในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 สันนิษฐานว่าเป็นคำที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 นี้เอง เมื่อพิจารณาในแง่ของความหมาย คำนี้อาจแปลมาจากคำว่า “พุทธศาสนิกชน” ซึ่งพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า “น. ผู้นับถือพระพุทธศาสนา” ไม่ระบุเพศและภาวะ จึงหมายเอาชาวพุทธโดยรวม และสันนิษฐานว่าเป็นคำที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประดิษฐ์ขึ้น คำว่า “พุทธิก” อาจแปลว่า “ชาวพุทธ” ได้ เช่นในคำว่า “ยุวพุทธิก” (ชาวพุทธรุ่นเยาว์) คำว่าพุทธศาสนิกหรือพุทธิกไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อตรัสถึงบริษัท 4 พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “สาวก” ตามที่ปรากฏในมหาสิหนาทสูตร²⁰ คำอื่นๆ เช่น พุทธบริษัท พุทธทายาท อาจสงเคราะห์แปลว่าชาวพุทธได้เช่นเดียวกัน คำว่าพุทธมามกะ หมายถึงผู้ที่ปฏิญาณตนเข้าเป็นอุบาสก-อุบาสิกา มิได้หมายเอาชาวพุทธโดยรวมดังที่เข้าใจกัน บรรดาคำเหล่านี้ บางคำหมายเอาเฉพาะกลุ่ม เช่น ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา บางคำใช้เป็นคำขยายความ เช่น ชีณาสพ อรหันต์

ในการวิจัยทั่วไป เมื่อเอ่ยถึงสังคมของชาวพุทธหรือโครงสร้างของชาวพุทธ มักอ้างถึงพุทธบริษัท 4 เมื่อใช้คำว่าชาวพุทธหรือพุทธศาสนิกชน มักมุ่งไปที่ชาวพุทธฝ่ายฆราวาส งานวิจัยเรื่อง “ทัศนคติ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนในมหานคร : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร”²¹ หรือ “พฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : กรณีศึกษาวัดสนามนอกและวัดสนามใน ตำบลวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”²² เป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้คำว่าชาวพุทธหรือพุทธศาสนิกชนโดยมิได้แยกแยะ งานวิจัยเหล่านี้มุ่งแสดงและรายงานพฤติกรรมอันหลากหลายของชาวพุทธฆราวาส แต่มิได้แบ่งประเภทของชาวพุทธไว้

²⁰ ม.ม. (ไทย) 12/161/164.

²¹ รุ่งทิพย์ เลิศนิทัศน์, “ทัศนคติ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนในมหานคร : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา), (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).

²² อาทิตยา จารุจินดา, “พฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : กรณีศึกษาวัดสนามนอกและวัดสนามใน ตำบลวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชามานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546).

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2561 มีประชากรชาวพุทธ 63.3 ล้านคน²³ ชาวไทยพีบีเอส รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2561 มีพระภิกษุ-สามเณร 334,013 รูป²⁴ จากข้อมูลดังกล่าว ชาวพุทธฆราวาสมีประมาณ 62.8 ล้านคน หรือ 99.5% ของชาวพุทธทั้งหมด ด้วยเหตุที่เป็นกลุ่มใหญ่มาก เราจึงเห็นภาพที่คลุมเครือไม่ชัดเจนว่า สถานภาพของกลุ่มฆราวาสที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร คำพูดที่ว่า “ชาวพุทธในปัจจุบันเหินห่างจากศาสนา” จึงคลุมเครือและไร้ความหมาย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะแสดงภาพและสภาพการณ์ของชาวพุทธให้ชัดเจนขึ้น โดยได้เสนอการจัดกลุ่มตามความใกล้ชิดพระศาสนาและใช้เป็นกรอบในการวัดระดับ ในส่วนของฆราวาส แบ่งย่อยเป็น 3 ประเภท คือ 1) คฤหัสถ์ หมายถึงชาวพุทธทั่วไปที่ประพฤติปฏิบัติหลักธรรมพื้นฐานตามหลักคิหิวินัย เราอาจเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คนใกล้วัด” 2) อุบาสก-อุบาสิกา เป็นคฤหัสถ์ที่นำตัวเข้าใกล้วัดและประพฤติปฏิบัติตามคิหิวินัย เช่น รักษาศีล 5 เป็นประจำ รักษาอุโบสถศีลตามโอกาส ปฏิบัติตามหลักอุบาสกธรรม เราอาจเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คนใกล้วัด” ส่วนอารามิก-อารามิกินีที่เรียกว่า “คนวัด” ในปัจจุบันไม่มีแล้ว แต่อาจเทียบได้กับคนวัดในรูปแบบใหม่คือแม่ชีหรือปะชาที่อุทิศตนแก่พระศาสนาเต็มที่ มีวิถีชีวิตคล้ายนักบวชทั่วไป การแบ่งกลุ่มในลักษณะนี้ทำให้เห็นภาพพจน์ของชาวพุทธและวิถีชีวิตของชาวพุทธกลุ่มแต่ละกลุ่มได้ชัดเจนขึ้น ดังนั้น การใช้คำพูดระบุเฉพาะกลุ่ม เช่น “ชาวพุทธทั่วไปในปัจจุบันเหินห่างจากศาสนา” จึงมีความหมายไม่คลุมเครือ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า บริษัทไฟโก้ได้คิดค้นระบบคะแนนพฤติกรรมขึ้นมา เพื่อนำไปใช้บริหารจัดการความเสี่ยงในระบบการธนาคารและการเงินหรือธุรกิจอื่นๆ ในตอนแรกยังมีผู้แคลงใจและสงสัยว่า ข้อมูลคือพฤติกรรมของคนกลุ่มหนึ่งในอดีต จะสามารถพยากรณ์พฤติกรรมของคนอีกกลุ่มในอนาคตได้อย่างไร แต่หลังจากได้นำระบบคะแนนไฟโก้ไปใช้ปรากฏว่าได้ผลตามที่ได้วิจัยเอาไว้ ทำให้ระบบคะแนนไฟโก้เป็นที่นิยมมากถึงปัจจุบันและเป็นมาตรฐานของระบบคะแนนทั่วไป ระบบคะแนนไฟโก้เป็นรูปแบบทางธุรกิจ (Business model) ที่เอาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ มาใช้ร่วมกัน บนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมของคนวัดกันได้ วิธีการสร้างและบริหารระบบอาจปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์และบริบททางสังคม ระบบคะแนนไฟโก้ที่สร้างเมื่อ 10-15 ปีที่แล้วอาจแตกต่างกันกับระบบปัจจุบัน หรือระบบคะแนนที่สร้างให้ธุรกิจต่างประเภทก็แตกต่างกัน เพราะข้อมูลและพฤติกรรมของคนเปลี่ยนไปหรือไม่เหมือนกัน ในการสร้างระบบการวัดระดับ ผู้วิจัยจึงเพียงนำเอาแนวคิดและขั้นตอนการสร้างระบบคะแนนไฟโก้ไปประยุกต์ใช้

²³ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ศาสนาในประเทศไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาในประเทศไทย>, [15 กรกฎาคม 2564].

²⁴ ชาวไทยพีบีเอส, จำนวนพระภิกษุ-สามเณร 14 ปีซ้อนหลัง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://news.thaipbs.or.th/infographic/227#:~:text=ย้อนไปดูข้อมูลจำนวน,2%20แห่ง%20หาทางแก้ไข>.

เท่านั้น ขั้นตอนการสร้างระบบคะแนนไฟโก้แบบเต็มระบบ ต้องอาศัยเวลา บุคลากร และเงินทุน สนับสนุนอย่างจริงจัง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ในการสร้างรูปแบบการวัดระดับชาวพุทธ ด้วยคะแนนพฤติกรรม ผู้วิจัยตั้งโครงงาน (Framework) ไว้ 3 ส่วนคือ ใคร (Who) อะไร (What) อย่างไร (How) และได้เริ่มในส่วนที่ 1-2 ก่อน โดยการสืบค้นความหมายของคำว่าชาวพุทธและ หลักธรรมวินัยที่พึงปฏิบัติ ผลจากการสืบค้นพบว่า ชาวพุทธฆราวาสสามารถแยกย่อยออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ชาวพุทธทั่วไป อุบาสก-อุบาสิกา และคณวดี ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มชาวพุทธ 2 กลุ่มแรกมาเป็นประชากรในการทดสอบ เพราะเป็นกลุ่มใหญ่สุด มีบทบาทและหน้าที่ไม่ชัดเจน ถามว่าจะวัดอะไร ของชาวพุทธ ตอบว่าวัดหลักธรรมวินัยที่ชาวพุทธแต่ละประเภทพึงปฏิบัติ ถามว่าจะวัดอย่างไร ตอบว่าโดยการนำแนวคิดและวิธีการของระบบคะแนนของไฟโก้มาประยุกต์ใช้ รูปแบบที่สร้างขึ้นเป็นเพียงแนวทาง (Guideline) ที่แสดงให้เห็นแนวคิดและวิธีการสร้างระบบการวัดระดับ มิได้เป็นรูปแบบตายตัว ผู้สนใจสามารถนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อการวัดประเภทอื่นได้ เช่น การวัดระดับทางแห่งความสำเร็จตามหลักกสิกรรม 4 เปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องพลังแห่งฉันทะและวิริยะ (GRIT) ของ Angela Lee Duckworth เป็นต้น การวิจัยนี้ถือว่ายังไม่เต็มระบบตามแนวทางของบริษัทไฟโก้ เพราะไม่ได้ใช้สถิติเชิงอนุมานและไม่มีการคำนวณความเป็นไปได้ (Probability, aka, odds) ที่พยากรณ์ผู้ทดสอบว่าจะดีหรือแย่อย่างไรในอนาคต

6. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัยนี้ คือ 1) ความหมายที่ชัดเจนของคำว่าชาวพุทธ 2) โครงสร้างใหม่ของชาวพุทธ 3) รูปแบบการวัดระดับชาวพุทธด้วยคะแนนพฤติกรรม (ดูภาพที่ 1-3 ประกอบ)

เอกสารอ้างอิง

- ข่าวไทยพีบีเอส. **จำนวนพระภิกษุ-สามเณร 14 ปีซ้อนหลัง**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://news.thaipbs.or.th/infographic/227#:~:text=ย้อนไปดูข้อมูลจำนวน,2%20แห่ง%20หาทางแก้ไข,2562>.
- ป. หลงสมบุญ, พันตรี. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: ร้านเรืองปัญญา, ม.ป.ป.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **ธรรมานุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 200. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2541.

_____. **สยามสามไตร**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2552.

พิน ดอกบัว, รศ. **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, 2542.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.

รุ่งทิพย์ เลิศนิทัศน์. “ทัศนคติ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติในการทำบุญของพุทธศาสนิกชนในมหานคร : กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2559.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **ศาสนาในประเทศไทย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/ศาสนาในประเทศไทย>, [10 มกราคม 2565].

อาทิตยา จารุจินดา. “พฤติกรรมทางศาสนาของคนในสังคมเมือง : กรณีศึกษาวัดสนามนอกและวัดสนามใน ตำบลวัดชะลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชามานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

Liu, Tina C. **Intro to Credit Scorecard**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://towardsdatascience.com/intro-to-credit-scorecard-9afeaa3725f>, [10 มกราคม 2565]

Sipes, Jeff. **An Inside Look at FICO Scores**. Blue Water Credit: Kindle Edition, 2019.

Wikipedia. **Likert scale**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Likert_scale, [10 มกราคม 2565].

การบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม

Stress Therapy for Working People According to Buddhist Teaching

อุทัย ภูมิประมาณ, Uthai Phoomparam¹

นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร, Nuanwan Poonvasupolachat²

ชัยชาญ ศรีหาม, Chaichan Srihanu³

E-mail : uthai.pho@mcu.ac.th

Received: Jun 9, 2022 Revised August 20, 2022

Accepted: August 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความเครียดและแนวทางการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงาน (2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพระพุทธศาสนา และ (3) เพื่อเสนอแนวทางการบำบัดภาวะความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม เป็นการวิจัยค้นคว้าเชิงคุณภาพ (เอกสาร) โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้สรุป ตรวจสอบเรียบเรียงเขียนรายงานวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ความเครียดเป็นสภาพความรู้สึกฟุ้งซ่าน อึดอัด คับข้องใจ ไม่มีความสุข ความเครียดแบ่งออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ 1) ความเครียดที่เกิดจากกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อม และ 2) ความเครียดที่เกิดจากภายในคือ จิตใจ และส่งผลให้เกิดความเครียดโดยตรง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดคนในวัยทำงานเกิดความเครียด คือ 1) ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม 2) ปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ ความเครียดจากการทำงาน, จากงานที่ได้รับมอบหมาย, และจากโครงสร้างองค์กร และ 3) ปัจจัยส่วนบุคคลครัว คนวัยทำงานมีแนวการบำบัดความเครียดแตกต่าง

---

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² อาจารย์ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ อาจารย์ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

กัน คือมีทั้งแง่บวก เช่นพยายามพัฒนาตัวเองเพิ่มขึ้น ออกกำลังกาย สวดมนต์ ทำสมาธิ เป็นต้น และแง่ลบ เช่นการดื่มสุรา เสพยาเสพติด ฆ่าตัวตาย เป็นต้น หลักพุทธธรรมเพื่อการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงาน ได้แก่ อริยสัจ 4 ไตรสิกขา ไตรลักษณ์ สติสัมปชัญญะ มหาสติปัฏฐาน 4 และสัปปุริสธรรม 7 แนวทางการบำบัดภาวะความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม คือ 1) ใช้ อริยสัจ 4, ไตรสิกขาและไตรลักษณ์ กับความเครียดจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม 2) ใช้ สติสัมปชัญญะ มหาสติปัฏฐาน 4 และสัปปุริสธรรม 7 กับความเครียดจากปัจจัยภายในองค์กร และ 3) ใช้ไตรลักษณ์ สติสัมปชัญญะ มหาสติปัฏฐาน 4 กับความเครียดจากปัจจัยส่วนครอบครัว

คำสำคัญ: (การบำบัดความเครียด), (คนวัยทำงาน), (หลักพุทธธรรม)

Abstract

This thesis entitled “Stress Therapy for Working People According to Buddhist Teaching” aimed to study the state of stress of working people, the Buddha’s teachings applied for stress therapy and how to apply Buddhist teachings to relieve the stress of working people. It was qualitative research (document) by study and analyzing the data taken from Tripitaka scriptures as well as documents related to the issues, then brought to examine, summarize, finally compiling in a descriptive report. The results showed that; Stress refers to state of emotional or physical tension, distraction, frustration, and unhappiness, which is divided into two main types: 1) physical stress or the environment and 2) stress that arises within mind, which is directly result of stress. There are 3) factors that occur during working person; 1) socio-cultural factors, 2) internal organization factors, such as hard work, over assigned works, organization structure etc., 3) family factors. Working people have different approaches to stress therapy, in both positive way such as continued self improvement, exercise, pray, meditation, etc., and in negative way such as alcohol drink, drugs using, suicide, etc. The Dhamma principles used to retreat the stress of working people are; Ariyasacca or Four Noble Truths, Tisikkhā or Three Training, Tilakkhaṇa or Three Common Characteristics, Sati-Sampajañña or mindfulness and awareness, Satipaṭṭhāna or Four Foundation of Mindfulness, and Sappurisadhamma or seven wises’ virtue. Guidelines for the stress therapy for working people include; 1) Implying of Four Noble Truths, Threefold Training or Three Common Characteristics for reducing the stress arisen from socio-cultural factors, 2) Mindfulness and Awareness, Four Foundation of Mindfulness, and the wises’ virtues for reducing stress arisen from internal organization factors, 3) Three Common Characteristics, mindfulness and awareness, and Four Foundation of Mindfulness for reducing the stress arisen from family factor.

Keywords: (Stress therapy), (Working People), (Buddhist Teaching)

1. บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบันภาวะความเครียดได้เกิดขึ้นกับวัยของคนทำงานเพราะว่าภาวะความเครียดมีลักษณะเป็นภาวะที่ทำให้คนในสังคมต้องประสบเนื่องจากเกิดจากทำงานหรือการประกอบอาชีพที่ไม่ประสบความสำเร็จกับงานที่ทำ นอกจากนั้น ความเครียดเป็นแรงผลักดันที่รุนแรงเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย⁴ โดยเฉพาะทางด้านจิตใจจะแสดงออกในหลายรูปแบบ เช่น ความกดดัน (Pressure) ความคับข้องใจ (Frustration) ความขัดแย้ง (Conflict) และความวิตกกังวล (Anxiety) เป็นต้น ซึ่งภาวะเครียดเกิดจากโครงสร้างทางจิตที่เกี่ยวข้องกับ “การยึดติดตัวตน” ความเครียดจะทำให้พฤติกรรมเบี่ยงเบนนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ตามมา ดังนั้นความเครียด คือ การปรับตัวต่อสิ่งที่มากระตุ้น⁵ พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเครียด คือ พฤติกรรมอันเกิดจากการสะสมความกดดันต่าง ๆ ไว้ในร่างกายและจิตใจ เนื่องจากความคิดไม่สามารถควบคุมได้

ในการทำงานต้องเผชิญปัญหามากมายภาวะที่เพิ่มขึ้นและปัญหาสังคมที่ซับซ้อนและยากต่อการแก้ไขการดำเนินชีวิตในแต่ละวันเป็นไปด้วยความยากลำบากจนส่งผลทำให้เกิดความเครียดซึ่งความเครียดเป็นสภาวะทางจิตใจสามารถเกิดได้กับทุกคนทุกเพศทุกวัยและทุกกลุ่มอาชีพโดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจการบริโภคข้อมูลจากสื่อสารโดยปราศจากการหยุดพักชีวิตในสังคมที่ต้องเร่งรีบและมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลให้เกิดความเหนื่อยล้า ความที่ต้องประสบภาวะทางจิตเชิงลบคือ ผิดหวัง พ่ายแพ้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในวัยทำงาน ซึ่งต้องประสบกับสิ่งที่ไม่ถูกต้องในที่ทำงาน ซึ่งไม่เป็นไปตามคาดหวัง เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตมากขึ้น ประกอบกับการขาดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ทำให้ชีวิตขาดความสมดุลและเกิดความเครียด (Stress) ขึ้น⁶ ถ้ามนุษย์ไม่มีการลดความเครียดส่งผลเสียต่อสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ ก่อให้เกิดสุขภาพอนามัยทางจิตผิดปกติ ทำให้สมองความจำซึ่งจำเป็นสำหรับคนวัยทำงานลดสมรรถภาพลง เกิดปมด้อยและขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งถ้าเครียดมากจะทำให้เกิดอาการปวดศีรษะ หน้ามืดตาลาย หายใจไม่

⁴ จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช, *ความเครียดความวิตกกังวลและสุขภาพ*, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2545), หน้า 1.

⁵ กุลธิดา สุภาคุณ, “การพยาบาลผู้ป่วยที่มีความเครียด”, *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต* ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2555), หน้า 5.

⁶ พรพรรณ ศรีโสภะ, “บทบาทพยาบาลในการป้องกันและจัดการความเครียด”, *บูรพาเวชสาร* ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560), หน้า 79.

สะดวก อึดอัด หายใจไม่เต็มที สำหรับอาการทางจิต คือ ถ้าเครียดมากจนไม่สามารถระงับอารมณ์ได้ จิตใจจะพุ่งชนหตุหังต เพราะเกิดจากการเก็บกดความเครียดไว้มากเกินไปจนในที่สุดอาจกลายเป็นโรคประสาท ผลกระทบของภาวะความเครียดที่มีต่อการทำงานซึ่งเป็นพฤติกรรมที่พบเห็นได้บ่อย ได้แก่ ไม่อยากทำงาน เบื่องาน ทำงานผิดพลาดบ่อย ๆ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ทำงาน ไปวัน ๆ ไม่คิดถึงความก้าวหน้าไม่คิดพัฒนาหรือสร้างสรรค์งาน ขาดงานหรือมาสายบ่อย ๆ คิดอยากเปลี่ยนงานไม่มีความพอใจในการทำงาน ขาดความสนใจในสิ่งแวดล้อม ไม่อยากเข้าสังคม

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า เรื่องการศึกษาหลักการบำบัดความเครียดของ คนวัยทำงานโดยการนำหลักธรรมและวิธีการของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ สำหรับคนในวัยทำงาน โดยมีสมมติฐานว่า พระพุทธศาสนาเน้นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาจิตอย่าง เป็นระบบโดยพัฒนาปัญญาทริยเพื่อเปลี่ยนจิตให้เป็นกุศลซึ่งจะสามารถสร้างภูมิป้องกันไม่ให้จิตตก อยู่ในภาวะเครียดซึ่งโดยหลักการความเครียดเป็นวิบากของจิตฝ่ายอกุศล การปฏิบัติตามหลักธรรมที่ เหมาะสมถูกต้องอย่างสม่ำเสมอสามารถลดภาวะความเครียด ทำให้จิตดำรงตนเองอยู่ในภาวะ กุศลจิตเสมอ ความเครียดที่เกิดจากการคิดยึดติดในสิ่งต่าง ๆ ในฐานะตัวตนของตน เป็นของคนอื่น รวมทั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้ความคิดไม่สามารถหาทางออกได้ เนื่องจากขาดความรู้และการดำเนิน ชีวิตด้วยสติปัญญารู้เท่าทันความเป็นไตรลักษณ์ และอริยสัจ จนทำให้เกิดภาวะความเครียดขึ้นซึ่ง ตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็จะได้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการ ลดภาวะความเครียดซึ่งเป็นประโยชน์ด้านวิชาการและการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป เป็น การพัฒนาบุคคลและสังคมให้เจริญรุ่งเรืองตามนโยบายของรัฐ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “การบำบัดความเครียดของคนวัย ทำงานตามหลักพุทธธรรม” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาความเครียดและแนวคิดการบำบัดความเครียดของคนวัย ทำงาน

2.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานตามหลัก พระพุทธศาสนา

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการบำบัดภาวะความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม

3. วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มี ลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1. ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3.2. ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง งานเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลงานของนักวิชาการ หรือนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

3.3. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

4. ผลการวิจัย

4.1 สภาพปัญหาความเครียดและแนวความคิดการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงาน

ความเครียดเป็นความรู้สึกฟุ้งซ่าน อึดอัด คับข้องใจ ไม่สบายตัวไม่สบายใจ ไม่มีความสุข เป็นสภาพจิตใจและการแสดงออกทางร่างกายของตนเองที่บ่งบอกได้ว่า ซึ่งจะมีผลต่อ พฤติกรรมการปรับตัวของตนเอง ความเครียดแบ่งออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ 1) ความเครียดที่เกิดจากกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อม และ 2) ความเครียดที่เกิดจากภายในคือ จิตใจ และส่งผลให้เกิดความเครียดโดยตรง

ปัจจัยและสาเหตุที่สามารถก่อให้เกิดความเครียด ได้นั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1) ปัจจัยภายในร่างกาย เช่น ความคิด ความรู้สึก ประกอบไปด้วยปัจจัยด้านชีววิทยา เป็นปัจจัยด้านพัฒนาการของร่างกาย และ 2) ปัจจัยภายนอกในร่างกาย ได้แก่สิ่งแวดล้อม ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเหตุการณ์หรืออาการแสดงออกของบุคคลที่ก่อให้เกิดความเครียด เมื่อบุคคลเครียดมักแสดงออกหลายด้านคือ ด้านร่างกาย เช่น ความดันโลหิตสูง เหงื่อออกมาก ปากคอแห้ง ด้านพฤติกรรม เช่น มีอารมณ์ ก้าวร้าวคิดมาก มักเกิดอุบัติเหตุง่าย ด้านจิตใจเช่น วิตกกังวลรู้สึกว่าตัวเองด้อยค่า ด้านสังคม เช่น ไม่ค่อยอยู่รวมกลุ่มกับใครไม่พึงพอใจต่อสิ่งต่างๆ ด้านความรู้ความเข้าใจ เช่น สมองง่าย คิดอะไรไม่ค่อยออก

ความเครียดของคนวัยทำงาน หมายถึง ผลรวมของปัจจัยที่สัมพันธ์กับงานที่ทำซึ่งมีผลกระทบต่อสภาวะสมดุลของร่างกายและจิตใจของผูทำงาน เป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีสภาพแวดล้อม มีความต้องการเกินกว่าหน้าที่บุคคลจะพึงตอบสนองได้ การไม่พบช่องทางจะตอบสนองความต้องการอันนั้น จึงเกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับสภาพแวดล้อมซึ่งจะมีผลกระทบต่อความรู้สึกทั่วไปเกี่ยวกับการทำงาน เช่น ความรู้สึกไม่พึงพอใจในงาน เป็นต้น

ความเครียดคือประสบการณ์ภาวะการณ์ที่ต้องมีการปรับตัวเองให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมดุลหรือเข้าสู่ภาวะปกติ ซึ่งประสบการณ์การแบ่งออกเป็นสิ่งที่เร้าที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่บุคคลนั้นดำเนินชีวิตอยู่ซึ่งแบ่งออกเป็น 1) ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น สภาพเศรษฐกิจ การเมือง การก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ 2) ปัจจัยทางด้านองค์กร เช่น สภาพการทำงานที่ท่า บาทบาทหน้าที่ที่ทำในงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โครงสร้างองค์กร เป็นต้น และ

3) ปัจจัยของบุคคล เช่น ปัญหาครอบครัว สภาพคล่องของรายรับ รายจ่ายและบุคลิกภาพซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ การปรับตัว ความรู้ และการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการตัดสินใจแก้ปัญหาเพื่อไม่ให้เกิดความเครียด หากไม่สามารถเอาชนะความเครียดได้ก็จะส่งผลเสียต่อร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม ความสามารถในการเผชิญปัญหาคือความเครียดโดยสรุปคือ การยอมรับ ประสบการณ์ในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคม การควบคุมตนเอง เป็นต้นซึ่งจะทำให้กลับเข้าสู่ความสมดุลในการดำเนินชีวิตต่อไป

วิธีการบำบัดความเครียดเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องได้รับพิจารณาและปรับปรุงเพื่อให้การจัดการเรื่องความเครียดของบุคคลากรที่อยู่ในวัยทำงานให้ลดลงซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์กรและตัวบุคคล โดยมีวิธีการคือ 1) การสำรวจความเครียดที่เกิดขึ้น 2) การระบุสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความเครียด 3) การค้นหาสาเหตุของสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความเครียด 4) การเลือกวิธีการจัดการกับความเครียดที่เหมาะสมและนำไปใช้ 5) การประเมินผล โดยมุ่งพัฒนาพฤติกรรมการแก้ไขความเครียด 2 ด้านคือ 1) การเผชิญความเครียดแบบลดอารมณ์ 2) การเผชิญหน้ากับความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา บุคคลที่จะเผชิญกับความเครียดต้องมีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันเหตุการณ์ สิ่งกระตุ้นให้เกิดความเครียด ต้องคิดให้รอบคอบ คิดให้มีเหตุผลและแก้ไขอย่างมีระบบ เมื่อจัดการปัญหาคือความเครียดได้แล้วการดำเนินชีวิตก็จะกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลต่อไปได้ และต้องแก้ไขไม่ให้เกิดความเครียดชนิดรุนแรงอีก

4.2 หลักพุทธธรรมเพื่อการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานตามหลัก

พระพุทธศาสนา

ความเครียดในการทำงานตามหลักพุทธศาสนาเกิดจากอกุศลจิตเป็นกิเลสระดับปริยภูฐานะคือ กิเลสระดับกลางที่ตามประกอบจิตไม่ให้เบญจกมลอยู่ตลอดเวลา จิตเกิดการผัดหวังไม่สมหวังตามความต้องการหรือค้นหาซึ่งทำให้เกิดความเครียด ในขณะที่คิดและดำรงชีวิตสามัญทั่วไป เป็นที่มาของปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้ความเครียดกลายเป็นสิ่งทำลายให้ชีวิตและการพัฒนาองค์กรล้มเหลว เนื่องจากสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง คนอื่น เหตุการณ์ไม่เป็นไปตามที่ตนเองต้องการตามกำหนดเวลา จนทำให้ความคิดวนเวียน บิปปัน ขัดแย้งในจิตจนส่งผลให้เกิดความคิดฟุ้งซ่าน ไม่สงบ ลังเลสงสัย เป็นต้น

สาเหตุให้เกิดความเครียดตามหลักพระพุทธศาสนา คือ อกุศลจิตที่มีองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่างคือ โมหะ โลภะและโทสะ ซึ่งส่งผลให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมาเป็นความคิด การพูด และการแสดงออกทางกายที่เป็นทุจริตในระดับอนุสัย นิรวรณและวิติกมกกิเลส ความเครียดเกิดในช่วงของอารมณ์ที่จิตถูกบีบคั้นให้แสดงออกมาในระดับนิรวรณ คือ จิตยึดติดกับกามฉันท พยาบาท ถีนมิทธะอุทธัจจะ และวิจิกิจฉา และความคิดวิตกกังวลอยู่กับความคิดเรื่องกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตกส่งผลให้เกิดความเครียดซึ่งจิตแต่ละบุคคลจะต้องรับผลของอกุศลจิตเหล่านั้น

หลักธรรมสำคัญที่มีผลต่อการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยบำบัดความเครียดซึ่งเป็นอาการที่จิตหมกมุ่นอยู่กับกุศลจิตในระดับนิรวรณซึ่งจะทำหน้าที่กั้นจิตไม่ให้ทำคุณความดีใด ๆ ได้และยังส่งผลต่อสุขภาพจิตด้านลบ คือ หลักอริยสัจ 4 ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นหลักการใหญ่ หลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หลักไตรลักษณ์และสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องมือสำคัญในการรู้เท่าทัน ป้องกันไม่ให้เกิดความเครียดและยังสามารถทำลายความเครียดได้อย่างดี และหลักสัปปริสธรรม 7 เป็นหลักการสำคัญที่จะสามารถนำไปเป็นกรอบในการสร้างกรอบของความรู้ตัวและสิ่งแวดล้อมเชิงสัมพันธ์ซึ่งจะทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการพัฒนาตนและการทำงานในองค์กรของคนวัยทำงาน

วิธีการแก้ไขปัญหาคือความเครียดซึ่งจัดเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าจะทรงสร้างสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในภาวะสงบ ส่งเสริมกุศลจิต จากนั้นจะแสดงธรรมเพื่อให้รู้และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตให้เห็นคุณ โทษ ความเกิด-ดับและอุปายเป็นเครื่องละวางฉันทราคะในอารมณ์ทั้งหลาย โดยผู้ฟังได้เจริญสติปัฏฐานพิจารณาความเป็นไตรลักษณ์ของรูปนามคือปรากฏการณ์ของชั้นห้าจนจิตเข้าสู่อริยมรรคจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลซึ่งจะส่งผลให้ดับความทุกข์คือความเครียดแบบสมบุรณ์แม้หากยังไม่บรรลุธรรมก็จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตตนเองเสมอเพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลสที่ทำให้จิตตกเป็นทาสของความคิดปรุงแต่งจนเป็นทุกข์ เครียด ย่อมทำให้เกิดความเบาสบายของกายและใจ

4.3 แนวทางการบำบัดภาวะความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรม

ลักษณะพุทธธรรมมีความเป็นสากลสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามปกติของวิถีชีวิตทำให้เกิดความเจริญเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเกิดสันติสุข ถ้าหากทำผิดจากหลักพุทธธรรมมีเป้าหมายเพื่อบำบัดความทุกข์หรือความเครียด ปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยการมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริง พัฒนาตนให้มีจิตเป็นกุศลตามหลักศีล สมาธิและปัญญา โดยต้องเข้าใจธรรมชาติของจิตกระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเครียดให้เป็นกุศลจิต และจำแนกธรรมเป็น 2 อย่างคือ สมมตีสัจและปรมาตีสัจ สมมตีสัจเป็นฐานของความคิดส่วนปรมาตีสัจเป็นสภาพที่ตั้งของการรู้เท่าทันเพื่ออยู่เหนือความเครียด และใช้สภาพทุกข์คือความเครียดเป็นอารมณ์ในการพัฒนาปัญญาที่นำไปสู่การบำบัดความเครียดอย่างสมบูรณ์

การใช้หลักพุทธธรรมบำบัดความเครียดตามกรอบปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรและครอบครัวซึ่งมีผลมากต่อการทำให้เกิดความเครียดของคนอยู่ในวัยทำงาน โดยมีระบบปฏิบัติการตามหลักอริยสัจ 4 ซึ่งมีระบบการรู้ครอบรอบ 3 ตามหลักปริญญาคือ รู้ความเครียด รู้กระบวนการและการประเมินการคลายความเครียด คือ

การใช้หลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้บำบัดความเครียดคือ 1) มีความรู้เข้าใจและการยอมรับความเครียดที่เกิดจากสภาพสังคม องค์กร และปัญหาครอบครัว 2) ไม่ต้องการให้สภาพปัญหาเป็นไปตามความอยากของตน 3) พิจารณาเห็นคุณโทษ และวิธีการแก้ไขความเครียดอย่างมี

เหตุผล4) พัฒนาตน องค์กรและสังคมด้วยการทำจิตให้เป็นกุศลโดยดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรค 8
 5) ทำงานในหน้าที่ของตนให้ดี อย่างมีความสุขที่สุด 6) ไม่คิดวนเวียนยึดติดสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียด
 6) มีการประเมินความเครียดในองค์กรเป็นระยะและนำมาพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น

การใช้หลักไตรสิกขาเพื่อบำบัดความเครียดคือ 1) ตั้งใจสมาทานศีลและเบญจธรรม เพื่อให้มีความเป็นปกติ 2) สร้างนิสัยที่เป็นกุศลจิต มีสัมพันธภาพกับสิ่งแวดล้อมแบบกัลยาณมิตร 3) ดูแลสุขภาพร่างกายให้ถูกต้อง คือการกิน นอน ออกกำลังกาย 4) เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม5) มีจิตกล้าเผชิญกับความเครียดด้วยความเป็นปกติ มั่นคง 6) ศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนองค์กรและครอบครัว 7) ใช้สติปัญญาในการรับข้อมูล ข่าวสาร เพื่อพัฒนาองค์กร 7) มองเห็นคุณค่าของงานและความสำคัญขององค์กร 8) ทำงานของตนให้สมบูรณ์ 9) คาดหวังความสำเร็จของงานตามลำดับ 10) สร้างบุคลิกภาพที่มั่นคงต่ออารมณ์ 11) เมื่อวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความสามัคคี 12) ประเมินตนเองและผลงาน มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ

การใช้หลักไตรลักษณ์ในการบำบัดความเครียดคือ 1) รู้และยอมรับความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อม องค์กรและครอบครัวว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ 2) ไม่ยึดติดต่อการให้ทุกอย่าง เป็นไปตามต้นเหตุคือความอยากของตนเอง 3) พิจารณาเห็นความเกิด-ดับของความเครียดที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม องค์กร และครอบครัว 4) มองสรรพสิ่งว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่ยึดติด ความคิดของตน ใช้หลักเหตุปัจจัยเพื่อการพัฒนาตน องค์กร 5) มีจิตเมตตาและปรารถนาให้ตนและผู้อื่นมีความสุขและพ้นจากทุกข์ 6) พิจารณาตนเองไม่ให้เกิดความหลง ความโลภ และความโกรธซึ่งจะส่งผลให้

การใช้สติสัมปชัญญะตามหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ในการบำบัดความเครียด คือ 1) มีสติสัมปชัญญะครองตนเองไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิตและความคิดปรุงแต่งทั้งหลาย 2) ยอมรับและมองเห็นความเกิด-ดับของความเครียดอย่างเข้าใจ 3) มีสติสัมปชัญญะกำกับตนเมื่อเกิดความเครียดที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิตและความคิดเสมอ 4) มีสติสัมปชัญญะรู้ว่าความเครียดซึ่งเกิดจากความคิดล้วนมีการเกิดและดับเสมอ 5) รู้และยอมรับความเครียดที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิต และความคิดในขณะที่ทำงานให้รู้เท่าทันและผ่อนคลายความเครียด 6) บริหารร่างกายให้ถูกต้องตามสุขลักษณะ 7) รักษาจิตให้เป็นกุศลจิตเสมอ 8) รู้เท่าทันสภาพความเครียดที่กำลังส่งผลต่อร่างกาย ความรู้สึก จิตและความคิดที่เกิดจากเรื่องครอบครัวและปล่อยวาง 9) ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ที่มากกระทบ

การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้บำบัดความเครียดเพื่อสร้างจิตให้มีปัญญาในการป้องกันไม่ให้เกิดความเครียดคือ 1) มีความรู้เหตุเกิดความเครียดที่มาจากสิ่งแวดล้อม องค์กรและครอบครัว 2) รู้ผลที่ตามมาหากปล่อยให้ตนเองมีความเครียด 3) รู้จักพัฒนาตนเอง ทำงานเหมาะสมกับตน ไม่ให้เครียด 4) รู้จักใช้จ่ายเงินที่หาได้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม 5) รู้จักพัฒนาตนเองให้มีความรู้และความสามารถให้ทันยุค 6) รู้จักสภาพชุมชน สังคม วัฒนธรรม มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนอื่น 7)

รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ช่วยเหลือ และเคารพคนอื่น 8) รู้จักพักผ่อน ออกกำลังกาย 9) ปรึกษาเพื่อนเมื่อเกิดความเครียด รู้จักใช้เวลากับครอบครัวกับญาติพี่น้องและสังคม

กระบวนการประเมินคือ ต้องมีการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นคือ การที่สิ่งแวดล้อมและองค์การส่งผลต่อการสร้างความเครียดให้เกิดขึ้นกับบุคคลหรือไม่ บุคคลมีความรู้ความเข้าใจความเครียดและยอมรับเพื่อเอาชนะความเครียด มีการดำเนินชีวิตด้วยกุศลจิตและมีการประเมินตนเองและงานเป็นระยะ

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษาแนวทางการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานด้วยหลัก พุทธธรรมทำให้เห็นความสำคัญของแนวคิดเรื่องความเครียดซึ่งแตกต่างจากแนวคิดทางจิตวิทยาทั่วไปคือการสร้างองค์ความรู้แบบพุทธที่ต้องเข้าใจกระบวนการของจิตก่อน การปรับเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่สามารถเปลี่ยนแปลงผลที่เกิดขึ้นกับชีวิต คือ ความเครียดจัดเป็นทุกข์และเกิดจากอกุศลจิต หากต้องการบำบัดความเครียดต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจิตให้มีกุศลซึ่งจะทำให้เกิดความสุข ไม่ตกอยู่ในภาวะของความเครียด ซึ่งสอดคล้องกับพระอริการไพศาล กิตติโกวิท ได้ทำการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย โดยพบว่า พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจ จิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญ เมื่อมนุษย์ป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วยในทำนองเดียวกัน เมื่อมนุษย์ไม่สบายใจร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วยการบำบัดรักษาต้องดำเนินควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งกระบวนการบำบัดความเครียดให้ได้อย่างสมบูรณ์ต้องมีการพัฒนาสุขภาวะทั้งร่างกายและจิตใจให้มีจิตเป็นกุศลเสมอ

นอกจากนั้นกระบวนการบำบัดความเครียดจำเป็นต้องเน้นที่หลักอริยสัจ 4 มาใช้ซึ่งทำให้เกิดประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับ พระอนุพงษ์ พรหมสอาด ได้นำหลักอริยสัจ 4 มาจัดการความเครียด ซึ่งมีผลทำให้ระดับความเครียดที่เกิดทางร่างกาย อารมณ์และพฤติกรรมดีขึ้น และการใช้หลักปัญญาคือการใช้ปริยญา 3 มาเป็นกรอบในการพิจารณาตรวจสอบประเมิน เนื่องจากจิตจะเป็นกุศลได้ต้องเป็นจิตที่สัมปยุตคือมีปัญญาเป็นเนื้อหาหลักภายในทุกการกระทำซึ่งสอดคล้องกับ จุฬารัตน์ เขาประเสริฐ ที่เห็นว่าวิธีการรักษาโรคทางใจในพระพุทธศาสนา คือการใช้โยนิโสมนสิการ เป็นการพิจารณา หาเหตุผล พร้อมกับการรู้จักแก้ปัญหา ดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง การใช้สมาธิบำบัด เช่น อานาปานสติ การเจริญสติปัฏฐาน การเจริญเมตตา การคบหากัลยาณมิตร เพื่อสงบระงับนิวรณ์กิเลสจนทำให้เกิดปิติ สุข การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการบำบัดโรคจิตเภท ปัญญาจะนำไปสู่พฤติกรรมที่เป็นกุศลและยังส่งผลให้เกิดความสุข การพัฒนาตน และการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้

การใช้หลักพุทธธรรมซึ่งมีฐานมาจากการลดความรุนแรงของกิเลสคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่แสดงตัวออกมาทางอารมณ์คือ ความฟุ้งซ่าน การยึดติดหมกมุ่นในกามคุณ ความ

เกียจคร้าน พุ่งชานรำคาญใจ วุ่นวาย และล้งเล้งสับสนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ Hasida Ben Zur เห็นว่า บุคคลจะเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งที่ปรับอารมณ์เพราะในสถานการณ์ที่รุนแรง บุคคลจะเลือกใช้พฤติกรรมการเผชิญความเครียดโดยมุ่งที่อารมณ์มากกว่าการเผชิญความเครียดโดยมุ่งที่ปัญหา ในทางตรงกันข้ามหากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านการประเมินด้วยกระบวนการความคิดรู้ (Cognitive appraisal) ว่ามีความรุนแรงน้อย บุคคลจะเลือกใช้พฤติกรรมการเผชิญความเครียดที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหามากกว่าพฤติกรรมการเผชิญความเครียดที่มุ่งเน้นการแก้ไขอารมณ์ ซึ่งเป็นการกระบวนเรียนรู้ความเครียดด้วยความรู้ที่ถูกต้องและการเข้าใจเหตุผล จากนั้นจึงพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสมเป็นปกติด้วยศีล สมาธิ กิจกรรมนันทนาการที่สนับสนุนความเป็นกัลยณมิตร การมีบุคลิกภาพแบบสมบูรณ์ตามหลักพุทธศาสนา เป็นสภาพที่จิตใจมีความเป็นอิสระ เบาสบายควรแก่การทำงานและเผชิญความเป็นจริงสอดคล้องกับ สมชาย จักรพันธ์และคณะกลุ่มที่พบว่า ผู้ที่มีความเครียด ได้แก่ กลุ่มที่มีความเครียดสูงกว่าปกติปานกลาง ถึงมาก และปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดความเครียด คือแนวโน้มลักษณะบุคลิกภาพ 5 ลักษณะ ได้แก่แนวโน้มลักษณะบุคลิกภาพแบบวิตกกังวล แบบซึมเศร้า แบบย่ำคิดย่ำทำแบบหวาดกลัวและแบบที่เกิดอาการเจ็บป่วยทางร่างกายเมื่อมีความเครียด กลุ่มที่ไม่มีมีความเครียด และดำเนินชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งพบเห็นในแนวทางการบำบัดความเครียดของคนวัยทำงานที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและนำเสนอไว้

6. องค์ความรู้ใหม่

ลักษณะพุทธธรรมมีความเป็นสากลสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามปกติของวิถีชีวิตทำให้เกิดความเจริญเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเกิดสันติสุข ถ้าหากปราศจากหลักพุทธธรรมการดับความทุกข์หรือความเครียด ปัญหาต่าง ๆ อาจประสบปัญหาได้ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริง พัฒนาตนให้มีจิตเป็นกุศลตามหลักศีล สมาธิและปัญญา โดยต้องเข้าใจธรรมชาติของจิต กระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเครียดให้เป็นกุศลจิต และจำแนกธรรมเป็น 2 อย่างคือ สมมติสังขและปรมาตถสังข สมมติสังขเป็นฐานของความคิดส่วนปรมาตถสังขเป็นสภาพที่ตั้งของการรู้เท่าทันเพื่อยุ่เหนือความเครียด และใช้สภาพทุกข์คือความเครียดเป็นอารมณ์ในการพัฒนาปัญญาที่นำไปสู่การบำบัดความเครียดอย่างสมบูรณ์

การใช้หลักพุทธธรรมบำบัดความเครียดตามกรอบปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม องค์และครอบครัวซึ่งมีผลมากต่อการทำให้เกิดความเครียดของคนอยู่ในวัยทำงาน โดยมีระบบปฏิบัติการตามหลักอริยสัจ 4 ซึ่งมีระบบการรู้ครอบรอบ 3 ตามหลักปริญญาคือ รู้ความเครียด รู้กระบวนการและการประเมินการคลายความเครียด คือ

การใช้หลักอริยสัจ 4 ในการบำบัดความเครียดคือ 1) มีความรู้เข้าใจและการยอมรับความเครียดที่เกิดจากสภาพสังคม องค์กร และปัญหาครอบครัว 2) ไม่ต้องการให้สภาพปัญหาเป็นไปตามความอยากของตน 3) พิจารณาเห็นคุณโทษ และวิธีการแก้ไขความเครียดอย่างมีเหตุผล 4) พัฒนาตน องค์กรและสังคมด้วยการทำจิตให้เป็นกุศลโดยดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรค 8 5) ทำงานในหน้าที่ของตนให้ดี อย่างมีความสุขที่สุด 6) ไม่คิดวนเวียนยึดติดสิ่งทำให้เกิดความเครียด 6) มีการประเมินความเครียดในองค์กรเป็นระยะและนำมาพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น

การใช้หลักไตรสิกขาในการบำบัดความเครียดคือ 1) ตั้งใจสมาทานศีลและเบญจธรรมเพื่อให้เกิดความเป็นปกติ 2) สร้างนิสัยที่เป็นกุศลจิต มีสัมพันธภาพกับสิ่งแวดล้อมแบบกัลยาณมิตร 3) ดูแลสุขภาพร่างกายให้ถูกต้อง คือการกิน นอน ออกกำลังกาย 4) เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม 5) มีจิตกล้าเผชิญกับความเครียดด้วยความเป็นปกติ มั่นคง 6) ศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตน องค์กรและครอบครัว 7) ใช้สติปัญญาในการรับข้อมูลข่าวสาร เพื่อพัฒนาองค์กร 7) มองเห็นคุณค่าของงานและความสำคัญขององค์กร 8) ทำงานของตนให้สมบูรณ์ 9) คาดหวังความสำเร็จของงานตามลำดับ 10) สร้างบุคลิกภาพที่มั่นคงต่ออารมณ์ 11) เมื่อวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีความสามัคคี 12) ประเมินตนเองและผลงาน มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ

การใช้หลักไตรลักษณ์ในการบำบัดความเครียดคือ 1) รู้และยอมรับความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อม องค์กรและครอบครัวว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ 2) ไม่ยึดติดต้องการให้ทุกอย่างเป็นไปตามต้นาคือความอยากของตนเอง 3) พิจารณาเห็นความเกิด-ดับของความเครียดที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม องค์กร และครอบครัว 4) มองสรรพสิ่งว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่ยึดติดความคิดของตน ใช้หลักเหตุปัจจัยเพื่อการพัฒนาตน องค์กร 5) มีจิตเมตตาและปรารถนาให้ตนและผู้อื่นมีความสุขและพ้นจากทุกข์ 6) พิจารณาตนเองไม่ให้เกิดความหลง ความโลภ และความโกรธซึ่งจะส่งผลให้

การใช้สติสัมปชัญญะตามหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ในการบำบัดความเครียด คือ 1) มีสติสัมปชัญญะครองตนเองไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิตและความคิดปรุงแต่งทั้งหลาย 2) ยอมรับและมองเห็นความเกิด-ดับของความเครียดอย่างเข้าใจ 3) มีสติสัมปชัญญะกำกับตนเมื่อเกิดความเครียดที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิตและความคิดเสมอ 4) มีสติสัมปชัญญะรู้ว่าความเครียดซึ่งเกิดจากความคิดล้วนมีการเกิดและดับเสมอ 5) รู้และยอมรับความเครียดที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความรู้สึก จิต และความคิดในขณะที่

ทำงานให้รู้เท่าทันและผ่อนคลายความเครียด 6) บริหารร่างกายให้ถูกต้องตามสุขลักษณะ 7) รักษาจิตให้เป็นกุศลจิตเสมอ 8) รู้เท่าทันสภาพความเครียดที่กำลังส่งผลต่อร่างกาย ความรู้สึกจิตและความคิดที่เกิดจากเรื่องรอบครวัและปล่อยวาง 9) ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ที่มากระทบ

การใช้หลักสัปปริสธรรมมาในการบำบัดความเครียดเพื่อสร้างจิตให้มีปัญญาในการป้องกันไม่ให้เกิดความเครียดคือ 1) มีความรู้เหตุเกิดความเครียดที่มาจากสิ่งแวดล้อม องค์กรและครอบครัว 2) รู้ผลที่ตามมาหากปล่อยให้ตนเองมีความเครียด 3) รู้จักพัฒนาตนเอง ทำงานเหมาะสมกับตน ไม่ให้เครียด 4) รู้จักใช้จ่ายเงินที่หาได้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม 5) รู้จักพัฒนาตนเองให้มีความรู้และความสามารถให้ทันยุค 6) รู้จักสภาพชุมชน สังคม วัฒนธรรม มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนอื่น 7) รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ช่วยเหลือ และเคารพคนอื่น 8) รู้จักพักผ่อน ออกกำลังกาย 9) ปรึกษาเพื่อนเมื่อเกิดความเครียด รู้จักใช้เวลากับครอบครัวกับญาติพี่น้องและสังคม

กระบวนการประเมินคือ ต้องมีการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นคือ การที่สิ่งแวดล้อมและองค์กรส่งผลต่อการสร้างความเครียดให้กับบุคคลหรือไม่ บุคคลมีความรู้ความเข้าใจความเครียดและยอมรับเพื่อเอาชนะความเครียด มีการดำเนินชีวิตด้วยกุศลจิตและมีการประเมินตนเองและงานเป็นระยะ

โดยสรุป แนวทางการบำบัดภาวะความเครียดของคนวัยทำงานตามหลักพุทธธรรมคือ 1) ใช้จริยสัง 4, ไตรสิกขา หรือไตรลักษณ์ กับความเครียดจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม 2) ใช้ สติสัมปชัญญะ มหาสติปัฏฐาน 4 และสัปปริสธรรม 7 กับความเครียดจากปัจจัยภายในองค์กร และ 3) ใช้ไตรลักษณ์ สติสัมปชัญญะ มหาสติปัฏฐาน 4 กับความเครียดจากปัจจัยส่วนครอบครัว

7. ข้อเสนอแนะ

1) การนำแนวทางการบำบัดความเครียดไปใช้เป็นข้อมูลในการสร้างรูปแบบหรือกระบวนการการจัดการความเครียดตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในองค์กรการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน และการพัฒนาบุคลากรขององค์กร

2) สร้างเครื่องมือบำบัดความเครียดโดยใช้ฐานของการคิดและกระบวนการปฏิบัติแบบพุทธเพื่อพัฒนาจิต

เอกสารอ้างอิง

จำลอง ดิษยวณิช และพริ้มเพรา ดิษยวณิช, **ความเครียดความวิตกกังวลและสุขภาพ**,
(เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2545), หน้า 1.

กุลธิดา สุภาคุณ, **“การพยาบาลผู้ป่วยที่มีความเครียด”**, วารสารการพยาบาลจิตเวชและ
สุขภาพจิต ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2555), หน้า 5.

พรพรรณ ศรีโสภา, **“บทบาทพยาบาลในการป้องกันและจัดการความเครียด”**, บุรพา
เวชสาร ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2560), หน้า 79.

การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานคร

Promotion of Buddhist Learning Resources of the Temples in Bangkok

พระมหาพงษ์เทพ ปากโร, Phramaha Pongthep Papakro¹

Email: golfclove@gmail.com

Received: December 26, 2021 Revised: February 24, 2022

Accepted: February 24, 2022

บทคัดย่อ

การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครผู้บริหารวัดและเจ้าอาวาสส่งเสริมให้วัดมีการพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุให้สะอาดด้วยการพัฒนาและปรับปรุงวัดให้สวยงามประหยัดเรียบง่ายสอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่น ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น พัฒนาบุคลากรให้สงบ ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวช พัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ให้การให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม พัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัดให้สว่าง โดยปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุ ให้เรียนรู้หลักธรรม คำสั่งสอน สามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย สามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่เพื่อสร้างวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: (การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้), (วิถีพุทธ), (วัดในกรุงเทพมหานคร)

Abstract

Promoting Buddhist learning resources of temples in Bangkok, temple administrators and other stakeholders should keep religious places and objects worship to be clean by developing and improving religious sites beautiful, economical, simple, consistent with the arts, culture, national and local traditions, improving the environment of monastery with clean and shady trees, the monastery person must be good and calm, making the regulation for accepting people to be ordained, providing the knowledge to

---

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

the Sangha to be up-to-date, both of Buddhist and worldly knowledge, monks should contain good manners, performing the religious rituals rightly and good for society, providing the light in religious activities areas, providing education for monks to learn the Buddha's teachings rightly which enable monks to have correct practice, developing a model for propagating Buddhism in diverse way, monks can choose to apply the knowledge of basic Dhamma principles as the guideline of propagation in order to build the temple to be a sustainable learning center of Buddhist way.

Keywords: (Promotion of Learning Resources), (Buddhist), (Temples in Bangkok)

1. บทนำ

วัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์เป็นที่บำเพ็ญบุญกุศลของอุบาสกอุบาสิกาฯลฯ วัดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งชาวพุทธนิยมสร้างวัดและมีการพัฒนาวัดไปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเพื่อปฏิบัติธรรมเรียกว่าสายปฏิบัติตรงกันข้ามกับสายแรกที่เรียกว่าสายปริยัติในปัจจุบันการสร้างวัดการพัฒนาวัดมีมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้ เพราะประชาชนชุมชนมีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งประชาชนก็นิยมเข้าวัดมากขึ้นซึ่งมีมากมายหลายลักษณะตามวิวัฒนาการของโลกอย่างไรก็ดีวัดทั้งหลาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลายด้านทั้งตนเองผู้ได้บังคับบัญชาคือพระภิกษุสามเณรในวัดรูปแบบการบริหารวัด การจัดองค์กรในวัดการวางรูปแบบแผนผังวัดเสนาสนะการจัดภูมิทัศน์ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามสะอาดตาสะอาดใจแก่ผู้พบเห็นจนกระทั่งบุคลากรภายในวัด การพัฒนาวัดตามรูปแบบดังกล่าวทั้งคณะสงฆ์และราชการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายในการพัฒนาวัดแนะนำเจ้าอาวาสตลอดมาจนกระทั่งมีวัดจำนวนมากที่ได้ปฏิบัติไปบ้างแล้วสามารถยกฐานะของวัดให้สูงขึ้นเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่นและวัดพระอารามหลวงอันนำมา ซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องวัดจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทความรับผิดชอบที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้ดีขึ้น²

---

²สำนักงานพระพุทธศาสนา, ข้อมูลพื้นฐาน ปี 2551, อ้างใน พระปลัดโฆสิต คงแทนและคณะ “รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน”, **ดุขฎิณิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, 2558).

ชาวพุทธซึ่งในปัจจุบันขาดความสามัคคีของคนไทย ควรปรับเป็นเช่นว่า ซึ่งในปัจจุบันชาวพุทธไทยขาดความสามัคคีแม้จะขึ้นชื่อว่าอยู่ในระบบการปกครองที่มีการปฏิรูปแล้ว แม้ว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์จะลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและ พระสงฆ์ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่ พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน³ ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น วัดยังถือเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็น เวลาช้านานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาซึ่งการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมของความสามัคคีเป็นหนึ่งอันเดียวกันสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" (Temple) เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็น ถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืน การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความสงบความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย⁴ การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครเป็นแนวทางในการเสนอแนะให้กับวัดในกรุงเทพมหานครได้นำไปบูรณาการ ส่งเสริม สนับสนุนให้ทางวัดจัดสรรพื้นที่ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนอย่างยั่งยืน

2. แหล่งเรียนรู้วิถีพุทธ

การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหลายคนมาช่วยกันออกแบบการเรียนรู้และร่วมกันจัดกิจกรรมซึ่งวัดหรือพระภิกษุสงฆ์ควรใช้เทคนิคที่

³ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2557), หน้า 23.

⁴ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2557), หน้า 23.

หลากหลายเพื่อสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกครั้งเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและได้ใช้ความสามารถหลายอย่างในการเรียนรู้⁵ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้คำจำกัดความว่าแหล่ง หมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณศูนย์รวม บ่อเกิดแห่งการเรียนรู้ หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอนรับ การศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญฝึกฝนให้เกิดการเรียนรู้ความ เข้าใจจนกลายเป็นความชำนาญ และรู้ หมายถึง แจ่ม เข้าใจ ทราบ ดังนั้นแหล่งการเรียนรู้หมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิดแห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความ ชำนาญ แหล่งการเรียนรู้โดยทั่วไปหมายถึงแหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ อาจเป็นสถานที่ศูนย์ ข้อมูลข่าวสารสาระความรู้และบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งการเรียนรู้มีอยู่ทุกที่ ทุกเวลามีคุณค่าน่าสนใจและกระจายอยู่รอบตัวทุกส่วนของสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้ให้ความรู้ และผู้รับความรู้ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมและสนับสนุนกันและกันก็สามารถส่งผลให้เป็นสังคมแห่ง การเรียนรู้ได้⁶

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึงสถานที่บุคคลหรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ ประสบการณ์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนนักรับการศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้หลาย ประเภทได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศาสนา ประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการ เรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่นศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือ พิพิธภัณฑ์ วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพทุกอายุสามารถเข้ามา ศึกษาหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและสามารถหาความรู้ได้ตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ นั้นว่าจะต้องการหาความรู้ศาสนาธรรมในรูปแบบใดหากต้องการหาความรู้เพิ่มเติมก็สามารถ สอบถามได้จากผู้รู้ (พระสงฆ์) ในเรื่องนั้นๆ ได้ วัดเป็นสถานที่ที่บุคคลทั่วไปสามารถไปศึกษาหา ความรู้เพิ่มเติมปัญญาให้แก่ตนเองได้ตลอดชีวิตเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต (ตั้งแต่เกิดจนตาย)⁷

กรมสามัญศึกษา กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้

⁵ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ และดารณี คำวังนัง, แหล่งการเรียนรู้ : เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และ หลักสูตรสถานศึกษา,(กรุงเทพมหานคร : เมธิทิปส์, 2545), หน้า 25.

⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, หน้า 1355.

⁷สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2548), หน้า 5.

แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้⁸

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่นที่อยู่บริเวณที่เกิดแห่งที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญตามความหมายนี้ แหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต⁹

ผู้เขียนสรุปแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ภายในวัด ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ทุกคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพทุกอายุสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดและสามารถหาความรู้ได้ตลอดชีวิตขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้นั้นว่าจะต้องการหาความรู้ในเรื่องใด

2.2 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ได้ให้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้เป็นอย่างยิ่งจึงได้กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ไว้ในมาตรา 25 ซึ่งทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้มุ่งให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพมีความรู้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและเรียนต่อการจัดการเรียนรู้นอกจากกิจกรรมที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียนแล้วจำเป็นต้องมีการจัดแหล่งเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยโรงเรียนทุกแห่งทุกระดับถือเป็นตัวแทนของรัฐในการจัดการศึกษาและดำเนินการตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอันเป็นหลักการร่วมกันในการจัดการศึกษา ดังนั้นจำเป็นต้องมีการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนให้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่น¹⁰

⁸ กรมสามัญศึกษา, การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2544), หน้า 6.

⁹ เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์, แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็กมิได้สร้างเพื่อใคร, วารสารวิชาการ, ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 (ธันวาคม 2544), หน้า 26 – 37.

¹⁰ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545, หน้า 16.

ประเวศ วะสี กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้จึงเป็นแหล่งรวมวิทยาการที่สังคมยอมรับและถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับแหล่งเรียนรู้ศึกษาค้นคว้าของประชาชนถือว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ¹¹

เฉลิม พรกระแสน ได้กล่าวถึงความสำคัญและข้อดีของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า

1. เป็นกระบวนการที่ยึดหลักการเรียนรู้ ประสบการณ์จริง สามารถพัฒนาความรู้ ประสบการณ์และความรู้สึกได้เป็นอย่างดี
2. ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม มีมนุษยสัมพันธ์และความมีวินัยในตนเอง
3. เป็นการเรียนรู้เรื่องราวใกล้ตัว ซึ่งบางครั้งเหตุการณ์นั้นส่งผลกระทบท่อนักเรียน และชุมชนของนักเรียนเอง การเรียนวิธีนี้จึงเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นและเห็นแนวทาง ในการให้ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นของตน
4. นักเรียนได้รู้จักแหล่งความรู้ต่างๆ ในชุมชน ได้พบกับบุคคลในชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกทางหนึ่ง¹²

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง วัด เป็นสถานที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าทั้ง 4 ด้านคือ จิตกรรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ให้เห็นชัดเจนว่า แต่ละประเภท มีความสำคัญอย่างไร เช่น ด้านจิตรกรรมมีความสำคัญ คือ เป็นสิ่งที่แสดงถึง คุณค่าด้านจิตใจ การชื่นชม ความงาม ความละเอียดอ่อน ของเส้น สี แสง เงา และองค์ประกอบศิลปะต่างๆ รวมทั้งช่วยผ่อนคลายอารมณ์จิตใจ และให้คติธรรมหรือแนวความคิดที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความสำคัญของด้านประติมากรรมคือ เป็นผลผลิตและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เป็นภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนในบริบทของสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้นๆ เป็นต้น

2.3 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้นำมาซึ่งการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในเรื่องความคิดความเข้าใจในคุณค่าและทัศนคติได้อย่างกว้างขวางสามารถเสริมมิติที่เป็นรูปธรรมให้แก่การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนนอกระบบและตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาการเรียนรู้ (Learning) การศึกษา (Education) โดยเน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละ

---

¹¹ประเวศ วะสี, **สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2543), หน้า 33.

¹²เฉลิม พรกระแสน, **ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครุต้นแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนแบบการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : แคนดิดมีเดีย, 2544), หน้า 7.

ระดับการศึกษาในแต่ละเรื่องทั้งที่เป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับตนเองความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมความรู้ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรมการกีฬาภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ภูมิปัญญาความรู้ทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ด้วยเหตุที่แหล่งเรียนรู้มีคุณประโยชน์มากมายนี้จึงมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงประโยชน์จากการใช้แหล่งเรียนรู้ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันไว้ว่าเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจความรู้สึกเพิ่มพูนทักษะประสบการณ์สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของการคิดได้แก่การคิดไตร่ตรองการคิดสร้างสรรค์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมให้แก่ผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายเร็วขึ้นผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกระบวนการเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่น่าสนใจและทำให้เกิดการอยากรู้ อยากเห็นส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียนเกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกันให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกันเป็นการบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่างๆ ให้เชื่อมโยงกันเกิดการเรียนรู้วิธีการใช้แหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม การเรียนรู้ในหลายมิติจากแหล่งเรียนรู้และสื่อที่หลากหลายเชื่อมโยงที่อยู่ใกล้ตัวของผู้เรียนให้เข้ามาสู่การเรียนการสอนของผู้เรียน¹³

ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ในรูปของการใช้แหล่งเรียนรู้ ไว้ว่า

1. ประสบการณ์ในโรงเรียนจะกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายมากยิ่งขึ้นเพราะประสบการณ์จริงนอกโรงเรียนและสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรมจะวางพื้นฐานนำไปสู่การสร้างแนวคิดในการเรียนรู้ของผู้เรียน
2. ผู้เรียนจะปรับตัวเพื่อเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้นเมื่อรู้ได้ว่าไปเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ความรู้ที่มีความหมาย เช่นถ้าผู้เรียนได้เข้าไปช่วยพัฒนาชุมชนให้สะอาดผู้เรียนก็จะรู้สึกไม่อยากจะมั่วสุมฝอย อยากรให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่สิ่งเหล่านี้มีคุณค่ามากกว่าการอ่านหรือฟังคำสอนจากตำราเพราะผู้เรียนได้ลงมือทำเองและเกิดความรู้สึกขึ้นเอง¹⁴

¹³ กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544, หน้า 6 – 7.

¹⁴ ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, **สิ่งแวดล้อมศึกษา : แนวการสอนสาระการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 29.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้สรุปถึงการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ที่นักเรียนจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์จนเป็นผู้ที่คิดเป็นและเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องเป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขเพราะได้มีโอกาสเรียนรู้โดยการได้สัมผัสธรรมชาติและสังคมชุมชนและภูมิปัญญาเป็นการสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิต ได้เรียนรู้ได้ค้นพบความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือเรียนและครูก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับนักเรียนด้วยเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความสุขในส่วนของผู้บริหารและครูในโรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้นั้น¹⁵

สุวิทย์ มูลคำ, และอรรถ มูลคำ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. เด็กได้เรียนรู้จากของจริงได้เรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสครบถ้วนทั้งจากการมองเห็น การได้ชิม การได้ดมกลิ่น การได้ยินเสียง การได้จับต้องสิ่งที่เป็นรูปธรรมในสถานการณ์จริง เช่น การไปเยี่ยมชมโรงพยาบาล การสังเกตห่วงโซ่อาหารในนาข้าว การไปเรียนรู้วิธีการทำห่อหมกปลา ฯลฯ เป็นต้น

2. เด็กได้ออกไปศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่ต้องการด้วยตนเองหรือเด็กได้มีโอกาสซักถามสิ่งที่ยังสงสัยใคร่รู้ว่าผลงานของเขาถูกต้องหรือไม่เพียงใดจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจริงๆ เช่น ผู้เรียนสร้างสถานีวิทยุท้องถิ่นจากจินตนาการเมื่อไปเยี่ยมชมสถานีวิทยุท้องถิ่นนั้นๆ จริ่งดูการบันทึกเทปหรือการออกรายการสดจริงๆ คำถามมากมายที่อยากรู้จะได้รับคำตอบ ณ ที่แห่งนี้เป็นต้น

3. เป็นการเรียนรู้ที่มีความจริงทั้งผู้เรียนและผู้สอนหรือตามหลักการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพเรียกกันว่า Happy Learning เพราะไม่ซ้ำซากจำเจอยู่ในห้องเรียนสี่เหลี่ยมมีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันมากมายทั้งครูและเด็กเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันและที่สำคัญคือครูและผู้เรียนต่างได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปด้วยกัน

4. เป็นการจัดการเรียนอย่างมีส่วนร่วมคือผู้บริหารผู้สอนผู้เรียนชุมชนเป็นต้น วางแผนการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นการแสวงหาและคัดสรรแหล่งเรียนรู้การบูรณาการเรียนการสอนในแต่ละวิชาจนถึงการประเมินผลงานที่ทุกคนต้องทำร่วมกันปรึกษาหารือกันรับรู้ร่วมกันและชื่นชมผลงานร่วมกันหรือตามหลักการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเรียกวิธีนี้ว่า (Participatory Learning)

5. บุคลากรในชุมชนในท้องถิ่นในสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริงมิใช่ว่าตราไว้เพียงในกระดาษทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งญาติสนิทมิตรสหายของทุกคน

¹⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2545), หน้า 1.

ล้วนเกิดความภาคภูมิใจที่โรงเรียนให้ความสำคัญลูกหลานให้ความเคารพนับถือให้เกียรติให้การยกย่องความรู้สึกลึกเป็นเจ้าของจะกลับมา โรงเรียนแห่งนั้นจะกลายเป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง ปัญหาที่ย่อยบาดหมางใจในอดีตจะหายไปทุกฝ่ายจะหันหน้าเข้าหากันเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นสายใยที่สำคัญคือเด็กนักเรียนเหล่านั้นสนใจใคร่ซักถามประกายตาที่กระตือรือร้นอยากรู้ อยากเห็น อยากฟัง แม้กระทั่งนิยายปรัมปราจากคำบอกเล่าของพ่อแก่แม่เฒ่าจากหลวงปู่ หลวงตาโดยมีครูเป็นเพียงผู้ออกแบบและผู้คอยเชื่อมโยงองค์ความรู้เหล่านั้นสู่จุดประสงค์ของหลักสูตร¹⁶

ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง วัดเป็นสถานที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลาย พร้อมทั้งจะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตกรรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ถือได้ว่าเป็นแหล่งชุมชนความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ยาวนานนอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่นๆ อีกมาก เช่น คุณค่าในทางประวัติศาสตร์ คุณค่าในทางศิลปะ คุณค่าในเรื่องการแสดงเชื้อชาติ คุณค่าในทางประติมากรรม คุณค่าในทางสถาปัตยกรรม คุณค่าในเชิงสังคมวิทยา คุณค่าในด้านโบราณคดี คุณค่าในการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรม คุณค่าในการศึกษาเรื่องทัศนคติค่านิยม คุณค่าในการศึกษา นิเวศวิทยา คุณค่าในการศึกษาเรื่องราวทางพุทธศาสนาและคุณค่าในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

2.4 แหล่งเรียนรู้ในวัด

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ¹⁷ ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษา สงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน

¹⁶ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, การบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2544), หน้า 171 – 172.

¹⁷ พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺส), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 79.

การจัดการศึกษาตามภารกิจ 6 ด้านในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า¹⁸

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษาว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย 3 ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

1. การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

2. การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา

3. การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรม แผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม¹⁹

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

¹⁸ สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี, 2546), (เอกสารอัดสำเนา).

¹⁹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2546), หน้า 3.

สำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ววัดมีบทบาทสูงมากในสังคมไทย วัดเปรียบเสมือนสถานที่อบอุ่นพึ่งพาทางจิตใจ ศูนย์กลางทางด้านสติและปัญญา ซึ่งวัดเป็นสถานที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งการเรียนรู้ของ บุคคล ชุมชน และสังคม ด้านการอนุรักษ์ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี หากนำมาจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสม ก็จะช่วยเพิ่มคุณค่าทางประโยชน์ทางสังคม และเศรษฐกิจอีกด้วย เช่น การอธิบายความหมายของจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ให้กับนักท่องเที่ยว ก็จะเพิ่มความเข้าใจในหลักธรรมในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน เนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังจะเป็นพระพุทธประวัติ หรือนิทานชาดกหรือหลักธรรมในพระไตรปิฎก เป็นต้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้

1. มาตรา 4 กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. มาตรา 6 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

3. มาตรา 12 สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

4. มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

5. มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้

ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ²⁰

แหล่งเรียนรู้ในวัด คือ แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในวัด ที่รวมขององค์ความรู้อันหลากหลาย พร้อมทั้งจะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ทั้ง 4 ด้าน คือ จิตกรรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

2.5 วัดและแหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาปลูกฝังศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ 6 ด้าน ได้แก่การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ²¹ ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกันแต่ภารกิจหลักของวัดคือการให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปที่เรียกว่าการเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเองและการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบเช่นการศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการให้การศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน

สุจิตรา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ 6 ด้านในรูปแบบของการศึกษาในระบบนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่าเป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรงทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กันโดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อนเมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไปหรือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า²²

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่าการศาสนศึกษามีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือ

²⁰ แหล่งเรียนรู้ในวัด, อ้างใน พระครูวัดมนสุตานุกุล. “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย” *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 80.

²¹ พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺธมรสี), *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถระ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 79.

²² สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, *สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี*, 2546. (อัดสำเนา).

การเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่ามีเป้าหมาย 3 ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคลคือพระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัยระเบียบปฏิบัติทางศาสนารวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอดให้หลุดพ้นจากความทุกข์เช่นการศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานการจัดการเรียนรู้ชนิดนี้เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัวใครทำใครได้เรียนตามอัธยาศัยโดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนาคือการจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนาได้แก่ การเรียนนักษัตรและบาลีศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่างๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคมเป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคมช่วยให้ผู้ใฝ่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ภาคัยการบวชจึงได้เรียนการเขียนแบบนี้เรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกสามัญคือการเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม²³

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อศฤงคารวัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและ ศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการตั้งเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัดโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแลโดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัดหรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัดดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้

1. มาตรา 4 กล่าวถึงการศึกษาว่าคือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้การฝึกการอบรมการสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

²³ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, อ้างใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, 2546), หน้า 3.

2. มาตรา 6 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญาความรู้และคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรม

3. มาตรา 12 สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษา

4. มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

5. มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนฝึกทักษะกระบวนการคิดและประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศสื่อการเรียนทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทุกสถานที่โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ²⁴

แหล่งเรียนรู้ของวัดเป็นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการใช้ในการส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืนภายในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนต่อไป

3. การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานคร

การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครเป็นการพัฒนาสถานที่ การพัฒนาบุคลากรของวัด การพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาเจ้าอาวาสต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่เชื่อถือยอมรับของชุมชนมีบุคลากรที่มีภาพลักษณ์ดีมีการบริหารจัดการวัดโดยประสานสามัคคีและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเจ้าอาวาสซึ่งมีสิทธิ์ขาดในการบริหารจัดการวัดต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัด โดย**สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า** ได้กล่าวถึงการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัด โดยวัดจะต้องจัดการดูแลรักษาและการปรับปรุงวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สว่าง สงบ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หากแต่กาลนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้

---

²⁴ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :<http://www.seal2thai.org/kru/kru012e.htm> [2 สิงหาคม 2559].

การพัฒนาวัดบรรลุมรรคผล²⁵ โดยวัตถุประสงค์ คือ “สะอาด” นั้น โดยเป้าหมายหลัก หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ผู้มีความสะอาดทั้งกาย วาจา และใจ ดำรงอยู่ในศีลจารวัตร อันงดงามและเป็นสถานที่ให้อุบาสกอุบาสิกาได้ฝึกฝนตนเองสะอาดกาย วาจา และใจ ตามรอย พระสงฆ์ แต่ถ้าหากกล่าวโดยรูปธรรม คำว่า สะอาดในที่นี้ หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบเป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็นไม่สร้างความ ขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน “สว่าง” หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้สว่างด้วยคุณธรรม คือ สมาธิ หรือ สมถ วิปัสสนา และเปิดโอกาสให้สาธุชนได้มีโอกาสมาศึกษาธรรมและฝึกปฏิบัติให้เกิดความ สว่างในใจด้วยพุทธธรรมตามรอยพระสงฆ์ ในส่วนรูปธรรม ได้แก่ การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่ รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ใช้สอยสูงสุด “สงบ” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์มีกาย วาจา และใจอันสงบ สรรวมด้วยศีลสงบอยู่ด้วยสมาธิและ ปัญญา เป็นสถานที่ให้สาธุชนได้รับความสงบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ในส่วนรูปธรรม วัดเป็น สถานที่ที่สงบจากอภายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม อยู่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ สอดคล้องกับ **พระเทพปริยัติสุธี** ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่อง เพิ่มเติมภายในวัดรวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพสมบูรณ์เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอัน เจริญรุ่งเรืองมีศาสนวัตถุศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากร ทางศาสนามีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนและสังคมทั้งสามารถแนะนำให้ประชาชน ในสังคมพ้นจากความลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรมและการ สาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง²⁶ และ **สมาน จิตภิรมย์รัตน์** ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า การพัฒนาวัดควรดำเนินการเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุ มีรายละเอียด ดังนี้

1) การพัฒนาและปรับปรุงศาสนสถานเช่นโบสถ์ วิหาร กุฏิ ฯลฯ ให้สวยงามประหยัด เรียบง่ายสอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่นปรับปรุงสภาพแวดล้อม ภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น จัดทำแผนผังวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ที่เป็นศูนย์กลาง ในการจัดกิจกรรมในชุมชน

²⁵ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามกุฎราชกุมาร (ช่วง วรปัญญา), **วัดพัฒนา 50**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 26 – 28.

²⁶ พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินฺทปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 45.

2) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ต้นไม้ เพื่อให้มีความร่มรื่น มีบ่อน้ำ สระน้ำ ทางเดินเท้า ท่อระบายน้ำ ฯลฯ การจัดทำแผนผังภายในวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

2. การพัฒนาบุคลากร มีขั้นตอน ดังนี้

เจ้าอาวาสได้ทำการสอบ ภูมิความรู้ของ พระ เณร และผู้เกี่ยวข้องกับวัด ทุกๆ 6 เดือน หรือ 1 ปี จัดออกเป็นข้อสอบ ว่ายังจำได้อยู่ไหมในเรื่องของ วินัย พระสูตร พระอภิธรรม เพื่อให้มีความรู้ความสามารถทางพระพุทธศาสนามากกว่า ชาวบ้าน เพราะพระ เณร คือ หัวใจหลักของพระพุทธศาสนาและยังเป็นผู้นำทางศาสนาเพื่อเผยแผ่แก่ อุบาสก อุบาสิกา ต่อไป ให้ศาสนาเข้มแข็งมากขึ้น ดังนั้นแล้ว ในวัดต้องเข้มแข็งมากกว่า นอกวัด สำหรับ ผู้เกี่ยวข้องกับวัด อาจจะทำการหลายหน้าที่ ควรมีการทดสอบให้รู้เรื่อง วินัย พระสูตร พระธรรม ไปด้วย เพราะบางคนรับใช้พระ อยู่ใกล้พระกะจริงแต่ทำตัวห่างไกลพระและมีความรู้้น้อยกว่า อุบาสก อุบาสิกาที่อยู่นอกวัดมาก ดังนั้น

1) ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวช เพื่อให้ได้ผู้มีคุณภาพและมุ่งหวังจะใช้ชีวิตที่ดั่งามเป็นประโยชน์ในบวรพุทธศาสนารวมทั้งมีกระบวนการคัดเลือกพระสังฆาธิการที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ คุณวุฒิและวัยวุฒิอันเหมาะสมรวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2) พัฒนาความรู้ของพระสังฆาธิการให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรมสามารถนำวิทยาการแผนใหม่มาใช้จัดการหรือบริหารกิจการในวัด หรือในองค์กรการปกครองให้มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

3) พัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุ สามเณร ชี อุบาสก อุบาสิกา และคิษย์วัด ให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ขจัดผู้แสวงประโยชน์และไม่ประสงค์ดีออกจากสถาบันพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามารถอบรมสั่งสอน และชี้แนะสิ่งที่ดีงามแก่สังคมได้

3. การพัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัด มีขั้นตอน ดังนี้

1) ปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถประกอบศาสนพิธีได้ตรงตามพุทธบัญญัติ ประหยัด เรียบง่ายและเป็นประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย สรุ่ยสร่าย หรือไม่เหมาะสม

2) จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุ ให้เรียนรู้หลักธรรม คำสั่งสอน สามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เป็นแบบอย่างแก่สังคมและเผยแผร์หลักธรรมดังกล่าวแก่ประชาชนได้ มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้และศึกษาหลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งความรู้อื่นอันเป็นประโยชน์

3) พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย สามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่ โดยสามารถดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย มีการใช้สื่อต่างๆ รวมทั้งใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้วัดเป็นที่พึ่งพิงของประชาชน โดยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาสงเคราะห์สำหรับผู้ยากไร้ การฝึกอาชีพ การจัดแหล่งสาธิตความรู้ สอนสมุนไพร การเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรม จัดลานกีฬาที่เหมาะสมตลอดจนใช้เป็นสถานที่ประชุมและประกอบกิจกรรมต่างๆ อันตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง²⁷

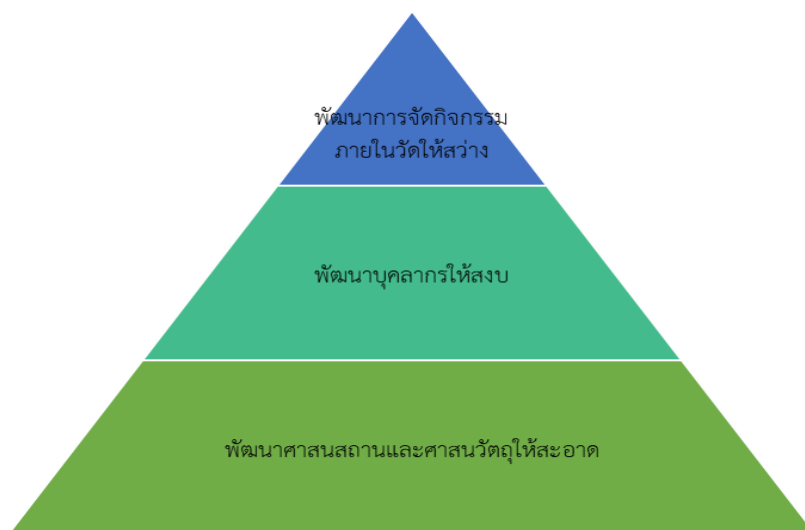
วัดมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันการพัฒนาวัดในปัจจุบันก็ต้องพุดรวมถึงตัวบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่ปกครองวัดในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้านแต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดเริ่มจะจางหายและหมดไป เพราะสังคมของเราไปรับเอาความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต การพัฒนาวัด คือ การดูแลรักษาและการปรับปรุงวัดให้เจริญขึ้น หรือเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นนั้น เจ้าอาวาสและบุคลากรของวัดต้องได้รับการศึกษาอบรม จึงจะสามารถบริหารจัดการให้วัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จัดให้ดูโปร่งสบายตา ไม่รกทึบและเป็นสถานที่สงบไม่มีเสียงอึกที่ก่อกวนใคร่ครุเป็นเหตุให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์

4. องค์ความรู้จากการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครผู้เขียนเสนอแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครดังนี้

---

²⁷ สมาน จิตมิตยรัตน์, “วัดพัฒนา 41”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานคร

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครด้วยการส่งเสริมให้มีการพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุให้สะอาดตา พัฒนาบุคลากรให้สงบด้วยพระธรรม วินัย และพัฒนาการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาภายในวัดให้พุทธศาสนิกชนเกิดปัญญาอย่างยั่งยืนเมื่อเข้ามาศึกษาแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด

5. บทสรุป

การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธของวัดในกรุงเทพมหานครผู้บริหารวัดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรพัฒนาในประเด็น ได้แก่ 1) พัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุให้สะอาดด้วยการพัฒนาและปรับปรุงศาสนสถานเช่นโบสถ์ วิหาร กุฏิ ฯลฯ ให้สวยงามประหยัดเรียบง่ายสอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่น ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น 2) พัฒนาบุคลากรให้สงบ ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวช พัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ให้การให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม 3) พัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัดให้สว่าง โดยปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุ ให้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอน สามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย สามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่เพื่อสร้างวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีพุทธอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญใน
มิติตางศาสนา ปี 2557. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา. 2557.
- กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัด
กระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2544.
- เฉลิม พรกระแสน. ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครุต้นแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน
เป็นสำคัญการสอนแบบการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร :
แคนดิดมีเดีย. 2544.
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็กมิได้สร้างเพื่อใคร.
วารสารวิชาการ. ปีที่ 4 ฉบับที่ 12 ธันวาคม 2544.
- ประเวศ วะสี. สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูป
สุขภาพสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2543.
- พระครูวัฒนสุตานุกุล. “กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย ”
วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. 2557.
- พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินฺทปญฺโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2540.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัด
การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี. 2546.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545.
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.seel2thai.org/kru/kru012e.htm> [2 สิงหาคม
2563].
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535. อ้างใน พระธรรมกิตติ
วงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัด
การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี. 2546.
- พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺสี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2547.

ภาลณี เปี่ยมพงศ์สานต์. **สิ่งแวดล้อมศึกษา : แนวการสอนสาระการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548.

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง. **แหล่งการเรียนรู้ : เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เมธีทิปส์. 2545. หน้า 25.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามณฑลราชครู. ชวง วรบุญโญ. **วัดพัฒนา 50**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2550.

สมาน จิตกริณรัตน์. **“วัดพัฒนา 41”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2541.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาและชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2545.

สำนักงานพระพุทธศาสนา. ข้อมูลพื้นฐาน ปี 2551. อ้างใน พระปลัดโสมจิต คงแทนและคณะ **“รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน”**. ดุษฎีนิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล. 2558.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **“รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”**. สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. 2546.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. **การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑสถาน. รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์. 2548.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. **การบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์. 2544.

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์

An Analysis of The Roles of Gilānupatṭhāk Monk

For Well-Being of Monk

พระครูสังฆรักษ์วรท อภิวิโร, Phrakhrū Sangkharak Warot Apiwaro¹

อุทัย สติมัน, Uthai Satiman²

E-mail : Warot0047@gmail.com

Received: April 22, 2022 Revised: April 28, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของคิลานุปัฏฐากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมและวิธีการดูแลสุขภาพผู้ป่วยสำหรับพระคิลานุปัฏฐากตามหลักพระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการดูแลสุขภาพผู้ป่วยสำหรับพระคิลานุปัฏฐากตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า พระคิลานุปัฏฐากมีความรู้ด้านสุขภาพมากกว่าพระสงฆ์ทั่วไป การดูแลสุขภาพตามหลักพระธรรมวินัย คณะสงฆ์พึงส่งเสริมให้มีพระคิลานุปัฏฐากเพื่อคอยดูแลและส่งเสริมสร้างสุขภาพตนเอง อุปัชฌาย์ อาจารย์และสหธรรมิก ที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัย โดยใช้ประโยชน์ความรู้ด้านสุขภาพจากการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐากได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม พระคิลานุปัฏฐากที่ดูแลพระสงฆ์อาพาธนั้น ต้องสละเวลาและมีความตั้งใจที่จะถวายเป็นการบูชา พระสงฆ์ที่อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาพร้อมที่จะถวายเป็นการบูชาพระสงฆ์ผู้อาพาธด้วยวิธีการต่าง ๆ การนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้าใจตามธรรมและสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนให้มีความแข็งแกร่ง พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนไตรลักษณ์ ที่เป็นลักษณะเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรม ความไม่เที่ยง เป็นต้น ถือเป็นแก่นของคำสอน การใช้หลักธรรมในการทำงาน เพื่อต้องการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นบรรเทาความทุกข์ทางด้านจิตใจ

---

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. / Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University

² มหาวิทยาลัยสวนดุสิต/ Suan Dusit University, Thailand

เพราะการเจ็บป่วยและความตายเป็นทุกข์ เป็นภัยของมนุษย์แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดาของทุกชีวิต

คำสำคัญ: (บทบาท),(พระคิลานุปัฏฐาก),(สุขภาพะ),(พระสงฆ์)

Abstract

This article is part of the research entitled “An analysis of the roles of *Gilānupaṭṭhāk* monk for well-being of monk”. The research contains 3 objectives including 1) to study the roles of the patient attendants in Buddhist scripture, 2) to study the Buddhist virtue and patients’ well-being care for *Gilanupatthaka* Bhikkhus in Buddhism, and 3) to analyze the Buddhist virtue and patients’ well-being care for *Gilanupatthaka* Bhikkhus in Buddhism. The findings revealed that *Gilanupatthaka* Bhikkhus had more health knowledge than general monks. Health care according to Buddhism, the Sangha should encourage the monks to look after well-being and promote their own health, preceptors, teachers, and companions contributing to the discipline by applying the health knowledge from the Phra *Gilanupatthaka* course training correctly and appropriately. They must spend the time and intentionally give treatment, ready to look after the patient Sangha with diverse ways. To apply the Buddhist teachings in daily life, the *Gilanupatthaka* Bhikkhus must apply Buddhist virtues in daily life for enabling the patients to understand Dhamma and strengthen it in progress. For specific patient healing, the Buddha emphasized on mental development by Three Common Manners teaching, viz. impermanence, as its essence. To apply Dhamma for work aims to provide the helps, mental difficulty and suffering reliefs in which these sickness and death are the true state everyone must face and accept them all as the natural way.

Keywords: (Roles),(*Gilānupaṭṭhāk* Monk),(Well-Being),(Monk)

1. บทนำ

รัฐบาลไทยปัจจุบันได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง³ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาให้สังคมไทย ทุกองค์กร สถาบันให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านสุขภาพทางสังคม และสถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญยิ่งอยู่คู่สังคมไทยมาอย่างช้านานเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมของชาติ พระสงฆ์ได้รับการยกย่องในฐานะผู้นำที่เป็นแบบอย่าง เป็นผู้ลึทธิในการสั่งสอนศีลธรรม ปัจจุบันมีจำนวนพระสงฆ์อยู่วัด และสำนักสงฆ์ทั่วประเทศไทย วัดถือเป็นจำนวนที่อยู่เกือบทุกชุมชน วัดของไทยมีจำนวน 41,205 วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดมหานิกาย 37,366 วัด ธรรมยุต 3,803 วัด จินนิกาย 15 วัด อนัมนิกาย 21 วัด ในจำนวนนี้จำแนกเป็นวัดประเภทพระอารามหลวง 310 วัด อยู่ในสังกัดมหานิกาย 247 วัด ธรรมยุต 63 วัด และประเภทวัดราษฎร์ 40,895 วัด มหานิกาย 37,119 วัด ธรรมยุต 3,740 วัด จินนิกาย 15 วัด อนัมนิกาย 21 วัด และมีพระสงฆ์จำนวน 290,015 รูป สามเณรจำนวน 58,418 รูป รวมเป็น 348,433 รูป ในจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมดมากกว่าร้อยละ 50 ของพระสงฆ์เป็นผู้สูงอายุและมีแนวโน้มเป็นผู้สูงอายุมากขึ้นซึ่งประสบปัญหาด้านสุขภาพและองค์ความรู้การเตรียมพร้อม การดูแลรักษาตนเองเมื่อยามอาพาธทำให้เกิดผลกระทบต่อตัวพระสงฆ์เอง และการพัฒนาองค์กรของพระพุทธศาสนาที่ต้องทำหน้าที่สนับสนุนเกื้อกูลให้สังคมมีความสุขเจริญรุ่งเรือง

คนไทยร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นรากฐานทางประเพณี และวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์มรดกของชาติไทย พระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญ ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา พัฒนาการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาสังคม ท้องถิ่น ชุมชน อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน ในเรื่องการดูแลสุขภาพตนเองสิ่งแวดล้อมภายในวัด และขยายผลสู่การพัฒนาสุขภาวะของชุมชน พระสงฆ์มีปัญหาด้านสุขภาพ โดยเฉพาะป่วยเป็นโรคติดต่อไม่เรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือดและภาวะไขมันในเลือดสูง ซึ่งสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากอาหารที่รับมาจากการบิณฑบาต การทำบุญของประชาชน ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงผลที่มีสุขภาพของพระสงฆ์⁴

³ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี, 2560), หน้า 2.

⁴ ชลธิชา จิรภัคพงศ์, สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดลำปาง, Veridian E-Journal Science and Technology Silpakorn University, Volume 12 Number 6 (November – December 2019), หน้า 1227–1247.

นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสิ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรค เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม หากไม่ได้รับการแก้ไข จะกลายเป็นผู้ป่วยรายใหม่ ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการแก้ไขปัญหาอยู่แล้ว แต่เป็นเพียงโครงการเฉพาะกิจที่ขาดระบบกลไกการดำเนินงาน ขาดการบูรณาการกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างจริงจัง และมีการดำเนินงานเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น แม้ว่าพระสงฆ์จะมีหลักประกันสุขภาพ แต่เมื่ออาพาธยังมีปัญหาในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข รวมทั้งขาดการดูแลสุขภาพพระสงฆ์อย่างต่อเนื่องและครบวงจร หากไม่มีการพัฒนากระบวนการส่งเสริมและการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านสุขภาพ จะทำให้ตัวของพระสงฆ์ขาดการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมให้อยู่ในสภาวะที่ถูกต้อง ซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาความดีงามด้านคุณธรรม จริยธรรม ทั้งด้านการปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างและสั่งสอนประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นความจำเป็นสำคัญยิ่งต่อความเจริญมั่นคงหรือความล้มเหลวอ่อนแอของประเทศไทย

จากสถานการณ์สุขภาพพระสงฆ์ดังกล่าว รัฐบาลจึงเล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพพระสงฆ์ ซึ่งสอดคล้องมติมหาเถรสมาคม ที่ 191/2560 และมติสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 5 ให้มีการขับเคลื่อนงาน “พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ” ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560⁵ ที่จัดทำขึ้นภายใต้มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 7/2560 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2560 มติที่ 191/2560 เรื่องการดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพที่กำหนดให้ดำเนินการวัดส่งเสริมสุขภาพและธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ทั่วประเทศ ซึ่งกำหนดเป้าหมายเพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์และชุมชนทั่วประเทศ โดยกำหนดเป้าหมายในการขับเคลื่อน 3 ประการ ได้แก่ 1) พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย 2) ชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และ 3) บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยยึดหลัก “ใช้ทางธรรมนำทางโลก”⁶

พระคิลานุปัฏฐากในพระพุทธศาสนา ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่างรวมไปถึงการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีต่อกันของพระสงฆ์ เป็นการอุปฐากระหว่างอุปัชฌาย์กับอันตเวาลิก หรือระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ด้วยกันเอง เพราะเหตุที่พระสงฆ์เมื่อไม่มีใครทำหน้าที่อุปฐากให้บางครั้งย่อมได้รับความลำบากมาก พระคิลานุปัฏฐาก จึงมีความสำคัญใน

⁵ มหาเถรสมาคม, **ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ**, ออนไลน์, แหล่งที่มา: <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=7466>, [30 มีนาคม 2564].

⁶ มหาเถรสมาคม, **การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ**, ออนไลน์, แหล่งที่มา: <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=7466>, [30 มีนาคม 2564].

เบื้องต้น 3 ประการ คือ 1) ความสำคัญในฐานะที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา 2) ความสำคัญในฐานะที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ และ 3) ความสำคัญในฐานะสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา⁷ การทำหน้าที่ศิลาบุญฐานากเป็นสิ่งที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติต่อกันตามหลักพระธรรมวินัย นอกจากมีวัตถุประสงค์ตามพุทธบัญญัติดังกล่าวแล้วยังมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ 1) เพื่อให้พระภิกษุเอาใจใส่ในการทำหน้าที่อุปัฏฐากกันและกัน 2) เพื่อได้รับการศึกษาจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ 3) เพื่อชวนช่วยป้องกันความเสื่อมเสียอันจักมีหรือมีแล้ว และ 4) เพื่อความดีงามในพระสงฆ์ คือ ให้มีความรักใคร่ เคารพเลื่อมใส ห่วงต้อย่างยิ่งต่อกันและกันในพระสงฆ์ ตลอดจนการดูแลยามอาพาธเจ็บป่วย และได้รับทุกขเวทนา เพื่อสงเคราะห์ ให้ถึงที่สุดแห่งธรรม

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบหรือวิธีการวิจัยเป็นการวิจัย โดยมีแนวทางการศึกษาในการจัดเก็บข้อมูลอันประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมในการดูแลสุขภาวะสำหรับพระศิลาบุญฐานาก และนำไปเผยแพร่ประยุกต์ใช้กับประชาชนทั่วไป กลุ่มคน องค์กร สถาบันซึ่งจะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา ความเจริญรุ่งเรืองด้านมนุษยและสังคมไทยโดยรวม ดังนั้น จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมการดูแลสุขภาวะของพระศิลาบุญฐานาก โดยจะศึกษาทั้งด้านความเป็นจิตอาสา หลักธรรมที่ใช้ประกอบการเป็นพระศิลาบุญฐานาก เพื่อจักได้ทราบและเข้าใจในพระศิลาบุญฐานากสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระศิลาบุญฐานากในการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของศิลาบุญฐานากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาหลักธรรมและวิธีการดูแลสุขภาวะผู้ป่วยสำหรับพระศิลาบุญฐานากตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการดูแลสุขภาวะผู้ป่วยสำหรับพระศิลาบุญฐานากตามหลักพระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และ

⁷ สำนักอณามัยผู้สูงอายุ กรมอณามัย, คู่มือแนวทางการอบรมหลักสูตรพระศิลาบุญฐานาก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักอณามัยผู้สูงอายุ กรมอณามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2561), หน้า 9.

หลักการที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

1.7.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 เพื่อให้ทราบถึงหลักการ และแนวคิดสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมการดูแลสุขภาวะของพระคิลานุปัฏฐาก

1.7.2 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ตำรา และเอกสารงานวิจัย ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากเนื้อหาในพระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.7.3 ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ งานนิพนธ์ และบทบรรยาย ตลอดจนถึงผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมการดูแลสุขภาวะของพระคิลานุปัฏฐาก

1.7.4 รวบรวม ประมวล สังเคราะห์ และวิเคราะห์ ข้อมูลเหล่านั้นให้เห็นทิศทางอย่างชัดเจนถึงแนวคิดเรื่องการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมการดูแลสุขภาวะของพระคิลานุปัฏฐาก

1.7.5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

4. ผลการวิจัย/ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

การอาศัยพึ่งพากันในยามป่วยไข้ เป็นการถวายอุปัฏฐากหรือดูแลซึ่งกันและกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โรคภัยไข้เจ็บก็มีมาแต่สมัยพุทธกาล ดังปรากฏในคิลานวัตตสูตร⁸ และทุติยอุปัฏฐากสูตร⁹ การดูแลรักษาพระสงฆ์ซึ่งกัน การอุปัฏฐากพระสงฆ์ต้องมีความพร้อมในเรื่องจิตใจที่จะดูแลพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และเพื่อน เมื่อท่านเหล่านั้นอาพาธ¹⁰ หรือแม้แต่ดูแลบุคคลอื่นที่ว่าจะช่วยรักษาได้ด้วยใจเต็มใจ อันเป็นการรักษาทางกายเพื่อให้ทุเลาจากพยาธิและรักษาโรคทางใจให้ท่านมีกำลังใจที่จะดูแลตัวเองและรักษาอาการป่วยให้ดีขึ้น หลักการอุปัฏฐากภิกษุใช้ในสมัยปัจจุบัน¹¹ โดยการดูแลภิกษุไข้เนื่องจากวิถีชีวิต หรือสถานะของท่านเป็นภิกษุ ปลีกตัวออกมาอยู่กับหมู่สงฆ์ หรืออยู่เพียงลำพัง ห่างจากฆราวาส และไม่คลุกคลีกันจนเกินไปแม้แต่ในหมู่ภิกษุด้วยกัน การนอน การพักรักษาตัวที่วัด หรืออยู่ร่วมกับฆราวาสที่โรงพยาบาล จึงไม่สะดวกสำหรับภิกษุและเป็นเหตุให้เกิด

---

⁸ วิ.ม. (ไทย) 5/365/239-243

⁹ อภ.ปญจก. (ไทย) 22/124/204-205.

¹⁰ วิ.ม. (ไทย) 5/365/240.

¹¹ พระวิฑิต ธมฺมชิตฺโต, คู่มือดูแลพระภิกษุไข้ในโรงพยาบาล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ญาณภาวัน, 2560), หน้า119.

อาบัติ พระสงฆ์ที่เป็นคิลานุปัฏฐาก ดูแลบ่าบัดผู้ป่วย ต้องมีความหนักแน่นในการดูแล และมีความจริงใจต่อการรักษาโรคทางกายและใจของผู้ป่วย

ภิกษุที่ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยต่างทราบดีว่า การที่จะดูแลสุขภาพและเยียวยาเมื่ออาพาธ โดยหลักการแล้วพระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดวิธีการรักษาโรคเป็นข้อที่ต้องถือปฏิบัติชัดเจนตามนั้น ไม่มีข้อห้ามตามพระธรรมวินัยที่เหมาะสมกับสมณสาธูป และมักไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การใช้หลักธรรมะสำหรับบ่าบัดผู้ป่วย เป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้าใจตามธรรมและสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนให้มีความแข็งแกร่ง ที่จะทำให้ง่ายกายได้ดูแลบำรุง ฉะนั้นธรรมจึงมีความสำคัญต่อผู้ป่วยเพื่อเป็นยาบรรเทาทุกข์ หรือธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าที่มีความสำคัญทางด้ายจิตใจ¹² โดยหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็นหลักธรรมที่ใช้สำหรับพระคิลานุปัฏฐาก เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการอุปฐากภิกษุคือ สังคหวัตถุ¹³ พรหมวิหาร¹⁴ ชันธ 5¹⁵ ไตรลักษณ์¹⁶ ปฏิจจสมุปบาท และกิเลส-กรรม-วิบาก¹⁷ เป็นอาทิ

พระคิลานุปัฏฐากมีความรู้ด้านสุขภาพมากกว่าพระสงฆ์ทั่วไป การดูแลสุขภาพตามหลักพระธรรมวินัย คณะสงฆ์พึงส่งเสริมให้มีพระคิลานุปัฏฐากเพื่อคอยดูแลและส่งเสริมสร้างสุขภาพตนเอง อุปัชฌาย์ อาจารย์และสหธรรมิก ที่เฝ้าต่อพระธรรมวินัย โดยใช้ประโยชน์ความรู้ด้านสุขภาพจากการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐากได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม พระคิลานุปัฏฐากที่ดูแลพระสงฆ์อาพาธนั้นต้องสละเวลาและมีความตั้งใจที่จะถวายเป็นการรักษารักษา พระสงฆ์ที่อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาพร้อมที่จะถวายเป็นการอุปฐากพระสงฆ์ผู้อาพาธด้วยวิธีการต่าง ๆ การนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้าใจตามธรรมและสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนให้มีความแข็งแกร่ง คำสอนสากลใช้กับทุกสิ่งทุกอย่าง แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนไตรลักษณ์ ที่เป็นลักษณะเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ที่ประกอบด้วย รูปธรรมและนามธรรม ความไม่เที่ยง หลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ถือเป็นแก่นของคำสอน การใช้หลักธรรมในการทำงาน เพื่อต้องการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นบรรเทาความทุกข์ทางด้านจิตใจ เพราะการเจ็บป่วยและ

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 104.

¹³ อัง อฎก. (ไทย) 23/24/267.

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/184/225.

¹⁵ พระมหาโยธิน โยธโก (ปัตชาลี) “การจัดการชันธ 5 เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคนในพระพุทธศาสนา”, คุชฌินิพนธ์ คุชฌินิพนธ์ติตส สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 118–120.

¹⁶ ส.ช. (ไทย) 17/12/27–28.

¹⁷ ม.อ. (ไทย) 14/383/433–441.

ความตายเป็นทุกข์ เป็นภัยของมนุษย์แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นว่าเป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดาของทุกชีวิต¹⁸

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การดูแลสุขภาวะของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ยังขาดการดูแลและการเอาใจใส่ต่อพระสงฆ์ด้วยกัน ด้วยวาทะบทาของพระคิลานุปัฏฐากที่ต้องดูแลภิกษุผู้ป่วยไ้ยังมีน้อย แต่ผู้ป่วยมีมากขึ้น ทำให้การดูแลยังไม่ทั่วถึงหากจะให้บุคคลอื่นมาดูแลพระสงฆ์ทั้งแพทย์และพยาบาลก็มิควรได้ เพราะอาจจะทำให้พระสงฆ์ละเมิดต่อพระธรรมวินัยที่ให้ผู้หญิงมาจับต้อง ฉะนั้นการดูแลสุขภาวะของพระสงฆ์ผู้ป่วยควรจะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ด้วยกันที่ผ่านการอบรมทางการแพทย์ เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยอย่างถูกวิธี อนึ่งพระสงฆ์ที่ป่วยหากไม่ได้รับการดูแลจากลูกศิษย์ ก็ทำให้การพยาบาลต่อตนเองนั้นลำบาก สุขภาวะที่ต้องดูแลร่างกายและการใช้ธรรมโอสถดูแลสุขภาพจิตใจ ด้วยเหตุนี้ทำให้พระคิลานุปัฏฐากจึงต้องเสียสละส่วนตนและเตรียมพร้อมที่จะดูแลพระสงฆ์ทุกเวลา

6 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทาของของพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การท้าวิจัยเพิ่มเติมอีกหลายประเด็น เช่น

- 1) ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงสุขภาวะของพระสงฆ์ตามหลักโภชนาหารที่ถูกต้อง
- 2) ศึกษาเรื่องการดูแลสุขภาวะของพระสงฆ์กับแพทย์ปัจจุบันโดยไม่ละเมิดพระธรรมวินัย
- 3) ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมกับการดูแลสุขภาพทางจิตใจ

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬารูปิก 2500.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬารูปิก
วิทยาลัย, 2535.

---

¹⁸ คล้อย ทรงบัณฑิต ประชุมวิชานานาปัญหาและเฉลยธรรมวิภาคสำหรับนักธรรมชั้นตรีและ
ธรรมศึกษาตรี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์), ม.ป.ป.

คล้าย ทรงบัณฑิต. **ประชุมวิชานานาปัญหาและเฉลย ธรรมวิภาค สำหรับนักธรรมชั้นตรีและธรรมศึกษาตรี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

_____. **พุทธธรรมฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระวิจิตร ธรรมโชติ. **คู่มือดูแลพระภิกษุอาพาธในโรงพยาบาล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ญาณภาวัน, 2560.

พระมหาไยจีน โยชิโก (ปัดชาลี). “การจัดการชั้น 5 เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนา”. **คุญวินิพนธ์พุทธศาสตร์คุญบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการสำนักนายกรัฐมนตรี, 2560.

สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย. **คู่มือแนวทางการอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2561.

มหาเถรสมาคม. **ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=7466>, [30 มีนาคม 2564].

_____. **การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=7466>, [30 มีนาคม 2564].

การศึกษาความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา

A Study of Happiness of Giver and Receiver in Buddhism

พระครูสุวรรณสิทธิธาดา (วีระสิทธิ์ มหาวิโร)

Phrakhru Suwansithithada (Veerasit Mahaviro)¹

พระมหาวิโรจน์ กุตุตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

E-mail: weerasithw@gmail.com

Received: March 6, 2022 Revised: March 31, 2022

Accepted: March 31, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความสุขของผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา. และ. เพื่อวิเคราะห์ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผลการศึกษาพบว่า ความสุขของผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักความสัมพันธ์ระหว่างความสุขของผู้ให้และผู้รับไว้อย่างเป็นระบบ การเป็นผู้ให้และผู้รับที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั้งสองจะต้องเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมความดี ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นพระสงฆ์ หรือนักบวชเท่านั้น บุคคลทั่วไปก็สามารถเป็นผู้ให้และผู้รับได้เหมือนกัน การให้เป็นการพัฒนาจิต กำจัดตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนานั้น คือการได้ช่วยเหลือสังคมสุข ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ตอบแทนบุญคุณ และสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์จากการเป็นผู้ให้เพื่อประโยชน์ตนเองแล้ว ยังเป็นการนำประโยชน์จากผู้ให้สู่คนส่วนมากด้วย ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา กล่าวว่าจะต้องมีคุณสมบัติ 3 คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ นั้น เป็นสิ่งที่สำคัญต่อความสุขในการเป็นผู้ให้และผู้รับที่เชื่อมความสัมพันธ์ความสุขเข้ากับชีวิต ร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ ซึ่งส่งผลต่อการ

---

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University.

² สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. / Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University.

ดำรงชีวิตให้อยู่เย็นเป็นสุข คือมีความรู้ในคุณธรรมแห่งการให้และรับในการดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมายของมนุษย์อันเกิดจากการให้และการรับ เพราะการให้เป็นต้นตอแห่งความสงบสุข

คำสำคัญ: (ความสุข), (การเป็นผู้ให้และผู้รับ), (พระพุทธศาสนา)

Abstract

This article was a part of thesis ‘A Study of Happiness of Giver and Receiver in Buddhism’ containing the following purposes; to study the giver and receiver in Buddhism, the happiness of the giver and receiver in Buddhism, and to analyze the happiness of the giver and receiver in Buddhism. This research was qualitative research and field work research by in-depth interview. The results showed that for the happiness of the giver and the receiver, the Buddha systematically demonstrated the relationship between the happiness of the giver and the receiver. Both the giver and the receiver appearing in the Buddhist scriptures must be virtuous, holding good morals. They do not need to be a monk or priests only, but anyone can be both givers and receivers alike. Giving is a type of mental development, eliminating stinginess and selfishness. The happiness of a giver and a receiver in Buddhism has provided a happy society, Buddhism supporting, repaying merit and giving helps. The giver gains his own benefits, and it also brings the belongings of giver to many people. The happiness of being a giver and a receiver in Buddhism is said that there must be three qualities: being free from lust, hatred, and delusion which are important factors to be happy in being a giver and receiver that connects happiness with life, body, mind, and spirit, which affects the live a happy life, it is knowledge concerning the virtues of giving and receiving for living to achieve human goals arising from giving and receiving because giving is the source of peace.

Keywords: (Happiness), (Being a Giver and a Receiver), (Buddhism)

1. บทนำ

ความสุขนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหานับตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันในทางพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงความสุขและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามแนวพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสภาพสังคมในปัจจุบันซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์เป็นที่แพร่หลาย ความสุขของมนุษย์มีหลายทางและหลายระดับ การศึกษาเรื่องความสุขจะทำให้เรา

ดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุข³ และการได้รับการยอมรับจากครอบครัว และชุมชน การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และ มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ⁴ สมดังที่ ฌองส์-ฌาคส์ รูสโซกล่าวไว้ว่า “ทุกคนอยากเป็นสุข แต่การจะเป็นอย่างนั้นได้ แรกสุดเราต้องเข้าใจว่าความสุขคืออะไร”

ดังนั้นในการศึกษาเรื่องของความสุขจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความสุข ความหมายของคำว่า สุข ไว้ว่า “ความสบายกายสบายใจ” ความสุขภายในบาลีใช้คำว่า กายิกสุข (Happiness) คือ ความสุขทางกายคือสุขที่เกิดขึ้นจากเรื่องราวและวัตถุภายนอก ส่วนสุขใจหรือสบายใจนั้น ในบาลีใช้คำว่า เจตสิกสุข (Mental Happiness) คือความสุขทางใจ คือการที่มีจิตใจเบิกบาน รู้สึกมีความสุข ซึ่งแบ่งบานออกมาจากภายในสู่ภายนอกความสุขในความหมาย EQ (Emotional intelligence) หรือความฉลาดทางอารมณ์ความสุขหมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข⁵

ดังนั้นเมื่อพูดถึงความสุขจึงต้องรู้ว่าเป็นความสุขประเภทใดเพราะความสุขนั้นมีหลายระดับในขณะที่แนวคิดการพัฒนาระดับโลกปัจจุบันก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนาดัชนีชี้วัดความสุขของประชาชนในประเทศ เริ่มตั้งแต่ประเทศภูฏาน ไทย เป็นต้น พระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ไว้ว่าประสบทั้งความสุขและความทุกข์ให้มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดละความทุกข์ด้วยการทำความดีหรือการทำบุญซึ่งมีพระพุทธพจน์ว่า

“บุญเป็นชื่อของความสุข”⁶ หมายความว่า การกระทำในสิ่งที่ เป็นบุญทำให้บุคคลมีความสุขในการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีวิธีการหลากหลายตามระดับขั้นของความสุข นับตั้งแต่กามสุข โลภียสุข ฌานสุข ไปจนโลกุตตรสุข และนิพพานสุข ดังพระ

³ ริการ์ มาติเยอ, **คู่มือพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา, 2551), หน้า 41.

⁴ ดุษฎี อายุวัฒน์, **ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, วารสารภาษาศาสนา และวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562), หน้า 136-155.

⁵ กรมสุขภาพจิต, **อริย ความฉลาดทางอารมณ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนากรมสุขภาพจิต, 2543), หน้า 16.

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 4.

พุทธพจน์ที่ว่า “ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น” ความสุขย่อมส่งผลให้บุคคลเอิบอิ่ม แลดูสดชื่นสดใสมีกำลังใจที่จะประกอบกิจที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป⁷

การให้ทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการให้ทานที่ปรากฏอยู่ในพระสูตร อรรถกถาต่าง ๆ เช่น ในบารมี 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 สัปบุริสบัญญัติ 3 ฆราวาสธรรม สังคหัตถัตถธรรม การถวายทานที่สังคมส่วนใหญ่เข้าใจก็คือ ปาฏิบุคลิกทาน การให้เจาะจง และสังฆทาน คือถวายเป็นกลาง ๆ ไม่เจาะจงเฉพาะแก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ การให้ทานที่ไม่เจาะจง จะมีผลอานิสงส์มากกว่าขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ทานเป็นสำคัญสังคมไทยปัจจุบัน พบว่าการให้ทานประกอบการปฏิบัติในการให้ทานทั้งผู้ให้และผู้รับชาวพุทธแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ⁸

- 1) กลุ่มนักบวชหรือบรรพชิต แยกเป็นภิกษุและภิกษุณี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปฏิคาหก
- 2) กลุ่มชาวบ้านหรือคฤหัสถ์ แยกเป็นอุบาสกและอุบาสิกา เรียกโดยรวมอีกอย่างหนึ่งว่า กลุ่มทายก แต่ถ้าแยกเป็นหญิงจะเรียกว่า ทายิกา

เนื่องด้วยทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งเรียนรู้มาแต่โบราณกาล ทุกชีวิตจึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกเกิด หลังการเกิด เจ็บ จน ป่วย ขณะใกล้ตาย ทำให้เรามีความเกี่ยวพันทางด้านสังคมกันอย่างลึกซึ้ง วัดจึงเป็นศูนย์กลางของสังคม งานประเภทมงคล งานอวมงคลจะเป็นพิธีโกนผมไฟ ทำขวัญเด็กเมื่อเข้าสู่วัยที่ต้องศึกษา วัดก็เป็นสถานศึกษาที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่กุลบุตร กุลธิดา จนเข้าสู่วัยชรา วัดจึงเป็นที่พึ่งพาทางใจ จนถึงเวลาตายวัดก็เป็นที่พักแหล่งสุดท้ายที่วางอันไว้วิญญูญของพุทธศาสนิกชนจะได้อาศัยวัดจัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลของชุมชน ทั้งที่มีบทบาทต่อสังคมในฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนโดยไม่เลือกชนชาติ ไม่เลือกศาสนาหลักปฏิบัติ ไม่เลือกผิวพรรณ สูง ต่ำ ดำ ขาว ไต ๆ ทั้งที่เป็นศูนย์กลางของพระสงฆ์เป็นทั้งครูอาจารย์ผู้นำทุกเรื่องเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขทั้งกายและใจโดยไม่เลือกว่าผู้นั้นเป็นใคร ถ้าไม่ผิดศีลธรรมผิดพระวินัยของท่านแล้วก็จะบังเกิดเป็นประโยชน์ทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ประโยชน์ส่วนรวม และประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน วัดเป็นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นที่พบปะสังสรรค์เนื่องในโอกาส

⁷ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธและเขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2553), บทคัดย่อ.

⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **การให้ทานที่ไม่ต้องเสียเงินแล้วยังได้นิพพาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า 2.

ต่าง ๆ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ เห็นได้ชัดเจนมากมายในอดีตที่ผ่านมาแม้บทบาทของวัดหลายแห่งจะเริ่มเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม⁹

วัดคือสถานศึกษาแต่ปัจจุบันโรงเรียนคือสถานศึกษาจึงเกิดช่องว่าง ระหว่างพระภิกษุกับคฤหัสถ์ หลักปฏิบัติบางข้อที่คฤหัสถ์ต้องทราบ แต่ในยุคสมัยปัจจุบันกลับไม่ทราบ เช่นการถวายของหรือปัจจัยสี่ สิ่งของที่ถวายได้หรือระยะเวลาที่สามารถถวายได้ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อปกครองหมู่คณะหรือสังฆะ พระภิกษุเรียกกันว่า พระวินัย ซึ่งมีทั้งในส่วนเกี่ยวกับข้อกัณเฑาะว์ในหมู่พระภิกษุและภิกษุณีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ด้วยถือว่าเป็นปัญหาที่รอการแก้ไข ส่วนหนึ่งฟังศัพท์ หรือคำหลาย ๆ คำทางพระพุทธศาสนาไม่รู้เรื่องแล้ว เช่น อริยมรรคมีองค์ 8 มรรคสมัย¹⁰ เป็นต้น สังคมไทยเรามีดีทางเมตตา ความกรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อยู่แล้วเพียงแต่ทำอย่างไรจึงจะทำให้เราสร้างวัฒนธรรมแห่งปัญญาขึ้นมาได้

จากที่กล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจใคร่ศึกษาระดับความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับทานในพระพุทธศาสนาเพื่อวิเคราะห์ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์แก่การทำความเข้าใจและแนวทางแห่งการศึกษาเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตามพุทธประสงค์สืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง ““การศึกษาความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาความสุขของผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และภาษาไทย และอรรถกถาภาษาไทย ศึกษาหนังสือ ตำรา บทความ เอกสารทางวิชาการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสสังคมศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 31-33.

¹⁰ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 93.

3.2 ศึกษาเอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสุขของการเป็นผู้ให้ และผู้รับในพระพุทธศาสนา ศึกษาเอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทายก ปฏิคาหก ความสัมพันธ์ระหว่างทายก และปฏิคาหก

3.3 รวบรวมข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analytical Descriptions) สรุปผลการศึกษาวิจัย

3.4 นำเสนอผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และจัดทำเป็นรูปเล่ม

4. ผลการวิจัย

4.1 การเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา

การให้ทานด้วยศรัทธาย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งผู้ให้ทานและผู้รับทาน ความหมายและคำสอนในพระพุทธศาสนากล่าวถึงการให้ทานด้วยศรัทธาแล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโศกมาก และอีกความหมายหนึ่งคือวัตถุที่พึงให้สุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ คือ ความยินดีที่ได้รับสิ่งของที่มอบให้ในขณะที่ผู้ที่ยอมให้นั้นสุขใจที่ได้ช่วยเหลือแบ่งเบาในความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ลักษณะความสำคัญชนิดของทานกล่าวให้กระชับเข้าไปอีกก็หมายถึง การเสียสละ บริจาค มีความหมายที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Alm: money, clothes and food that giving ความสำคัญและลักษณะของการให้ทานของลัทธิบุรุษนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 5 ประการ คือ¹¹

- 1) ด้วยศรัทธา
- 2) โดยความเคารพ
- 3) โดยตามกาลอันสมควร
- 4) ด้วยจิตอนุเคราะห์
- 5) ไม่กระทบกระทั่งตนเองและผู้อื่น¹²

ซึ่งแบ่งชนิดได้ 2 ชนิด

- 1) อามิสทาน คือ การให้สิ่งของ
- 2) ธรรมทาน คือ การให้ทานเป็นธรรม¹³

คุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของทาน มี 4 องค์ประกอบพื้นฐาน คือ 1) วัตถุทานบริสุทธิ 2) เจตนาบริสุทธิ 3) ผู้ให้บริสุทธิและ 4) ผู้รับบริสุทธิ คือ ก่อนให้ ก็มีใจดี ขณะให้ก็มีจิตใจเลื่อมใส มีความยำเกรงในผู้รับ และอุปัฏฐากในการบำรุง ผู้ให้และผู้รับดังกล่าว

¹¹ อญ.อญฐก. (ไทย) 23/31/287.

¹² ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และคณะ, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 162.

¹³ อญ.ทุก. (ไทย) 20/124/119.

ย่อมได้รับผลบุญคือความสุขจากการศึกษาชนิดของท่าน ท่านที่สัตตบุรุษให้แล้วอย่างนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญาบูชาอย่างนี้ย่อมเข้าถึงโลกที่มีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุขอย่างแท้จริงอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเหตุปัจจัยของการให้มีจุดประสงค์ในการให้ได้กล่าวถึงจุดประสงค์การให้ไว้ 2 ประการ คือ

- 1) เพื่อการอนุเคราะห์ในการช่วยเหลือให้เขามีจิตใจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 2) เพื่อบูชาคุณแก่ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา

ในด้านความคิดเห็นของนักวิชาการ ได้อธิบาย ว่าทานคือการให้ ให้สิ่งที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา เช่น สิ่งของ ที่เป็นปัจจัย 4 และการให้ทานโดยที่ไม่ต้องเสียเงินลักษณะของการให้ทาน โดยกล่าวว่า เป็นลักษณะของการให้ทานของสัตตบุรุษและบทบาทหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาทคือคุณลักษณะในการอุปถัมภ์ปัจจัย 4 สร้างศาสนสถานเผยแผ่พุทธธรรม สืบทอดพระพุทธศาสนา และปกป้องพระพุทธศาสนา ผู้ให้อาจเป็นผู้ชาย หรือผู้ให้ผู้หญิง ผู้รับโดยมากจะเข้าใจว่าเป็นพระสงฆ์แต่ในความจริงแล้วเอาบุคคลทั่วไปก็ได้ตามหลักการพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ากำหนดทั้งผู้ให้และผู้รับทาน ซึ่งเรียกว่า พุทธบริษัท 4 ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งมีหน้าที่ในการรับทาน และอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมีหน้าที่บำรุงอุปฐาก¹⁴

4.2 ความสุขของผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา

ความสุข หมายถึง ความอิ่มเอมใจความร่าเริงอันเกิดจากการสร้างคุณความดี ความสุขในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง อินทรีย์คือความสุขกาย ความสุขใจคือโสมนัสสันทรีย์ หมายถึง อินทรีย์คือความสุขใจ อินทรีย์หมายถึง ร่างกาย, อำนาจ, สภาพที่เป็นใหญ่ เป็นจอมในหน้าที่ตน, ความเป็นใหญ่ในสภาพธรรมนั้น ๆ ความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้สื่อความหมายไปในวิถีของการดำเนินชีวิต ความสุขในการดำเนินชีวิตที่อิงอาศัยสิ่งที่ไม่เสพเรียกว่า โลภียสุข ความสุขในการดำเนินชีวิตที่ไม่อิงอาศัยสิ่งเสพเรียกว่า โลภุตรสุข โลภียสุขอิงอาศัยสิ่งเสพเรียกว่า สามีสุข โลภุตรไม่อิงอาศัยสิ่งเสพเรียกว่า นิรามิสสุข คำว่า สุข ทำให้เห็นว่าความสุขของมนุษย์นั้น ซึ่งมีทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันจำแนกไปตามวิถีชีวิตที่มีวิธีการนำไปยังฝั่งแห่งความสุขตามความปรารถนาซึ่งอาจจะมีต่างกันตามลักษณะวิถีชีวิตในความสัมพันธ์ในการดำรงชีพในความหมายของพุทธธรรมถ้าความสัมพันธ์นั้นไปในทิศทางการสร้างสุขแบบพอกพูนตอบสนองต้นเหตุที่เป็น กิเลส เรียกว่า โลภียสุขถ้าความสุขนั้นมีความสัมพันธ์ไปในการสร้างสุขทางจิตวิญญาณ¹⁵ คือ

- 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง
- 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- 3) การทำจิตให้ผ่องใส

¹⁴ ปิ่น มุทุกันต์, *มงคลชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 216.

¹⁵ ชุ.ธ. (ไทย) 25/183/90.

คำว่า “ให้” เป็นคำที่ต้องให้ความสำคัญถ้าเราไม่เคยเป็นผู้ให้ เราจะไม่มีความรู้เลยว่าความสุขที่เกิดขึ้นในหัวใจของผู้ให้นั้นเป็นอย่างไรแล้ววันหนึ่งเมื่อเรามองดูใจของเราเองเราจะรู้ซึ่งถึงคำว่า ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก การให้ในทางพระพุทธศาสนามีคำว่า ทาน และ จาค ซึ่งหมายถึงการให้คือให้ในเชิงสังคม ผลของการให้ประโยชน์ต่างตอบแทน และให้ในเชิงไม่มีผลต่างตอบแทน มนุษย์เกิดมามีพ่อแม่และพี่เลี้ยงของตัวเอง นอกจากนั้นยังแวดล้อมด้วยบุคคลอื่น ๆ ประกอบด้วย สามีหรือภรรยา บุตรหรือธิดา พ่อแม่ ครูอาจารย์ บริวาร พระภิกษุ สามเณรหรือนักบวช การเชื่อมสัมพันธ์ภาพด้วยการให้และเสียสละจะเป็นการเชื่อมร้อยใจ ผูกไว้ในคุณธรรมที่สูงส่ง การให้และเสียสละต้องประกอบด้วยกาย วาจา ใจและวัตถุสิ่งของการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา¹⁶ คนที่นิยมทำบุญ เช่น

- 1) การให้ทาน
- 2) การรักษาศีล
- 3) การเจริญภาวนา¹⁷

เจริญสมาธิบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมบุคคลจึงควรดำเนินชีวิตของตนให้มีความสุขด้วยการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และตั้งจิตให้เป็นสมาธิเจริญเมตตา เจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นต้น อย่างไรก็ตามถูกต้องกฎวิธีหลักความดีที่ทำให้เกิดสุข เรียกว่า การบำเพ็ญบุญ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสุข เพราะว่าบุญ นำความสุขมาให้แก่ผู้ประพฤติ โดยมีวิธีทำความดี คือ บุญ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ แบ่งออก 3 ประการ คือ

- 1) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน
- 2) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล
- 3) บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา¹⁸

จากความหมายของคำว่า “สุขของผู้ให้และผู้รับ” ทำให้เห็นว่าความสุขของมนุษย์นั้น ถูกนำไปใช้ในศาสตร์ต่างๆ ซึ่งในแต่ละศาสตร์เป็นทั้งแนวคิด และทฤษฎีแบบเฉพาะศาสตร์ ซึ่งในแต่ละศาสตร์เหล่านี้ได้อธิบายความหมายของความสุขทั้งเหมือนและแตกต่างจำแนกไปตามวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตให้มีความสุขด้วยการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และตั้งจิตให้เป็นสมาธิเจริญเมตตา เจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นต้น นำความสุขมาให้แนวการดำเนินชีวิตโดยวิธีนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติตามย่อมดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

¹⁶ ชุ.ชา. (ไทย) 27/29-30/233.

¹⁷ ชุ.ธ. (ไทย) 25/16/29.

¹⁸ ชุ.อิตติ. (ไทย) 25/60/415.

4.3 วิเคราะห์ความสุขของการเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา

หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการวิเคราะห์ค้นคว้า นั้นจัดว่าเป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาแล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้ ที่แสดงถึงความสุขในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างลุ่มลึกเป็นระบบและรอบด้านที่สุดเท่าที่เคยมีตามหลักพระพุทธศาสนาคนเรา จะมีความสุขได้อยู่ที่ใจ อากาศ สิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งสุขภาพก็มีส่วน แต่ไม่ใช่เรื่องหลัก เพราะว่าคนที่เจ็บป่วยเขาก็มีความสุขได้ คำว่าความอยู่ดีมีสุข (Well-Being) ให้ความหมายเป็นความสำเร็จโดยมี อิศราภาพในการเลือกดำรงชีวิต ฉะนั้นความสุข (Happiness) จึงเป็นส่วนหนึ่งของความอยู่ดีมีสุขได้ให้ความหมาย ของความสุขว่า ความสุขเกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึงการเป็นอิสระจากความโลภ ความโกรธและ ความหลง และความสุขจากปัจจัยภายนอกหมายถึงความสุขจากการเป็นเจ้าของวัตถุ สอดคล้องกับคำว่าเกิดมาก็มีสุขบ้างทุกข์บ้างความสุข คือการเน้นการฝึกจิต และปฏิบัติธรรม กระทำความดีและความ เคารพในตนเองความพอเพียงด้วยปัจจัยสี่ มีสัมมาอาชีวะ เรียกว่า ที่สุขภาวะที่ดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เรียกว่า โลกียสุข ส่วนสุขทางใจ ได้แก่ ใจที่ไม่มีความกังวล มีศีลธรรมทางจิตใจฝึกฝนอบรมจิตให้มี สุขภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่ดี และคุณภาพจิตที่ดี อันพร้อมเข้าสู่สภาวะความเป็นกลางของจิต เป็น อิสระจากความโลภะ โทสะ โมหะ กิเลสอาสวะ เรียกว่า โลกุตตรสุขเพื่อเป็น ประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการให้ทาน จะได้มีความเข้าใจเรื่องทานได้ถูกต้อง และสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามในสังคมต่อไป คนไทยมีแนวคิด มีจิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และมีจิตแห่งการให้เป็นลักษณะปกติวิสัย ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง 3 ประการ คือ

- 1) ก่อนให้ทาน
- 2) กำลังให้ทาน
- 3) หลังจากให้ทานไปแล้ว¹⁹

นี่ถือได้ว่ามี เจตนาทั้ง 3 กาลให้ด้วยความเคารพต่อ ไททานด้วยเคารพต่อปฏิคาหกด้วย ประดุจให้แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือและบูชาฉะนั้น ถือได้ว่า มีผลต่อการให้ทาน นี่เป็นรูปแบบของการให้ทานในสังคมไทยปัจจุบันนี้

ด้วยทานที่มีผลมากให้แล้วเกิดประโยชน์ แก่ผู้รับเกิดความสุขสำราญกายสำราญใจ โดยเฉพาะการให้อย่างมีรูปแบบนั้น ต้องให้ถูกหลักวิธีอันเป็นรูปแบบอย่าง ถูกต้อง จึงจะเกิดประโยชน์แก่ผู้รับและผู้ให้ ซึ่งผลการให้ คือ ความสุขแท้จริงเกิดจากการให้นั่นเองซึ่งถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะเสียดุลยภาพในการดำรงชีวิต ความสุขมีความสำคัญในฐานะจรรโลงชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างผาสุก หลักธรรมคำสอนที่ได้กล่าวมาข้างต้นมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือปฏิบัติต่อความสุข

¹⁹ อภ.ฉก. (ไทย) 22/37/468.

ให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างสงบสุขหรือสันติสุขอย่างแท้จริงการเป็นผู้ให้ก่อให้เกิดคุณค่าในการใช้ชีวิตประจำวันนำไปยังชีวิตอื่น ๆ ได้อย่างแท้จริง โดยที่เบื้องหลังการให้ไม่ทุกษาคพร่องในตนเอง

พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสุขของผู้ให้และผู้รับนั้น หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจ ที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญาความสุขนี้จะเข้าถึงได้ด้วยหลักในมรรคมีองค์ 8 ดังนี้

- 1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) หมายถึง ทศณคติความเข้าใจความรู้แจ้งในอริยสัจ 4
- 2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง การนึกคิดที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
- 3) สัมมาวาจา (มีวาจาชอบ) หมายถึง การพูดด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง อ่อนหวาน มีสาระ

แก่นสาร

4. สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง ไม่ประพฤติดิตทำนอง คล่องธรรม

5. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องโดยชอบธรรม
6. สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้องในสิ่งที่ดี
7. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) หมายถึง ความระลึกหรือการตั้งสติในทางที่ถูกต้อง
8. สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) หมายถึง ความตั้งมั่นในคุณงามความดี

อันเป็นแนวทางแห่ง การปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด คือ วิธีแห่งปัญญา ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สัมปยุตธรรม คือ การบริหารการจัดการในวิถีแห่งรู้ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน และเข้าใจคนอื่น อันมีกายตื่น ใจตื่น เป็นวิถีแห่งพลังขององค์ธรรมสัมมปปธานและอิทธิบาทพหุสณ สติสัมปชัญญะเป็นเครื่องตื่น รู้ปัจจุบันขณะแห่งการเป็นผู้ให้และผู้รับนำมาซึ่งความสุขในหลักพุทธธรรมอย่างมีความสุขอันเป็นพื้นฐานในการนำไปใช้ ก็จะพบกับความเป็นอิสระและผ่อนคลายมีความสุขง่าย ๆ กับสิ่งทำในวิถีธรรม ความสุขของผู้ให้และผู้รับ ที่ได้ทำสุขง่าย ๆ ที่ได้จากการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และตั้งจิตให้ให้เป็นสมาธิเจริญเมตตา เจริญวิปัสสนา เป็นต้นอย่างถูกวิธี นำมาซึ่งความสุขมาให้

ความสุขของผู้ให้และผู้รับ รวมย่อในวิถีทำด้วยรู้เหตุปัจจัยที่กำลังดำเนิน เพียงความรู้หยุดใน รู้ความเคลื่อนไหว รู้ความไหว การเป็นผู้ให้และผู้รับในพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการนี้เป็นวิถีแห่ง สติสัมปชัญญะนำมาซึ่งความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับไปพร้อม ๆ กันก่อให้เกิดความสุขในชีวิตประจำวันได้อย่างลงตัวเข้ากับกาล เทศะ บุคคลลัทธิสภาพของตน

สรุปสิ่งที่มนุษย์ต้องการว่า “ความสุขของการเป็นผู้ให้และรับในพระพุทธศาสนา” อยู่ที่เหล่าชนต้องการความสุขในวิถีใด ซึ่งพระพุทธศาสนากล่าวไว้สองวิธีคือ วิธีโลกกับวิถีโลกุตระ คำว่า “ความสุข” นี้จึงขึ้นอยู่กับภูมิแห่งจิตผู้ให้และผู้รับ

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สำหรับการศึกษารายครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบความสำคัญของความสุขของการเป็นผู้ให้และรับในพระพุทธศาสนาแสดงออกให้เห็นถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อและการให้ความเคารพยอมรับใน

ความการเป็นผู้ให้หรือผู้รับร่วมกันจนพัฒนาเป็นความสุขนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านพระพุทธศาสนาด้านจิตใจและโยชน์สุขร่วมกันที่มีแก่ผู้ให้และผู้รับให้เกิดขึ้นได้จริง โดยนำเอาหลักธรรมมาใช้เพื่อให้เกิดความสุขโดยหลักความดีที่ทำให้เกิดสุข เรียกว่า การบำเพ็ญบุญ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสุขยอมทำให้ผู้ปฏิบัติตามยอมดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต, **อิติว ความฉลาดทางอารมณ์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนากรมสุขภาพจิต, 2543.
- คุชฎี आयुวัฒน์, **ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2562”
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **การให้ทานที่ไม่ต้องเสียเงินแล้วยังได้นิพพาน**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เลียงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์ จำกัด, ม.ป.ป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสสายศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด 2554.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโระและเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**, กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข , 2553.
- ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์ และคณะ, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533
- ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต**, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535
- ริการ์ มาติเยอ, **คู่มือพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญที่สุด**, กรุงเทพมหานคร: สอนเงินมีมา, 2551.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน**, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537

ศึกษากุศโลบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอบายมุขตามแนว

พระพุทธศาสนา

A Study of Skillful Means for Preventing and Solving the Problem of Ways to Ruins according to Buddhism

พระณรงค์ พันธุธมฺโม, Phra Narong Bandhudhammo (Theanjarend)¹

พระมหาวิโรจน์ กุตฺตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

E-mail: narong12562@gmail.com

Received: April 26, 2022 Revised: June 13, 2022

Accepted: June 13, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษากุศโลบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอบายมุขตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาอบายมุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอบายมุขที่มีต่อตนเองและสังคม 3) เพื่อศึกษากุศโลบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอบายมุขตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการวิจัย พบว่า อบายมุข แปลว่าทางแห่งความเสื่อม เกิดจากอกุศลจิตทำให้เกิดกิเลสวิตกมะ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตล้มเหลวและสังคมเสื่อมทราม มี 6 อย่าง คือ 1) การดื่มน้ำเมา 2) การเที่ยวกลางคืน 3) การเที่ยวดูการละเล่น 4) การเล่นเกมพนัน 5) การคบคนชั่วเป็นมิตร 6) การเกียจคร้านการทำงาน สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากอบายมุขก่อให้เกิดปัญหาต่อตัวเองคือ สุขภาพเสื่อมโทรม เสื่อมทรัพย์ การเป็นทาสอบายมุข เป็นต้น และปัญหาทางสังคม มีความยากจน ครอบครัวแตกแยก สังคมอยู่ด้วยการเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น กุศโลบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอบายมุขตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมยุคปัจจุบัน คือ การสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาความรู้โดยศึกษาให้รู้คุณและโทษของอบายมุข การฝึกฝนตนให้มีสติสัมปชัญญะ มีhiriและโอตตปปะเมื่อจะทำผิด ดำรงตน

---

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² Faculty of Graduate Studies / มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University

ให้อยู่ในหนทางที่ถูกต้อง ละความพอใจทางอบายมุข ดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ และการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ พัฒนาตนด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นแก่ตน วางแผนจัดการครอบครัวและช่วยเหลือสังคม

คำสำคัญ: (อบายมุข),(กุศลโบาย),(การป้องกันและการแก้ปัญหา)

Abstract

This article was a part of the thesis entitled “A Study of Skillful Means for Preventing and Solving the Problem of Ways to Ruins according to Buddhism” aiming at; 1) study the ways to ruins in the Buddhist scriptures, 2) study the problems and the effects of the ways to ruins on oneself and society, and 3) study the skillful means for preventing and solving the problem of ways to ruins according to Buddhism. It was qualitative research. The research results revealed that *Apāyamukha* means the way to ruins or vice, caused by unwholesome mind leading to immoral deeds with defilement, influencing to failed lifestyle and the collapsed society. This vice consists of 6 themes: 1) addiction to intoxicants, 2) unseemly nightlife roaming, 3) frequenting shows, 4) gambling indulgence, 5) association with bad companions, 6) habit of idleness at work. The problem and the effects caused by the ways of ruins that create individual problems are health deteriorating, wealth lost, slavery of the vice, mischief, etc., and social problems including poverty, broken family, failed society, etc. The skillful means of preventing and solving the problems of the way to ruins in accordance with the Buddhism in today's society include strengthening and knowledge cultivation by recognizing its advantages and dangers of all vices, training oneself to be mindful, holding moral shame and moral dread while mistaking, oneself maintenance in the right way, abandoning enjoyment on the ways to ruins, right livelihood, and honest work in body, speech, and mind, fulfillment of one's self with the three trainings; morality, concentration and wisdom in order to create safeguard for oneself, family plans of arrangements and social contributions.

Keywords: (way to ruins),(skillful means),(preventing and solving)

1. บทนำ

ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือปัญหาในเรื่องของอบายมุข ย่อมทำให้เกิดเป็นปัญหาที่รุนแรงมีการเกิดขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเล่นการพนัน ที่ทำให้ผู้เล่นนั้นเป็นหนี้ต่อผู้อื่นอย่างมากและเมื่อไม่มีทรัพย์สินใช้หนี้ ก็ย่อมจะต้องเป็นโจรผู้ร้าย ที่คอยปล้นจี้ลักขโมยของผู้อื่น ผลสุดท้ายคือการทำลายชีวิตตนเอง และอีกปัญหาในเรื่องของการดื่มสุราเพราะผู้ที่ติดสุรารอย่างหนักย่อมทำให้ขาดสติ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงาน และส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวหรือต่อผู้อื่นในเมื่อมีการเมาสุรารอย่างหนัก แล้วขบถย่อมก่อให้เกิดอุบัติเหตุเกิดขึ้น ย่อมทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บสาหัสพิการ ทุพพลภาพหรือทำให้เขาเสียชีวิต ผลที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผลของการดื่มสุรา และการเกิดขึ้นของปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายที่เกิดขึ้นเมื่อปัญหาเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และในการจะพัฒนาประเทศให้ดีขึ้นต่อไปในอนาคต ปัญหาของอบายมุขเป็นการทำลายซึ่งสถาบันแห่งครอบครัว เพราะถ้าเมื่อใดที่ผู้นำครอบครัว หรือบุคคลในครอบครัวหลงเพลินติดอยู่ในเรื่องของอบายมุข มีการเล่นการพนันหรือหลงติดในเรื่องของสุรายาเสพติดอย่างหนักแล้ว ย่อมทำให้ทุกคนในครอบครัวนั้นเกิดความไม่สงบขึ้น ย่อมขาดความอบอุ่นขาดความรักของบุคคลในครอบครัว ด้วยปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเกิดขึ้นภายในครอบครัว ด้วยสาเหตุ เรื่องของการดื่มสุราหรือเรื่องของการเล่นการพนัน ด้วยว่ารายได้ที่หามาได้นั้น เพื่อการใช้จ่ายภายในครอบครัวนั้น ย่อมจะถูกนำไปใช้จ่ายในเรื่องของการดื่มสุราหรือนำไปเล่นการพนันเสียหมด ย่อมทำให้ครอบครัวนั้นเดือดร้อน ในเรื่องของเงินทองที่จะได้มาจับจ่ายใช้สอยในสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ในเรื่องของอาหารการกินสำหรับครอบครัว ย่อมจะทำให้เกิดการขาดความอบอุ่นในครอบครัวเกิดขึ้นหรือขั้นรุนแรงคือ การแตกแยกของครอบครัวและทุก ๆ ครอบครัวในสังคม ถ้าเกิดการแตกแยกกันขึ้นก็ย่อมจะทำให้ในการจะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง นั้นย่อมจะทำให้ยากซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าสิ่งเหล่านี้เป็นหนทางแห่งความเสื่อม เป็นหนทางแห่งความไม่เจริญ จัดว่าเป็นอบายมุขและทรงเห็นโทษที่เกิดขึ้นมาจากเหตุของอบายมุข ที่มีอยู่มากมายนานับประการ จึงทรงตรัสสอนในหลักการของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมให้รู้จักการ งดเว้น ละ เลิก โดยทรงชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขนั้นว่ามีโทษอย่างไรและว่าไม่มีประโยชน์อันใดเลย และอบายมุขนั้นเมื่อจำแนกออกตามหลักแห่งความสำคัญ เมื่อแยกออกแล้วได้แก่เรื่องของ การพนันทุกอย่าง การดื่มสุราและการสิ่งเสพติดทุกประเภทและสุราในสังคมยัง

ก่อให้เกิดปัญหาโลกโซ่ที่เกี่ยวข้องกันไปหมดแทบทุกเรื่องทั้งความพึงพอใจ ความยากจนการแตกแยกของครอบครัว³

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ส่วนใหญ่ย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ต้นเหตุคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ย่อมทำให้หลักของการดำเนินชีวิต ของคนในสังคมนั้นย่อมเกิดความผิดพลาดอยู่เสมอ และชีวิตที่ผิดพลาดหลงผิดและมัวเมาหล่มหลงด้วยอำนาจแห่งอบายมุขย่อมก่อให้เกิดโทษอย่างมหันต์ โดยในทางแห่งพระพุทธศาสนาแล้วถือว่าอบายมุขนั้น เป็นต้นเหตุแห่งความฉิบหายทั้งปวง เป็นหนทางแห่งความเสื่อมถอย ต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นโทษ และผลที่เกิดขึ้นจากอบายมุขนานับประการ พระพุทธองค์จึงทรงตรัสชี้แนะสั่งสอน ในเรื่องหลักการของการดำเนินชีวิตของมนุษย์โดยการให้รู้จักการ งดเว้น ละ เลิก เพื่อให้มนุษย์นั้นได้รู้แจ้งหลักแห่งความเป็นจริงแห่งชีวิต โดยชี้ให้เห็นถึงโทษที่เกิดขึ้น ที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้งปวง⁴

ตามหลักพุทธธรรมคำตรัสสอนของพระพุทธเจ้า ได้ทรงเปรียบอบายมุขไว้ โดยมี ความหมายตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “เห็นกงจักรเป็น ดอกบัว” หมายถึง “การเห็นในสิ่งที่ชั่วว่าเป็นสิ่งดี” ได้ทรงตรัสสอนแก่คฤหบดีผู้หนึ่งไว้ว่า คฤหบดีบุตร อริยสาวกทั้งหลาย ละกรรมกิเลสทั้ง (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) 4 ประการ ได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ 4 ประการ และไม่ข้องแวะเสพอบายมุข (ทางเสื่อม) แห่ง โภคะ 6 ประการ ฉะนั้นอริยสาวกทั้งหลายนั้นเป็นผู้ปราศจากแล้ว จากบาปกรรมอันลามก 14 ประการ อย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ปกปิดทิศ 6 ย่อมปฏิบัติเพื่อชำนะโลกทั้งสอง และเป็นอันอริยสาวกทั้งหลายเหล่านั้นปรารภแล้ว ทั้งโลกนี้และโลกหน้า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก อริยสาวกทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อริยสาวกทั้งหลาย ย่อมไม่เสพแล้วทางเสื่อมแห่งโภคะ 6 ๆ เป็นโณน คฤหบดีบุตร การประกอบเนื่อง ๆ ด้วยซึ่งการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอัน เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ด้วยซึ่งการพนันอันเป็นที่ยึดแห่งความเสื่อม⁵

³ พระครูโพธิธรรมานุศาสน์, “แนวทางการส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อลดอบายมุขในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม”, *Journal of Modern Learning Development*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2563), หน้า184-198.

⁴ พระชัยยงค์ สิริบุญโญ (นามธรรม), “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 2.

⁵ ที.ป.า. (ไทย), 11/244-247/200-202.

โดยปัจจุบันผู้คนในยุคสมัยนี้ ไม่ค่อยจะรู้จักว่า ความเลื่อมนั้นเป็นอย่างไร เพราะเกิดมาก็คืออยู่ในสังคมที่มีแต่อบายมุข ที่มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองอยู่แล้ว จึงไม่รู้จักว่าอบายมุขนั้นมันเป็นสาเหตุให้เกิดความเลื่อมได้อย่างไร โดย ถ้าบุคคลใดลุ่มหลง บุคคลนั้นก็เลื่อม ถ้าครอบครัวใดลุ่มหลง ครอบครัวนั้นก็เลื่อม ถ้าสังคมใดลุ่มหลง สังคมนั้นก็เลื่อม ถ้าประเทศชาติใดที่มุ่งจะพัฒนาแต่ผู้คนยังลุ่มหลง ประเทศชาตินั้นก็เลื่อม ซึ่งในความเลื่อมนี้ก็จะส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ลุ่มหลง ซึ่งจะทำให้เกิดความตกต่ำ ความยากจน ความเดือดร้อน และการถูกลดโทษและการเป็นทาส รวมทั้งทำให้เกิดความหายนะและภัยพิบัติต่าง ๆ อีกมากมาย เกิดขึ้นตามมามากด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นทางแห่งความเลื่อม หรือเป็นที่มาแห่ง ความหายนะที่เกิดขึ้นในครอบครัว และสังคม ดังคำโบราณที่กล่าวว่า

“โจรปล้นสิบครั้ง ไม่เท่าไฟไหม้ครั้งเดียว ไฟไหม้สิบครั้งไม่เท่าการเล่นการพนันครั้งเดียว” หมายถึง “โจรปล้น 10 ครั้งยังเหลือบ้าน ไฟไหม้บ้าน 10 ครั้ง ยังเหลือที่ดิน แต่ในการเล่นการพนันนั้นแล้วยอมไม่เหลืออะไรสักอย่าง”⁶

ปัญหาของสังคมในปัจจุบัน เป็นสังคมที่คอยการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมทุกวันนี้เกิดจากการกระทำของมนุษย์และความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของคนในสังคม⁷ ในการจะมุ่งพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า แต่ว่านโยบายการบริหารของรัฐไม่ดีพร้อม ย่อมทำให้ มีแต่ปัญหาย่อมกลับทำให้ฝังลึกจนกลายเป็นอุปนิสัย ของคนในสังคมจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางสังคม ความเลื่อมโทรมทางศีลธรรม อบายมุขและสิ่งเสพติด ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางความคิด ทัศนคติ และขนบธรรมเนียมประเพณี

พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักคำสอน และกุลโบายการแก้ไขปัญหาและการป้องกัน ตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ทรงได้วางแนวทางการพัฒนาสังคมและการพัฒนาตนเองโดยการประพฤติปฏิบัติตนตามอริยมรรค 8 และสิ่งที่จะนำคนให้เข้าถึงหลักธรรมได้ก็คือ กฎเกณฑ์ระเบียบ ในทางแห่งพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ศีล” ข้อประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานแห่งทางพระพุทธศาสนาเพราะว่าศีลมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นข้อปฏิบัติเชื่อมโยงการพัฒนาคนให้เข้าถึงคุณธรรมและความสงบสุขสันติในชีวิต โดยการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม

⁶ พระราชันมธุณี (ปัญญานันทภิกขุ), *ทางเลื่อมของชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์สมิตร จำกัด, 2524), หน้า 45.

⁷ พระสุชีพ วรญาโณ (อินทร์สำราญ), “การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 1.

และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอบายมุขและประสาสัมพันธให้ เด็ก เยาวชน ประชาชนทั่วไปรู้เท่าทันถึงอบายมุข

อานิสงส์ของการงดเว้นอบายมุข ย่อมทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าใน อายุ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย มีพละทานมัยร่างกายที่แข็งแรง มีความเฉลียวฉลาด ไหวพริบปัญญา ปฏิบัติตนถูกต้องตามครรลองครองธรรม รู้จักความรับผิดชอบชั่วดีต่อสังคม มีบทบาทและหน้าที่ เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ เห็นอกเห็นใจแก่คนอื่น มีรักเมตตาสงสาร ตลอดจนทำให้สุขภาพจิตร่าเริง เบิกบาน แจ่มใส ใจสงบ สังคมร่มเย็น⁸

จากที่กล่าวทำให้ผู้วิจัย สนใจใคร่ที่จะศึกษาகுலபาย ของการแก้ไข้ปัญหาและการป้องกันอบายมุขตามหลักพุทธธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ที่ว่าการหลงมัวเมาหมกมุ่นในอบายมุข นั้น มีโทษและมีผลกระทบต่อกระดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว และคนในสังคมอย่างไร และการประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักพุทธธรรมเพื่อกำรงตนจากอบายมุขแล้วนั้น ย่อมส่งผลแห่งความสุขต่อตนเองต่อครอบครัวและความเจริญต่อสังคมอย่างไร และผลประโยชน์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างไร ความสงบ และความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวเป็นอย่างไร เมื่อผู้นำของครอบครัวเป็นผู้ประพฤติสุจริตเป็นผู้ที่ไม่ประพฤติผิดตามทำนองคลองธรรมตามหลักพุทธธรรมเป็นผู้ไม่หลงมัวเมาอยู่ในอบายมุข รวมถึงแนวทางแห่งการวางแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเองและคนในสังคม ตามหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาகுலபายในการป้องกันและแก้ไข้ปัญหาอบายมุขตามแนวพระพุทธศาสนา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาอบายมุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอบายมุขที่มีต่อสังคม
- 2.3 เพื่อศึกษาการแก้ไข้ตามหลักธรรมและในการป้องกันปัญหาอบายมุขตามแนว

พระพุทธศาสนา

---

⁸ พระชัยยงค์ สิริปัญโญ (นามธรรม) , “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 1.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา

3.2 รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secodary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา วารสาร เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3 นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 อบายมุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวอบายมุขทั้งหลายเป็นสิ่งที่ไม้ดีไม้ควรยึดถือปฏิบัติ จัดว่าเป็นทางแห่งความเสื่อม หนทางแห่งความฉิบหายหากผู้ใดเข้าใจ หรือลุ่มหลง มัวเมา ย่อมจะทำให้ชีวิตตนเองนั้นอับเฉา และย่อมจะพบกับปัญหาอันมากมายไม่มีความสุขในชีวิต ไม่ว่าจะเป็น ในหน้าที่การงาน และทรัพย์สินเงินทองโภคทรัพย์ทั้งหลายทั้งปวงก็ย่อมจะหมดไปในที่สุด โดยทรรณะทางพระพุทธศาสนา และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อบาย” มีที่มาจากคำว่า(อะบายยะ) แปลว่า สถานที่ที่ปราศจาก ความเจริญ ความฉิบหาย เช่น อบายภูมิ หมายถึง ที่เกิดอันปราศจากความเจริญ มี 4 อย่าง คือ นรก เปรต อสุรกายภูมิ และ กำเนิดเดรัจฉาน ส่วนคำว่า “อบายมุข”(อะบายยะมุข) แปลว่า ทางแห่งความฉิบหาย เหตุแห่งความฉิบหาย ว่าเป็นการทำผิดในทางธรรม ทางศีลธรรม ในความประพฤติชั่ว การดำเนินชีวิตของการเลี้ยงชีวิตไปในทางที่ผิดในทางแห่งพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม้ควรยึดถือปฏิบัติที่เรียกว่า อบายมุข⁹ มี 2 ประการ คือ “อบายมุข 4 ทางของความเสื่อม ทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ , เหตุความย่อยยับแห่งโภคทรัพย์”¹⁰ ประกอบด้วย

1. ความเป็นนักเลงหญิง
2. ความเป็นนักเลงสุรา
3. ความเป็นนักเลงการพนัน

---

⁹ อ.อ.ฐก. (ไทย) 23/54/233.

¹⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/247-253/202-205.

4. การคบหาคนชั่วเป็นมิตร¹¹

และ “อบายมุข 6 ทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุความย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ และความเสื่อมเสีย” ในทางแห่งชื่อเสียง ความแตกแยกของครอบครัว และความสงบบรมเย็นของบ้านเมือง ประกอบด้วย

1. ตีมน้ำเมา คือ มีพฤติกรรมในการดื่มสุราอยู่ตลอดเวลาเป็นประจำทุกวัน
2. เทียวกลางคืน คือ มีพฤติกรรมของการชอบออกเที่ยวกลางคืนอยู่เป็นประจำ
3. เทียวดูการละเล่น คือ มีพฤติกรรมของการออกเที่ยวดูการละเล่นเป็นประจำ
4. เล่นการพนัน คือ มีพฤติกรรมในการชอบเล่นการพนันอยู่เป็นประจำ
5. คบคนชั่วเป็นมิตร คือ มีพฤติกรรมของการชอบคบหาคนพาลอยู่เสมอ
6. เกียจคร้านการงาน คือ มีพฤติกรรมของการเกียจคร้านในการงานอยู่เสมอ

อบายมุข 6 จึงเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงไว้ เพื่อต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่า เพื่อการละเว้นไม่ให้ยึดถือปฏิบัติเพราะว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นปากทางของความเสื่อม, ความไม่เจริญ หรือมีความหมายว่าสิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยทั้งปวงแห่งการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว สังคม

(๑) หลักคำสอนสำคัญสำหรับผู้ครองเรือน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพราะว่าเป็นพระศาสนาที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในเรื่องของหลักคำสอนที่มีชั้นตติธรรม และเชื่อในเหตุและผลตามหลักวิทยาศาสตร์ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ จึงอยู่ร่วมกันกับศาสนาอื่น ๆ ได้โดยไม่มีความขัดแย้ง เพราะพระพุทธศาสนามีแต่บวกกับบวกในสังคมและความสุขของสังคมไทยนั้น มีรากฐานมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยเป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของพระศาสนามาใช้เพื่อการเสริมสร้างคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม

หลักธรรมสำหรับการอยู่ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตคู่ที่ดีของฆราวาส โดยที่ ฆราวาส ซึ่งหมายถึงคนมีเหย้ามีเรือน มีครอบครัว หรือที่เรียกว่า คฤหัสถ์ คือ

---

¹¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีธนาเพอร์เฟคท์ จำกัด, 2548), หน้า 319.

ผู้ครองเรือนนั้น จะเป็นคนมีฐานะมั่นคง มีครอบครัวเป็นปึกแผ่น เป็นฝั่งเป็นฝามั่นคง มีความสุขตามวิสัยของชาวบ้านทั่วไป จะต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้า รู้จักปลูกฝังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นในใจ ยึดถือปฏิบัติตามหลักฆราวาสธรรม¹² 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ แต่ละประการมีความหมายในแนวปฏิบัติ ดังนี้

1. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน หมายถึง การดำรงมั่นในสัจจะ การมีความจริง ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง โดยจะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจกัน กล่าวในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ความซื่อตรงต่อชีวิตของตน ผู้ครองเรือนที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ครองของตัว มีความจริงใจต่อผู้ครอง ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก หรือประพฤตินอกใจผู้ครอง

สัจจะ ความสัตย์ซื่อต่อกันนี้ จัดว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ที่ทำให้ผู้ครองไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ หากปราศจากคุณธรรมข้อนี้ ย่อมทำให้ผู้ครองสามิภรรยาอยู่ร่วมกันด้วยความหวาดระแวง และทำให้อยู่กันไม่ยืนยาว เช่นนี้ชีวิตของผู้ครองเรือนหรือชีวิตครอบครัวของเขาทั้งสองนั้น ก็รอวันที่จะแตกแยก หย่าร้าง เลิกรากันไปในที่สุด แต่ถ้าสามิภรรยามีหลักฆราวาสธรรมคือสัจจะ ซื่อตรง จริงใจต่อกัน โดยเมื่อมีปัญหาอะไร ก็ปรึกษากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ปิดบังอำพรางกัน เช่นนี้ก็จะทำให้ชีวิตครอบครัวนั้นดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

2. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน คือฝึกตน หมายถึงการรู้จักฝึกฝนตนเอง บังคับควบคุมตนเองได้ หรือการข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา โดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องหัดข่มใจ ข่มอารมณ์ของตนเองได้ สามารถระงับยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณี ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไร้เหตุผล ไม่โกรธง่าย เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำหรือพูดไม่ถูกใจ เป็นการระงับเหตุของการทะเลาะกัน ต้องให้อภัยกัน ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องหาทางหรือหาวิธีปรับปรุงตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปในด้านของความประพฤติ ด้านการทำมาหากิน เป็นต้น

3. ขันติ อุตทน หมายถึง ความอดทน มุ่งหน้าประกอบหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ท้อถอย ขันติในที่นี้ มุ่งในแง่วิริยะ คือเพียรอดทน ไม่หวั่นไหวย่อท้อต่ออุปสรรคแห่งชีวิต โดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องอดทนได้เสมอ เมื่อเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ต้องมีใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทนต่อความล่อลวงล้าล้าเกินทน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคต่างๆ เช่น อดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ อดทนต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ใจเสาะเกินไป ไม่แสดงอาการอ่อนแอ ออกมา เป็นต้น

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวัน จำกัด, 2542), หน้า 309.

4. จาคะ รู้จักเสียสละ หมายถึง การมีน้ำใจไม่หวงแหนของกินของใช้ต่าง ๆ แม้กับคู่ครองของตน ผู้ครองเรือนที่ดีจะต้องใจกว้าง มีความโอบอ้อมอารี วจีไพเราะต่อคู่ครอง ต่อเพื่อน ตลอดจนญาติ ๆ ของคู่ครองเสมอหน้ากัน เหมือนการปฏิบัติต่อตัวเอง ต่อเพื่อน และญาติของตัวเอง

ประโยชน์และคุณค่าทางจริยธรรม ล้วนเป็นเหตุสำคัญให้การครองเรือนเป็นไปด้วยความราบรื่น เป็นสุข ไม่มีปาก มีเสียงเกิดขึ้นในครอบครัว และมีความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและสังคมโดยส่วนเดียว และพระพุทธเจ้ายังทรงตรัสเพิ่มเติมถึงหลักธรรมะที่ทำให้ผู้ครองเรือนมีความสุขอยู่อีก 4 ประการ คือ

1. ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์
2. ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์นั้นตามสมควร
3. ความสุขที่เกิดจากการไม่ต้องเป็นหนี้
4. ความสุขที่เกิดจากการประกอบกิจการงานที่สุจริตปราศจากโทษ¹³

จากความหมายของการดำรงชีพ ตามหลักการของการดำเนินชีวิต ตามแนวทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามปกติของตนเอง ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริต ไม่คิด พูด ทำในสิ่งที่ชั่ว สร้างคุณความดี และทำใจให้ผ่องใส ให้เป็นไปตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา

ปัญหาและผลกระทบของอบายมุขที่มีต่อสังคม หลักความเป็นจริงบุคคลส่วนใหญ่ล้วนมีปัญหาชีวิตของตนเองบุคคลในสังคมย่อมมีชีวิตที่วุ่นวาย ในการแสวงหาและดิ้นรน เพื่อสนองความต้องการของตนอย่างไม่รู้จักพอ โดยในบางครั้งการดิ้นรนแสวงหาก็ก่ยอมนำให้เกิดปัญหา เมื่อหาทางแก้ปัญหามิได้ ก็จะมาเข้าสู่หนทางแห่งอบายมุขคือการดื่มสุราเพื่อดับทุกข์หรือการเล่นการพนันเพื่อหวังรวย หรือการเที่ยวกลางคืนเพื่อการพักผ่อนหรือการเที่ยวดูการละเล่นต่าง ๆ เพราะว่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นหนทางแห่งอบายมุขที่จะนำความเสื่อมเสียและความพินาศมาสู่บุคคลที่ถือประพฤติปฏิบัติ

4.2 ปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อตนเอง

---

¹³ อภ.จตุกก. 21/62/105.

ในสังคมยุคสมัยปัจจุบันได้เกิดผลของการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาประเทศและการพัฒนาทางด้านของเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ผู้คนในสังคมมีการปรับตัวเพื่อให้เข้าสู่สังคมของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการดำรงชีพและการดำเนินชีวิตของตนเองนั้นขัดสนอย่างหนักทั้งต่อตนเองและครอบครัว ซึ่งในบางครั้งก็หาหนทางเพื่อผ่อนคลายความเดือดร้อนก็หันเข้าหาทางแห่งอบายมุขเป็นที่พึ่งซึ่งเป็นทางแห่งอบายมุขที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวข้อง จึงเป็นเหตุที่ทำให้ตนเองนั้นเดือดร้อนและอาจจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวด้วยก็ได้

4.3 ปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อสังคม

สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันและมีการไปมาหาสู่ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและแบบแผนและหลักการประเพณีปฏิบัติที่แตกต่างหรือคล้าย ๆ กัน เป็นแนวทางของหลักการดำเนินชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยการมาอยู่รวมกันของคนหมู่มากย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ สภาพและปัญหาของคนในสังคมในยุคปัจจุบัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวโยงกันไปหมดทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นของความฟุ้งเฟ้อ ความยากจน ครอบครัวแตกแยก ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีปัญหาก่อให้เกิดอาชญากรรมต่าง ๆ ต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็น อุบัติเหตุ โรคภัยไข้เจ็บสารพัด และการสูญเสียทรัพยากรบุคคล และการสูญเสียทางเศรษฐกิจ โดยสังคมส่วนรวม ย่อมก่อผลกระทบทั้งหมดสังคมที่ถือประเพณีปฏิบัติ หลงใหลมัวเมาในอบายมุข ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและความเจริญของสังคมอย่างรุนแรงและย่อมก่อให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมทั้งสิ้นและย่อมจะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามลง

ดังนั้น อบายมุข คือความเสื่อม ความไม่เจริญ หรือความพังพินาศ และถ้าคนในสังคมมัวแต่หมกมุ่น ลุ่มหลงอยู่แต่ในเรื่องของอบายมุขย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและในเรื่องของเศรษฐกิจที่มีผลต่อการดำรงชีพ ในเศรษฐกิจที่เจริญ ย่อมนำพาคนในสังคมให้เจริญในด้านของการดำรงชีพแต่ถ้าบุคคลในสังคมหมกมุ่นในเรื่องของอบายมุขย่อมนำพาให้เศรษฐกิจของประเทศพินาศ

การปฏิบัติโดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการแก้ไข้ปัญหาและเหตุของการเกิดขึ้นที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และผลต่อการพัฒนาประเทศ โดยจัดเป็นหลักโดยรวมจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ทิธี โอตตปปะ ขันติ โสรัจจะ เบญจศีล เบญจธรรม และ ทิฏฐธัมมิกัตถธรรม¹⁴ จัดว่าเป็นหลักธรรมที่ใช้แก้ไข ปองกัน และส่งเสริมหลักของการดำเนินชีวิต โดยสรุปเป็นหลักใหญ่ ๆ สำคัญได้ดังนี้

¹⁴ อภ.อฏฐก. (ไทย) 23/55/345.

4.4 วิเคราะห์ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาและในการป้องกันปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อตนเอง

หาความรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของอบายมุข

มีความภูมิใจในตนเองโดยการนับถือตนเอง

สำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตน

การทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใส

เลือกคบเพื่อนที่ดี

การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

รู้จักแก้ไขปัญหาวิตถิไปแนวทางที่ถูกต้อง

4.5 วิเคราะห์ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาและในการป้องกันปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อสังคม

1) น้อมนำเอาหลักคำสอนแห่งหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อใช้แก้ปัญหาในด้านของสุขภาพ และชีวิตของผู้คนในครอบครัว คือ (1) หลักพรวาสนธรรม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของครอบครัวคือการอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา บุตรธิดา ญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ใช้ในครอบครัว ตามแนวคิดที่ว่าก่อนมองประโยชน์ตนนั้นให้คิดถึงประโยชน์ของคนอื่นเป็นอันดับแรก (2) สุขของคฤหัสถ์ ความสุขของพรവാสน หรือ ผู้ครองเรือน จัดว่าเป็นความสุขในทางโลกของผู้ครองเรือนโดยทั่วไปที่จะพึงมี และการรักษาความสุขเหล่านี้ให้คงอยู่อย่างสม่ำเสมอและตลอดไป หลักพุทธธรรมทั้งหลายเหล่านี้เมื่อยึดถือปฏิบัติสามารถที่จะประสานครอบครัวให้เกิดความอบอุ่น และเมื่อครอบครัวเป็นสุขย่อมทำให้เกิดผลขึ้นในสังคม และเมื่อสังคมระดับย่อยเป็นสุขย่อมอำนวยผลสู่สังคมระดับใหญ่ต่อไป

2. พึงนึกถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแห่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหา และที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศ โดยรวม

(1) การนำหลักพุทธธรรมที่ใช้แก้ปัญหาแห่งอบายมุข และหนึ่งของอบายมุขอันมีผลที่เกิดจากการดื่มสุรา การเล่นการพนัน การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น คือ หิริ โอตตปปะ ชันติ โสรัจจะ เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ จัดว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ ของตนเองและผู้คนในสังคมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้เกิดความละอาย และความเกรงกลัวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น

(2) พึงน้อมศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ป้องกัน เพื่อที่จะไม่ให้คนรุ่นใหม่หรือผู้คนที่ยังไม่เคยเข้าไปข้องแวะหมกมุ่น หรือหลงใหลในอบายมุขและหนึ่งในเหตุแห่งอบายมุขอันมีผลที่เกิดจากการดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การเที่ยวกลางคืน คือ เบญจศีล เบญจธรรม เพราะเบญจศีลเบญจธรรมนั้น เปรียบเสมือนกับรั้วที่ล้อมไว้เพื่อการป้องกันภัยต่าง ๆ เพื่อมิให้เกิดขึ้นกับตนเองหรือกับประชาชนในสังคมและในทุกวิถีทาง และ

(3) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตและการดำรงชีพ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของตนเองและแก่ประชาชนในสังคม คือการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่และการประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะอยู่รอดด้วยหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทิฏฐธัมมิกัตถธรรม ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ จัดว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนในประเทศมีอนาคตที่ดี ด้วยการขยันหมั่นเพียรและการหาทรัพย์สินเงินทองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และการรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้เพื่อการใช้จ่ายในยามจำเป็น และการรู้จักคบหาคนดีเป็นเพื่อน เพื่อที่เขาจะได้ชักชวนแนะนำในสิ่งที่ดี ๆ และการเลี้ยงชีวิตของตนให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่

ดังนั้นการดำเนินชีวิตนั้นมีความสำคัญมาก โดยการมีหลักข้อปฏิบัติเป็นหลักแห่งความดีงามที่จะนำพาชีวิตไปสู่จุดหมาย ซึ่งหลักนั้นก็คือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ต้องเริ่มด้วยการศึกษาถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดีให้รู้ให้เข้าใจ และน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องเหมาะสมดีงาม การงดเว้นอบายมุขตามหลักพุทธศาสนาเป็นข้อที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติและอันที่จะเกื้อกูลส่งเสริมทำให้สิ่งที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นตามมาดุจเช่นเดียวกับ ศีล สมาธิ และปัญญา

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผลจากค้นคว้า ทำให้ทราบว่าความวุ่นวายและความเสียหายที่เกิดขึ้นในสังคมมีมูลเหตุมาจากการกระทำที่หลงผิดในสิ่งที่เรียกว่า อบายมุข ว่าเป็นเรื่องที่ดีทำให้มีความสุขแม้ว่าหลักพุทธธรรมจะกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและไม่ควรนำมายึดถือปฏิบัติ แต่สำหรับผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมก็มักจะแสวงหาและมีความยินดีความพึงพอใจในการกระทำนั้น ๆ แม้ว่าการกระทำเหล่านั้นจะก่อให้เกิดโทษ และปัญหาต่าง ๆ และมีผลกระทบอย่างรุนแรง

(1) ทางด้านของการก่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นอย่างสูง การทะเลาะวิวาท การปล้นการโจรกรรม และการเกิดขึ้นของอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างมากมาย

(2) ความขัดสน ความยากจน ความเดือดร้อนของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว
ย่อมไม่เป็นสุขและผลสุดท้ายย่อมทำให้ครอบครัวแตกแยก

(3) ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมย่อมส่งผลกระทบต่อระบบทางด้านของเศรษฐกิจ
และด้านการพัฒนาประเทศ

แนวทางการแก้ไขปัญหาเหตุแห่งอบายมุข

1) มีการอบรมแนวทางของการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี
มี ขรราวาส 4 คีล 5 การคบภักลยาณมิตร

2) มีการรณรงค์ให้เข้าใจในสภาพปัญหาสังคมปัจจุบันที่มีเกี่ยวกับปัญหาอบายมุข

3) มีการสอดส่องการแนะแนวทางการส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการลด ละ
เลิก อบายมุขในสังคม

เอกสารอ้างอิง

พระครูโพธิธรรมานุศาสน์. “แนวทางการส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อลดอบายมุขในช่วง
เทศกาลเข้าพรรษาในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม”. *Journal of Modern
Learning Development*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2563), หน้า
184-198.

พระชัยยนต์ สิริปัญโญ (นามธรรม). “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์
ในชีวิตประจำวัน”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนาและปรัชญา*. (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
2560). หน้า 2.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 11
(กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีธนาเพอร์เฟคท์ จำกัด)2548). หน้า 319.

_____, *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร:
บริษัท สือตะวัน จำกัด, 2542). หน้า 309.

พระราชันท์มนั (ปัญญานันทภิกขุ). *ทางเลื่อมของชีวิต*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์
สมิตร จำกัด, 2524). หน้า 45.

พระสุชีพ วรรณโณ (อินทร์สำราญ). “การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา**. (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558). หน้า 1.

วิเคราะห์หลักธรรมและความเชื่อในประเพณีงานศพของชาวมอญเกาะเกร็ด
จังหวัดนนทบุรี

A Buddhist Principles Analysis and Funeral Traditions of Raman People
in Koh Kret, Nonthaburi

พระปลัดสนั่น สัจจวโร, Phrapalad Sanan Sajjavaro¹

อุทัย สติมัน, Uthai Satiman²

Email: Sanan031972@gmail.com

Received: April 11, 2022 Revised: May 11, 2021

Accepted: May 15, 2021

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาพิธีศพในสมัยพุทธกาล 2) เพื่อศึกษาพิธีศพของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 3) เพื่อวิเคราะห์คติธรรมความเชื่อในงานศพของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นกลุ่มชนที่เคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมาก โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ชาวมอญแบ่งลักษณะการตาย เป็น 2 ประเภท คือตายแบบปกติ และตายแบบไม่ปกติ การตายแบบปกติมีขั้นตอนและพิธีกรรม คือ การบอกข่าวการตายเบื้องต้น การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การนำหามและเงินใส่ปากศพ การปิดปากศพด้วยใบพลู การมัดศพ การตั้งศพ การนำศพลงโลง การเคลื่อนย้ายและการจุศพ การฝังศพ การจัดวางพื้นเผาบนเชิงตะกอน การเผาศพ ซึ่งมีพิธีโยนผ้าราไฟ การกลับจากการเผาศพ การเก็บอัฐิ พิธีปล่อยพระ ส่วนพิธีกรรมการจัดการศพแบบไม่ปกติ มีขั้นตอนที่แตกต่างจากศพปกติ คือเมื่อมีคนตายต้องรีบฝัง จะไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระ จะทำได้หลังจากวันตายแล้ว 7 วัน ทำทานด้วยอาหารดิบ การขุดศพขึ้นมาเผานั้น ต้องไม่ต่ำกว่า 3 ปี ยกเว้นศพที่เป็นโรคติดต่อจะไม่มีพิธีเผา

คำสำคัญ: (คติธรรม),(ความเชื่อ),(ประเพณีงานศพ),(ชาวมอญเกาะเกร็ด)

---

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนาศึกษา บัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. / Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University

² มหาวิทยาลัยสวนดุสิต / Suan Dusit University, Thailand

Abstract

This thesis contained 3 objectives; 1) to survey the funeral ritual in Buddha's time, 2) to illustrate the funeral of Raman Kohkret, Nonthaburi, 3) to analyze the Buddhist morale and belief in funeral ritual of Raman Kohkret, Nonthaburi province. It was qualitative research. From study, it was found that Thai Mon people who lived in Kohkret area, strictly followed their custom and disciplines especially the funeral ritual performance. There are two classifications of death; 1) regular death, and 2) irregular death. For first type of death, there are three steps of ritual, i.e., death informing to public, corpse bathing, corpse dressing, bringing the ripe areca-nut and coins in the dead's mouth, betel leaf covering, funeral tying, funeral burial, casket removal, death carrying and hauling, burial, arrangement for cremation, cremation with a fire cloth throwing ceremony, returning from cremation site, ashes collecting, sending functional Bhikkhus. The irregular death is detailed in different from regular one, i.e., the quick burial without any merit performance by offering food for Bhikkhus, which will be arranged after 7 days, giving the raw food, the corpse unearthen for burning must not be less than 3 years, except the corpse with contagious disease will not be cremated.

Keywords: (Principle),(Belief),(Funeral tradition),(Mon Kohkret)

1. บทนำ

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการตาย หรือที่เรียกว่า “ประเพณีงานศพ” ต่างก็มีลักษณะเฉพาะของการจัดงาน ที่แตกต่างกัน ประเพณีงานศพของชาวพุทธ คริสต์ หรืออิสลาม ล้วนแล้วแต่มีขั้นตอน และพิธีกรรมที่ต่างกัน ทั้งนี้รายละเอียดของขั้นตอนขึ้นอยู่กับลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงความเชื่อของแต่ละกลุ่มที่แสดง ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะไว้อย่างชัดเจน

ชาวมอญ (Mon) ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ชาวมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พุทธศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่มี การสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าชาวมอญได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเพื่อมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (ในปีพุทธศักราช 2127) เรื่อยมาจนถึงสมัย รัตนโกสินทร์ (ตอนต้น) แต่ชาวมอญยังคงไม่ลืมสิ่งสำคัญที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษของตนเองนั่นคือการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี

ของตนเองดังที่อิมจิรา อ่อนคำ³ ได้กล่าวไว้ว่า การอพยพในแต่ละครั้งนั้นชาวมอญยังนำวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมของตนเองเข้ามาในประเทศไทยด้วย ถือเป็น เอกลักษณะเฉพาะของชาวมอญ เช่น พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชาวมอญ รวมถึงความเชื่อเรื่องผี บรรพบุรุษ ขนบธรรมเนียม และประเพณีในแบบมอญที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน เช่น ประเพณีการเกิด การตาย การบวช และรวมไปถึงความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด สุเอ็ด คชเสนี⁴ ได้สรุปไว้ว่า ชาวมอญถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นแบบฉบับของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมี ภาษาามอญของตนเอง มีหนังสือศิลปกรรม ดนตรี รวมถึงความเชื่อทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ชาวมอญยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับการยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน คือประเพณีสงกรานต์การส่ง ข้าวแช่ การปล่อยนกปล่อยปลา และยงร่วมถึงประเพณีชีวิตของมอญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นความเชื่อที่ชาวมอญได้ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงรุ่นลูกหลานตั้งแต่เกิดไปจนถึงตาย คือประเพณีการตั้งครุภักดิ์ ประเพณีโกนผมไฟ ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการนับถือผีบ้าน และประเพณี การตาย เป็นต้น ซึ่งชาวมอญที่อยู่ในแผ่นดินไทยก็ยังคงรักษาสืบทอดความเป็นกลุ่มชนมอญไว้ได้ จนถึงปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์หลักกรรมและความเชื่อ ในประเพณีงานศพของชาวมอญเกาะเกร็ดจังหวัดนนทบุรี” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ ในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาพิธีศพในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาพิธีศพของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อวิเคราะห์คติธรรมความเชื่อในงานศพของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากตำรา วิชาการ บทความ และงานแปล แหล่งข้อมูลเอกสารที่จะนำมาศึกษาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก

³ อิมจิรา อ่อนคำ, “ประเพณีงานศพของชาวมอญกับความเชื่อที่สืบทอดอย่างเข้มแข็งในสังคมไทย”, วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2562), หน้า 103.

⁴ สุเอ็ด คชเสนี, วัฒนธรรมประเพณีมอญ, (กรุงเทพมหานคร: เทคโปรโมชันแอนด์แอตเวอร์ไทยซิ่ง, 2543), หน้า 73

ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2439 (2) เอกสารพุทธภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เอกสาร ตำราทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอน แนวคิดเรื่องคติธรรมความเชื่อในงานศพของชาวมุสลิมเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีอันเป็นงานวิจัยครั้งนี้

2. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descript) ตามหลัก อุปนัยวิธี

3. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

4. เรียบเรียงเป็นเล่มวิทยานิพนธ์ และนำเสนอผลการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา พบว่า พิธีศพในพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงเรื่องความตายไว้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์ เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตน เมื่อพ้นจากความตาย เพราะว่าการเกิดแก่เจ็บ ตายนั้นเราจะมองให้เห็นถึงความอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา

พิธีศพ หมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อที่ว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ ประเภทของพิธีศพทางพระพุทธศาสนานั้นมีประเภท คือพิธีศพในสมัยพุทธกาลและพิธีศพในสมัยปัจจุบัน มีลำดับขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปตามยุคตามสมัยที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไว้แล้วนั้น ส่วนเป้าหมายและคุณค่าของพิธีศพนั้นจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม การทำพิธีศพนี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในการทำพิธีศพจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม⁵

พิธีศพเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น เป็นคติธรรมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี 3 ยาม คือยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไปสู่สุวรรสวรรค์

จากการจัดการพิธีศพเบื้องต้น สรุปได้ว่า การจัดการพิธีศพนั้น คือพิธีการชำระศพตามระเบียบ ปฏิบัติทางความเชื่อของศาสนา มีการเผาหรือฝังเป็นต้น ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความอาลัย ความระลึกถึงกัน ความกตัญญูต่อผู้เสียชีวิต ซึ่งอยู่ที่ว่าผู้ประกอบกิจนั้นดำรงตนอยู่ในฐานะ

⁵ ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534), หน้า 14.

อย่างไร โดยเริ่มตั้งเมื่อผู้ตายได้หมดลมปราณลงไปจนกระทั่งการทำประกอบกิจเบื้องต้นอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ

ชาวมอญมีประเพณีและความเชื่อที่มีความผูกพันต่อชีวิตและความเป็นอยู่ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวมอญที่แตกต่างไปจากไทย แม้ว่ามอญและไทยได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธพราหมณ์ และฮินดู จากอินเดียเหมือนกัน ทำให้รับเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับการทำพิธีต่างๆ เพื่อความ เป็นสิริมงคลในชีวิต นับตั้งแต่แรกเกิด จนถึงสิ้นชีวิต และได้ยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมาจนกลายเป็น ประเพณีแตกต่างกันในแง่ของรายละเอียดและการปฏิบัติ⁶

การจัดพิธีศพของชาวมอญเกาะเกร็ด มีการสืบทอดมาอย่างช้านาน ชาวมอญเกาะเกร็ดให้ความสำคัญเกี่ยวกับการทำพิธีตั้งแต่เกิดจนตาย งานศพเป็นพิธีกรรมที่ชาวมอญให้ความสำคัญและเคร่งครัดในการปฏิบัติกับผู้ตายเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าถ้าปฏิบัติไม่ถูกวิธีจะนำความวิบัติมาให้ลูกหลานคนที่ยังอยู่ งานศพของชาวมอญจึงมีการจัดการละเอียดและค่อนข้างซับซ้อน เพื่อมีวัตถุประสงค์เดียวกันกับชาวพุทธคือ ต้องการส่งดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปสู่สุคติ

เมื่อมีผู้ใดใกล้จะเสียชีวิตจำเป็นต้องนำข้าวไปแจ้งกับผู้ที่ย้ายบ้านนบือ และญาติจะทำการนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยนำทาง ให้ตั้งจิตอธิษฐานระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อสิ้นลมแล้วเพื่อนบ้านจะมาช่วยกันแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบช่วยเหลือในงานศพ เริ่มต้นจากการนิมนต์พระสงฆ์ และเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมในการทำพิธีกรรม เริ่มอาบน้ำศพและแต่งตัวให้ศพโดยมีลำดับเป็นขั้นตอนความเชื่อของชาวมอญเกาะเกร็ด หลังจากทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว จะทำการมัดตราสัง การตั้งศพนั้นชาวมอญนิยมนำศพวางบนเตียงไม้ไผ่เรียกว่า “โง้ง-เญะ”⁷

การสวดพระอภิธรรม เดิมสวด 7 วัน ปัจจุบันกำหนดก็วันขึ้นอยู่เจ้าภาพ การนำศพลงโลงชาวมอญมีธรรมเนียมที่เคร่งครัดมากห้ามนำโลงศพขึ้นบนบ้าน การนำศพลงโลงนั้นต้องทำนอกตัวบ้าน ก่อนยกศพใส่โลงจะทำพิธีเบิกโลงโดยเจ้าพิธีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม การเคลื่อนย้ายและการจูงศพ จะเคลื่อนศพออกทางประตูผี ลงบันไดผี และเวียนศพจะเวียนซ้ายสามรอบ มีความเชื่อว่าให้ดวงวิญญาณหลงทางกลับบ้านไม่ถูก ชาวมอญทุกคนช่วยกันหามโลงศพไปจนถึงป่าช้า เมื่อได้เวลาพระภิกษุสงฆ์เริ่มให้เบญจศีล สวดมาติกา จบแล้วกรวดน้ำอนุโมทนา ตามลำดับ การฝังศพจะขุด

⁶ จวน เครือวิชฌยาจารย์, ประเพณีมอญที่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2548), หน้า 133.

⁷ พิศาล บุญผูก, ประเพณีการทำศพมอญ, จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมเนียมมอญ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2551), หน้า 59.

หลุมโดยให้ความยาวของหลุมหันไปทางทิศเหนือและทิศใต้ ผังศพโดยศีรษะหันไปทางทิศเหนือ การจัดวางพื้นเผาบนเตาเชิงตะกอน เจ้าพิธีจะให้ผู้ชายช่วยกันจัดวางพื้นบนเชิงตะกอนเตรียมไว้ก่อน แล้วจึงนำศพออกเผาโดยนำพื้นมากองไว้แล้วนำด้ายสายสิญจน์พันเวียนซ้ายรอบกองพื้น 7 รอบ และขณะเผาศพนั้นมีพิธีกรรมเรียกว่า “โยนผ้าราไฟ” เป็นปริศนาธรรมให้เรียนรู่ว่ามนุษย์ต้องตัด โลภะ โทสะ โมหะ การทอดผ้าบังสุกุลศพเจ้าภาพจะมอบให้ใครทอดผ้าก็ได้ พระภิกษุรูปที่ชักผ้าบังสุกุลรูปสุดท้ายต้องทำหน้าที่สอนสามเณรบวชหน้าไฟ การกลับจากเผาศพเจ้าภาพจะมีน้ำล้างที่ผสมใบส้มป่อย หรือขมิ้นไว้ให้ผู้มาร่วมงานล้างมือล้างเท้าเพราะมีความเชื่อว่าเป็นการล้างสิ่งที่ไม่เป็นมงคล การเก็บอัฐิ พระภิกษุสงฆ์ 4 รูป จะให้ศิลาบังสุกุลกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลแก่ผู้ตายแล้วจึงเก็บกระดูกตามพิธีกรรมจะเก็บไว้ที่วัดหรือบรรจุกระดูกไว้ในเจดีย์

ชาวมอญเกาะเกร็ดถือว่าการตายเป็นเรื่องใหญ่ที่ทุกคนรู้จักผู้ตายต้องมาร่วมงานแม้จะอยู่ไกลเพียงใดเมื่อทราบข่าวจะต้องมาร่วมงานโดยไม่ต้องแจกบัตรเชิญแต่ด้วยอาศัยการบอกต่อ ๆ กัน นอกจากนี้ขณะตั้งศพไว้ที่บ้านทุกคืนเจ้าภาพจะเชิญท่านผู้รู้ไปอ่านหนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นคติธรรมให้ผู้มาช่วยงานฟัง เพื่อเป็นคติเตือนใจและอยู่เป็นเพื่อนศพด้วย หลังจากการตาย 7 วัน จะมีการทำบุญ 7 วัน พิธีทำบุญครบ 7 วันนั้น ชาวมอญเกาะเกร็ดจะเตรียมอ่าง สำหรับกรวดน้ำใส่ของกินที่ผู้ตายชอบ และใส่ของกินของใช้ที่จำเป็น และสบงจีวรของพระไว้ในอ่าง กรวดน้ำ เมื่อทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้วจึงกรวดน้ำ ซึ่งจะมีพิธีปล่อยพระที่มอญเรียกว่า “เทาตะโยงจ๊าด” ถือว่าเป็นการทำบุญที่ยิ่งใหญ่เหมือนการสร้างพระพุทธรูปใหม่อีกหนึ่งองค์

พิธีศพถือเป็นหนึ่งในประเพณีชีวิตของชาวมอญที่มีการปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หากบ้านไหนมีผู้เสียชีวิต ชาวมอญที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือรู้จักกันก็จะมี การช่วยเหลืองานศพกัน ชาวมอญได้ให้ความสำคัญเรื่องประเพณีงานศพมาก เพราะเชื่อว่าการได้ไปช่วยเหลืองานศพนั้นจะได้บุญ เพราะชาวมอญต่างมีความเชื่อในพุทธศาสนา ดังนั้นหากบ้านไหนมีผู้เสียชีวิต ชาวมอญในชุมชนเดียวกันต่างก็จะร่วมใจกันไปช่วยเหลืองานศพในบ้านนั้น ๆ อาทิ ช่วยทำอาหาร ล้างจาน หรือรับแขก การปฏิบัติเช่นนี้เป็นสิ่งที่ชาวมอญได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต ถือได้ว่า การปฏิบัติเช่นนี้ยังคงมีอยู่ในชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ

ในการจัดพิธีงานศพของชาวมอญ ก่อนทำพิธีงานศพจะต้องดูลักษณะการตายของผู้ นั้นด้วย การทำพิธีงานศพในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะการตายของผู้ นั้น เช่น แก่ตาย ถือว่าตายดี และ ถ้าตายด้วยอุบัติเหตุหรือผูกคอตาย ถือว่าตายไม่ดี นอกจากนี้ยังต้องดูสถานะของผู้ตายด้วย เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ หรือสราวาส หากเป็นพระผู้ใหญ่ จะจัดงานยิ่งใหญ่มาก ทั้งนี้ การตายนั้นมีทั้งการตายดีและการตาย ไม่ดี ซึ่งศพที่ตายไม่ดี คือศพคนที่ผูกคอตาย รถชนตาย ถูกยิง ถูกแทงตาย จมน้ำตาย เป็นต้น ชาวบ้านจะเรียกคนตายประเภทนี้ว่า ศพตายโหง หากเป็นการจัดงานศพของผู้ที่ตายไม่ดีนั้นจะไม่มีการจัดงานศพใดๆ ทั้งสิ้น แต่จะเก็บศพไว้ภายในวัดก่อน โดยการนำศพใส่โลงและฝังไว้ 1 ปี หลังจากครบ 1 ปี ก็จะนำศพมาประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ได้ตามประเพณีงานศพของชาวมอญ

สาเหตุที่จะต้องปฏิบัติต่อศพที่ตายไม่ดีเช่นนี้ เพราะชาวมอญมีความเชื่อจากโบราณประเพณีว่า ศพคนตายไม่ดี ถ้าหากว่ามีการจัดงานต่าง ๆ ในขณะนั้น เชื่อว่าจะเกิด ความหายนะขึ้นภายในครอบครัว และยังเป็นเสียดจัญไร ทั้งนี้จะเกิดการตายไม่ดีขึ้นแกว่งศตวรรษไปจนถึง 7 ชั่วโมง ในส่วนของศพของคนที่ดี อาทิ ศพของผู้สูงอายุที่ตายด้วยโรคชรา หรือตายเพราะเจ็บไข้ได้ป่วย ธรรมชาติทั่วไป ศพคนตายประเภทนี้ ถือว่าตายดี โดยการตายดีนั้นมีเงื่อนไข 2 ประการคือผู้ตายต้องเป็น ผู้สูงอายุ และผู้ตายต้องตายด้วยโรคชราหรือเจ็บป่วยเพียงเล็กน้อย และจะต้องเป็นการตายในบ้านของตนเอง เพราะถ้าหากว่าไปตายนอกบ้าน คนมอญจะห้ามนำศพเข้าบ้านจึงทำให้จัดงานศพที่บ้านไม่ได้ ดังนั้นหากว่าคนมอญไม่สบายแล้วจะต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล และหากไม่มีโอกาสจะรักษาให้หายได้ญาติพี่น้องก็จะนำตัวผู้ป่วยกลับมารักษาตัวที่บ้านจนกว่าจะถึงวาระสุดท้าย และจัดงานศพที่บ้าน

ส่วนใหญ่แล้วชาวมอญในชุมชนจะทราบประเพณีที่เกี่ยวกับประเพณีงานศพเป็นอย่างดี เพราะชาวมอญที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เติบโตในพื้นที่และยังคงอาศัยอยู่ในชุมชนมอญแห่งนี้ ดังนั้นจึงทำให้ชาวมอญทราบถึงความสำคัญและวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตายและการจัดงานศพ เมื่อบุคคลในครอบครัวมีคนตาย ญาติพี่น้องภายในบ้านก็ต้องบอกกล่าวเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง รวมถึงบอกญาติที่อยู่ไกลเพื่อส่งข่าวการเสียชีวิต เพื่อมาช่วยเหลืองานศพ เพราะถือว่าเป็นธรรมเนียมโบราณที่เรื่องการตายเป็นเรื่องที่สำคัญจะต้องบอกกล่าวกัน คนที่มาช่วยงานจะแบ่งหน้าที่กันเพื่อแบ่งเบาภาระของลูกหลานเจ้าของงาน ไม่ว่าจะเป็น การอาบน้ำศพ วิธีจัดการศพศพตราสังข์ หามศพลงในโลง การฝังศพหรือการหามศพไปวัดเพื่อทำพิธี เป็นต้น⁸

ชาวมอญจะยึดถือในความเชื่ออย่างมาก คติความเชื่อที่ปรากฏในพิธีต่าง ๆ ของชาวมอญนั้น มาจากวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดคล้องกับพระพุทธศาสนาและผี เป็นส่วนใหญ่ พิธีมอญร้องไห้เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นโดยมีความเชื่อว่าการรำพึงรำพันถึงคุณงามความดี ความตั้งใจของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้ที่ไม่รู้จำได้รับรู้และเป็นการแสดงความกตัญญูอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้ที่มาร้องไห้นั้นจะได้รับบุญกุศลด้วย ในพิธีโยนผ้าราไฟ เป็นการโยนผ้าขาวข้ามศพไปมา 3 ครั้ง เพื่อแสดงให้เห็นถึงธรรมะของพระพุทธเจ้าที่มีความประเสริฐที่สุด แต่ก็สามารถละเว้น หรือข้ามไปข้ามมาได้ และแสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อีกหนึ่งพิธีที่มีความเชื่อว่าเป็นการบวงสรวงดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับ และรำลึกถึงบรรพบุรุษของชาวมอญในอดีตกาล คือพิธีรำสาม

⁸ เกตุอัมพร ชันอินทราม “การศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวมอญเกาะเกร็ด”, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550) หน้า 37

เถา เป็นพืชโบราณที่อาจจะพบเจอได้ไม่มากนัก เป็นพืชที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะปรากฏทั้งในงานมงคล และอวมงคล⁹

วัตถุลี้ของที่ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กันตามความเชื่อของชาวมอญ เช่น การเตรียมของมาช่วยงานจะไม่นำของที่มีเครือเถา ไม่เลี้ยง เพราะเชื่อว่าจะมีคนตายอีก การเช็ดศพใช้ผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ เติงที่นำศพมาตั้งก็มีวิธีการทำเตียงสื่อความหมายต่าง ๆ เป็นคติธรรม แหวนที่ไว้ตรงช่วงท้องของศพ หมายถึงความห่วงกังวลในทรัพย์สมบัติ เป็นบ่วงมาร ถ้ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็จะถอนตัวยาก กรรไกร เป็นการตัดซึ่งกิเลส ผ้าที่ใช้เช็ดศพต้องใช้ผ้าขาวที่สื่อถึงความบริสุทธิ์ ซึ่งวัตถุลี้ของที่ใช้ในพิธีกรรมนั้นเป็นปริศนาธรรมที่มีคุณค่าของชาวมอญเกาะเกิร์ต¹⁰

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีที่ชาวมอญให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติตามกันมา การปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ ล้วนแล้วยังปรากฏให้เห็นอยู่ในชุมชนที่มีคนไทยเชื้อสายมอญอาศัยอยู่ พิธีกรรมของประเพณีงานศพบางขั้นตอนจะมีความเหมือนกันกับคนไทย สิ่งหนึ่งเนื่องมาจากการนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน และในส่วนที่มีความแตกต่างกัน มาจากความเชื่อที่มีลักษณะเฉพาะและสืบทอดมา จากบรรพบุรุษมอญที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาสู่รุ่นลูกหลาน ความแตกต่างของพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดที่เป็นความเชื่ออย่างแท้จริงของชาวมอญ เช่น การนิมนต์พระมาสวดศพเป็นภาษามอญ การสร้างบันไดผี รวมถึงการมัวงปีพาทย์มอญมาบรรเลงเพื่อลดความเศร้า และที่สำคัญคือชาวมอญให้ความสำคัญกับการทำบุญ คือการช่วยเหลืองานศพ เพราะถือว่าเป็นการทำบุญ และทำกุศลให้กับผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

จวน เครือวิชฌยาจารย์. วิถีชีวิตชาวมอญ. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2537.

---

⁹ เฉลิมศักดิ์ บุญมาน่า, “มอญร้องไห้”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2556: 35-38.

¹⁰ เอ็ด ภิรมย์, เกาะเกิร์ต, (กรุงเทพมหานคร: เอ็น.พี.สกรีนพริ้นต์, 2542), หน้า 15.

- ชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ. **จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ: บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมเนียมมอญ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เด็อนตุลา, 2551.
- ปราณี วงษ์เทศ. **พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2434.
- พิศาล บุญผูก. **ปัทมมอญรำ**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2558.
- พิศาล บุญผูก. **รำมอญในสงกรานต์บางกระบือ**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2537.
- สุเ็ด คชเสนี. **วัฒนธรรมประเพณีมอญ**. กรุงเทพมหานคร: เทคโปรโมชันแอนด์แอดเวอร์ไทซิง, 2543.
- อลิสรา รามโกมุท. **เกาะเกร็ด: วิถีชีวิตชุมชนรามัญริมน้ำเจ้าพระยา**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2542.
- เอ็ด ภิรมย์. **เกาะเกร็ด**. กรุงเทพมหานคร: เอ็น.พี.สกรีนพริ้นติ้ง, 2542.
- เกตุอัมพร ชันอินทรงาม. “การศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวมอญเกาะเกร็ด”. **สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, 2550.
- เฉลิมศักดิ์ บุญมานำ. “มอญร้องไห้”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, 2556.
- อิมจิรา อ่อนคำ. “ประเพณีงานศพของชาวมอญกับความเชื่อที่สืบทอดอย่างเข้มแข็งในสังคมไทย”. **วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง**. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2562.

วิเคราะห์การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว

โดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐม

Analysis of Creation and Development of Community-Based Tourism

Networks of Lao Khrang Ethnic Groups in Nakhon Pathom Province

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, Warakorn Poolsawat¹

นงนุช ยั่งรอด, Nongnuch Youngrod²

ปิยนารถ อิ่มดี, Piyanart Imdee³

Email : Poolsawatnpru@Gmail.com

Received: March 31, 2021 Revised 21, 2021

Accepted: June 21, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ ต้องการนำเสนอผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมวัตถุประสงค์ที่สองเพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมและขับเคลื่อนแนวทางสู่การปฏิบัติโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม โดยมีกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (workshop) เป็นเครื่องมือให้เกิดการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั่งกับภาคีเครือข่ายนักวิชาการ นักธุรกิจ และผู้ประกอบการในพื้นที่ ผลการศึกษาดังกล่าวนำมาสรุปเป็นองค์ประกอบในการสร้างเครือข่ายและแผนเชิงบูรณาการ ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ด้านได้แก่ 1) ภาวะผู้นำ การทำงานของเครือข่ายที่ประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกลเข้าใจศักยภาพของสมาชิก 2) ความร่วมมือระหว่างสมาชิก

---

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University.

² อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University.

³ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University.

และกลุ่มเครือข่าย 3) การประสานงานของเครือข่าย 4) การติดต่อสื่อสารระหว่างเครือข่าย 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย 6) การเชื่อมโยงกิจกรรมแบบบูรณาการ 7) ภูมิปัญญา ส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ และ 8) อัตลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชาวลาวครั่ง

คำสำคัญ: เครือข่าย, การท่องเที่ยวชุมชน, กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง

Abstract

This research paper would like to present the research findings on the development of strong community networks to promote tourism with innovative ways of Lao Khrang ethnic groups in Nakhon Pathom province. The second objective is to build and develop a network of community-based tourism of Lao Khrang ethnic groups in Nakhon Pathom and driving the approach to practice by using research and development (R&D) methodology, qualitative research and action research. The research tools were data record form, interview, and group discussion. There was a participatory workshop activity as a tool for participation and collaborative learning between the Lao Khrang ethnic community and network partners of academic experts, businessmen and entrepreneurs in the area. The results of the study are summarized as components of network building and integrated plans consisting of 8 components: 1) Leadership referring to the successful network performance of knowledgeable leaders who have ability to manage, having vision, foresight, and understand the potential of members, 2) Cooperation between members and network groups, 3) Network coordination, 4) Communication of networks, 5) Exchange of knowledge within networks, 6) integrated Links for activities, 7) Wisdom which is an important part in helping to develop networks to continue operation, and 8) the identity, tradition and culture of the community which are the social capital of Lao Khrang people.

Keyword: (Network), (Community tourism), (Lao Khrang Ethnic Group)

1. บทนำ

รัฐบาลมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นมหานครท่องเที่ยวแห่งเอเชียข้อมูลจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา⁴ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นที่ยอมรับเรื่องการท่องเที่ยวในด้านทรัพยากรมนุษย์ธรรมชาติวัฒนธรรมโดยได้มีการจัดลำดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวโลก ทั้ง 140 ประเทศทั่วโลก⁵ พบว่าประเทศไทยอยู่ในลำดับที่ 31 ของโลก จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้รับการยอมรับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความรู้และประสบการณ์อันทรงคุณค่า ที่เกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีและวัฒนธรรม โดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวนั้นมีหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา การแสดงดนตรีพื้นบ้าน งานหัตถกรรม งานฝีมือ แหล่งโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และเนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวที่เน้นวิถีชีวิตท้องถิ่นและชุมชนกำลังเป็นที่นิยมทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยมุ่งหวังให้เกิดการกระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งสู่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากผ่านกรมการพัฒนาชุมชน เพื่อรองรับนโยบายรัฐบาลในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากตามนโยบายส่งเสริมการดำเนินการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ซึ่งเป็นแนวคิดพัฒนา OTOP รูปแบบใหม่โดยการขับเคลื่อนโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี นับเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ในการสนับสนุนส่งเสริมและยกระดับผลิตภัณฑ์สำหรับโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ถูกขับเคลื่อนพัฒนาประเทศตามโครงการ “ไทยนิยม ยั่งยืน” จากการที่รัฐบาลปัจจุบัน มีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งสร้างรายได้และความเจริญ ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

โดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ในภูมิภาคทั่วประเทศ และมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหลักส่งเสริมดำเนินงาน OTOP โดยร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย ให้ชุมชนสามารถขายสินค้าได้ อีกทั้งยังมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล โดยต้องมีการเปลี่ยนผ่านยุคการผลิตสินค้า OTOP ออกจากชุมชนมาเป็นการจำหน่ายสินค้าที่อยู่ในชุมชนจากการท่องเที่ยว มีการใช้เสน่ห์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต

⁴ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว**. ฉบับที่ 1. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558), หน้า 2.

⁵ World Economic Forum, **ประเทศที่มีศักยภาพแข่งขันด้านธุรกิจท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลก**, สืบค้น 12 ตุลาคม 2562. จาก <https://forbesthailand.com/news/travel> กรกฎาคม – กันยายน 2558, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2019), P. 67.

วัฒนธรรม และความคิดสร้างสรรค์ แปลงเป็นรายได้ รวมทั้งทำให้มีคุณค่าเพียงพอ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือน และใช้จ่ายเงินในทุกกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งพัฒนาช่องทางการตลาด ให้มีความหลากหลาย ตลอดจนเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ด้วยการนำเสนอ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และความคิดสร้างสรรค์มาช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน ผสมผสานกับวิถีชีวิตในการผลิต ซึ่งจะช่วยให้เกิดการใช้จ่ายในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นการสร้างและกระจายรายได้ภายในชุมชน ภายใต้แนวคิด ร่วมสุข ร่วมวิถี ร่วมสมัย ที่จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งและความสุขอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนโดยรอบ เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงตระหนักในการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและกระแสการท่องเที่ยวแบบรักท้องถิ่น เน้นการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ผสมผสานกับภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และทรงคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่โจทย์คำถามการวิจัยว่าจะมีวิธีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไร และทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองได้ การศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังให้จังหวัดนครปฐมที่มีนโยบายขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมให้มีความชัดเจนสามารถปฏิบัติได้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นและเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั้งในปัจจุบันคณะผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการสร้างการบูรณาการระหว่างชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคส่วนท้องถิ่น ให้เกิดความเข้มแข็งในห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดนครปฐม สนับสนุนให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถและมีทักษะในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดเรื่องเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการรวมกลุ่มเป็นภาคีเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายความร่วมมือในการทำงานมาเป็นฐานคิดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม ซึ่งเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในที่นี้ คือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งโดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์และความต้องการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมร่วมกัน การศึกษาครั้งนี้มุ่งให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่จะประสานความร่วมมือกันอันเป็นไปในลักษณะพันธะสัญญา ไม่ใช่การบังคับบัญชา องค์กรสมาชิกสามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ องค์กรที่เข้ามา

เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มจัดการการท่องเที่ยวในระดับชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การภาคธุรกิจท่องเที่ยวเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักวิชาการที่ทำงานส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่

การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งจังหวัดนครปฐมจำเป็นต้องการปรับเปลี่ยนเชิงคุณภาพที่น่าสนใจคือมีทิศทางการขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคท้องถิ่นเมื่อชุมชนมีเครือข่ายการท่องเที่ยว จับมือกับพันธมิตรองค์กรธุรกิจ เอกชน หรือบริษัทท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องมีการหารือร่วมกับชุมชนถึงการดำเนินการและการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน คณะผู้วิจัยมุ่งตอบโจทย์คำถามการวิจัยที่ว่า จะส่งเสริมให้ชุมชนลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมมีความพร้อมในการจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้อย่างไร และทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมได้ จึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัด” คณะผู้วิจัยมุ่งหวังว่าการศึกษานี้จะทำให้ชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวที่ดี และเกิดเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างน้อย 1 เครือข่ายซึ่งจะต้องเป็นเครือข่ายที่สามารถจัดกิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวและเกิดพลังในการจัดการ สามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมได้ ชุมชนไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว และไม่แข่งขันกัน แต่จะเกิดร่วมมือในด้านต่าง ๆ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐม และขับเคลื่อนแนวทางสู่การปฏิบัติ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยพัฒนาเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐมเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) จุดเน้นของกระบวนการวิจัยคือ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) มาร่วมกันศึกษาเรื่องราว/ต้นทุน/ของชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลาวครั่ง และส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายชุมชนลาวครั่งเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งสร้างพลังในการจัดการและขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายโดยตัวชุมชนเอง จึงใช้วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่หลากหลาย ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนาม แบบบันทึกข้อมูล แบบสังเกต แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการปฏิบัติการพัฒนา โดยมีกิจกรรมประชุมเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Workshop) และการทดลองทำกิจกรรมนำร่องเป็นเครื่องมือให้เกิดการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั่ง กับภาคีเครือข่าย นักวิชาการ นักธุรกิจ ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว หรือแขกผู้มาเยือน

กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มเป้าหมายโดยยึดพื้นที่เป็นหลัก (Area Base) คือ กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นชาวชาติพันธุ์ลาวครั่ง นักวิชาการ และนักธุรกิจ ผู้ประกอบการ ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ด้านการส่งเสริมสินค้าผลิตภัณฑ์ ด้านการท่องเที่ยวและบริการในชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั่ง 3 อำเภอของจังหวัดนครปฐม ได้แก่ 1) บ้านโพรงมะเดื่อ ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง 2) บ้านลำเหย บ้านทุ่งสีหลง ตำบลลำเหย และบ้านห้วยด้วน ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม และ 3) บ้านดอนแฝด ตำบลห้วยม่วง และ บ้านหนองหัวช้าง ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอกำแพงแสน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น 40 คนแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 : ชาวลาวครั่ง โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเครือข่ายกลุ่มอาชีพและผู้ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) จำนวน 20 คน

กลุ่มที่ 2 : นักวิชาการ โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีแบบเจาะจง จากนักวิชาการในภาคสถาบันการศึกษาที่ทำงานกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่มีองค์ความรู้ มีความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว และวัฒนธรรมลาวครั่ง และการสร้างเครือข่าย จำนวน 8 คน

กลุ่มที่ 3 : ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีแบบเจาะจง กำหนดคุณสมบัติว่าต้องเป็นผู้นำชุมชนลาวครั่งทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีบทบาทด้านการจัดการการท่องเที่ยวในระดับชุมชน มีความรู้เรื่องชาติพันธุ์ลาวครั่งและมีความต้องการรวมตัวเป็นเครือข่ายท่องเที่ยว จำนวน 6 คน

กลุ่มที่ 4 : ผู้ประกอบการด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพื้นที่เป้าหมายอย่างดีและมีความต้องการรวมตัวเป็นเครือข่ายท่องเที่ยว จำนวน 6 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 : วิเคราะห์สภาพการณ์และต้นทุนที่เอื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐม ด้วยการศึกษเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม

ระยะที่ 2 : สร้างและพัฒนาเครือข่ายด้วยการสัมภาษณ์ ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจัดเวทีชาวบ้านเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ และจัดทำแผนพัฒนาเครือข่าย รวมทั้งกิจกรรมของเครือข่าย

ระยะที่ 3 : พัฒนาเครือข่ายและแนวทางการจัดการเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง และขับเคลื่อนแนวทางสู่การปฏิบัติ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมาย จัดเวทีชาวบ้าน และทดลองจัดกิจกรรมนำร่องเพื่อพัฒนาเครือข่ายกิจกรรม

ระยะที่ 4 : ประเมินรูปแบบการพัฒนาเครือข่าย ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบบันทึกข้อมูลแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก จัดเวทีวิพากษ์แผนการพัฒนาและแผนกิจกรรมของเครือข่าย โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากนั้นนำผลที่ได้มาปรับปรุงการดำเนินการสร้างและพัฒนาเครือข่าย ปรับปรุงแผนตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำแนกถ้อยคำหรือใจความที่กลุ่มเป้าหมายแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย อภิปรายถึงปรากฏการณ์ความสัมพันธ์และประเด็นสำคัญเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม และขับเคลื่อนแนวทางสู่การปฏิบัติ

1. องค์ประกอบในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนลาวครั้ง

ผลการศึกษาดังกล่าวนำมาสรุปเป็นองค์ประกอบในการสร้างเครือข่ายและแผนเชิงบูรณาการ ซึ่งมีองค์ประกอบ 8 ด้านได้แก่ 1) ภาวะผู้นำ การทำงานของเครือข่ายที่ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกลเข้าใจศักยภาพของสมาชิก 2) ความร่วมมือระหว่างสมาชิกและกลุ่มเครือข่าย 3) การประสานงานของเครือข่าย 4) การติดต่อสื่อสารระหว่างเครือข่าย 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย 6) การเชื่อมโยงกิจกรรมแบบบูรณาการ 7) ภูมิปัญญา ส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ และ 8) อัตลักษณ์ ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชาวลาวครั้ง

2. แนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนลาวครั่ง

ผลการศึกษาดังกล่าว พบว่า มีขั้นตอนและกระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายให้แก่ชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั่ง

คณะผู้วิจัยจัดเวทีสนทนากลุ่ม โดยเชิญกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาวลาวครั่ง กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำ และผู้ประกอบการ โดยตั้งคำถามให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มร่วมกันคิด คือ 1) จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด 2) จะได้รับประโยชน์หรือต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย และ 3) ระยะเวลาใดในการเข้าร่วมเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นติดต่อกับกลุ่ม องค์กรที่จะเป็นเครือข่าย

หลังจากที่ได้ตัดสินใจในกลุ่ม องค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่ายจะเป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน โดยคณะผู้วิจัยใช้กระบวนการปลูกจิตสำนึก เพื่อกระตุ้นให้เกิดความอยากแก้ปัญหาาร่วมกันและกลุ่ม องค์กรที่จะรวมเป็นเครือข่ายต้องมีความต้องการและเป้าหมายร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการสร้างพันธมิตรร่วมกัน เพื่อสร้างเป้าหมายและความต้องการร่วมกัน

เพื่อให้เกิดการสร้างพันธมิตรร่วมกันมีการกำหนดบทบาทของสมาชิกให้ชัดเจน คณะผู้วิจัยจึงได้จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมร่วมกันคิด และเสนอแนะสร้างพันธมิตรร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ให้สมาชิกเกิดความร่วมมือเพื่อแบ่งปันทรัพยากรและประสบการณ์ร่วมกัน

เพื่อให้เกิดความผูกพันร่วมกันคณะผู้วิจัยจึงได้จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ และชวนให้ผู้เข้าร่วมช่วยคิด และสร้างความตกลงในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เช่น การใช้กิจกรรม (action group) กิจกรรมสัจจะเยี่ยมเพื่อนในชุมชนลาวครั่งทั้ง 6 ชุมชนที่ร่วมก่อตั้งเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเด่น ของดีที่ชุมชนลาวครั่งทั้ง 6 ชุมชนว่ามีอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นตอนการขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่ม

หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันและนำไปสู่การขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรมในด้านระดับการสร้างเครือข่าย ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นติดตามและประเมินผล

คณะผู้วิจัยทำการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนที่เกิดจากเครือข่ายความร่วมมือเพื่อไปสู่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงานนั้นอีก

ในขั้นการประเมินผลนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมที่ใช้ในการสร้างเครือข่าย (ดังภาคผนวก ก) โดยใช้เวทีวิพากษ์แผนการดำเนินการสร้างเครือข่าย ซึ่งเวทีวิพากษ์นี้ได้เชิญแกนนำเครือข่ายและผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นและสะท้อนการดำเนินงานสร้างเครือข่ายว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร และใช้แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการสร้างเครือข่าย

3. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนลาวครั่ง

แนวทางการพัฒนาเครือข่ายและการดำเนินงานเครือข่าย ดังรายละเอียดดังนี้ 1) ด้านสืบสานอัตลักษณ์วัฒนธรรมชาวลาวครั่ง 2) ด้านส่งเสริมกลุ่มอาชีพ กลุ่มผลิตภัณฑ์สินค้า กลุ่ม OTOP 3) ด้านการจัดกิจกรรมของเครือข่าย แบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมใหญ่ๆ ดังนี้ (3.1) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่าย (3.1.1) สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนชาติพันธุ์ลาวครั่ง (3.1.2) มีการประชุมคณะกรรมการเครือข่าย และจัดประชุมสมาชิกเครือข่ายอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี (3.1.3) มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย คณะกรรมการเครือข่าย กับเครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และ (3.1.4) ศึกษาดูงานกับเครือข่ายท่องเที่ยวและชุมชนต้นแบบ (3.2) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวลาวครั่งเป็นกิจกรรมที่เรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แก่การขึ้นจักรยานชมธรรมชาติรอบบ่อทุ่ง ธรรมชาติริมคลองวังน้ำเขียว และคลองลำเหย ทำบุญไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์วัดโพรงมะเดื่อ วัดกงลาด วัดลำเหย กิจกรรมการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาจักสาน ผ้ามัดย้อม ผ้าทอลาวครั่ง การแต่งกายของชาวลาวครั่ง และการทำอาหารลาวครั่งเพื่อสุขภาพให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสามารถไปปรับใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ ทั้งนี้ต้องให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

โดยมีส่วนร่วมในการบุกเบิกการจัดการท่องเที่ยวและรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตดั้งเดิม มีผู้ประกอบการ ร้านค้าที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีมิตรภาพและไม่ตรีจิตยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวและแขกผู้มาเยือน รวมถึงสามารถอธิบาย แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ลาวครั่งได้อย่างเป็นกันเอง และ 4) ด้านการสื่อสารการประชาสัมพันธ์ข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในจังหวัดนครปฐม จัดหาแหล่งแจ้งข้อมูลข่าวสารมีกระจายเสียงเสียงตามสายและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้แจ้งข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนโดยได้รับความร่วมมือจากภาครัฐเอกชนและคนในชุมชนมีการติดตามประเมินผลกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็งของชุมชนสู่ชุมชนอื่นๆและสู่สังคมภายนอกเพื่อการ

เชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรเพื่อการพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมลาวครั้ง

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยแบ่งมิติของการพัฒนาไว้ 5 มิติที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับมิติของการพัฒนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ศึกษา เรื่องวิถีท่องเที่ยววิถีพอเพียงความสัมพันธ์ของคน-ชุมชน-ความสุข. วัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อทบทวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ 2) มิติด้านสังคม 3) มิติด้านวัฒนธรรม 4) มิติด้านสิ่งแวดล้อม และ 5) มิติด้านการเมือง

ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมที่สังเคราะห์จากงานวิจัย พบว่าการจัดการเครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและเครือข่ายแบบธรรมชาติผ่านกระบวนการพัฒนาและการแลกเปลี่ยนของเครือข่ายแบบธรรมชาติโดยมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อทุนทางสังคมที่มีอยู่ในเครือข่ายแบบธรรมชาติทั้งนี้ทุนทางสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมถือเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชนโดยเฉพาะเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม ที่ส่งผลถึงทุนทางสังคมออกมาในรูปแบบเครือข่ายท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังพบว่าภาคีเครือข่ายนักวิชาการและชุมชน เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากสถาบันการศึกษา การพัฒนาคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดและในจังหวัดใกล้เคียง และการประเมินผลการดำเนินงานกลุ่มโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนลาวครั้ง จังหวัดนครปฐม ที่วิเคราะห์ได้นั้นจะเห็นได้ว่ามุ่งเน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับภาครัฐ ชุมชนกับภาคเอกชน โดยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ เบญจวรรณ สุจริต ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้จริง ควรที่จะต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อปัญหาที่ประชาชนในท้องถิ่นประสบอยู่ด้วย โดยประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าการสร้างการมีส่วนร่วมใด ๆ ก็ตามต้องอาศัยการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเป็นความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงจึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน โดยในรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในจังหวัดนครปฐม สิ่งที่ค้นพบได้แก่ประชาชนต้องการส่งเสริมและสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้กับชุมชนของตน ต้องการมีรายได้เพิ่มจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชนของตน ดังนั้นรูปแบบที่เกิดขึ้นนี้ จึงเป็นรูปแบบที่มาจากความต้องการของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ อันจะส่งผลต่อความสำเร็จของการสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้กับชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในจังหวัดนครปฐม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). **รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว**.ฉบับที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เบญจวรรณ สุจริต. (2560). **รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลนางพญาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์**. Academic Journal: UttaraditRajabhat University, 12(2), 53–65. Retrieved from <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/uruj/article/view/98903>.
- พิเชษฐ์ ภูมิพาณิชย์ และ คณะ. (2554). **การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. รายงานการวิจัย.กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย. (2547). **ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. (รายงานผลการวิจัย), เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่.
- World Economic Forum (WEF). (2019). **ประเทศที่มีศักยภาพแข่งขันด้านธุรกิจท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลก**,สืบค้น 12 ตุลาคม 2562. จาก<https://forbesthailand.com/news/travel>กรกฎาคม –กันยายน 2558. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

**การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ภายใต้บริบทการศึกษาชั้นเรียน
และวิธีการแบบเปิด เรื่อง รูปร่างและรูปทรง**
**Mathematical Thinking Development under the Lesson Study and
Open Approach Context on Shapes**

จตุพร นาสินสร้อย, jatuporn nasinsroy¹

นฤมล ช่างศรี, narumon changsri²

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, maitree inprasitha³

E-mail : jatuporn_n@kkumail.com

Received: July 30, 2022   Revised August 17, 2022

Accepted: August 17, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในบริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง นักเรียนได้เรียนรู้รูปร่างและรูปทรงจาก 1) สร้างความคุ้นเคยผ่านการสังเกตและการสัมผัสรูปทรงเพื่อจำแนกรูปทรงด้วยการพูดคุยกับเกี่ยวกับรูปทรงต่างๆ ที่นำมา และกิจกรรมการทายสิ่งของจากการสัมผัสเพื่อจำแนกตามรูปทรงต้นแบบ 2) สร้างความเข้าใจรูปร่างจากการสัมผัสรูปทรง โดยให้มีการแข่งขันกันด้วยการนำรูปทรงมาต่อให้สูงที่สุด 3) การสังเกตรูปทรงและด้านของแต่ละรูปทรงจากการสร้างสิ่งที่สนใจด้วยรูปทรงที่กำหนดด้วยการให้ลองสร้างสิ่งที่สนใจจากรูปทรงที่เตรียมมา 4) นักเรียนลอกกรูปร่างรูปทรง 3 มิติ เพื่อสร้างรูปร่างจากกรูปร่าง 2 มิติ ตามจินตนาการของนักเรียนเพื่อเรียนรู้ลักษณะเฉพาะสำหรับการเรียนรู้คำนิยามของรูปทรงทางคณิตศาสตร์ในระดับชั้นต่อไป ด้วยการให้สร้างภาพตาม

---

¹ สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

² ศูนย์วิจัยคณิตศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

³ ศูนย์วิจัยคณิตศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

จินตนาการโดยการลอกรูปร่างจากรูปทรงที่มีการนำเสนอ ซึ่งบริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดมีการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ด้วยการร่วมกันวางแผนชั้นเรียนโดยทีมการศึกษาชั้นเรียนมีเครื่องมือในการออกแบบบทเรียนด้วยหนังสือเรียนที่เน้นการแก้ปัญหาผ่านการวางแผนลำดับการสอนตาม 4 ขั้นตอนของวิธีการแบบเปิดที่เน้นแนวคิดของนักเรียน เมื่อนำแผนการจัดการเรียนรู้ลงสู่ชั้นเรียน พบว่า การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในบริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด นักเรียนได้เรียนรู้จากการได้สังเกตและสัมผัสรูปทรงเพื่อจำแนกหรือจัดกลุ่มรูปทรงที่มีความคล้ายกัน เหมือนกันในลักษณะที่นักเรียนกำหนด จากนั้นนักเรียนได้พัฒนาการคิดในการเรียนรู้ลักษณะเฉพาะของรูปทรงต่างๆ และนำไปสู่การเรียนรู้รูปทรง 3 มิติ และรูปร่าง 2 มิติ

คำสำคัญ: การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์, การศึกษาชั้นเรียน, วิธีการแบบเปิด

Abstract

This article focuses on study the development of mathematical thinking on shapes and forms in the context of Lesson Study and Open Approach by using a qualitative research method. The results revealed that for developing students' mathematical thinking on shapes, students learn shapes from; 1) familiarizing themselves by the shapes observing and touching in order to differentiate the shapes by discussing the shapes they brought and objects guessing by identifying touch, 2) building the shape understanding by touching through arranging a game of sorting the objects to the highest top, 3) students observe the shape and sides of each shape by paying intention with a determined shape through creating an preferable object from the prepared shape, 4) students copy a 3D objects to create a figure from the 2D shape based on their imagination in order to learn specific characters of the shapes. For learning the definitions of mathematical shapes in the next grade, students were allowed to create an imaginary image by copying shapes presented in which the classroom contexts and open methods help developing their mathematical thinking through classroom planning together. The classroom study team has the tools to design lessons with problem-solving textbooks through 4 steps teaching planning based on the open approach that emphasizes students' thought. When the learning management plan was introduced into the classroom, it was found that by the development of students' mathematical thinking on shapes in the context of lesson study and open approach, students had learned by observing and shape touching to classify or grouping the similar shapes or same as determined by the students, the students then developed their thought for specific shape learning and leading to 3D and 2D shapes learning.

Keywords: Mathematical Thinking Development, Lesson Study, Open Approach

1. บทนำ

ระบบปัจจุบันการสอนในประเทศไทยเป็นการสอนที่ไม่น่าสนใจสำหรับนักเรียนเพราะเป็นการสอนที่เน้นการท่องจำ⁴ ซึ่งสุดท้ายนักเรียนจะเรียนวิชาคณิตศาสตร์เพื่อสอบผ่านวิชาคณิตศาสตร์ในโรงเรียน แทนที่จะมุ่งไปที่การเรียนรู้ การคิดทางคณิตศาสตร์ถูกกำหนดให้เป็นวิธีการของการคิดที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาด้วยโลกแห่งความจริง และแตกต่างจากการเรียนคณิตศาสตร์ตามปกติในระบบโรงเรียน Fouze and Amit (2018) เน้นย้ำคุณลักษณะสำคัญของการคิดทางคณิตศาสตร์คือการคิดนอกกรอบ สรุปว่าการคิดขั้นสูงในคณิตศาสตร์สามารถใช้ในการวิเคราะห์ ดีความ ประเมิน และอธิบายข้อมูลใหม่บนพื้นฐานของความรู้ที่มีเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ที่ดีขึ้นของแนวคิดที่เป็นนวัตกรรม และความช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตจริง

NCTM ได้กล่าวว่า การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์เป็นสิ่งที่มีการให้ความสนใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงชั้นเรียนคณิตศาสตร์ไปสู่สถานที่แห่งการถามตอบ การคิดสร้างสรรค์ และความตื่นตัว ซึ่งสิ่งจำเป็นที่จะสอนเด็กถึงวิธีการที่จะพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์โดยการสอนให้คิดเกี่ยวกับขั้นตอนต่อไป (Isoda, 2012) นักคณิตศาสตร์และนักคณิตศาสตร์ศึกษาได้ศึกษาและให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาเพื่อเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน⁵ สอดคล้องกับ Stigler & Hiebert กล่าวว่าวิธีการแก้ปัญหาเป็นวิธีการสอนที่เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้จากกระบวนการ ซึ่งการแสดงแนวคิดของนักเรียนในการแก้ปัญหาของนักเรียนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยที่ Isoda (2012) ดังกล่าวถึงวิธีการสอนที่เรียกว่า “วิธีการการแก้ปัญหา (Problem Solving Approach)” เป็นสิ่งที่พัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ โดยหลักการพื้นฐานของวิธีการแก้ปัญหา คือ การส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้คณิตศาสตร์ด้วยตนเอง หมายความว่าเด็กจะต้องพัฒนาสิ่งที่คิดและเรียนคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง⁶

---

⁴ Manmai, T., Inprasitha, M., Changsri, N., & Pattanajak, A. (2020). **Development of reasoning habits through lesson study and open approach teaching practices.** International Educational Research, 3(2), 29–36.

⁵ Polya, G. (1945). **How to solve it.** Princeton: Princeton University Press.

⁶ Isoda, M. & Katagiri, S. (2012). **Mathematical thinking: how to develop it in the Classroom.** In Stacey, K., Tall, D., Isoda, M. & Inprasitha, M. (Eds). Chapter 3 The Mindset and Mathematical Thinking. Singapore: World Scientific.

การสอนเพื่อจะให้เกิดจำเป็นจะต้องเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมของการซักถาม การอภิปราย และการค้นคว้า พร้อมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่มีทัศนคติแบบเปิดกว้างต่อการคิดและความรู้ที่นักเรียนพร้อมที่จะแสดงความคิด ซึ่งกล่าวว่า ความแตกต่างของลักษณะการสอนในชั้นเรียนต่างๆ ไม่แตกต่างกันมาก แต่แตกต่างกันที่การคำนึงถึงการสอนเพื่อเข้าใจการคิดทางคณิตศาสตร์ ซึ่ง Dewey (1938 cited in Vickery, 2014) ชี้ให้เห็นว่าการแก้ปัญหาจะกระตุ้นให้เด็กถามคำถามที่จะกระตุ้นการคิด ซึ่งการพัฒนาการคิดผ่านการสนทนา นักเรียนจะเริ่มตระหนักและเข้าใจความคิดของตนเองและของผู้อื่น สามารถช่วยเหลือหรือสนับสนุนกระบวนการนี้ โดยการวางแผนโอกาสในการอภิปรายและสะท้อนผล กับกล่าวว่า การแก้ปัญหาเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเกี่ยวกับกิจกรรมการแก้ปัญหาและให้นักเรียนมีโอกาสที่จะคิดค้นแนวคิดทางคณิตศาสตร์และแนวคิดใหม่ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ด้วยตัวเอง เป็นแนวทางที่จะช่วยพัฒนาการคิดด้วยตนเองจนถึงขั้นที่เป็นทักษะ (Thinking Skills) ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับครูที่จะไปสอนเพื่อให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21⁷

ชั้นเรียนส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการสอนแบบเดิมที่เน้นเนื้อหา มองข้ามความสำคัญของการบวนการการเรียนรู้และมองข้ามทัศนคติที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยความเข้าใจ ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำนวัตกรรมแบบใหม่เข้ามาใช้ ซึ่งมีการนำใช้นวัตกรรม “การศึกษาชั้นเรียน” (Lesson Study) และวิธีการแบบเปิด (Open Approach)” ใช้เพื่อให้ครูไทยเปลี่ยนบทบาทจากการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ให้นักเรียนมาเป็นการที่ครูนำเสนอปัญหาปลายเปิด (Open-ended Problems) กับนักเรียน โดยไม่มีการอธิบายความรู้ก่อนเหมือนที่เคยปฏิบัติ จากนั้นครูเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้สังเกตและค้นหาแนวคิดของนักเรียนในระหว่างที่นักเรียนแก้ปัญหาด้วยตัวเอง แล้วนำแนวคิดของนักเรียนมาอภิปรายกันทั้งชั้น โดยเน้นปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างครูและนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน รวมทั้งการพยายามหาเหตุผลของแนวคิดของนักเรียนแต่ละคน เพื่อมาสรุปเป็นวิธีการเรียนรู้ (Learning how to Learn) ร่วมกันของชั้นเรียน⁸ ซึ่ง เสนอการบูรณาการการศึกษาชั้นเรียนที่ประกอบด้วยสามขั้นตอน ได้แก่ การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน การสังเกตการสอนร่วมกัน และการอภิปรายและสะท้อนผลบทเรียนร่วมกัน ร่วมกับการสอนด้วยวิธีการแบบเปิดที่ประกอบด้วยสี่ขั้นตอน ได้แก่ (1)

---

⁷ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2540), การแก้ปัญหา: พื้นฐานสำหรับการปฏิรูปการสอนคณิตศาสตร์. วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ปีที่ 29 เล่มที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม.

⁸ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2547). การสอนโดยใช้วิธีการแบบเปิดในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ของญี่ปุ่น (Teaching by Open-Approach Method in Japanese Mathematics Classroom). KKU Journal of Mathematics Education, 1(1), 1–17.

การนำเสนอปัญหาปลายเปิด (2) การเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน (3) การอภิปรายและการเปรียบเทียบของนักเรียนทั้งชั้นเรียน และ (4) การสรุปโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนภายใต้บริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด เรื่อง รูปร่างและรูปทรง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์คือนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 15 คน เนื้อหา เรื่อง รูปร่างและรูปทรง เป็นเนื้อหาที่อยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยทีมการศึกษาชั้นเรียน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) แบบบันทึกภาคสนาม 3) การบันทึกเสียงและวิดีโอในชั้นเรียน 4) ผลงานนักเรียน มีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ทีมการศึกษาชั้นเรียนร่วมกันวางแผนชั้นเรียนที่เน้นแนวคิดของนักเรียน โดยใช้หนังสือเรียนที่เน้นการแก้ปัญหาด้วยตนเองของนักเรียนเป็นเครื่องมือในการวางแผนชั้นเรียนเพื่อคาดการณ์แนวคิดของนักเรียน พร้อมร่วมกันออกแบบโจทย์สถานการณ์ปัญหา เพื่อได้เครื่องมือในการวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้

2) ทีมการศึกษาชั้นเรียนร่วมกันสังเกตชั้นเรียนที่จัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการแบบเปิด โดยทีมการศึกษาชั้นเรียนร่วมกันสังเกตค้นหาและดักจับแนวคิดของนักเรียนสำหรับการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน โดยการจดบันทึกภาคสนามในแง่มุมที่แต่ละคนได้สังเกตเพื่อนำมาร่วมกันพัฒนาชั้นเรียน

3) ทีมการศึกษาชั้นเรียนร่วมกันสะท้อนผลชั้นเรียนจากที่ได้ร่วมกันวางแผนชั้นเรียนและร่วมกันสังเกตชั้นเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ โดยสะท้อนผลการค้นหาแนวคิดของนักเรียน มีการดักจับแนวคิดของนักเรียนได้อย่างไร และช่วยให้นักเรียนตระหนักถึงแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาบทเรียนสำหรับการพัฒนาแผนการจัดการเรียนการสอนต่อไป ด้วยการนำเสนอหลักฐานในชั้นเรียนจากแนวคิดนักเรียนที่มีการบันทึกภาคสนาม ผลงานนักเรียนที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหาในชั้นเรียน และภาพและเสียงจากการบันทึกวิดีโอและบันทึกเสียง

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงบรรยายด้วยการนำข้อมูลจาก 3 ขั้นตอนข้างต้นมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการอ่านหนังสือเรียนเพื่อกำหนดลำดับการสอน (Flow of Lesson) ของ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (2559) กรอบแนวความคิดการออกแบบโจทย์สถานการณ์ปัญหาของ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์

(2559, 2562) และกรอบแนวคิดการพัฒนาคณิตศาสตร์ของ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (2561)

4. สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในบริบท การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด โดยมีการร่วมวางแผนชั้นเรียนด้วยทีมการศึกษาชั้นเรียน ซึ่ง สื่อที่สำคัญในการออกแบบบทเรียน คือ หนังสือเรียนที่เน้นการแก้ปัญหา โดยทีมการศึกษาชั้นเรียนใช้ เป็นเครื่องมือในการออกแบบบทเรียน โดยการพิจารณาหนังสือเรียนที่เน้นการแก้ปัญหา เรื่อง รูปร่าง และรูปทรง เพื่อวางแผนร่วมกันในทีมการศึกษาชั้นเรียนว่าจะ “ควรจะทำแบบจำลองกิจกรรมการ สอนอย่างไร” สำหรับให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ในแต่ละลำดับการสอน ซึ่งทำ ให้เห็นการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สำหรับการเริ่มต้นเรียนรู้ในเรื่องนี้ ดังนี้

การเรียนรู้คาบที่ 1 การสร้างความคุ้นเคยผ่านการสังเกต และการสัมผัสรูปทรงเพื่อจำแนกรูปทรง โดยมีกิจกรรมให้ นักเรียนได้สังเกตรูปทรงที่มีการจัดเตรียมมา จากนั้นให้นักเรียน ช่วยกันแบ่งกลุ่มของรูปทรงตามการจำแนกของนักเรียนเอง นักเรียนอาจจะจำแนกจากความคล้ายกันของรูปทรง เป็นต้น

คณิตศาสตร์สำหรับระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

(อิโตะทสึมะทสึ, 2553)

จากนั้น ให้นักเรียนลองใช้เพียงการสัมผัสรูปทรงเพื่อ จำแนกด้วยกิจกรรมการสัมผัสรูปทรงเพื่อทายรูปทรงที่มี ความคล้ายกับรูปทรงต้นแบบ

คณิตศาสตร์สำหรับระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

(อิโตะทสึมะทสึ, 2553)

การเรียนรู้คาบที่ 2 สร้างความเข้าใจรูปร่างจากการ สัมผัสของรูปทรง ด้วยกิจกรรมนำรูปทรงต่างๆ มาต่อกัน ให้สูงที่สุดเพื่อสังเกตว่ารูปทรงไหนต่อชั้นได้ง่ายหรือยาก จากการสัมผัสของรูปทรง ซึ่งนักเรียนจะได้เลือกใช้ด้าน สัมผัสเพื่อให้ต่อได้สูงที่สุด

คณิตศาสตร์สำหรับระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

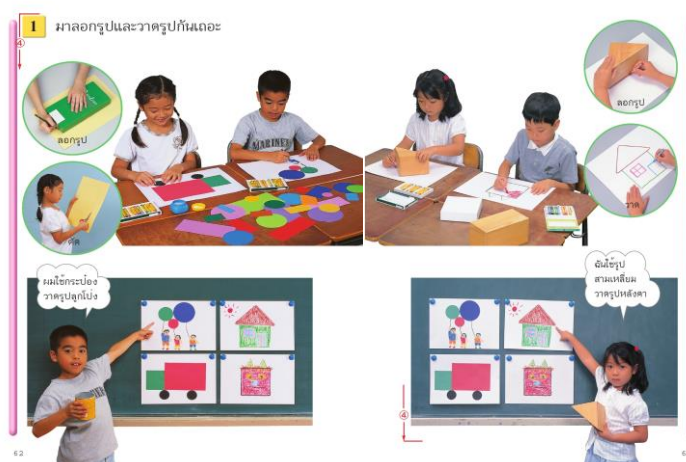
(อิโตะทสึมะทสึ, 2553)

การเรียนรู้คาบที่ 3 นักเรียนสร้างสิ่งที่สนใจตามจินตนาการจากรูปทรงที่เตรียมมาหรือรูปทรงที่กำหนดให้ เพื่อให้นักเรียนได้สังเกตรูปทรงและด้านของแต่ละรูปทรง

คณิตศาสตร์สำหรับระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
(อิโตะทสึมะทสึ, 2553)

การเรียนรู้คาบที่ 4 นักเรียนลอกกรุปจากรูปทรง 3 มิติ เพื่อสร้างรูปจากรูปร่าง 2 มิติ ตามจินตนาการของนักเรียน เพื่อเรียนรู้ลักษณะเฉพาะสำหรับการเรียนรู้คำนิยามของรูปทรงทางคณิตศาสตร์ในระดับชั้นต่อไป

คณิตศาสตร์สำหรับระดับประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
(อิโตะทสึมะทสึ, 2553)

จากการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในบริบทการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดข้างต้น นักเรียนจึงมีแนวคิด เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ในระดับชั้นต่อไป ดังแนวคิดที่ปรากฏในบริบทชั้นเรียนที่สอนด้วยวิธีการแบบเปิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การนำเสนอปัญหาปลายเปิด ครูได้นำเสนอสถานการณ์ปัญหา “ครูมีที่ดินอยู่แปลงหนึ่งอยากจะสร้างสวนสัตว์ของพวกเราทุกคน ครูอยากให้พวกเราช่วยกันสร้างสรรค์สัตว์เพื่อที่จะมาอยู่ในสวนสัตว์ โดยครูมีกล่องพิเศษที่ข้างในมีอุปกรณ์ เพื่อใช้ในการสร้างสัตว์” นักเรียนเริ่มจินตนาการถึงสัตว์ที่ตนเองเคยได้ดูในสวนสัตว์เพื่อดำเนินการสร้างสัตว์ในจินตนาการต่อไป จากนั้นครูได้นำอุปกรณ์เพื่อให้นักเรียนได้สร้างสัตว์จากการสร้างรูปร่างด้วยวิธีการหารูปทรงจากสิ่งของที่ครูเตรียมมา ถัด

จากนั้นจึงเป็นการประกอบเป็นรูปสัตว์ตามจินตนาการของนักเรียนพร้อมเล่าเรื่องราวการนำสัตว์ลงในแผนที่สวนสัตว์ ในขั้นตอนนี้นักเรียนแต่ละคนมีปัญหของตนเองที่ต้องแก้ปัญหาด้วยการนำเสนอสถานการณ์ปัญหา ดังภาพที่ 1 และตารางที่ 1 แสดงโครงโทรคอลของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในชั้นเรียนจริง

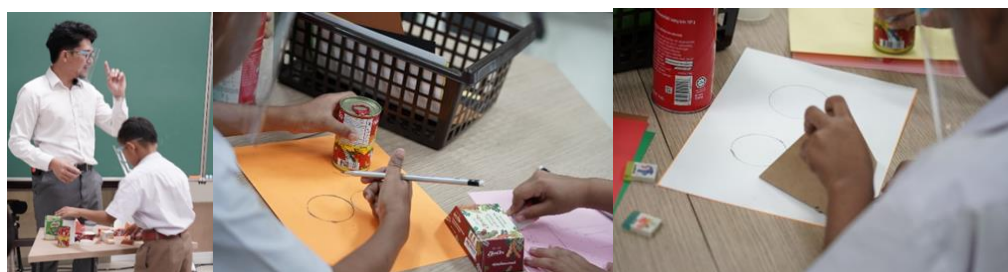

ภาพที่ 1 ครูนำเสนอสถานการณ์ปัญหาและนักเรียนให้ความสนใจ

ตารางที่ 1 ครูนำเสนอสถานการณ์ปัญหา

ครู	เดี๋ยวจะพาพวกเราทำอะไรสักอย่างนึง เดี่ยวเรามาดูกันว่าคุณครูจะพาพวกเราทำอะไรกันวันนี้
นักเรียน	มาสร้างสัตว์กันเถอะ
นักเรียน	ว้าว
ครู	ว้าว ดูๆ พร้อมกันไหมนี่อันนี้คืออะไร ทางเข้าสวนสัตว์นี่
นักเรียน	มีช้างไหม
ครู	ไม่รู้ว่าจะมีตัวอะไรบ้างแต่ว่าสัตว์เนี่ย พวกเราต้องช่วยกันสร้าง โอเคไหม
นักเรียน	ครับ
ครู	คุณครูมีกล่องวิเศษกล่องนึง อยากจะพาพวกเรามาดูของในกล่องวิเศษกันใหญ่ไหม กล่องวิเศษใหญ่ไหม
นักเรียน	ใหญ่ครับ
ครู	ใหญ่มาก คราวนี้ของในกล่องวิเศษนี้แหละที่จะพาพวกเราไปสร้างสัตว์โอเคไหม อยากเห็นรึยัง นี
นักเรียน	ว้าว
นักเรียน	ปลากระป๋อง
ครู	มีหลายอย่างเลยคราวนี้มีของหลากหลายขึ้น มีของต่าง ๆ ไม่เหมือนกันสักอย่างเลย แต่ว่าเดี๋ยวจะให้พวกเราออกมาหยิบของคนละ 2 ชิ้น โอเคไหม
นักเรียน	ครับ

ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน จากการนำเสนอสถานการณ์ปัญหาของครู นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการลงมือแก้ปัญหาจากการสร้างรูปร่างด้วยการทาบจากรูปทรงที่ได้เลือกเพื่อสร้างสัตว์ตามจินตนาการของนักเรียนแต่ละคน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนด้วยการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ขั้นที่ 3 การอภิปรายและการเปรียบเทียบของนักเรียนทั้งชั้นเรียน นักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ได้นำเสนอการวางแผนแนวคิดของตนเองจากการทาบแล้ววาด จากรูปทรง 3 มิติ ไปสู่รูปร่าง 2 มิติ เพื่อสร้างสรรค์สัตว์ตามประสบการณ์และจินตนาการของตนเองสำหรับนำลงสวนสัตว์ ซึ่งทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักจากแนวคิดที่เกิดจากการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เมื่อมาอภิปรายร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียนทำให้เห็นแนวคิดที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นว่ารูปร่างที่ได้นำเสนอมีหลากหลายส่วนที่สามารถทาบแล้ววาดสำหรับนำรูปร่างไปประกอบเป็นสัตว์ได้

ขั้นที่ 4 การสรุปโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน หลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้แนวคิดที่แตกต่างกันของแต่ละคนสำหรับพัฒนาแนวคิดของตนเองต่อไปเพื่อนำไปประกอบเป็นสัตว์ในจินตนาการของตนเองโดยการแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อทาบแล้ววาดตามจินตนาการสัตว์ของแต่ละคน ดังตารางที่ 2 แสดงโปรโตคอลของสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนจริง

ตารางที่ 2 นักเรียนได้ตระหนักจากการได้เรียนรู้แนวคิดร่วมกันในชั้นเรียน

ครู	..... นักเรียนครับเมื่อกี้เกิดรูปขึ้นเยอะเลยใช้ไหมจากที่เราถามกันมีใครได้รูปใหม่บ้างจากที่ยืมเพื่อนไป
นักเรียน	ผม
ครู	ผม ผมได้รูปอะไรมา อะไรนะ
นักเรียน	รูปสามเหลี่ยมครับ
นักเรียน	ผมได้รูปสี่เหลี่ยมครับ
นักเรียน	สี่เหลี่ยมใหญ่กับสี่เหลี่ยมเล็กครับ
ครู	อ้อ นักเรียนครับนอกจากสี่เหลี่ยมใหญ่กับสี่เหลี่ยมเล็กมีรูปอะไรอีกไหม
นักเรียน	วงกลม

จากชั้นเรียนข้างต้น ผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมสังเกตชั้นเรียนและร่วมสะท้อนผลชั้นเรียน ทำให้เห็นตำแหน่งของการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ดังข้อความต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 1 “นักเรียนได้รู้จักการใช้ตัวรูปร่างในส่วนของ 3 มิติ ที่จะมาทำให้เป็นในรูปทรง 3 มิติ ในการที่จะทำให้เป็นรูปร่าง 3 มิติ เพื่อที่จะออกแบบซึ่งก็เป็นในส่วนของเนื้อหาทางด้านความรู้ทางด้านคณิตศาสตร์หรือแม้กระทั่งในเรื่องของตัวทักษะความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น ที่จากในส่วนของศิลปะ ที่นักเรียนนำรูปร่าง รูปทรง ที่นักเรียนได้ออกแบบมาตรงนี้ มาสร้างเป็นรูปร่างต่าง ๆ ทั้งเป็นรูปสัตว์รูปอะไรสัตว์รูปแบบต่างๆ”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 2 “ในช่วงแรกที่ให้ออกมาเลือกรูป รูปทรงที่เป็น 3 มิติ เพื่อที่จะเอามาทำหรือมาทำอะไร ก็ให้เห็นแนวคิดของนักเรียนแตกต่างกัน มีกลุ่มที่พยายามเอารูปทรงนี้มาทำ ที่เพื่อนออกมาทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ก็คือทำแล้วก็วาดให้มันครบตามกำหนดแบบนี้ ส่วนนักเรียนอีกคนที่ทำรถชนสัตว์จากการสังเกตดูนักเรียนไม่ได้ทำที่ละชิ้นตั้งแต่แรกเลย แต่ทำเป็นองค์ประกอบทำทำทำเรียบร้อยตรงส่วนนี้ แล้วก็เอาอีกชิ้นส่วนหนึ่งมา แล้วก็ทำการสร้างให้มันเป็นรูปอะไรตั้งแต่แรกเลย แล้วก็จะมีอีกกลุ่มที่ทำอันนี้แล้ว รูปทรงพวกนี้ แต่ว่าอยากทำอย่างอื่น ไม่ว่าจะเป็นหัวเหลี่ยม หรืออะไรของนักเรียน ที่นักเรียนรู้สึกว่ามันออกมาจะมีการเขียนด้วยมือ หรือทรงกระบอกคือนักเรียนก็จะทำวาดมีวงกลมอยู่ข้างบนอะไรแบบนี้ อันนี้ก็จะเห็นความรู้สึกว่า อ้อ ทำอันนี้ได้แล้วแต่อยากที่จะทำอะไรต่อ แล้วก็จะทำอะไร ต้องมีอิสระในการที่จะทำส่วนนั้น”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 3 “สิ่งที่ทีมเขียนแผนได้พยายามสร้างขึ้นมานั้นก็คือความเข้าใจในเรื่องของการเข้าใจในเรื่องของรูปทรงที่อยู่ในสถานการณ์จริงหรือชีวิตจริงโลกแห่งความเป็นจริงเป็นยังไง นำไปสู่ในเรื่องของการสร้างรูปร่างที่เกิดจากรูปทรงแล้วก็เปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของการสร้างสรรค์จินตนาการเปลี่ยนเป็นรูปสัตว์ยังงี้โดยตรงนี้นะครับถือว่าเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ความจริงเป็นยังไงนำไปสู่ในเรื่องของการสร้างรูปร่าง ที่เกิดจากรูปทรง เปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของการสร้างสรรค์จินตนาการให้เกิดเป็นรูปสัตว์ยังงี้โดยตรงนี้นะครับถือว่าเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 นะครับ ในขณะที่เดียวกันนะครับก็จะมาจบที่เป็นการเล่าเรื่องตรงนี้น่าสนใจมาก นะครับประเด็นแรกก็คือว่าในส่วนของการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการลักษณะแบบนี้เราจะเห็นว่าเงื่อนไขแรกก็คือทุกคนนั้นเลือกสิ่งที่ตัวเองอยากจะได้อย่างจะชอบโดยมีเงื่อนไขคนละชิ้น 2 ชิ้น หลังจากนั้นเมื่อได้มาแล้วก็มาทำ ซึ่งการทำนั้นก็มีการนำเสนอให้เห็นว่าการทำหมายถึงอะไรแล้ววาดแล้วเป็นยังงี้ มีการสาธิตต่อไปคือตัดแล้วเป็นยังงี้กระบวนการตรงนี้ก็ถือว่าค่อนข้างที่จะพาให้เด็กค่อยๆก้าวเดินไปที่ละนิด ในขณะที่เดียวกันคุณครูเองก็ยังไม่ได้นำเสนอว่าเมื่อทำเสร็จแล้วตัดเสร็จแล้วนี่เป็นอะไรตั้งแต่ต้นนั้นก็คือการเรียนรู้ในเรื่องของรูปทรงที่เป็น 3 มิติ มาสู่รูปร่างในเชิงของคณิตศาสตร์หรือเรขาคณิตตรงนี้นะครับ”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 4 “แนวความคิดของเด็กจากการที่เขาเรียนรู้จากรูปทรงที่มันมีเป็น 3 มิติ เขาก็จับต้องได้ พลิกหน้าพลิกหลัง แล้วก็คำสั่งครูเค้าบอกเอาไปทาบเขาจะใช้วงกลมสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมอะไรต่างๆ รูปทรงเหล่านี้เป็นรูปทรงพื้นฐานที่อยู่ในวิชาคณิตศาสตร์เพื่อให้ได้จับต้องได้ เรียนรู้ได้เข้าใจว่ามันยาวมันกว้างมันจัตุรัสมันกลมเพื่อที่จะเอาไปเรียนในเรื่องของพื้นที่ในอนาคตใน วิชาคณิตศาสตร์นะครั้นพอมาทำเสร็จแล้ว พอเด็กเข้าใจและรูปทรงต่างๆ มันเอามาสร้างเป็นงาน ศิลปะได้ไหมโดยพื้นฐานรูปทรงศิลปะสำหรับเด็กเขาจะเริ่มต้นตั้งแต่วงกลมสี่เหลี่ยมอะไรต่างๆ นะเขา ไม่ได้มาวาดให้เป็นคนเหมือนเราสอนผิดมากเราสอนศิลปะให้เด็กวาดภาพให้เหมือนตั้งแต่แรกถ้าเรา เริ่มต้นอย่างนี้เขาจะสนุกกับการทำงานศิลปะ”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 5 “อุปสามมิติที่นำมาให้เด็กตรงนี้เราก็จะเห็นว่าเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก มากที่สุดฉะนั้นจากสามมิติตัวนี้การวางเงื่อนไขเด็กก็คือว่าให้เด็กเอาไปทาบตรงนี้ก็เกิดความคิด เด็กก็จะคิดแล้วว่าจะทาบส่วนไหนดีก็จะมีเด็กบางคนที่เขาทาบโดยการนำวัสดุตัวนี้ไปเป็นไม้ บรรทัดแล้วก็ทาบสร้างภาพ สร้างรูปทรงสองมิติของเขาขึ้นมาใหม่ซึ่งเราถามเขาว่าตรงนี้คืออะไรเขาก็ จะบอกว่ารูปนี้เป็นรูปทรงกระบอกซึ่งตรงนี้เราก็เห็นว่าเขาพยายามถ่ายทอดจากสามมิติจริงๆ ออกมา เป็นสองมิติบนกระดาษแต่ให้เห็นว่าเป็น”

5. บทสรุป

การพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เรื่อง รูปร่างและรูปทรง ในบริบทการศึกษา ขั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด ซึ่งเป็นการเริ่มเรียนรู้ เรื่อง รูปร่างและรูปทรง โดยนักเรียนได้เรียนรู้จาก การได้สังเกตและสัมผัสรูปทรงจากสิ่งของที่อยู่รอบตัวหรือในชีวิตประจำวันเพื่อจำแนกหรือจัดกลุ่ม รูปทรงที่มีความคล้ายกัน เหมือนกัน ตามการกำหนดของนักเรียนเอง จากนั้นนักเรียนได้เรียนรู้ ลักษณะเฉพาะของรูปทรงต่างๆ เช่น “กลิ้งได้” “กลิ้งได้ทุกทาง” “ยาว” “เป็นเหลี่ยมๆ” “ต่อกันขึ้นไป ได้” เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้รูปทรง 3 มิติ และรูปร่าง 2 มิติ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว. ฉบับที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เบญจวรรณ สุจริต. (2560). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลนางพญา อำเภอลำปูลา จังหวัดอุดรธานี. Academic Journal: Uttaradit Rajabhat University, 12(2), 53–65. Retrieved from <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/uruj/article/view/98903>.

- พิเชษฐ์ ภูมิพาณิชย์ และ คณะ. (2554). **การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนวย. (2547). **ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. (รายงานผลการวิจัย), เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่.
- World Economic Forum (WEF). (2019). **ประเทศที่มีศักยภาพแข่งขันด้านธุรกิจท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลก**, สืบค้น 12 ตุลาคม 2562. จาก <https://forbesthailand.com/news/travel> กรกฎาคม – กันยายน 2558. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา
ระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนการสอนในยุคออนไลน์
Positive Interactions between Teachers and Higher
Education Students through Online Teaching

ประภัศร ชโลธร, Prapatsorn Chalothorn¹

อัษฎราพร ฉากครบุรี, Artcharaporn chakkomburi²

Email: prapatsorn.c@nrru.ac.th

Received: July 30, 2022 Revised August 17, 2022

Accepted: August 17, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนการสอนในยุคออนไลน์ อาจารย์มีหน้าที่ให้ความรู้ทางวิชาการและ ฝึกอบรมให้นักศึกษามีคุณธรรมและจริยธรรม ที่เป็นหน้าที่สำคัญของอาจารย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของ กัลยาณมิตร คือ (1) อาจารย์จะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเป็นแม่พิมพ์ต้นแบบแก่ศิษย์ที่เรียกว่า ปิโย (2) ความน่าเคารพ ต้องประพฤติสมควรแก่ฐานะ มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิต ในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ที่เรียกว่า ครุ (3) อาจารย์คือบัณฑิต เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ที่เรียกว่า ภาวนีโย (4) อาจารย์ต้องรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และ เป็นที่ปรึกษาที่ดีของศิษย์ ที่เรียกว่า วตฺตา จ (5) อาจารย์จะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคในทุกด้าน มีจิตใจที่หนักแน่น สามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยจิตใจที่มั่นคง ที่เรียกว่า วจนฺทโม (6) อาจารย์สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป เป็น คุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างดีเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุ สำเร็จนั้น ๆ ด้วยตนเองแล้วจึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น ที่เรียกว่า คมฺภีรฺญ จ กถํ กตฺตา และ (7) ไม่แนะนำ

¹ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา/ Nakhon Ratchasima Rajabhat University.

² อาจารย์พิเศษคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University.

หรือชักจูงไปในทางเลื่อมเลี้ยว อาจารย์เป็นผู้นำและแบบอย่างของสังคม เป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเลื่อมใส อาจารย์จึงต้องเป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นอาจารย์อยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัดเพื่อศิษย์จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรัก ที่เรียกว่า โน จฏฐาเน นิโยชเย

คำสำคัญ: ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก, อาจารย์กับนักศึกษา, อุดมศึกษา, การเรียนการสอนในยุคออนไลน์

Abstract

This article aims to illustrate the positive Interactions between teachers and higher education students through online teaching. The teachers have obligated an important duty to provide academic knowledge and educate students to perform moral and ethical appropriation which are the qualities of *Kalyanamitta*; (1) A teacher must hold on the good relationship and being the exemplary one for students called '*Piyo*', (2) They must be respectful, having appreciate behavior as his position, guideline for his conducts and the principle of living with righteous path called *Garu*, (3) Teachers has been viewed as graduate, exalted, virtuous or well-learned and wise person, well-trained and ever-improving himself called '*Bhāvanīyo*', (4) Teachers must know how to explain for better understanding, knowing when and what to say, giving beneficial advices to students as good adviser known as '*Vattā Ca*', (5) Teacher must be patient to all difficulties, having a strong mind and ability to overcome obstacles with a stable mind known as *Vajanakkhamo*, (6) Teachers can explain unclear subjects, giving clear understanding and teaching for advance knowledge to students, this is quality of the best friend, that is to say, accomplishing what he taught to others, or having achieved the success by oneself before teaching others, known as '*Gambhīraṇca Katham Kattā*', and (7) Teachers never teach or persuade any evil, holding the leadership, being exemplary and respected one by society, having good bodily actions, speech, and mind, performing good deeds as an example teacher anytime, anywhere, being good persons to build up the faith and adherence the teaching with respects for their students called '*No Caṭṭhāne Niyajiye*.'

Keywords: positive interaction, teachers and students, higher education, teaching in the online era

1. บทนำ

การปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนการสอนออนไลน์ (Online learning) ซึ่งจัดเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงวิธีเรียนในรูปแบบเดิม ๆ ให้เป็นการเรียนใหม่ในยุคออนไลน์ ในรูปแบบของการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ทำให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องปรับตัวมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ ซึ่งอาจารย์ผู้สอนหรืออาจารย์จะต้องกระตุ้นนักศึกษาให้เกิดความพร้อม อยากที่จะเรียน ใส่ใจ และตั้งใจเรียนต่อการเรียนตลอดทั้งคาบในทุกรายวิชาที่เป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของอาจารย์ เพราะสิ่งที่แสดงถึงความพร้อมของนักศึกษา ก็คือ การเปิดกล้องระหว่างเรียนเพื่อให้อาจารย์ได้เห็นปฏิริยาโต้ตอบของนักศึกษา ทั้งการยิ้ม การพยักหน้า การเปิดไมล์เพื่อโต้ตอบที่แสดงถึงการมีอารมณ์ร่วมอาจเกิดจากการที่อาจารย์ผู้สอนใช้การถ่ายทอดที่สนุกสนานเป็นกันเอง สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในยุคการจัดการเรียนสอนแบบออนไลน์ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตร ซึ่งปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ที่ทำให้ผลการเรียนของนักศึกษาดีขึ้น และยิ่งมีความสัมพันธ์มากขึ้น จึงทำให้นักศึกษาสามารถที่การพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ให้สูงขึ้น ดังนั้นรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ของอาจารย์กับนักศึกษาเป็นรูปแบบของกัลยาณมิตรในการแสดงออก 2 ประเภท คือ (1) การแสดงออกด้วยคำพูด และ (2) การแสดงออกด้วยท่าทาง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษาซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด อารมณ์ขัน มีผลต่อการดึงดูดความสนใจ และในบทบาทฐานะผู้นำของอาจารย์ก็มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนอย่างมาก นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอนควรเพิ่มความเป็นกันเองระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา โดยอาจารย์อาจารย์ผู้สอนควรลดบทบาทความเคร่งเครียดลงบ้างและแสดงความเป็นกันเองกับนักศึกษาโดยพูดคุยกันบ้างหรือพบปะกันนอกชั้นเรียน เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้ที่ทำให้บุคคลได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ วิธีการสอนของอาจารย์เป็นการสร้างเสริมความรู้ให้สมบูรณ์ เป็นแบบฉบับแก่ผู้เรียน และเป็นการวางเงื่อนไขว่าสิ่งใดควรและไม่ควรปฏิบัติ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาจะช่วยให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกันดีขึ้น ช่วยให้การเรียนดีขึ้นด้วยอาจารย์เป็นกันเองกับนักศึกษา ตัวนักศึกษาก็รู้สึกสบายใจที่จะทำความเข้าใจในบทเรียนนั้น ซึ่งมีอาจารย์คอยช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในเชิงบวกได้ การกระทำของอาจารย์นั้นจะช่วยสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับนักศึกษาทั้งยังส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจต่อการเรียนตลอดจนปลูกฝังทัศนคติที่ดี และการประสบความสำเร็จของนักศึกษา รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกชั้นเรียนระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาก็ยังคงเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน เพราะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับแบบอย่างการวางตนที่ดีต่อผู้อื่น ทั้งยังเกิดเจตคติที่ดีต่อตัวอาจารย์ผู้สอนเพราะเจตคติมีผลต่อพฤติกรรมของ

บุคคล การที่ นักศึกษาเกิดเจตคติที่ดีต่ออาจารย์ก็ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากมาย ในการปฏิสัมพันธ์ที่ดีของอาจารย์ต่อนักเรียนที่เอาใจใส่การเรียนของนักเรียนจากหลายกลไก คือ (1) ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างศิษย์กับอาจารย์ (2) ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกนี้ช่วยให้นักเรียนรู้สึกปลอดภัยในชั้นเรียน ซึ่งจะเพิ่มการแสดงบทบาทในชั้นเรียน และ (3) ช่วยให้นักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น ผ่านปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนๆ และอาจารย์

ดังนั้นการเป็นอาจารย์ที่ดีของศิษย์ นอกจากจะมีความสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ได้ดีแล้ว ขณะเดียวกัน อาจารย์ทั้งหลายต้องสร้างคุณสมบัติการเป็นมิตรที่ดีตามหลักกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือคุณสมบัติของมิตรที่ดี จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ³ ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรในการสร้างเสริม อบรม ให้เกิดมีในตนเองแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือหมู่มิตรที่คบหาด้วยจะมีความรู้สึกสบายใจจริงใจ สามารถให้ความช่วยเหลือ ยามเมื่อลำบาก ให้ปรึกษาที่ดี และไม่นำไปในทางเสื่อมเสีย เพื่อนสามารถให้ความไว้วางใจ สนับสนุนในการคบหาสมาคม และเป็นการทำให้ตนเองมีเสน่ห์ต่อคนรอบข้าง ซึ่งสภาพอาจารย์ไทยในปัจจุบัน มีบางคนมิได้ประพฤติตามหลักกัลยาณมิตรธรรมเท่าที่ควร จากการรายงานทางสื่อมวลชนที่สะท้อนปัญหาของอาจารย์ที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพลักษณ์เสียหายแก่อาจารย์ส่วนใหญ่ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีความสนใจในการศึกษาหลักพุทธธรรมสำหรับอาจารย์ไทย เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไปเป็นข้อมูลเสนอแนะทางการศึกษาต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์เชิงบวก

2.1. นิยามและความหมายของคำว่า “ปฏิสัมพันธ์”

คำว่า “ปฏิสัมพันธ์” (Interactive) หมายถึง สภาวะที่มนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปได้มีการกระทำ ต่อกันเพื่อก่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมาย⁴ นอกจากนี้ คำว่า “ปฏิสัมพันธ์” หมายถึง ความเกี่ยวข้องต่อกัน ที่มีต่อกันในแต่ละบุคคล หรือมีต่อผู้อื่น เพื่อความพยายามแก้ปัญหา และสร้างความร่วมมือกันในการต่อสู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อาจแสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรม ซึ่งปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กติกา ข้อบังคับกฎหมาย สถานภาพ บทบาท และบรรทัดฐาน

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมญูชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 36, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2548), หน้า 75.

⁴ ณรงค์ เล็งประชา, **เทคนิคการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและทัศนคติ**, (กรุงเทพมหานคร: ร้าไทยเพรส. 2554), หน้า 60.

อื่น ๆ ทางศีลธรรมได้⁵ ดังนั้น คำว่า “ปฏิสัมพันธ์” หมายถึง การแสดงออกทางพฤติกรรม การแสดงออกทางปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับปัจเจกชน ปัจเจกชนกับครอบครัว กลุ่ม กลุ่มสังคมและประเทศชาติ เป็นต้น การปฏิสัมพันธ์นั้น ย่อมเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ เป็นต้นว่าเกิดจากครอบครัว ความโดดเดี่ยวเดียวดาย เป็นต้น

2. ลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม

ลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม มีดังนี้ ได้แก่ (1) มีการติดต่อกัน กล่าวคือ อาจมาพบกันโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ได้ เช่น การติดต่อสื่อสารกันทางสื่ออื่น ๆ ก็ได้ (2) มีจุดมุ่งหมายในการติดต่อสื่อสารกัน เช่น การติดต่อกลุ่มการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น (3) มีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งส่วนมากมักจะมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะการต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลายาวนาน (4) การมีปฏิสัมพันธ์กันนั้น จะต้องอาศัยกฎเกณฑ์ กติกา ข้อบังคับ หรือบรรทัดฐานอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีการจัดระเบียบในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ (5) การปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์นั้น ส่งผลให้มนุษย์และสังคมแยกออกจากกันไม่ได้ ซึ่งถ้าหากปราศจากการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ที่มีการบูรณาการร่วมกัน กระบวนการทางสังคมต่าง ๆ ก็จะไม่สามารถเกิดตามมาได้⁶ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ดังนั้นลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมจึงเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดของหลักการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

3. หลักการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

หลักการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationship) คือ ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้เนื่องจากมนุษย์นั้นไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ตลอดชีวิต จึงมีความจำเป็นต้องการปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคม⁷ ได้แก่ (1) ความต้องการทางกายภาพ เป็นความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น (2) ความต้องการทางจิตใจ จะเห็นได้ว่า ความต้องการทางกายภาพนั้น มนุษย์สามารถตอบสนองได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาสมาชิกในสังคม แต่ความต้องการทางจิตใจนั้นเป็นความต้องการที่แสวงหาตลอดเวลา และต้องอยู่ในสังคมเท่านั้นจึงจะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความนับถือ และความเอาใจใส่ เป็นต้น และ (3) ความต้องการที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตทางวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ ด้วยเหตุที่ความ

⁵ Green, Arnold w, *The dynamic nurse-patient relationship: function process and principle*, (New York: G.P. Putnams Sons Press.2010), P. 23.

⁶ ณรงค์ เล็งประชา, *เทคนิคการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและทัศนคติ*, หน้า 62-63.

⁷ จูไรรัตน์ เปรมวรเวทย์, *พฤติกรรมทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2556), หน้า 1-2.

ต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นไปได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์เกิดการสร้างสรรค์ภาษาเพื่อใช้ในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน เพื่อการถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง

นอกจากนี้ พฤติกรรมทางสังคม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงต่อกันในสังคม โดยพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อความคิด ความรู้สึก รวมถึงพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่งได้ เมื่อบุคคลนั้น ๆ เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม นั่นคือ พฤติกรรมทางสังคมเป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของบุคคลและสังคมที่มีผลกระทบต่อกัน พฤติกรรมระหว่างบุคคลในสังคมเดียวกัน ดังนั้นพฤติกรรมทางสังคมจึงมีความหมาย ที่ครอบคลุมพฤติกรรมทุกด้านที่มีมนุษย์แสดงออกต่อสังคม คือ การปฏิสัมพันธ์ของบุคคลนั้นจะมีการรับรู้ถึงพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลหรือกลุ่มคนในสถานการณ์ต่าง ๆ เสมอ การรับรู้ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการตีความหมาย และผลจากการตีความนี้ก็จะมียุทธวิธีต่อการแสดงพฤติกรรมตอบสนองของแก่บุคคลแต่ละคนในสังคม ส่วนการรับรู้ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการในการทำความเข้าใจบุคคลเมื่อเกิดการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยในครั้งแรกของการรับรู้จะเป็นไปในลักษณะกว้าง ๆ เช่น การแต่งกาย การพูดจาสนิม กิริยาท่าทางที่เด่น ๆ เป็นต้น เมื่อเกิดการรับรู้แล้วจึงมีการตัดสินใจว่าคน ๆ นี้เป็นคนอย่างไร แล้วหา การจัดเก็บไว้ในระบบความทรงจำ ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมต่อบุคคลนั้นในครั้งต่อไปโดยอาจจะเป็นทางด้านบวกหรือลบก็ได้ ทั้งนี้ ลักษณะกว้าง ๆ ที่บุคคลเกิดการรับรู้ขึ้นอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากมีการปฏิสัมพันธ์ที่บ่อยครั้งขึ้น ความชัดเจนของเหตุการณ์ใหม่ ๆ จะเข้าไปแทรกและเข้าไปแทนที่ลักษณะกว้าง ๆ เดิมที่เก็บไว้ครั้งแรก ซึ่งบ่อยครั้งมีความเป็นไปได้ว่าการรับรู้ในครั้งแรกที่เป็นลักษณะกว้างนั้นผิดพลาดไปจากความเป็นจริงอยู่มากนั่นเอง

4. ประโยชน์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ประโยชน์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนี้ คือ (1) มนุษย์ได้รับแบบแผนการดำรงชีวิตจากการปฏิสัมพันธ์ (2) มนุษย์ได้รับการดำรงชีวิตแบบรวมกลุ่ม (3) มนุษย์จัดความกลัวโดยการรวมกลุ่ม (4) มนุษย์ได้รับประโยชน์จากชุมชนอื่น ๆ โดยการปฏิสัมพันธ์ (5) มนุษย์ได้รับประโยชน์จากการปฏิสัมพันธ์จากวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยไม่จำกัดขอบเขต และ (6) มนุษย์ได้รับประโยชน์จากการปฏิสัมพันธ์จากทุกพื้นที่ทั่วทั้งโลก เพราะทุกพื้นที่ทั่วทั้งโลกหรือทุกสังคมย่อมจะมีการปฏิสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมทั่วทั้งโลก ดังนั้นประโยชน์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการมีความสัมพันธ์ หรือมีการสื่อสารต่อกัน และเป็นความสำคัญสำหรับชุมชน กลุ่มชน กลุ่มสังคม กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มพรรคการเมืองในการแสดงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นต้น และสำหรับโลกมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะสื่อมวลชน หรือในยุคข่าวสารโทรคมนาคม ช่วยในการสื่อสารแก่ญาติสนิทมิตรสหายได้ ซึ่งมีใช้การมีปฏิสัมพันธ์กันเฉพาะภายในชุมชน กลุ่มสังคม ประเทศหรือ

ต่างประเทศเท่านั้น เพราะมนุษย์เรานั้น สามารถที่จะสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทางสังคมได้
ทั่วไปทั้งโลก⁸

3. การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาของผู้สอน

1. นิยามและความหมายของ “การเรียนการสอน ”

การเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกันระหว่างการสอนของอาจารย์
ผู้สอนและการเรียนของนักศึกษา เป็นการกระทำหรือ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่าย
อาจารย์ผู้สอนและฝ่ายนักศึกษา โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็น
กระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักศึกษาเกิดประสบการณ์ โดยมีหลักสูตรเป็นกรอบกำหนดการ
จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมในการให้ความรู้ หรือให้คำแนะนำ เพราะว่าอาจารย์ผู้สอนที่
มีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ อย่างมีประสิทธิภาพด้วย จึงจะทำให้นักศึกษาเกิด
การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น และกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดที่กล่าวไว้นั้น หมายถึง สิ่งพิมพ์
รูปแบบ บทเรียนทางโทรทัศน์ ทุนจำลอง ฯลฯ อาจารย์ผู้สอนมีหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้
ให้กับนักศึกษาหรือในขณะเดียวกัน นักศึกษาก็อาจทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่ง
ความรู้ของตัวเองได้⁹

2. องค์ประกอบในการเรียนการสอน

องค์ประกอบในการเรียนการสอน มีดังต่อไปนี้ (1) อาจารย์ผู้สอนสำรวจสภาพแวดล้อม
ต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา นักศึกษา เนื้อหาสาระของวิชาที่จะดำเนินการสอนในช่วงชั้น
หรือในชั้นปีที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลต่างๆ ซึ่งจะสามารถนำมาเป็นทรัพยากรประกอบการจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้ (2) อาจารย์ผู้สอนจะต้องนำข้อมูล ที่ได้จากการสำรวจ นำมากำหนดแผนการเรียนรู้โดย
กำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้หรือมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดเนื้อหาสาระวิชาให้สอดคล้องกัน
กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และอุปกรณ์การสอน (3) จัดเตรียมและสร้างสภาพแวดล้อมให้สอดคล้อง
กับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้โดยการผลิตสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเนื้อหา
สาระวิชาที่จะให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนใจ ให้นักศึกษาได้มี
ประสบการณ์จริงหรือใกล้เคียงและการสร้างแบบทดสอบ (4) ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทาง
ที่กำหนดไว้ โดยจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นที่
น่าสนใจ และนักศึกษาเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด (5) ประเมินผลการเรียนรู้ของ
นักศึกษาตามแนวทางการประเมินผลที่ได้กำหนดไว้ เพื่อตรวจสอบพฤติกรรม และความสามารถใน

⁸ ธิภาพร มาพบสุข, *หลักมนุษยสัมพันธ์*, (กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2554), หน้า 62-63.

⁹ สุคนธ์ ภูริเวทย์, *การออกแบบการสอน Instructional design*. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 177-178.

การเรียนรู้ของนักศึกษา ตามเกณฑ์ และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และ (6) อาจารย์ผู้สอนจะต้องประเมิน ผลย้อนกลับ จากผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนและประเมินผล การสอนของตนเอง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการสอนของตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น การเรียนการสอนในชั้นเรียน จะต้องประกอบด้วยแนวทางการดำเนินงานเป็นขั้นตอน ดังนี้ (6.1) การ จัดเตรียมทรัพยากรและวางแผนการสอน (6.2) การเลือกวิธีการสอนและสื่อการสอน (6.3) การจัด กิจกรรมการเรียนรู้ (6.4) การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมิน

ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น อาจารย์ผู้สอนสามารถปรับ กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับนักศึกษา เพื่อช่วยให้การสอนของอาจารย์ ผู้สอนประสบความสำเร็จได้ การจัดเตรียมทรัพยากรและวางแผนการเรียนรู้การเลือกวิธีสอนและสื่อ การสอน การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การประเมินผลกิจกรรม ผลย้อนกลับเพื่อการปรับปรุง นอกเหนือจากความรู้ในด้านต่างๆ แล้ว อาจารย์ผู้สอนจะต้องรู้จักการคิดอย่างมีเหตุผล มี ความสามารถในการตัดสินใจ ปรับปรุง หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบรวมทั้งมี ทักษะการสอน ซึ่งทำให้อาจารย์ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้¹⁰

3. การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้ (1) การจัดการเรียนการสอนควรตรงกับ จุดประสงค์ที่กำหนดทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยมีการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้เพื่อให้ให้นักศึกษาได้รับความรู้ ความสามารถ หรือมีพฤติกรรมตรงตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนอาจจะบอกจุดประสงค์ของการเรียนสำหรับการสอนในคาบเวลานั้นๆ ให้ นักศึกษาได้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนการสอนรวมทั้งกำหนดแนวทางหรือวิธีการประเมินผลนักศึกษาให้ ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้¹¹ (2) ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอนนั้น คือ จัดให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนด้วยการกระทำ และได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เน้น กระบวนการคิดอย่างมีระบบและมีเหตุผล มุ่งให้นักศึกษารู้จักการเรียนรู้ รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ รู้จักทำให้รู้แก้ปัญหาด้วยตนเองเพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นนิสัยติดตัวผู้เรียนไป สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ และทำให้การเรียนมีความหมายมากยิ่งขึ้น¹² (3) สอนเนื้อหาวิชาให้เกิดความเข้าใจ

¹⁰ ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน, เทคนิคการสอน, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 1-27.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

¹² กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา, เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539. (รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2539), หน้า 22-45.

ในการสอนเนื้อหาวิชาให้แก่นักศึกษานั้นอาจารย์ผู้สอนจะต้องให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายประการสำคัญของการสอนที่มีประสิทธิภาพ การที่นักศึกษามีความเข้าใจลึกซึ้งในเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง 2-3 หัวข้อย่อมจะดีกว่าให้นักศึกษาเข้าใจอย่างกว้างๆ หรือเพียงผิวเผินในหลายๆ หัวข้อ ดังนั้นอาจารย์ผู้สอนจะต้องมุ่งให้นักศึกษาเข้าใจ และมีความรู้ในแนวคิด หรือหลักการเฉพาะในเรื่องที่เห็นว่าสำคัญๆ โดยที่อาจารย์ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาในบทเรียนที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อฝึกให้นักศึกษารู้จักการคิดอย่างมีเหตุผลมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า จะช่วยทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่นบรรลุจุดหมายได้ อย่างไรก็ตามอาจารย์ผู้สอนควรพิจารณาสอนเนื้อหาวิชาที่มีความสมดุลกันระหว่างความลุ่มลึกของเนื้อหาวิชาที่จะสอนกับความกว้างของเนื้อหาวิชาด้วย (4) สนับสนุนให้นักศึกษาทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ ไม่ยึดหลักสูตรเป็นบรรทัดฐานตายตัว สามารถยืดหยุ่น ได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ ส่งเสริมความเจริญงอกงามให้แก่ผู้เรียนให้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านร่างกาย และควรคำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ทั้งทางด้านพันธุกรรม วัฒนธรรม ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวแปรในการเรียนรู้ของผู้เรียน อาจารย์ผู้สอนต้องค้นหาเทคนิควิธีการในการจัดกิจกรรมประสบการณ์ สื่อการสอน ให้เหมาะสมกับผู้เรียน¹³ (5) ควรริเริ่มจากการเรียนรู้ สิ่งที่เกี่ยวข้องไปหาสิ่งที่ใกล้เคียง จากบทเรียนที่ง่ายไปยาก หรือเริ่มจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ได้ง่ายขึ้นทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมายและสนองความต้องการของนักศึกษา สานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของนักศึกษา และความเริ่มจากตัวอย่างไปหากฎเกณฑ์จะทำให้ผู้เรียนค้นหาข้อสรุปหรือค้นความจริงได้ รวมทั้งเกิดความคิดรวบยอดได้ดีด้วย อีกอย่างการสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ดังนั้นอาจารย์ผู้สอนจึงควรคิดดัดแปลงกระบวนการสอนให้หลากหลายทำให้นักเรียนสนใจ ไม่เบื่อหน่าย และ (6) ฝึกหัดให้นักศึกษารู้จักคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยตนเอง และในขณะเดียวกันเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยน และทำงานร่วมกับผู้อื่น ให้ผู้เรียนรู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยฝึกความรับผิดชอบ ความเป็นผู้นำ และผู้ตาม อันประกอบด้วยคุณธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ซึ่งผู้เรียนจะได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป¹⁴ การดำเนินการสอนในชั้นเรียน อาจารย์ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงนักศึกษาซึ่งเรียนร่วมกันในชั้นเรียนในลักษณะของสังคมกลุ่มเพื่อนเนื่องจากการสอนในชั้นเรียนไม่ใช้การมีปฏิสัมพันธ์

¹³ สุวิทย์ มูลคำ, *ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย. 2541, หน้า 23

¹⁴ พัทธมน วิเชียรสุวรรณ, *แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ*. (กรุงเทพมหานคร: เดอะบุคส์, 2540), หน้า 79-80.

เฉพาะอาจารย์ผู้สอนกับผู้เรียนเป็นรายคนเท่านั้นดังนั้นการคำนึงถึงกลุ่มเพื่อนของผู้เรียนซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของกลุ่มการเรียน หรือการเรียนแบบร่วมมือ จึงเป็นสิ่งที่จะทำให้ นักศึกษาสนใจการเรียนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการจัดกลุ่มให้แก่ผู้เรียนอาจารย์ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสภาพภูมิหลังของผู้เรียน กลุ่มเพื่อน และเมื่อจัดการเรียนในลักษณะดังกล่าวแล้วจะทำให้ นักศึกษารู้จักการทำงานร่วมกัน สามารถพัฒนาทักษะการพูดในด้านการปรึกษาหารือ มีความมั่นใจในการเสนอความคิดเห็นรวมทั้งมีความรู้ในด้านเนื้อหาสาระวิชาเช่นเดียวกัน (7) สร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับผู้เรียนทั้งในแง่สิ่งแวดล้อมและอารมณ์ของผู้เรียน เช่นการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ห้องเรียน ให้สะอาด สวยงาม และร่มรื่น อาจารย์ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีอารมณ์ดี เป็นกันเองกับผู้เรียน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน เป็นต้น และพัฒนาห้องสมุดเพื่อการค้นคว้าวิจัย พัฒนาระบบหอพักและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อเสริมบรรยากาศของการเรียนรู้¹⁵ และ (8) ต้องเสริมกำลังใจให้แก่ผู้เรียน โดยการกล่าวชมเชย และให้รางวัลในช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสมสามารถสร้างเสริมบรรยากาศที่ดีในการเรียนได้ ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน และเป็นการสนับสนุนพฤติกรรมที่เหมาะสมของผู้เรียน อย่างไรก็ตามวิธีการเสริมกำลังใจผู้เรียนแบบหนึ่งอาจจะเหมาะสมและได้ผลดีสำหรับผู้เรียนบางคน และอาจจะไม่ได้ผลสำหรับผู้เรียนบางคนก็ได้ ซึ่งในกรณีนี้ อาจารย์ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษา เข้าใจ รู้จักลักษณะนิสัย ความต้องการของผู้เรียนด้วยและหาวิธีการอื่นเพื่อเสริมกำลังใจให้แก่ผู้เรียนได้ตรงตามความต้องการ

4. ลักษณะและหลักการการเรียนการสอนในการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้ (1) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร (2) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์กับการสอนรายวิชา (3) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของนักศึกษา (4) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา เนื้อหาวิชามีหลายประเภท เช่น ประเภทข้อเท็จจริง การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์ ทักษะ เจตนา และค่านิยมเนื้อหาวิชาแต่ละประเภทต้องอาศัยเทคนิควิธีสอน หรือการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกัน (5) จัดกิจกรรมให้มี ลำดับขั้นตอนเพื่อให้นักศึกษาได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่องไม่สับสน และสามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ และ (6) จัดกิจกรรมให้น่าสนใจโดยใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม¹⁶ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย เหมาะสมกับวัยและความ

¹⁵ พัทธน์ วิเชียรสุวรรณ, แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ, หน้า 79–80.

¹⁶ สุวิทย์ มูลคำ, ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย, 2541), หน้า 2–3.

พร้อมของผู้เรียนมีการจัดลำดับขั้นตอนเพื่อให้การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง ทำให้เกิดผลดีอย่างเต็มที่ท้าทายความสนใจของผู้เรียน ให้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ในชีวิตจริง ส่งเสริมให้นักศึกษาได้คิดแบบสืบสวนและแก้ปัญหาตามแนวทางของตน รู้จักประเมินความคิดของตนเองและพัฒนาไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

5. คุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์ผู้สอน

คุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์ผู้สอน ดังนี้ (1) มีบุคลิกภาพส่วนตัวที่ดี โดยทั่วไปผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อมีความพอใจอาจารย์อาจารย์ผู้สอน ฉะนั้นอาจารย์ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพของการเป็นอาจารย์ผู้สอน หรืออาจจะเรียกได้ว่ามีวิญญาณของความเป็นอาจารย์ผู้สอน เช่น แต่งกายเหมาะสม มีความสุภาพอ่อนโยน มีความเมตตากรุณา มีขันติ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะเป็นผู้นำ มีอารมณ์ขัน มีศรัทธาและความภูมิใจในความเป็นอาจารย์ผู้สอนนอกจากนั้นอาจารย์ผู้สอนที่สอนวิชาชีพธุรกิจ ควรมีบุคลิกลักษณะเป็นนักธุรกิจประกอบกันหรืออาจจะต้องมี “วิญญาณของความเป็นนักธุรกิจ” ด้วย เช่น ความคล่องแคล่วว่องไวมีทัศนะที่กว้างไกล มีการบริหารเวลาและวางแผนอย่างเหมาะสม มีความเที่ยงธรรม มีจรรยาวิชาชีพ และคุณธรรม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความพยายามไม่ท้อถอย ฉะนั้นอาจารย์อาจารย์ผู้สอนวิชาชีพธุรกิจ จึงจำเป็นต้องมีความภูมิใจและก่อให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ (2) มีความรู้ทั่วไปอย่างกว้างขวาง ผู้ที่เป็นอาจารย์ผู้สอนนั้นมิใช่มีความรู้แต่เพียงในตำรา หรือทางวิชาการเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีความรู้อย่างกว้างขวางในหลายๆ ด้าน เช่น ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการลงทุน และอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบของวิชาชีพ (3) มีความรู้ความสามารถในวิชาที่สอน ควรจะต้องทำความเข้าใจและแสวงหาความรู้ในรายละเอียดวิชาที่อยู่ในหลักสูตรรายวิชานั้น เพื่อจะได้นำมาวางแผนการสอนโดยเรียงลำดับความยากง่าย ความต่อเนื่องของรายละเอียดเนื้อหา และ (4) มีความสามารถในการสอน การสอนของอาจารย์ผู้สอนธุรกิจนั้นขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีสอน ซึ่งเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่อาจารย์ผู้สอนทุกคนจะต้องฝึกฝนและปฏิบัติให้เกิดความชำนาญและทักษะมีความเชื่อมั่นในตนเอง¹⁷ ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์อาจารย์ผู้สอนคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากอาจารย์ผู้สอน ดังนี้ (1) มีบุคลิกภาพส่วนตัว อิริยาบถ มารยาทดี มีเสียงน่าฟัง (2) เฉลียวฉลาด มีความมั่นคงทางอารมณ์ และการควบคุมตนเอง (3) มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น อดทน (4) มีบุรณการมีความน่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ มีความจงรักภักดี (5) มีความยืดหยุ่น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (6) เข้าสังคม มีความเป็นมิตร ให้

¹⁷ ถาวร สารวิทย์, *อุตสาหกรรมศิลป์ สำหรับอาจารย์ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา*, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยครุฑนครินทร์วิโรฒ พิษณุโลก, 2523), หน้า 89-90.

ความร่วมมือ (7) มีความยุติธรรม มีความทนทาน และ (8) มีอารมณ์ขัน มีความร่าเริง มีความกระตือรือร้น

6. ความสำคัญและประโยชน์การใช้สื่อการเรียนการสอน

ความสำคัญและประโยชน์การใช้สื่อการเรียนการสอน มีดังนี้ (1) สื่อการเรียนการสอนจะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจบทเรียนได้แจ่มแจ้งขึ้น (2) ช่วยในการสอนนักศึกษาที่มีความสามารถแตกต่างกัน เช่น นักศึกษาบางคนซึ่งเรียนอ่อนอาจจะต้องใช้รูปภาพ สื่อรูปแบบ หรือชุดการเรียนการสอนรายบุคคล ช่วยให้เขาบรรลุจุดประสงค์ในการเรียน (3) ช่วยเสริมสร้างความสนใจของนักศึกษา และ (4) ประหยัดเวลาในการสอน บางคนกล่าวว่าการใช้สื่อการเรียนการสอนทำให้เสียเวลาความจริงนั้นไม่เสียเวลาเลย คนที่นำเสียเวลาเพราะใช้สื่อการเรียนการสอนไม่เป็น¹⁸ ดังนั้นสื่อการเรียนการสอน ก็คือ สิ่งต่างๆ ที่อาจารย์ผู้สอนนำมาใช้เป็นสื่อกลางเพื่อใช้ในการเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งอาจจะ เป็นวัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม ตลอดจนเทคนิควิธีการต่างๆ ในด้านสื่อการเรียนการสอนนี้มีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาต่างประเทศ อาจารย์จะต้องเตรียมพร้อมเพื่อให้ นักศึกษาทุกคนได้ความรู้จากการสัมผัสสื่อการเรียนการสอนนั้นได้ด้วยตนเอง

7. การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน

การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนควรยึดหลักในการปฏิบัติ ดังนี้ (1) วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมายการวัดและประเมินผลการศึกษาเป็นกระบวนการตรวจสอบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้จัดให้กับนักศึกษานั้น นักศึกษาสามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด ดังนั้นการวัดและการประเมินผลแต่ละครั้งจึงต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการวัดและในการสอน อาจารย์ผู้สอนก็ต้องยึดหลักสูตรเป็นหลักโดยการวิเคราะห์หลักสูตร แล้วตั้งจุดมุ่งหมาย และวัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย หากการวัดแต่ละครั้งไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายที่จะวัด ผลของการวัดก็จะไม่มีความหมาย แต่ก่อให้เกิดความผิดพลาดในการนำผลการวัดไปใช้ (2) ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ แม้ว่าเราจะมีจุดประสงค์ในการวัดที่ชัดเจน เลือกเครื่องมือวัดได้สอดคล้องกับจุดประสงค์แล้วก็ตาม แต่หากเครื่องมือขาดคุณภาพ ผลการวัดก็ขาดคุณภาพไปด้วยและเมื่อนำผลการวัดไปประเมินผล ผลการประเมินย่อมมีโอกาสผิดพลาดได้ ดังนั้นเพื่อให้ผลการวัดมีความเชื่อถือได้จึงควรเลือกใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ (3) คำนึงถึงความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ที่ทำหน้าที่ประเมินผลการศึกษา กล่าวคือ จะต้องวัดและประเมินผล ด้วยใจเป็นกลางไม่ลำเอียง หรืออคติตัดสินตามหลักวิชา เช่น การตรวจข้อสอบโดยใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน จัดกระทำให้

¹⁸ ยุพิน พิพิธกุล และอรพรรณ ต้นบรรจง, เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอนคณิตศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน, 2536), หน้า 16-17.

ผู้ถูกวัดอยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกัน ตัดสินผลการวัดโดยใช้เกณฑ์เดียวกัน เป็นต้น หากการดำเนินการขั้นใดขั้นหนึ่งขาดความยุติธรรมแล้วก็จะส่งผลให้การวัดผลและการประเมินผลขาดความเชื่อถือตามไปด้วย (4) การแปลผลใช้ถูกต้อง การวัดและการประเมินผลการศึกษามีเป้าหมายเพื่อนำผลไปใช้อธิบายหรือเปรียบเทียบกันในคุณลักษณะนั้นๆ ดังนั้นการแปลผลที่ได้จะต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะลงสรุปโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ และวิธีการแปลความหมายเป็นสำคัญ พิจารณาตามหลักเป็นแบบอิงเกณฑ์หรืออิงกลุ่ม นอกจากนั้นอาจารย์ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ในมาตรการวัดและสถิติที่นำมาใช้ด้วย และ (5) ใช้ผลของการวัดและการประเมินผลให้คุ้มค่าการวัดและการประเมินผลแต่ละครั้งเป็นงานที่ต้องลงทุนทั้งในด้านพลัง ความคิดกำลังกาย เวลา และงบประมาณ เพื่อให้สามารถวัดผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หากผลการวัดที่อาจารย์ผู้สอนนำมาเพียงตัดสินได้ตกให้นักศึกษาเท่านั้นนับว่าเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่าเพราะผลการวัดและการประเมินผลสามารถนำมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก เช่น ใช้สำหรับวินิจฉัยข้อบกพร่องในการเรียนรู้ของนักศึกษา เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา เป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงและพัฒนาการสอนของอาจารย์ผู้สอน เป็นข้อมูลสำหรับแนะนำนักศึกษาและผู้ปกครอง และเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาความดีความชอบประจำปีของอาจารย์ผู้สอน หรือปรับปรุงการบริหารงานในสถานศึกษา เป็นต้น¹⁹

4. ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตร

1. ความหมายของกัลยาณมิตร

คำว่า “กัลยาณมิตร”²⁰ อมาจากคำสองคำ คือ คำว่า “กัลยาณะ” แปลว่า ดี งาม และคำว่า “มิตร” แปลว่า เพื่อน ผู้มีความเชื่อใจดี ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ นอกจากนี้ คำว่า กัลยาณมิตร ยังเป็นองค์ธรรมหรือคุณธรรมภายในอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ และยังเป็นผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมอยู่กับท่านผู้ทรงคุณ ทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือ สนิบสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ²¹ กล่าวสรุปได้ว่า กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรที่ดีงาม ทำให้เจริญแก่

¹⁹ พิชิต ฤทธิ์จรรยา, เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอนคณิตศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน, 2548), หน้า 11-12.

²⁰ พจนานุกรม, ราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 108.

²¹ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545), หน้า 57.

บุคคลผู้คบหา เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน บุคคลใดเป็นมิตรมีอุปการะช่วยเหลือคนอื่นโดยอาการทุกอย่าง บุคคลนั้นชื่อว่า กัลยาณมิตร

2. ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาตามหลักกัลยาณมิตร 7

ประการ

ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาตามหลักกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้ (1) ปิโย หมายถึง เป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่า ท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหาบังเกิดรู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้างว้างว่าเหว่ กัลยาณมิตรที่ดีจะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะทำให้รู้สึกสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจ เหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา (2) ครุ หมายถึง เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนักและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหว ต่อความย่ำแย่ของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำเป็นคนรักความยุติธรรมเป็นที่สุด ไม่ว่าต่อหน้าอย่างไร ลับหลังต้องอย่างนั้น มีความเมตตากรุณาอยู่เป็นนิจกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัตินี้จะหลอมให้กัลยาณมิตรเป็นที่น่าเคารพของชนทั้งปวง (3) ภาวนีโย หมายถึง เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้ เราได้อาจารย์อาจารย์เราได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระเป็นที่เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม 5 ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เป็นเหตุให้กำหนดไม่ขัดเคืองในสิ่งที่เป็นเหตุให้ขัดเคือง ไม่หลงในสิ่งเป็นเหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เป็นเหตุให้โกรธ ไม่มัวเมาในสิ่งที่เป็นเหตุให้มัวเมา” หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ” (4) วตฺตา จ หมายถึง นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกอยู่ในใจแล้วยังออกมาเป็นรูปธรรมด้วย คือ วตฺตา จ เป็นผู้สามารถกล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการพูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หดกำลังใจ หมดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ (5) วจนฺทฺชโม หมายถึง บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถามเป็นผู้อดต่อถ้อยคำสูง ๆ ต่ำ ๆ ได้ คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอนจำต้องว่ากล่าวสอน แนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูดเรื่องศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิชฌาทีฐ ผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ต่อต้านตีเถียน สำหรับผู้เป็นสัมมาทีฐย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยกย่อง

แสดงความพอใจเมื่อธรรมดาเป็นเช่นนี้ ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทัน อดทนได้ ทั้งถ้อยคำที่ไม่น่าปรารถนา และถ้อยคำที่น่าพอใจ คือ ไม่นิน্দียินร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำที่ไม่นิน্দียินก็นับว่ายากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่งกว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่นินยิตี นี่เป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้อดทนต่อถ้อยคำหรือเสียงนี้ ฉะนั้น บัณฑิตหรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อโลกธรรม 8 ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระพุทธรพจน์ที่ว่า “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งเดียว ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฉันใดบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงในเพราะนิทานและสรรเสริญฉันนั้น.” (6) คมกวีรบุรุษ กถิตา หมายถึง ผู้ที่กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ คำกล่าว สอนธรรมดาสามัญก็เป็นความดีของกัลยาณมิตรอยู่ทั่วไปแล้ว แต่กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถนำให้เข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งขึ้นไป ท่านไม่สามารถแนะนำได้เราก็อยู่ในระดับธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นไปเท่าที่ควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงที่สุดจึงจะต้องมีคุณลักษณะข้อที่ คือสามารถที่จะแถลงชี้แจงเรื่องลึกซึ้งได้ด้วย ในที่นี้คง หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับฉาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน และ (7) โน จฏฐาเน นิโยชเย นอกจากจะช่วยแนะนำในทางที่ดีให้ความรู้เข้าใจ เกิดความรู้สึกในทางที่ดีงามและปฏิบัติถูกต้องแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีการบอในทางที่ไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้นคือ โน จฏฐาเน นิโยชเย แปลว่า ไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือ ป้องกันไม่ให้น่าในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ ปลอดโปรงปลอดภัยขึ้นมาว่า จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเผลอออกไปผิดทางชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธองค์ตรัสว่าควรคบผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมา แม้จะถูกขบไล่ก็ควรเข้าไปหา ดังที่พุทธภาษิตที่ว่า “มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในฐานะในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้น จัตุว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้นแม้จะถูกขบไล่ก็ตาม”

3. คุณสมบัติการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตร

คุณสมบัติการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตร ได้แก่ (1) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลัก ปิโย หมายถึง ความน่ารัก ในฐานะที่เป็นที่สบายใจและสร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถามชวนใจผู้ที่เข้ามาหา หรือผู้ที่เราคบอยากให้เราคบเราอีกต่อไป จะทำอะไรไม่ว่ากริยามารยาท การแต่งกาย การพูดจา ก็ดูเรียบร้อยดีงามทุกอย่าง ใครเห็นก็อยากคบค้าสมาคมด้วย ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรจะเป็นจะต้องมีคุณสมบัตินี้ เพราะการให้ที่จะให้มิตรที่มาคบหาตนได้รู้สึกภาคภูมิใจว่าได้คบกับมิตรที่ดี

ที่จริงแท้ คบแล้วได้ประโยชน์เป็นที่น่าพอใจของมิตร เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในความสัมพันธ์ภาพในมนุษย์ได้อย่างแท้จริง บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวถึงบทบาทของอาจารย์ที่สำคัญไว้ความตอนหนึ่งว่า อันความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้านเป็นผลงานของอาจารย์ทั้งนั้น โลกจะขาดอาจารย์เสียไม่ได้ อาจารย์ต้องมีอยู่และต้องรับช่วงต่อไปให้มากขึ้น บรรดาความรู้ทั้งหมดอยู่ที่อาจารย์ ถ้าหากขาดอาจารย์เสียแล้ว ความรู้ของโลกจักหายไป โลกจะเต็มไปด้วยความโง่ ความหลง ไม่เข้าใจตามความเป็นจริง (2) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลักตามหลัก ครุ หมายถึง น่าเคารพ ในฐานะประพจน์สมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย การทำตัวน่าเคารพนี้ เมื่อมิตรมองดูแล้ว ก็จะมีสติว่า พึงพาอาศัยได้ มีความเป็นผู้ใหญ่พอที่จะพึ่งพิงได้ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้ อาจารย์ดูน่าเคารพแก่คนอื่น ๆ ได้แก่หลักธรรมที่ว่าด้วยอิทธิบาท 4 คือ ธรรมที่ทำให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งอาจารย์อาจารย์และศิษย์ เพราะถ้าใคร ประพฤติปฏิบัติตามนั้น ความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนก็จะบรรลุตามเป้าหมาย อาจารย์อาจารย์ก็เช่นกัน ถ้าประพฤติปฏิบัติตาม การสอนก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ส่วนนักเรียนก็ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า มีผลการเรียนที่ดี เป็นที่น่าเคารพ²² (3) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลักภาวนา หมายถึง น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ เพราะอาจารย์ถือว่าเป็นบัณฑิต บัณฑิต คือผู้มีปัญญา เป็นนักปราชญ์ อาศัยการดำเนินชีวิต และทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญา ถ้าจะให้ความหมายของบัณฑิตอย่างลึกซึ้ง อาจารย์เป็นผู้จบการศึกษา จบการศึกษาเกี่ยวกับวิชาความรู้ เกี่ยวกับอาชีพ หรือเกี่ยวกับเทคนิคทั่ว ๆ ไป และต้องเป็นการศึกษาในด้านที่เกี่ยวกับจิตใจ หรือวิญญาณ (4) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลัก วตฺตา จ ในด้านวัจจกรรมอันเป็นบทบาทต้นแบบของผู้เป็นกัลยาณมิตร จำเป็นต้องมีบทบาทในการแสดงออกที่เหมาะสม ถูกต้อง และสอดคล้องกับหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งสามารถดึงเข้ามาอธิบายได้หลายหมวดธรรม ดังในหลักของเบญจศีลข้อที่ 4 ก็คือ มุสาวาทาเวรมณี และหลักธรรมทางวัจจกรรมที่เป็นไปในทางเจริญรุ่งเรืองสามารถอธิบายขยายความได้ 4 ลักษณะ คือ (4.1) ละการพูดเท็จ (4.2) ละการพูดคำส่อเสียด (4.3) ละคำหยาบ (4.4) ละการพูดเพ้อเจ้อ²³ (5) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลัก วจฺจนฺทโม อาจารย์นอกจากจะเป็นต้นแบบในหลายๆ ด้านแล้ว ความอดทนอดกลั้นในอุปสรรคต่าง ๆ แล้ว โดยการที่ยึดหลักขันติ

²² พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), *วาทธรรมปัญญานันท*, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, 2538), หน้า 109.

²³ พระธรรมปิฎก, *ธรรมนุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)*, หน้า 18.

และโสรัจจะ เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความงดงาม ซึ่งพระไตรปิฎก ส่วนพระอภิธรรมปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “ขันติ” หมายถึง ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้นความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต และ “โสรัจจะ” หมายถึง ความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ความไม่ล่วงละเมิดทางวาจา ความไม่ล่วงละเมิดทั้งทางกายและทางวาจา หรือความสำรวมในศีลทั้งหมด โสรัจจะนั้น สามารถแปลตามศัพท์ได้ว่า ความเข้มแข็งแจ่มใส (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (6) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลัก คมภิวัณญ์ กถ์ กตฺตา คุณสมบัติในหัวข้อนี้ถือเป็นหน้าที่ของผู้เป็นกัลยาณมิตรโดยตรง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาที่สามารถทำให้พุทธธรรมขยายวงกว้างออกไปได้อย่างงดงาม เพราะเหตุแห่งการศึกษา และฝึกฝนพัฒนาตนแล้วจึงทำให้สามารถที่จะนำความรู้ความสามารถที่ตนได้ฝึกฝนดีแล้วในระดับต่างตามความพร้อมของแต่ละคนลักษณะการแนะนำ ที่ได้ผลคงจะต้องศึกษาจากต้นแบบของยอดกัลยาณมิตรอย่างพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหลักธรรมที่แสดงให้ทราบถึงอาการในการสั่งสอน และแนะนำประโยชน์ของพระองค์ ที่ทำให้คำสอนเหล่านั้นควรแก่การปฏิบัติตาม และทำให้ผู้ฟังเกิดการน้อมใจ เลื่อมใสมั่นใจในพระองค์อย่างไม่มีข้อกังขาใด ๆ อันมีหลักอยู่ 3 ประการ ดังนี้ (6.1) อภิธมฺมยถัมมเทศนา ทรงแนะนำโดยแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง ทรงรู้ยิ่งเห็นจริงด้วยพระองค์เองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่น เพื่อให้รู้ยิ่งเห็นจริงตามในธรรมที่ควรรู้ยิ่งเห็นจริง (6.2) สนิทานธัมมเทศนา ทรงแนะนำโดยทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นเหตุผล ไม่เลือนลอย มีหลักมีเกณฑ์ ไม่ตัดตอนให้เสียเนื้อความ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้โดยไม่ยาก และ (6.3) สัปภาวิหาริธัมมเทศนา ทรงแนะนำโดยทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผลเป็นอัครจริย ทรงสั่งสอนให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นอัครจริย จนผู้ปฏิบัติตามเห็นจริงดังที่พระองค์ตรัสไว้²⁴ และ (7) อาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรตามหลัก โน จญฺฐาเน นิโยชเย ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะพัฒนาเยาวชน คือ สถาบันการศึกษา ในที่นี้ก็คือบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์สำคัญว่า “อันความเจริญก้าวหน้าของโลกทุกด้านเป็นผลงานของอาจารย์ทั้งนั้น โลกจะขาดอาจารย์เสียไม่ได้ อาจารย์ต้องมีอยู่และต้องรับช่วงต่อไปให้มากขึ้น บรรดาความรู้ทั้งหมดอยู่ที่อาจารย์ ถ้าหากขาดอาจารย์เสียแล้ว ความรู้ของโลกจักหายไป โลกจะเต็มไปด้วยความโง่ ความหลง ไม่เข้าใจตามความเป็นจริง” จากความสำคัญดังกล่าว นำมาซึ่งการศึกษามหาวิทยาลัยของอาจารย์ที่ดี เพื่อการพัฒนาเด็กทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางสถาบันการศึกษามีบทบาทหน้าที่คล้ายกับสถาบันครอบครัว ส่วนหนึ่งเนื่องด้วยเด็กและเยาวชนยังคงต้องใช้ชีวิตในการศึกษาหาความรู้อยู่ในโรงเรียน หากเด็กและเยาวชนไม่ได้รับการเอาใจใส่ในด้านการศึกษา อบรมบ่มนิสัยอย่างดีพอ ย่อมจะมีผลต่อการสร้างปัญหาทาง

24

พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 23.

พฤติกรรมของเด็กได้ในอนาคต ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่า พฤติกรรมการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ส่วนหนึ่งเป็นผลที่ได้มาจากพฤติกรรมด้านลบที่ได้รับมาจากโรงเรียน²⁵ นอกจากนี้ อาจารย์ยังได้ชื่อว่า เป็นแม่พิมพ์ จึงชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญอันเป็นต้นแบบที่ดี ซึ่งเด็กผู้เป็นอนาคตอันสำคัญของชาติ จะประพฤติและปฏิบัติตามในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม เพราะปัจจุบันสังคมการศึกษาเปลี่ยนจาก วัตมาเป็นสถาบันการศึกษาแล้ว ทั้งนี้ สถาบันการศึกษา คือ อาจารย์ และอาจารย์ นอกจากการทำหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่ในการอบรมปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้เกิดมีขึ้นในตัวเด็กอีกด้วย อาจารย์อาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ตามหลักการ ได้แก่²⁶

(1) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี (2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง (4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามให้ปรากฏ และ (5) สร้างเครื่องค้ำจุนให้สารทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จักดำรงตนได้ด้วยดี

5. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาด้านการเรียนการสอนในยุคออนไลน์” พบว่า อาจารย์จะช่วยสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับนักศึกษาและส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจต่อการเรียนตลอดจนปลูกฝังทัศนคติที่ดี และการประสบความสำเร็จของนักศึกษาได้ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกชั้นเรียนระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา เพราะว่าอาจารย์ผู้สอนและผู้เรียนจะมีบทบาทและกิจกรรมร่วมกันภายในชั้นเรียน อาจารย์ผู้สอนและผู้เรียนยังต้องมีการพบปะกันภายนอกชั้นเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน เพราะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับแบบอย่างการวางตนที่ดีต่อผู้อื่น ทั้งยังเกิดเจตคติที่ดีต่อตัวอาจารย์ผู้สอน การที่นักศึกษาเกิดเจตคติที่ดีต่ออาจารย์ก็ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากมาย ทั้งการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ ตั้งใจฟังขณะอาจารย์ผู้สอน ปฏิบัติการสอน อาจารย์อาจารย์ผู้สอนก็เกิดความรัก ความเมตตาและเป็นกำลังใจในการจะถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนได้ ดังนั้นคุณสมบัติระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของ กัลยาณมิตรประกอบด้วย เป็นที่รักที่พอใจ หรือ ปิโย สร้างความรู้สึกลึกซึ้งสนิทสนมเป็นกันเอง หรือ ภาวนีโย ในฐานะทรงคุณมีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง เป็นนักพูด หรือ วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีในเมื่อมิตรทำไม่ถูกต้อง หรือรู้ไม่จริง

²⁵ โสภา ชปิลมันน์, บุคลิกภาพและพัฒนาการ : แนวโน้มสู่พฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2536), หน้า 107.

²⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 36. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2548), หน้า 34.

เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ หรือ วจนกฺขโม เป็นผู้พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และ วิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว เป็นผู้แสวงเรื่องล้าลึกได้ หรือ คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจสำหรับหลักธรรมที่ทำให้งามทั้ง 7 นี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จนถึงที่สุด คือหลุดพ้นจากกิเลส การเข้าถึงซึ่งพระนิพพาน หรือโลกุตระธรรม ขณะเดียวกัน ก็มีผลต่อผู้ปฏิบัติในระดับโลกียธรรม คือ ความงามที่เกิดขึ้นในใจตน เกิดจากการ ประพฤติปฏิบัติ และส่งผลให้เกิดเป็นความงามที่ประทับใจต่อผู้พบเห็น ไม่ใช่ความงามที่เกิดจากการ เสกสรรปั้นแต่ง จากการแต่งเติมภายนอกปกปิดด้วยเครื่องสำอางที่ไม่ยั่งยืน จนลืมที่จะทำ ให้เกิดความงามจากข้างในใจ ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ส่งผลตามมาทำให้เกิด ความงามภายในและภายนอก สามารถรับรู้ได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นความงามที่สุข สงบ มีความอิมใจ ส่งผลให้หน้าตาอิมแจ่มใส ผิวพรรณสะอาด ผ่องใส ไม่มีความหม่นหมองมาแผ้ว พานหลักธรรมที่ทำให้งามทั้ง 7 สามารถสรุปในกรอบของการความงามภายในและความงาม ภายนอกได้

ดังนั้นคุณสมบัติการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ได้ในปัจจุบันเพื่อให้อาจารย์ ตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน จะเห็นได้ว่า อิทธิพลของอาจารย์ที่มีต่อเด็กนั้น ล้าลึกและ อาจารย์เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้าง ชาติและทำลายเด็กของชาติ อาจารย์เป็นผู้นำของเด็ก ๆ เป็นผู้ที่เด็กมองด้วยความพอใจเลื่อมใสขอให้วางตนให้เหมาะสมแก่ความเป็นอาจารย์อย่างแท้จริง ต้อง เป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นอาจารย์อยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จงช่วยกันกระทำความดี ให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง ดังนั้น หากอาจารย์ดีเยี่ยงจะมีคุณอนันต์แก่นักเรียน แต่หากว่าอาจารย์ชั่วก็ ย่อมมีโทษมหันต์ต่อเด็กเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องการฝึกอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมนั้น หน้าที่สำคัญประการหนึ่งของอาจารย์ นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการในทุกวิชา อาจารย์ที่ ดีนั้น นอกจากจะต้องรัก เห็นใจ และอุทิศตัวให้แก่การสอนแล้ว ต้องรู้จักเสริมจุดเด่นและแก้จุดด้อย ให้กับศิษย์ได้ตระหนักในความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม ความสำนึกในหน้าที่ต้องให้ศิษย์ มี แนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้อาจารย์เองก็ต้อง ปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลาจนบรรลุถึงความเป็นเลิศทั้งวิชาการและทางการสอน โดยเฉพาะใน ด้านการฝึกอบรมคุณธรรมและจริยธรรม อาจารย์นั้นต้องดำรงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่าง เคร่งครัดเพื่อศิษย์ จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรักนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- เกษมา วรวรรณ ณ อยู่ทยา. (2539). **เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จุไรรัตน์ เปรมวรเวทย์. (2556). **พฤติกรรมทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2554). **เทคนิคการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและทัศนคติ**. กรุงเทพมหานคร: ร้าไทยเพรส.
- ถาวร สารวิทย์.(2523). **อุตสาหกรรมศิลป์ สำหรับอาจารย์ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). **ราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (2538). **วาทกรรมปัญญานันท**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก. (2542). **ธรรมบุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน)**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- . (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2548). **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: แฮาส์ ออฟเคอร์มีส์.
- พิพัฒน์ วิเชียรสุวรรณ. (2540). **แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: เดอะบุคส์.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). **ทศธรรม ธรรมะที่เป็นทางเดินของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- ยุพิน พิพิธกุล และอรพรรณ ต้นบรรจง. (2536). **เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอน คณิตศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.
- ระวีวรรณ ศรีคร้ามครัน. (2543). **เทคนิคการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิภาพร มาพบสุข. (2554). **หลักมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2531). **ทศบารมี
ทศพิธราชธรรม**. ในมหาอุตมมงคลวโรกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกพระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช. วัดบวรนิเวศวิหารขอ
พระราชทานถวายเฉลิมพระเกียรติ.

สุคนธ์ ภูริเวทย์. (2544). **การออกแบบการสอน Instructional design**. กรุงเทพมหานคร:

Green, Arnold w. (2010). **The dynamic nurse–patient relationship: function process
and principle**. New York: G.P. Putnams Sons Press.

การจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน Teaching Management and Promoting Morality and Ethics for Learners

อัจฉราพร ฉากครบุรี¹

ARTCHARAPORN CHAKKORBURI

Email: Natyooddee2012@gmail.com

Received: July 30, 2021 Revised August 17, 2021

Accepted: August 17, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “การจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน” ครูผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจ จนทำให้เกิดจิตสำนึก และเกิดแรงจูงใจให้นักเรียนสนใจ ใฝ่รู้ ใฝ่เห็น จนเกิดทักษะทางคุณธรรมจริยธรรมที่มั่นคงในจิตใจ รวมทั้งการวัดและประเมินผลของครูผู้สอนควรมีเทคนิควิธีการวัดและประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย สอดคล้องเหมาะสมกับการเรียนรู้และการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้สอนหรือครูผู้สอนได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนตามหลักพุทธธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมไปในทิศทางที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอนและเป็นการปลูกฝังหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ที่มีความกลมกลืนภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมและวัฒนธรรมแบบวิถีพุทธในการจัดการเรียนการสอนทั้ง 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยครูผู้สอนต้องสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมลงไปในกิจกรรมการเรียนการสอนเด็กและเยาวชน จึงถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญสำหรับครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับในรายวิชาที่มีสาระทางด้านศาสนาและคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในหลักสูตรอยู่แล้วนั่นเอง

คำสำคัญ : การจัดการเรียนการสอน, คุณธรรม, จริยธรรม, แก่ผู้เรียน

---

¹ อาจารย์พิเศษคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Abstract

This article aims to study “Teaching Management and Promoting Morality and Ethics for Learners.’ The teachers should create the good atmosphere in classroom to motivate learners to have lesson intention habitually and to encourage students to focus on lesson, curious and eager while learning and exercises until their students had developed moral and ethical skills with stable mind. It includes the measurement and evaluation of teachers who employ various techniques and methods for measuring and evaluating students which are consistent with learning and activities to develop and enable students the learned knowledge implementation for daily life. This requires real cooperation between teachers and students, therefore, to promote morality and ethics for learners according to Buddhist principles aims to manage the teaching and learning appropriated to encourage students having productive knowledge, skills, attitudes and behaviors in the right direction as the moral and ethical requirement for teaching and learning and instilling the Buddhist teaching for students so that they will be ready for moral life and responsible for one self, family and society in harmony under the Buddhist society and culture for teaching and learning management in four areas, namely, learning management, media and technology, measurement and evaluation and students’ activities which make the learning more effective. Morals and ethics must be deployed in the teaching activities for students, therefore teachers who teach Social Studies, Religion and Culture subject must be responsible as their duty for religion and morality requirement appeared in its curriculum inevitably.

Keywords: Teaching Management, Moral, Ethics, Learners

1. บทนำ

กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งกำหนดเป็นนโยบายที่ครูจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการเรียนการสอนตลอดถึงวิธีการเรียนรู้หรือแสวงหาองค์ความรู้ครูจะต้องจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพตรงตามเป้าประสงค์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพใน

การศึกษา และประกอบอาชีพ ครูจะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดเดิมที่ยึดรูปแบบเก่าๆ วิธีการเรียนแบบเก่าๆ ที่ยึดกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยครูเป็นผู้บอกความคิดแต่ผู้เดียวและเดินตามความคิดของครูเท่านั้น² จึงทำให้ผู้เรียนขาดการคิดวิเคราะห์ การหาเหตุผล ขาดคุณธรรมจริยธรรม เพราะเหตุนี้ ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการทำหน้าที่เป็นผู้สอน ผู้ให้ความรู้ สอนเน้นเนื้อหา ยึดตำรา และแบบฝึกหัดเป็นหลัก ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์จริง ผูกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์นำความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ที่หลากหลายตามความถนัด ความสนใจ ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน ใฝ่รู้ เกิดคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์³ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ซึ่งยกเอาพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งเกี่ยวกับครู ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตและนักศึกษาวิชาการศึกษาในวันพฤหัสบดีที่ 15 ธันวาคม 2503⁴ ไว้ดังนี้ว่า “ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น ใฝ่ที่จะมีแต่ความรู้ในทางวิชาการ และในทางการสอนเท่านั้นก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรมจรรยาและวัฒนธรรม รวมทั้งให้มีความสนใจรับผิดชอบในหน้าที่ และในฐานะที่จะเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไปข้างหน้า การให้ความรู้หรือที่เรียกว่าการสอนนั้นต่างกับการอบรม การสอนคือการให้ความรู้แก่ผู้เรียน ส่วนการอบรมเป็นการฝึกจิตใจของผู้เรียนให้ซึมซาบจนติดเป็นนิสัย ขอให้ท่านทั้งหลายจงอย่าสอนแต่อย่างเดียว ให้อบรมให้ได้รับความรู้ดังกล่าวนั้นมาแล้วด้วย” จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงใส่พระทัยการอบรมสั่งสอนเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม และมุ่งเน้นให้ครูเป็นผู้อบรมเด็กๆ ให้ถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญไม่ใช่มุ่งแต่ด้านวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ในปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทที่เติบโตเป็นสังคมเมือง จากสังคมที่มีการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ ชุมชนล่มสลาย คือ คนแก่เฒ่าบ้าน หมู่สาวเข้าเมือง เศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากการประกอบอาชีพเป็นการประกอบธุรกิจ เพื่อส่งออกแข่งขันกันระดับโลก อาชีพแตกต่างกันตามความเจริญแห่งยุคและมีผลกระทบต่อบรรยากาศชีวิตของผู้คนในระดับต่างๆ เป็นจำนวนมาก ข่าวสารข้อมูลเป็นตัวเชื่อมเศรษฐกิจไว้ด้วยกันทั่วโลก ส่งผลให้

² รศ.ดร. อธิยุทธ พึ่งเกียรติ, **คู่มือการพัฒนาวิชาชีพครู**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 33.

³ พจนา ทรัพย์สมาน, **การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 4.

⁴ คำสอนพ่อ, **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร, 2549), หน้า 101.

การเมืองและภาคสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ต่างพยายามที่จะปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก จนละเลยสิ่งที่มีอยู่ใกล้ตัวซึ่งเป็นคุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวของตนเอง เช่น คุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงามของคนที่ดีควรประพฤติและปฏิบัติ⁵ จึงทำให้เด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันขาดคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น เพราะเกิดจากปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาติดเพื่อน และปัญหาเรื่องเพศ ซึ่งเป็นเพราะสังคมมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น จากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว จากปกติเป็นครอบครัวใหญ่เกิดมาเป็นครอบครัวเล็กเดี่ยวปัญหาเด็กติดเพื่อน และปัญหายาเสพติดที่เข้ามาระบาดในสถานศึกษามากขึ้น จากปัญหาดังที่กล่าวมา ทุกภาคส่วน ต่างก็มุ่งในการแก้ปัญหาให้กับเยาวชน และมุ่งเน้นให้สถานศึกษามีครุต้นแบบในการที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงครูผู้ทำการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะต้องเป็นครุต้นแบบให้แก่ผู้เรียนนั่นเอง

ต่อมากระทรวงวัฒนธรรมโดยกรมการศาสนาได้พิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในเรื่องการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการกำหนดความสงบสุขของสังคมไทย จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้วิเคราะห์แล้ว พบว่า สังคมใดมีผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม สังคมนั้นจะมีแต่ความสุข ในขณะที่หากคนในสังคมใดมีความบกพร่องด้านจิตใจขาดคุณธรรมและจริยธรรม แม้สังคมนั้นจะมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจก็หาความสงบสุขได้ยาก⁶ เพราะขาดคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งคำว่า “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียวเป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ⁷ ส่วน “จริยธรรม” คือ หลักธรรมสำหรับการประพฤติปฏิบัติ อันหมายถึงกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดีหรือเพื่อให้เกิดคุณธรรมกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุผลที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลดีหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคมและสิ่งแวดล้อมผู้ปฏิบัติตาม

⁵ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2523), หน้า 1.

⁶ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **การอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา, 2554), หน้า 2.

⁷ พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), **คุณธรรมสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, 2527), หน้า 90.

จริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี⁸ เพราะมนุษย์เป็นกลไกสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะการลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา การกระทำความรุนแรงต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน สังคมประเทศชาติ หากมีการสร้าง และพัฒนารูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงโดยการใช้กระบวนการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา มาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนให้มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต มีจิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาต่อกัน ไม่คิดอิจฉา ริษยาซึ่งกันและกัน ถือได้ว่าเป็นความต้องการของคนทุกคนในสังคม เพราะฉะนั้นด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพของบุคคลโดยใช้กระบวนการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา นั่นเอง

2. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)⁹ ซึ่งได้นำไปใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน มีดังนี้¹⁰

1. การจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

2. หลักการจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ดำเนินถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนากายทางสมองเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

⁸ จ้างมค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 195.

⁹ ทิศนา แหมมณี, ทิศนา แหมมณี, **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 475.

¹⁰ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์, 2552), หน้า 20–29.

3. กระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาทักษะนิสัย จะเห็นได้ว่า กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนาเพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การออกแบบการจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอน และเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาเด็กตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

5. บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน ควรมีบทบาท ดังนี้ (5.1) บทบาทของผู้สอน ได้แก่ (5.1.1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผน การจัดการเรียนรู้ ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน (5.1.2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะกระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการ และความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (5.1.3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย (5.1.4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ (5.1.5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน (5.1.6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน และ (5.1.7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง (5.2) บทบาทของผู้เรียน ได้แก่ (5.2.1) กำหนดเป้าหมายวางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง (5.2.2) เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ (5.2.3) ลงมือปฏิบัติจริง สร้างสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ (5.2.4) มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู และ (5.2.5) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ได้มองเห็นทั้งจากประสบการณ์ที่ตนเองที่ได้รับ พร้อมทั้งความเชื่อและความรู้สึกที่ตนเองนั้นได้แสดงออกมา ความคิดเห็นที่มนุษย์ได้แสดงออกมานั้น โดยมากสื่อออกมาจากความคิด การพูด และการกระทำ ในการอธิบายนั่นเอง

3. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้การสอนแก่ผู้เรียน

แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้การสอนแก่ผู้เรียน

1. นิยามและความหมายของ “การเรียนรู้การสอน”

การเรียนรู้การสอน หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกันระหว่างการสอนของผู้สอนและการเรียนของนักศึกษา เป็นการกระทำหรือ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้สอนและฝ่ายนักศึกษา โดยมีเป้าหมายหลักที่จะทำให้ นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้¹¹ ดังนั้นการเรียนรู้การสอน ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับ นักศึกษาเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ อย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยมีหลักสูตรเป็นกรอบกำหนดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ต้องมีการวางแผนการจัดการอย่างมีระบบ ถือว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญเพราะมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักศึกษา ซึ่งหมายถึง กิจกรรมในการให้ความรู้ หรือให้คำแนะนำ เพราะว่าผู้สอนที่มีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าการเกิดการเรียนรู้ นั้น ในบางครั้งอาจจะเกิดขึ้น ได้เองโดยไม่ต้องได้รับคำแนะนำอะไรจากผู้ใดเลยก็ได้ แต่ว่าการให้ความรู้หรือในการให้คำแนะนำนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการ (Process) ในการให้ความรู้หรือให้คำแนะนำและในการให้คำแนะนำนั้นผู้สอนต้องให้ อย่างมีประสิทธิภาพด้วย จึงจะทำให้ นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น และกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมดที่กล่าวไว้นั้น หมายถึง สิ่งพิมพ์รูปแบบ บทเรียนทางโทรทัศน์ หุ่นจำลอง ฯลฯ เป็นต้น¹²

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน ผู้สอนมีหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ให้กับนักศึกษาหรือในขณะเดียวกัน นักศึกษาก็อาจทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ของตัวนักศึกษาเองได้

2. องค์ประกอบการเรียนรู้การสอน

องค์ประกอบการเรียนรู้การสอนมีดังต่อไปนี้ ได้แก่ (1) ผู้สอนสำรวจสภาพแวดล้อมต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา นักศึกษา เนื้อหาสาระของวิชาที่จะดำเนินการสอนในช่วงชั้นหรือในชั้นปีที่เกี่ยวข้องข้อมูลต่างๆ ซึ่งจะสามารถนำมาเป็นทรัพยากรประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (2)

¹¹ วันเพ็ญ จันทร์เจริญ, การเรียนรู้การสอนปัจจุบัน, (สกลนคร: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2542), หน้า 13.

¹² สุคนธ์ ภูริเวทย์, การออกแบบการสอน Instructional design, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 177-178.

ผู้สอนจะต้องนำข้อมูล ที่ได้จากการสำรวจ นำมากำหนดแผนการเรียนรู้โดยกำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้หรือมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดเนื้อหาสาระวิชาให้สอดคล้องกันกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และอุปกรณ์การสอน (3) จัดเตรียมและสร้างสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้โดยการผลิตสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเนื้อหาสาระวิชาที่จะให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สนใจ ให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์จริงหรือใกล้เคียงและการสร้างแบบทดสอบ (4) ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางที่กำหนดไว้ โดยจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นที่น่าสนใจ และนักศึกษาเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด (5) ประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษาตามแนวทางการประเมินผลที่ได้กำหนดไว้ เพื่อตรวจสอบพฤติกรรม และความสามารถในการเรียนรู้ของนักศึกษา ตามเกณฑ์ และเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และ (6) ผู้สอนจะต้องประเมิน ผลย้อนกลับ จากผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียนและประเมินผลการสอนของตนเอง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการสอนของตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ดังนี้ (6.1) การจัดเตรียมทรัพยากรและวางแผนการสอน (6.2) การเลือกวิธีการสอนและสื่อการสอน (6.3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (6.4) การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมิน¹³

สรุปได้ว่า องค์ประกอบมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนทั้ง 6 ที่กล่าวมานี้ กล่าวคือ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้สอนจะต้องมีความสามารถมีความรู้ และมีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน ซึ่งผู้สอนที่มีประสบการณ์ในด้านการสอนจะสามารถปรับกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับนักศึกษา เพื่อช่วยให้การสอนของผู้สอนประสบความสำเร็จได้ การจัดเตรียมทรัพยากรและวางแผนการเรียนรู้การเลือกวิธีการสอนและสื่อการสอน การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การประเมินผลกิจกรรม ผลย้อนกลับเพื่อการปรับปรุงนอกเหนือจากความรู้ในด้านต่างๆ แล้ว ผู้สอนจะต้องรู้จักการคิดอย่างมีเหตุผล มีความสามารถในการตัดสินใจ ปรับปรุง หรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบรวมทั้งมีทักษะการสอนทั้ง 3 ประเภท คือ ทักษะการสอนก่อนเข้าชั้นเรียน ทักษะในระหว่างการสอน และทักษะหลังจากการสอนเสร็จสิ้นแล้ว รวมทั้งความสัมพันธ์ของทักษะที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งทำให้ผู้สอนสามารถดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

¹³ ระวีวรรณ ศรีคร้ามครัน, **เทคนิคการสอน**. (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 1-27.

3. การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้ (1) การจัดการเรียนการสอนควรตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธานุสสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักศึกษาได้รับความรู้ ความสามารถ หรือมีพฤติกรรมตรงตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น ผู้สอนอาจจะบอกจุดประสงค์ของการเรียนสำหรับการสอนในคาบเวลานั้นๆ ให้นักศึกษาได้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนการสอนรวมทั้งกำหนดแนวทางหรือวิธีการประเมินผลนักศึกษาให้ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้¹⁴ (2) ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอนนั้น คือ จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนด้วยการกระทำ และได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เน้นกระบวนการคิดอย่างมีระบบ และมีเหตุผล มุ่งให้นักศึกษารู้จักการเรียนรู้ รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ รู้จักทำให้รู้แก้ปัญหาด้วยตนเองเพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นนิสัยติดตัวผู้เรียนไป สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และทำให้การเรียนมีความหมายมากยิ่งขึ้น¹⁵ (3) สอนเนื้อหาวิชาให้เกิดความเข้าใจ ในการสอนเนื้อหาวิชาให้แก่นักศึกษานั้นผู้สอนจะต้องให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายประการสำคัญของการสอนที่มีประสิทธิภาพ การที่นักศึกษามีความเข้าใจลึกซึ้งในเนื้อหาวิชาอย่างแท้จริง 2-3 หัวข้อย่อมจะดีกว่าให้นักศึกษาเข้าใจอย่างกว้างๆ หรือเพียงผิวเผินในหลายๆ หัวข้อดังนั้นผู้สอนจะต้องมุ่งให้นักศึกษาเข้าใจ และมีความรู้ในแนวคิด หรือหลักการเฉพาะในเรื่องที่เห็นว่าสำคัญ โดยที่ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกเนื้อหาวิชาในบทเรียนที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อฝึกให้นักศึกษารู้จักการคิดอย่างมีเหตุผลมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า จะช่วยทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่นบรรลุจุดหมายได้ อย่างไรก็ตามผู้สอนควรพิจารณาเนื้อหาวิชาที่มีความสมดุลกันระหว่างความลุ่มลึกของเนื้อหาวิชาที่จะสอนกับความกว้างของเนื้อหาวิชาด้วย (4) สนับสนุนให้นักศึกษาทุกคนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ ไม่ยึดหลักสูตรเป็นบรรทัดฐานตายตัว สามารถยืดหยุ่น ได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ ส่งเสริมความเจริญงอกงามให้แก่ผู้เรียนให้ครบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านร่างกาย และควรคำนึงถึงพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ทั้งทางด้านพันธุกรรม วัฒนธรรม ทัศนคติ ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวแปรในการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนต้องค้นหาเทคนิควิธีการในการจัดกิจกรรมประสบการณ์ สื่อการสอน ให้เหมาะสมกับผู้เรียน¹⁶ (5) ควรริเริ่มจากการเรียนรู้ สิ่งที่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว จากบทเรียนที่ง่ายไป

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

¹⁵ กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539. (รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2539), หน้า 45.

¹⁶ สุวิทย์ มูลคำ, ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย, 2541), หน้า 23.

ยาก หรือเริ่มจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ได้ง่ายขึ้นทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมายและสนองความต้องการของนักศึกษา สานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของนักศึกษา และความเริ่มจากตัวอย่างไปหากฎเกณฑ์จะทำให้ผู้เรียนค้นหาข้อสรุปหรือค้นความจริงได้ รวมทั้งเกิดความคิดรวบยอดได้ดีด้วย อีกอย่างการสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ดังนั้นผู้สอนจึงควรคิดดัดแปลงกระบวนการสอนให้หลากหลายทำให้ผู้เรียนสนใจ ไม่เบื่อหน่าย¹⁷ และ (6) ฝึกหัดให้นักศึกษารู้จักคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยตนเอง และในขณะเดียวกันเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยน และทำงานร่วมกับผู้อื่นให้ผู้เรียนรู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยฝึกความรับผิดชอบ ความเป็นผู้นำและผู้ตาม อันประกอบด้วยคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ซึ่งผู้เรียนจะได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป¹⁸ การดำเนินการสอนในชั้นเรียน ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงนักศึกษาซึ่งเรียนร่วมกันในชั้นเรียนในลักษณะของสังคมกลุ่มเพื่อนเนื่องจากการสอนในชั้นเรียนไม่ใช่การมีปฏิสัมพันธ์เฉพาะผู้สอนกับผู้เรียน เป็นรายคนเท่านั้นดังนั้นการคำนึงถึงกลุ่มเพื่อนของผู้เรียนซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของกลุ่มการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) จึงเป็นสิ่งที่จะทำให้ นักศึกษาสนใจการเรียนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการจัดกลุ่มให้แก่ผู้เรียนผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสภาพภูมิหลังของผู้เรียน กลุ่มเพื่อน และเมื่อจัดการเรียนในลักษณะดังกล่าวแล้วจะทำให้ นักศึกษารู้จักการทำงานร่วมกัน สามารถพัฒนาทักษะการพูดในด้านการปรึกษาหารือ มีความมั่นใจในการเสนอความคิดเห็นรวมทั้งมีความรู้ในด้านเนื้อหาสาระวิชาเช่นเดียวกัน¹⁹ (7) สร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับผู้เรียนทั้งในแง่สิ่งแวดล้อมและอารมณ์ของผู้เรียน เช่นการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ห้องเรียน ให้สะอาด สวยงาม และร่มรื่น ผู้สอนควรจะมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีอารมณ์ดี เป็นกันเองกับผู้เรียน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน เป็นต้นและพัฒนาห้องสมุดเพื่อการค้นคว้าวิจัย พัฒนาระบบหอพักและสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อเสริมบรรยากาศของการเรียนรู้²⁰ และ (8) ต้องเสริมกำลังใจให้แก่ผู้เรียน โดยการกล่าวชมเชย และให้รางวัลในช่วงเวลาและสถานการณ์ที่เหมาะสมสามารถสร้างเสริมบรรยากาศที่ดีในการเรียนได้ ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน และเป็นการสนับสนุนพฤติกรรมที่เหมาะสมของผู้เรียน อย่างไรก็ตามวิธีการ

¹⁷ กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. เมืองไทยในความเฝ้าฝันของนักคิดอาวุโส. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539, หน้า 77-78.

¹⁸ พิพัฒน์ วิเชียรสุวรรณ, แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: เดอะบุคส์) 2540), หน้า 79-80.

¹⁹ ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน, เทคนิคการสอน. หน้า 14-27.

²⁰ พิพัฒน์ วิเชียรสุวรรณ, แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ, หน้า 79-80.

เสริมกำลังใจผู้เรียนแบบหนึ่งอาจจะเหมาะสมและได้ผลดีสำหรับผู้เรียนบางคน และอาจจะไม่ได้ผลสำหรับผู้เรียนบางคนก็ได้ ซึ่งในกรณีนี้ ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษา เข้าใจ รู้จักลักษณะนิสัย ความต้องการของผู้เรียนด้วยและหาวิธีการอื่นเพื่อเสริมกำลังใจให้แก่ผู้เรียนได้ตรงตามความต้องการ

สรุปได้ว่า การดำเนินการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจการสอนของตนเอง ว่า นักศึกษาจะสามารถเข้าใจการสื่อความหมายหรือไม่ เมื่อสอนไปสักระยะหนึ่งจึงควรหยุดการสอนชั่วคราว และถามความเข้าใจของผู้เรียน เพื่อเป็นการตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียน แล้วแก้ไขความเข้าใจของผู้เรียนให้ถูกต้องจากผู้เรียนด้วยความสนใจ ทบทวนคำตอบของผู้เรียนโดยการสรุป และถามย้ำให้แน่ชัดว่าเป็นคำตอบที่ผู้เรียนต้องการจะตอบ เพื่อแสดงให้เห็นว่าสอนเข้าใจการสื่อความหมายของผู้เรียน

4. ลักษณะและหลักการการเรียนการสอนในการจัดกิจกรรม

ลักษณะและหลักการการเรียนการสอนในการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ ดังนี้²¹ (1) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร (2) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์กับการสอนรายวิชา (3) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของนักศึกษา (4) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา เนื้อหาวิชามีหลายประเภท เช่น ประเภทข้อเท็จจริง การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์ ทักษะ เจตนา และค่านิยมเนื้อหาวิชาแต่ละประเภทต้องอาศัยเทคนิควิธีสอน หรือการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกัน (5) จัดกิจกรรมให้มี ลำดับขั้นตอนเพื่อนักศึกษาได้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่องไม่สับสน และสามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ และ (6) จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ โดยใช้สื่อการสอนที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย เหมาะสมกับวัยและความพร้อมของผู้เรียน โดยมีการจัดลำดับขั้นตอนเพื่อให้การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง ทำให้เกิดผลดีอย่างเต็มที่ท้าทายความสนใจของผู้เรียน ให้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ในชีวิตจริง ส่งเสริมให้นักศึกษาได้คิดแบบสืบสวนและแก้ปัญหาตามแนวทางของตน รู้จักประเมินความคิดของตนเองและพัฒนาไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

5. คุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์ผู้สอน

คุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์ผู้สอน ดังนี้ (1) มีบุคลิกภาพส่วนตัวที่ดี โดยทั่วไปผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อมีความพอใจอาจารย์ผู้สอน ฉะนั้นผู้สอนควรมีบุคลิกภาพของการเป็นผู้สอน หรืออาจจะเรียกได้ว่ามีวิญญาณของความเป็นผู้สอน เช่น แต่งกายเหมาะสม มีความสุภาพอ่อนโยน มี

²¹ สุวิทย์ มูลคำ, *ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย, 2541), หน้า 2-3.

ความเมตตากรุณา มีขันติ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะเป็นผู้นำ มีอารมณ์ขัน มีศรัทธาและความภูมิใจในความเป็นผู้สอนนอกจากนั้นผู้สอนที่สอนวิชาชีพธุรกิจ ควรมีบุคลิกลักษณะเป็นนักธุรกิจ ประกอบกันหรืออาจจะต้องมี “วิญญาณของความเป็นนักธุรกิจ” ด้วย เช่น ความคล่องแคล่วว่องไว มีทัศนะที่กว้างไกล มีการบริหารเวลาและวางแผนอย่างเหมาะสม มีความเที่ยงธรรม มีจรรยาวิชาชีพ และคุณธรรม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความพยายามไม่ท้อถอย ฉะนั้นอาจารย์ผู้สอนวิชาชีพธุรกิจ จึงจำเป็นจะต้องมีความภูมิใจและก่อให้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ (2) มีความรู้ทั่วไปอย่างกว้างขวาง ผู้ที่เป็นผู้สอนนั้นมิใช่มีความรู้แต่เพียงในตำรา หรือทางวิชาการเท่านั้น แต่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้อย่างกว้างขวางในหลายๆ ด้าน เช่น ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมการลงทุน และอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบของวิชาชีพธุรกิจ (3) มีความรู้ความสามารถในวิชาที่สอน ควรจะต้องทำความเข้าใจและแสวงหาความรู้ในรายละเอียดวิชาที่อยู่ในหลักสูตรรายวิชานั้น เพื่อจะได้นำมาวางแผนการสอนโดยเรียงลำดับความยากง่าย ความต่อเนื่องของรายละเอียดเนื้อหา และ (4) มีความสามารถในการสอน การสอนของผู้สอนธุรกิจนั้นขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีสอน ซึ่งเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ผู้สอนทุกคนจะต้องฝึกฝนและปฏิบัติให้เกิดความชำนาญและทักษะมีความเชื่อมั่นในตนเอง²²

ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญของอาจารย์ผู้สอนคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากผู้สอน ดังนี้ (1) มีบุคลิกภาพส่วนตัว อิริยาบถ มารยาทดี มีเสียงน่าฟัง (2) เฉลียวฉลาด มีความมั่นคงทางอารมณ์ และการควบคุมตนเอง (3) มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น อดทน (4) มีบุรณการมีความน่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ มีความจงรักภักดี (5) มีความยืดหยุ่น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (6) เข้าสังคม มีความเป็นมิตร ให้ความร่วมมือ (7) มีความยุติธรรม มีความทนทาน และ (8) มีอารมณ์ขัน มีความร่าเริง มีความกระตือรือร้น

6. ความสำคัญและประโยชน์การใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนของนักศึกษาและอาจารย์ เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น²³ ดังนั้นความสำคัญและประโยชน์การใช้สื่อการเรียนการสอน ดังนี้ (1) สื่อการเรียนการสอนจะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจบทเรียนได้แจ่มแจ้งขึ้น (2) ช่วยในการสอนนักศึกษาที่มีความสามารถแตกต่างกัน เช่น นักศึกษาบางคนซึ่งเรียนอ่อนอาจจะต้องใช้รูปภาพ สื่อรูปแบบ หรือชุดการเรียนการสอน

²² ถาวร สารวิทย์, ถาวร สารวิทย์, *อุตสาหกรรมศิลป์ สำหรับครูประถมศึกษา และมัธยมศึกษา*, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2523), หน้า 89-90.

²³ กิดานันท์ มลิทอง, *เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, 2540), หน้า 79.

รายบุคคล ช่วยให้เขาบรรลุจุดประสงค์ในการเรียน (3) ช่วยเสริมสร้างความสนใจของนักศึกษา และ (4) ประหยัดเวลาในการสอน บางคนกล่าวว่าการใช้สื่อการเรียนการสอนทำให้เสียเวลาความจริงนั้นไม่เสียเวลาเลย คนที่นำเสียเวลาเพราะใช้สื่อการเรียนการสอนไม่เป็น²⁴

สรุปได้ว่า สื่อการสอน คือ สิ่งต่างๆ ที่ผู้สอนนำมาใช้เป็นสื่อกลางเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งอาจจะเป็นวัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม ตลอดจนเทคนิควิธีการต่างๆ ในด้านสื่อการเรียนการสอนนี้มีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาต่างประเทศ อาจารย์จะต้องเตรียมพร้อมเพื่อให้นักศึกษาทุกคนได้ความรู้จากการสัมผัสสื่อการเรียนการสอนนั้นได้ด้วยตนเอง

7. การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน

การวัดผลและประเมินผลการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ ควรยึดหลักในการปฏิบัติ ดังนี้ (1) วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมายการวัดและประเมินผล การศึกษาเป็นกระบวนการตรวจสอบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้จัดให้กับนักศึกษานั้น นักศึกษาสามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด ดังนั้นการวัดและการประเมินผลแต่ละครั้งจึงต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการวัดและในการสอนผู้สอนก็ต้องยึดหลักสูตรเป็นหลักโดยการวิเคราะห์หลักสูตร แล้วตั้งจุดมุ่งหมาย และวัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย หากการวัดแต่ละครั้งไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายที่จะวัด ผลของการวัดก็จะไม่มีความหมาย แต่ก่อให้เกิดความผิดพลาดในการนำผลการวัดไปใช้ (2) ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ แม้ว่าเราจะมีจุดประสงค์ในการวัดที่ชัดเจน เลือกเครื่องมือวัดได้สอดคล้องกับจุดประสงค์แล้วก็ตาม แต่หากเครื่องมือขาดคุณภาพ ผลการวัดก็ขาดคุณภาพไปด้วย และเมื่อนำผลการวัดไปประเมินผล ผลการประเมินย่อมมีโอกาสผิดพลาดได้ ดังนั้นเพื่อให้ผลการวัดมีความเชื่อถือได้จึงควรเลือกใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ (3) คำนึงถึงความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ที่ทำหน้าที่ประเมินผลการศึกษา กล่าวคือ จะต้องวัดและประเมินผล ด้วยใจเป็นกลางไม่ลำเอียง หรืออคติตัดสินตามหลักวิชา เช่น การตรวจข้อสอบโดยใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน จัดกระทำให้ผู้ถูกวัดอยู่ภายใต้สถานการณ์เดียวกัน ตัดสินผลการวัดโดยใช้เกณฑ์เดียวกัน เป็นต้น หากการดำเนินการขั้นใดขั้นหนึ่งขาดความยุติธรรมแล้วก็ย่อมส่งผลให้การวัดผลและการประเมินผลขาดความเชื่อถือตามไปด้วย (4) การแปลผลใช้ถูกต้อง การวัดและการประเมินผล การศึกษามีเป้าหมายเพื่อนำผลไปใช้อธิบายหรือเปรียบเทียบกันในคุณลักษณะนั้นๆ ดังนั้นการแปลผลที่ได้จะต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะลงสรุปโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ และวิธีการแปลความหมาย

²⁴ ยุพิน พิพิธกุล และอรพรรณ ต้นบรรจง, เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอนคณิตศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน, 2536), หน้า 16-17.

เป็นสำคัญพิจารณาตามหลักเป็นแบบอิงเกณฑ์หรืออิงกลุ่ม นอกจากนั้นผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ใน มาตรการวัดและสถิติที่นำมาใช้ด้วย และ (5) ใช้ผลของการวัดและการประเมินผลให้ค้ำค่าการวัดและ การประเมินผลแต่ละครั้งเป็นงานที่ต้องลงทุนทั้งในด้านพลัง ความคิดกำลังกาย เวลา และงบประมาณ เพื่อให้สามารถวัดผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หากผลการวัดที่ผู้สอนนำมาเพียงตัดสินได้ตกให้ นักศึกษาเท่านั้นนับว่าเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่าเพราะผลการวัดและการประเมินผลสามารถนำมาใช้ ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก เช่น ใช้สำหรับวินิจฉัยข้อบกพร่องในการเรียนรู้ของนักศึกษา เพื่อปรับปรุง และพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา เป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงและพัฒนาการสอนของผู้สอน เป็น ข้อมูลสำหรับแนะนำนักศึกษาและผู้ปกครอง และเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาความดีความชอบ ประจำปีของผู้สอน หรือปรับปรุงการบริหารงานในสถานศึกษา เป็นต้น²⁵

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลต้องวัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ คำนี้ถึงความยุติธรรม แปลผลให้ถูกต้อง และใช้ผลของการวัดและการประเมินผลให้ค้ำค่าประเภท และขั้นตอนการประเมิน

4. การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียน

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสามารถ นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองเพื่อให้เกิดความสุข และความเจริญในชีวิต ดังนี้

1. สติสัมปชัญญะ

คำว่า “สติสัมปชัญญะ” ผู้เขียนขอแยกเป็นสองคำ ก็คือ คำว่า “สติ” กับคำว่า “สัมปชัญญะ” คำว่า “สติ” คือ ความระลึกได้ ก่อนที่ตนจะทำ คำที่จะพูด ก่อนที่จะคิดหรือการนึกคิด ล่วงหน้าก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมา โดยไม่ให้ผิดพลาด และมีหน้าที่คอยกำจัดสิ่งที่เป็น ขำตึก คือ ความประมาทเลินเล่อพลอดตัวอีกประการหนึ่ง ส่วนคำว่า “สัมปชัญญะ” หมายถึง ความ รู้ตัวทั่วพร้อม อากักรู้ตัวในขณะที่ทำอยู่ เช่น เมื่อเราเดินก็รู้ตัวว่า กำลังเดินอยู่ นอนก็รู้ตัวว่านอน นั่งก็ รู้ตัวว่านั่ง เป็นต้นไม่พลอสัมหรือขาดสติ หรือขาดสติในอิริยาบถหรือในสิ่งที่ตนเองกระทำอยู่²⁶ ดังนั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะย่อมได้รับประโยชน์ดังนี้ การงานที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิดไม่ผิดพลาดบกพร่อง ได้ผลสมบูรณ์ป้องกันมิให้จิตฟุ้งซ่าน สุขภาพร่างกายแข็งแรงจิตใจผ่องใสเยือกเย็นและมีปัญญา เฉลียวฉลาดเกื้อหนุนให้สำเร็จการศึกษา ดังนั้นสติสัมปชัญญะนี้ ได้ชื่อว่าเป็นธรรมมีอุปการะมากแก่

²⁵ พิชิต ฤทธิ์จรรณ, พิชิต ฤทธิ์จรรณ, **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: เอ้าส์ ออฟเคอร์มีส์, 2548), หน้า 11-12.

²⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2555), หน้า 327.

ผู้ปฏิบัติ ควรทำให้เกิดขึ้นในตน คือ ในเวลาจะทำ จะพูด คิด ก็ไม่ละสติสัมปชัญญะ มีสติสัมปชัญญะ คอยควบคุมรักษาคิดไว้ ให้ตั้งมั่นแน่วแน่ในทางที่ดีมีประโยชน์ เพื่อไม่ให้ความชั่วครอบงำ หรือย่ำยีจิตได้

2. กตัญญูกตเวทิตะ

คำว่า “กตัญญูกตเวทิตะ” หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่คนอื่นกระทำแล้วแก่ตนเอง กล่าวคือ ผู้ใดก็ตามที่ทำอุปการคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม เช่น ให้การเลี้ยงดู สักการะ ให้ที่พัก ให้งานทำ ระวังถึงคุณด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอ ไม่ลืมอุปการคุณนั้นเลย คิดจะตอบแทนท่านทั้งหลายผู้มีอุปการคุณเหล่านั้น เรียกว่า กตัญญูกตเวทิตะ²⁷ ความกตัญญูกตเวทิตะนี้ เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นคนดีโดยเฉพาะผู้น้อยรู้จักอุปการคุณผู้อาวุโส มีพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ที่ได้กระทำหรือช่วยเหลือแก่ตน แล้วกระทำการตอบแทนพระคุณของท่านเหล่านั้น ในปัจจุบันนี้คนในสังคมมีความกตัญญูน้อยมาก และมองไม่เห็นถึงพระคุณของผู้ที่มีอุปการคุณ อีกทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ทำให้คิดว่าสิ่งที่ตนมี ที่ตนเป็น ที่ตนได้ก็เพราะความสามารถของตน ไม่ใช่เพราะคนอื่น จนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว และผลประโยชน์ของตนเอง สังคมก็ขาดสันติสุข ทุกคนควรระลึกถึงผู้มีอุปการคุณแก่ตนเอง แล้วตอบแทนพระคุณท่านเหล่านั้น ด้วยการทำความดี มีความขยันหมั่นเพียร และมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทำให้ท่านเหล่านั้นผิดหวังในพฤติกรรมของตนเอง

3. ขันติโสรัจจะ

คำว่า “ขันติโสรัจจะ” ผู้เขียนขอแยกเป็นสองคำ ก็คือ คำว่า “ขันติ” กับคำว่า “โสรัจจะ” คำว่า “ขันติ” แปลว่า ความอดทน เป็นลักษณะความเข้มแข็งของจิตใจในการพยายามทำความดีและถอนตัวออกจากความชั่ว ส่วนคำว่า “โสรัจจะ” หมายถึง ความสงบเสงี่ยม อหิงสา อดทน รักความประณีตหมั่นจดและสงบเรียบร้อย เมื่ออดทนแล้ว ก็พยายามสงบใจ ทำใจให้เย็นลงด้วยอุบายอันชอบ เมื่อใจสงบแล้วก็ริยวาจาที่แสดงออกมาก็จะสงบเสงี่ยม²⁸ จะเห็นได้ว่าคุณธรรมทั้งสองประการนี้ จึงมีลักษณะคอยสนับสนุนเกื้อกูลกัน ผู้บำเพ็ญความดีควรสร้างให้เกิดขึ้นประจำใจตนเอง จะทำให้เป็นผู้ที่มีความอดทนอดกลั้น มีความสงบเสงี่ยมต่อการเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ แล้วใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

²⁷ สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, *มงคลกับคุณภาพชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: นานาสีพิมพ์, 2540), หน้า 61.

²⁸ ปิ่น มุทุกันต์, ปิ่น มุทุกันต์, *แนวการสอนธรรมะตามหลักสุตตันตปิฎกชั้นตรี*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาราชวิทยาลัย), 2539, หน้า 462-463.

4. ไตรสิกขา 3

คำว่า “ไตรสิกขา” หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงาม 3 ประการ ได้แก่ (1) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและมีผลดี 2 ประเภท คือ (1.1) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ และ (1.2) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี (2) สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจให้สงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย พฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนง และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วยและจิตนี้ยังเป็นฐานส่งให้ปัญญาเกิดการพัฒนาวงศ์อย่างได้ผล และ (3) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้รู้ทันสภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงหรือรู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของกิเลสหรืออยู่ติดได้โดยไม่พึ่งพาภิเลส พันทุกข์ พันปัญหาทั้งปวง ดังนั้นหลักไตรสิกขา 3 ประการนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญของพระพุทธศาสนาในการฝึกฝน และพัฒนาตนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า หากยังเป็นคฤหัสถ์ก็สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์ ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็สามารถปฏิบัติตนจนบรรลุธรรมขั้นสูงสุด คือ มรรค ผล และนิพพานได้²⁹

5. บุญกิริยาวัตถุ 3

คำว่า “บุญกิริยาวัตถุ” คือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ 3 ประการ ได้แก่ (1) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน (2) สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และ (3) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา จะเห็นได้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการนี้ เมื่อนำมาประพจน์ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียกว่าการบำเพ็ญบุญ จะชำระใจของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย

6. อิทธิบาท 4

คำว่า “อิทธิบาท” คือ คุณธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ (1) ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป (2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย (3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตใจผูกใฝ่ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านล่องลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้สิ่งที่ทำ และ (4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบ

²⁹ พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม”, พุทธจักรปีที่ 51, ฉบับที่ 8. สิงหาคม, (2540), หน้า 22.

ข้อยิ่งย่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น³⁰ จะเห็นได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 ประการนี้ เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่จะนำพาผู้ปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นนักเรียน นักศึกษา ก็มีความภาคภูมิใจและมีความตั้งใจมั่นในการศึกษาเล่าเรียนค้นคว้าหาความรู้ ไม่ทอดทิ้งหน้าที่ของตน จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนอย่างแน่นอน

7. อบายมุข 6

คำว่า “อบายมุข” หมายถึง ช่องทางแห่งความเสื่อม ความพินาศย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ เมื่อบุคคลใดหลงประพฤดิเสพลสิ่งที่เป็นอบายมุข 6 ประการ คือ (1) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย (2) การหมกมุ่นเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย (3) การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย (4) การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย (5) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย และ (6) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโศคะทั้งหลาย³¹ จะเห็นได้ว่า เหตุแห่งความเสื่อมอันนำมาซึ่งความฉิบหาย 6 ประการนี้ ถ้าผู้ใดปฏิบัติตามถือว่าตั้งตนอยู่ในความประมาท ถ้าผู้ใดสามารถละเว้นไม่ปฏิบัติเสียได้ ชีวิตของผู้นั้นก็จะเป็นสุขแต่ความสุขความเจริญตลอดชีวิต

8. เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล หรือศีล 5 หมายถึง ความประพฤติชอบ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การควบคุมตน ให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานและทำให้เป็นคนดีของสังคม จึงควรนำมาปลูกฝังให้กับเยาวชนให้ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป ดังนี้ (1) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต (2) อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย (3) กาเมสุ มิจฉาราวา เวรมณี เจตนาเว้นจากการประพฤติดิฉันท์ในกาม (4) มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเว้นจากการกล่าวเท็จ และ (5) สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เจตนาเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท³²

ส่วน เบญจธรรม หมายถึง ธรรมอันดีงาม 5 ประการ เป็นธรรมที่ควรปฏิบัติควบคู่กับเบญจศีลสนับสนุนให้การรักษเบญจศีลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มี 5 ประการ ดังนี้ (1) เมตตาการุณา หมายถึง

³⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 160.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 175

ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข ความเจริญมีความสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ ตลอดเวลา ธรรมข้อนี้ สนับสนุนให้มนุษย์มีเมตตากรุณาต่อกัน เลิกการอาฆาตพยาบาทจองเวรกัน เบญจธรรมข้อนี้ คู่กับเบญจศีลข้อที่ 1 (2) สัมมาอาชีวะ หมายถึง ความพากเพียรพยายามเลี้ยงชีวิต ในทางที่ชอบ มีอาชีพสุจริตธรรมในข้อนี้สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติตามละเว้นละเว้นมิจอาชีพ ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมทั่วไป เบญจธรรมข้อนี้ คู่กับเบญจศีลข้อที่ 2 (3) กามสังวร หมายถึง ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมในทางกามารมณ์ ไม่หลงในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส ธรรมในข้อนี้สนับสนุนให้มนุษย์ยินดีพอใจในคู่ครองของตนไม่ทำลายน้ำใจผู้อื่น เบญจธรรมข้อนี้ คู่กับเบญจศีลข้อที่ 3 (4) สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ธรรมข้อนี้สนับสนุนให้มนุษย์มีความยุติธรรม มีความซื่อตรง มีความจริงใจต่อผู้อื่น ไม่โกหกหลอกลวง เป็นคนตรงไปตรงมามีวาจา สัตย์ เบญจธรรมข้อนี้ คู่กับเบญจศีลข้อที่ 4 และ (5) สติสัมปชัญญะ หมายถึง ความมีสติสัมปชัญญะ รอบคอบ ฝึกฝนตนเองไม่เลินเล่อเผลอตัวทั้งก่อนพูด คิด และกำลังทำ ธรรมในข้อนี้ สนับสนุนให้มนุษย์มีสติสัมปชัญญะ พิจารณาสังต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบไม่ประมาทพลั้งเผลอ เบญจธรรมข้อนี้ คู่กับเบญจศีลข้อที่ 5³³ จะเห็นได้ว่า เบญจศีล เบญจธรรมนี้ เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อความสงบสุข ร่มเย็นของสังคมซึ่งช่วยให้คนในสังคมมีความเข้าใจกัน เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ ช่วยเหลือกันและกัน และเคารพในสิทธิของผู้อื่นเป็นต้น

9. มารยาท

คำว่า “มารยาท” หมายถึง กิริยาอาการที่แสดงออกทางกาย วาจา มีความเรียบร้อยดีงาม ถูกต้องตามแบบอย่างของสังคมไทย ซึ่งมีจุดประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อให้นักเรียนรู้จักการกราบ การไหว้ และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง (2) เพื่อให้นักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน สามารถปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ และบุคคลทั่วไปได้อย่างเหมาะสม (3) เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนต่อพระภิกษุอย่างถูกต้อง (4) เพื่อให้นักเรียนรู้จักแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ ต่อผู้มีพระคุณ และ (5) เพื่อรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทย สืบต่อจากบรรพบุรุษ

การแสดงความเคารพที่นักเรียนควรศึกษาและต้องนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง และดีงาม เช่น การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ การกราบพระรัตนตรัย การกราบและการไหว้ พระภิกษุ การกราบและการไหว้บิดามารดา การกราบและการไหว้ผู้ใหญ่ และการทำความเคารพผู้ที่เสมอกัน มารยาทในการพูดจา มารยาทในสังคมและที่ชุมชน เป็นต้น การเป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทที่เหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามแก่ผู้ปฏิบัติ ส่งผลให้เป็นคนมีเสน่ห์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ใครพบใครเห็นก็เอ็นดู เกิดความรักใคร่นับถือให้เกียรติกัน อันเป็นเหตุให้คนในสังคมมีความเคารพต่อกัน มีความรักสามัคคีกันและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

³³ บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 133.

สรุปได้ว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนตามหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้เรียนสามารถนำไปเป็นจัดการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมไปในทิศทางที่ถูกต้องโดยนำหลักคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งถือว่า เป็นการปลูกฝังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิต และในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ เพื่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวมได้อย่างกลมกลืนภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคม และวัฒนธรรมแบบวิถีพุทธ

5. บทสรุป

จากการวิเคราะห์ การจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนพบว่า การจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน เป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนสนใจจนทำให้เกิดจิตสำนึกและรู้จักหน้าที่ของตนเอง และครูผู้สอนควรมีการใช้สื่อที่ทันสมัยหลากหลายเข้าใจง่าย จูงใจให้ผู้เรียนสนใจ ใฝ่รู้ จนเกิดทักษะทางคุณธรรมจริยธรรมมั่นคงในจิตใจ รวมทั้งการวัดและประเมินผลของครูผู้สอนควรมีเทคนิควิธีการวัดและประเมินผลนักเรียนที่หลากหลาย และสอดคล้องเหมาะสมกับการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะทั้งกระบวนการคิดวิเคราะห์หาเหตุและผล จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้สอนที่เกี่ยวข้องในการจัดรูปแบบของการเรียนการสอน การใช้เทคนิคการสอน รวมถึงการติดตามวัดผลประเมินผล เพื่อให้แน่ใจว่ากระบวนการที่ดำเนินไปนั้นสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างแท้จริงในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนตามหลักพุทธธรรมที่ ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่ผู้เรียนสามารถนำไปพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมไปในทิศทางที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรมจริยธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิต และในหน้าที่ที่รับผิดชอบ เพื่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวมได้อย่างกลมกลืนที่อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคม และวัฒนธรรมแบบวิถีพุทธที่สำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อและเทคโนโลยี ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จึงทำให้การศึกษานั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในสอดคล้องซึ่งคุณธรรมจริยธรรมลงไปในกิจกรรมการเรียนการสอนแล้ว เด็กและเยาวชนจึงจะได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่มากขึ้นตามไปด้วย เพราะฉะนั้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญสำหรับครูผู้สอน โดยเฉพาะครูสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวกับในรายวิชาที่มีสาระทางด้านศาสนาและคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในหลักสูตรอยู่แล้ว นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **การอบรมคุณธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร. กองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์.
- เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. (2539). เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ]. 2539. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กิดานันท์ มลิทอง. (2540). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- คำสอนพ่อ. (2549). **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2545). **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2523). **จิตวิทยาการปลูกฝังวินัยแห่งตน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถาวร สารวิทย์. (2523). **อุตสาหกรรมศิลป์ สำหรับครูประถมศึกษา และมัธยมศึกษา**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- ทีศนา แหมมณี. (2547). **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2539). **แนวการสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พจนา ทรัพย์สमान. (2550). **การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แห่งชาติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). **“พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม”**. พุทธจักรปีที่ 51. ฉบับที่ 8. สิงหาคม
- ..... (2555). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2548). **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: เ้าส์ ออฟเคอร์มีส์.
- พิพัฒน์ วิเชียรสุวรรณ. (2540). **แผนการศึกษาแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร:เดอะบุคส์.
- พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินฺทปญฺโญ). (2527). **คุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.
- ยุพิน พิพิธกุล และอรพรรณ ต้นบรรจง. (2536). **เทคโนโลยีในการผลิตสื่อการสอนคณิตศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.
- ธีรยุทธ พึ่งเกียรติ. รศ.ดร. (2557). **คู่มือการพัฒนาวิชาชีพครู**. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ระวีวรรณ ศรีศรีรามครัน. (2543). **เทคนิคการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วันเพ็ญ จันทร์เจริญ. (2542). **การเรียนรู้การสอนปัจจุบัน**. สกลนคร: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- สมภาพ ชีวรัฐพัฒน์. (2540). **มงคลกับคุณภาพชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: นานาสีพิมพ์.
- สุคนธ์ ภูริเวทย์. (2544). **การออกแบบการสอน Instructional design**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2541). **ครบเครื่องเรื่องวิทยาการ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ดวงกมลสมัย.

**แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์
ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด**
**Mathematical Ideas in Mathematics Classroom Using
Lesson Study and Open Approach**

สันติ บรรเลง, Sunti Bunlang¹

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, Maitree Inprasitha²

นฤมล ช่างศรีม, Narumon Changsri³

Email: sunbun@kku.ac.th

Received: July 30, 2022   Revised August 17, 2022

Accepted: August 17, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 คน ระเบียบวิธีวิจัยใช้วิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์โพโรโทคอลที่ได้จากการถอดแบบเสียงและวิดีโอชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหา ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในระหว่างการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ทีมการศึกษาชั้นเรียนพบว่าการคาดการณ์แนวคิดทางคณิตศาสตร์ 7 ประเภทจำนวน 5 คาบเรียนในขั้นตอนที่ 1) การวางแผนบทเรียนร่วมกัน (Plan) และ ในขั้นตอนที่ 2) การสังเกตการสอนร่วมกัน (Do) โดยการใช้วิธีการแบบเปิด ในขั้นนี้พบ 7 ประเภทของแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ได้แก่ 2.1) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการดำเนินการ 2.2) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ 2.3) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่ม 2.4) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย 2.5) แนวคิดเกี่ยวกับอัลกอริทึม 2.6) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหลักการพื้นฐาน และแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับความคงทนของรูปแบบ 2.7) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเป็นแสดงแทนต่างๆและการแปลง ในขั้นตอนที่ 3) การสะท้อนผลร่วมกัน (See) ทีม

---

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ Faculty of Education, Khon Kaen University.

การศึกษาชั้นเรียนสะท้อนผลเกี่ยวกับ การออกแบบสื่อที่มีความไม่ชัดเจนทำให้นักเรียนเกิดความคิด
สับสนแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย

คำสำคัญ: แนวคิดทางคณิตศาสตร์, แนวคิดของนักเรียน, การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด

Abstract

The purpose of this research was to analyze Students' Mathematical Ideas in Mathematics classrooms using Lesson Study and Open Approach. The target group of this research was 16 students of 4 Grade. The research methodology used was qualitative by the protocol analysis obtained from the students' worksheets and videos focused on problem-solving. The results showed that Mathematical Ideas during the design of lesson plans, the lesson study team found that seven types of mathematical Ideas were predicted in 5 lessons including; the first stage, 1) Collaborative Lesson Planning (Plan), and the second stage, 2) Collaborative observing (Do) by using Open Approach, this stage found seven types of students' mathematical ideas, they were; 2.1) mathematical ideas regarding operation, 2.2) comparison, 2.3) group, 2.4) unit, 2.5) algorithm, 2.6) mathematical ideas regarding fundamental principles and the permanence of form and 2.7) mathematical ideas regarding various symbols and conversion, the third stage, 3) Collaborative Reflection (See), the study team reflects on the mathematical ideas involving the ambiguous material design which confuses students with mathematic ideas regarding units.

Keyword: Mathematical Ideas, Student's Ideas, Lesson Study and Open Approach

1. บทนำ

ลักษณะที่โดดเด่นของการเรียนรู้ในโรงเรียนของนักเรียนแบบเดิมคือการบอกความรู้คณิตศาสตร์โดยตรงนักเรียนถูกมองว่า เป็น “ผู้รับสินค้า” ที่จำเป็นต้องมีไฟล์ ความรู้ และ ทักษะ นักเรียนค่อนข้างเป็นผู้รับที่ติดตัวของความรู้ที่บรรจุให้เสร็จก่อนให้จาก⁴ ถึงแม้ประเทศไทยจะมีความพยายามในการแก้ปัญหาทางการศึกษามาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปการศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2542–2552 ซึ่งมีจุดเน้นที่ “หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปการเรียนรู้ และหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ ก็คือ ปฏิรูปจากการยึดวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นยึดมนุษย์หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุด” กล่าวว่า บทบาทครูจึงยังคงถูกมองว่าเป็นผู้ที่บอกข้อมูลต่อนักเรียน และหลังจากนั้นก็ประเมินว่านักเรียนรับได้ดีเพียงใดนักเรียนขาดโอกาสในการเข้าร่วมอภิปรายวาทกรรมและการสื่อสารที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน⁵

คณิตศาสตร์ไม่ได้เกี่ยวกับตัวเลขเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวกับระดับความคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลายสำหรับการนำเสนอแก่นักเรียนเพื่อเข้าร่วมในวิชาคณิตศาสตร์⁶ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ทางคณิตศาสตร์ด้วยตนเองเป็นที่ยอมรับมากกว่าการได้รับความรู้ทางคณิตศาสตร์ที่สำเร็จรูปจากครูหรือตำราเรียน นักเรียนสามารถสร้างความรู้ทางคณิตศาสตร์ขึ้นมาด้วยตนเอง และเป็นตัวแทนที่มีความหมายในการเชื่อมโยงโลกจริงจากภายในของนักเรียนนักเรียนมีความต่อเนื่องในการคิดค้นวิธีการจัดการกับโลกจริง⁷

แนวคิดทางคณิตศาสตร์ เป็นพื้นฐานของความรู้ด้านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์ ช่วยให้สามารถเรียนรู้คณิตศาสตร์และแก้ปัญหาชีวิตด้วย

⁴ Kinard, J.T., & Kozulin, A. (2008). *Rigorous mathematical thinking: Conceptual formation in the mathematics classroom*. New York: Cambridge University Press. Leher, R. (2007). Development understanding of measurement. In J. Kilpatrick, W. G. Martin, & D. Schifter (Eds.), *A research companion to principles and standard for school mathematics* (pp.179–192). US: The National Council of Teachers of Mathematics.

⁵ ประเวศ วลี (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*, (กรุงเทพมหานคร:คุรุสภาลาดพร้าว, 2543), หน้า 34.

⁶ Bevan, D., & Capraro, M. M, *Posing creative problems: A study of elementary students' mathematics understanding*. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 16 (3), em0654 (2021), P. 19.

⁷ Hiebert, J., & Carpenter, T. P ., *Theories of mathematical learning and understanding*. *Handbook of Research on Mathematics Teaching and Learning: A Project of the National Council of Teachers of Mathematics*, 1992), P. 56.

คณิตศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁸ คณิตศาสตร์เป็นกิจกรรมของมนุษย์ คณิตศาสตร์ไม่ได้เป็นเพียงภาษา แต่เป็นกิจกรรมทางสมอง และ แนวคิดทางคณิตศาสตร์ที่ไม่เป็นเพียงแค่คำหรือประโยคทางคณิตศาสตร์ แต่อยู่ในสถานการณ์จากโลกจริง ในกิจกรรมที่การเรียนรู้เชื่อมโยงระหว่างคณิตศาสตร์กับชีวิตจริง กล่าวคือ การเรียนรู้คณิตศาสตร์หมายถึงการทำคณิตศาสตร์ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและปัญหาตามบริบท⁹

นักเรียนไทยมีปัญหาในการเรียนคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เนื่องจากทั้งสองวิชาทำหน้าที่เป็นรากฐานของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเรา¹⁰ จุดเน้นในการปฏิบัติการสอนแบบใหม่ ที่เรียกว่าวิธีการแบบเปิดเน้นให้ “นักเรียนมีโจทย์ หรือปัญหาของตนเอง” และ “ร่วมแก้ปัญหากับคนอื่น” และ หนึ่งในงานที่สำคัญที่สุดของครูคือการช่วยนักเรียนของเขา งานนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย มันต้องอาศัยเวลา ถ้าครูช่วยเหลือนักเรียนมากเกินไปจะเป็นการรบกวนนักเรียนในการแก้ปัญหา การเน้นให้นักเรียนมีโจทย์ หรือปัญหาของตนเอง และ ร่วมแก้ปัญหากับคนอื่นยังเป็นเรื่องยากสำหรับครู การที่จะออกแบบสถานการณ์ปัญหาปลายเปิดเพื่อให้สถานการณ์ปัญหาสามารถรองรับแนวคิดของนักเรียนได้อย่างกว้างขวาง การคาดการณ์แนวคิดของนักเรียนที่จะมีต่อสถานการณ์ปัญหาที่สร้าง การสังเกตแนวคิดของนักเรียนที่เกิดขึ้นจริง และการสะท้อนผลเกี่ยวกับแนวคิดของนักเรียนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ครูคนเดียวไม่สามารถทำได้ จำเป็นที่ต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วยกันผ่านนวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียน¹¹

นวัตกรรมทางการศึกษา 2 อย่างเพื่อจะปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของครูทางด้านการสอน และการปรับปรุงพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง นวัตกรรมทางการศึกษาอย่างแรกคือ วิธีการสอนแบบใหม่เรียกว่า “วิธีการแบบเปิด (Open approach)” หัวใจของวิธีการสอนแบบนี้อยู่ที่การให้ความสำคัญกับเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเฉพาะความแตกต่างทางด้านการคิดโดยใช้

⁸ Mangao, D. D., Ahmad, N. J., Isoda, M., *SEAMEO Basic Education Standards (SEA-BES): Common Core Regional Learning Standards (CCRLS) in Mathematics and Science*. SEAMEO RECSAM Penang, Malaysia, 2017), P. 29.

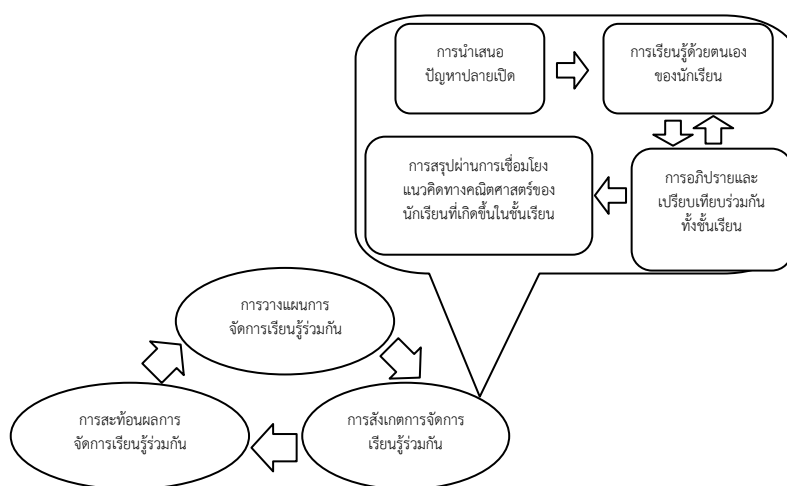
⁹ Freudenthal, H, *Revisiting Mathematics Education. China Lectures*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991), P. 90.

¹⁰ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, *ผลการประเมิน PISA 2012 คณิตศาสตร์ การอ่าน และวิทยาศาสตร์ นักเรียนรู้อะไร และทำอะไรได้บ้าง*, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2557), หน้า 71.

¹¹ โมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (ผู้แปลและเรียบเรียง), *หนังสือเรียนคณิตศาสตร์สำหรับระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, 2554) หน้า 22.

สถานการณ์ปัญหาปลายเปิด เพื่อสร้างสถานการณ์ปัญหาที่เปิดกว้างรองรับแนวคิดของนักเรียน ในชั้นเรียนให้มากที่สุดหรือนักเรียนทุกคน ซึ่งในภาคปฏิบัติสถานการณ์ปัญหาสามารถเป็นกลไก ขับเคลื่อนการบูรณาการองค์ประกอบสาระการเรียนรู้

นวัตกรรมส่วนที่ 2 คือ นวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียน(Lesson Study) ใช้สำหรับการ ทำงานร่วมกันของครูเพื่อปรับปรุงและพัฒนาวิธีการแบบเปิดโดยตรง เพื่อที่จะเน้นการแก้ปัญหา ด้วยตนเองของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนคิดได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการออกแบบสถานการณ์ปัญหาที่ ใช้วิธีการแบบเปิด เพื่อรองรับแนวคิดของนักเรียนได้อย่างกว้างขวาง จำเป็นต้องใช้นวัตกรรมสอง อย่างนี้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาคปฏิบัติในชั้นเรียนจริง ดังรูปที่ 1

ภาพที่ 1 แนวคิดการบูรณาการ การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด¹²

เป้าหมายของการสอนคณิตศาสตร์โดยใช้วิธีการแบบเปิดคือ เพื่อสนับสนุน ทั้ง กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และการคิดแบบคณิตศาสตร์ของนักเรียนไปพร้อมกันในระหว่าง การ แก้ปัญหา จึงจำเป็นที่จะต้องให้นักเรียนแต่ละคนมีอิสระอย่างเพียงพอในการแก้ปัญหาและตาม ความสามารถและความสนใจของตนเอง¹³

¹² ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, กระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน, (ขอนแก่น: เพ็ญปรีณติง จำกัด, 2557), หน้า 96.

¹³ Nohda, N. (2000). Teaching by open-approach method in Japanese mathematics classroom. In *Proceedings of the Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education (PME)*, Hiroshima, Japan, July 23–27, Volume 1, ERIC ED 466736

หากมองไปในแนวทางการพัฒนาสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นทักษะการแก้ปัญหาด้วยตนเองของนักเรียน ซึ่งจุดเริ่มต้นจากแนวคิดของนักเรียน ถูกพัฒนาเป็นแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน จนกลายเป็น "วิธีการ" (how to) หรือเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ในบทเรียนต่อไป ดังนั้น ในบทความนี้จึงสนใจการพัฒนาแนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด

2. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์เชิงบวก

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด

3. วิธีเน้นการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยในการวิจัยนี้เป็นการออกแบบการวิจัยชาติพันธุ์วิทยาเป็นแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ได้อย่างละเอียดและครอบคลุม ซึ่งรวมถึงการกระทำ พฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ และความเชื่อ¹⁴

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 2 กลุ่มดังนี้

2.1 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 คน โรงเรียนคูคำพิทยาสรรพ์เป็นนักเรียนที่คุ้นเคยในการใช้วัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดอย่างต่อเนื่องมาตลอด 4 ปี (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4) ทำให้มีคุณลักษณะในการคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง

2.2 ทีมการศึกษาชั้นเรียนประกอบด้วย ครูประจำการในโรงเรียนที่มีประสบการณ์ในการใช้วัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนมากกว่า 14 ปี (2549-ปัจจุบัน) จำนวน 3 คน ผู้วิจัยและนักศึกษาศึกษาปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา จำนวน 6 คน

3. เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1 แผนจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน เป็นแผนจัดการเรียนรู้ เรื่อง ทศนิยม โดยสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยยึดเนื้อหาจากหนังสือเรียน Gakkotosho¹⁵ โดยการนำเสนอเนื้อหา

¹⁴ Reeves, S., Peller, J., Goldman, J., & Kitto, S. (2013). *Ethnography in qualitative educational research: AMEE guide no. 80. Medical Teacher, 35*(8), e1365–e1379. <https://doi.org/10.3109/0142159X.2013.804977>

¹⁵ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (ผู้แปลและเรียบเรียง), *หนังสือเรียนคณิตศาสตร์สำหรับระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทย์, 2554), หน้า 55.

ของหนังสือเรียนนี้เริ่มต้นจากการให้นักเรียนใช้ประสบการณ์จากชีวิตจริงในการทำความเข้าใจหรือสถานการณ์ปัญหาหรือกิจกรรมที่ซ่อนเนื้อหาสาระทางคณิตศาสตร์ที่หนังสือเรียนนี้ได้ออกแบบและวางลำดับกิจกรรมไว้

3.2. แบบบันทึกภาคสนาม (Field Note) ใช้จัดบันทึกพฤติกรรมของนักเรียนที่มี การตอบสนองต่อสถานการณ์ปัญหาของที่มีการศึกษาชั้นเรียน

3.3 บันทึกกวีทัศน์ชั้นเรียน เครื่องบันทึกกวีทัศน์พร้อมอุปกรณ์ ใช้สำหรับบันทึก มุมมองภาพเคลื่อนไหวในการแก้ปัญหาสถานการณ์ปัญหาระหว่างการเรียนการสอน ตาม 4 ขั้นตอนของวิธีการแบบเปิด ประกอบด้วย

1. การนำเสนอปัญหาปลายเปิด (Posing Open-ended problem)
2. การเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน (student's self-learning)
3. การอภิปรายทั้งชั้นและการเปรียบเทียบ(Whole class discussion and comparison)

4. ขั้นการสรุปโดยการเชื่อมโยงแนวคิดของนักเรียนที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน (Summarization through connecting students' mathematical ideas emerged in the classroom)

3.4. ชิ้นงานของนักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้เขียนแนวคิดของตนเอง และที่ม การศึกษาชั้นเรียนใช้เป็นเครื่องมือในการสะท้อนผลปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

4.การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ดำเนินการร่วมกันสร้างแผนจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน แต่ละแผนใช้เวลา 1 ชั่วโมง เป็นแผนจัดการเรียนรู้ เรื่อง ทศนิยม ในภาคเรียนที่ 2 ของปีการศึกษา 2563

4.2 ดำเนินการตามขั้นตอนการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดในปีการศึกษา 2563 ภาคการศึกษาปลาย ระหว่างเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2564

4.3 ดำเนินการสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ร่วมกันของที่มีการศึกษาชั้นเรียน ใน ภาคเรียนที่ 2 ของปีการศึกษา 2563 เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการสถานการณ์ปัญหาปลายเปิด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ในบทความนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล 2 กรอบแนวคิด ได้แก่

5.1 การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด 1) ประกอบด้วย 1) การวางแผน บทเรียนร่วมกัน (Plan) 2) การสังเกตการสอนร่วมกัน (Do) 3) การสะท้อนผลร่วมกัน (See) เป็น กระบวนการออกแบบสถานการณ์ปัญหา และปรับปรุงพัฒนาสถานการณ์ปัญหาและวิธีการแบบ เปิด ประกอบด้วย 1. การนำเสนอปัญหาปลายเปิด 2. การเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียน 3. การ

อภิปรายทั้งชั้นและการเปรียบเทียบ 4. ขั้นการสรุปโดยการเชื่อมโยงแนวคิดของนักเรียนที่เกิดขึ้น
ในชั้นเรียนการบูรณาการการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดในประเทศไทย¹⁶ ดังภาพที่ 1

5.2 แนวคิดทางคณิตศาสตร์ ประกอบด้วย 7 แนวคิดทางคณิตศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการดำเนินการ 2) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการ
เปรียบเทียบ 3) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่ม 4) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย
5) แนวคิดเกี่ยวกับอัลกอริทึม (Algorithm) 6) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหลักการพื้นฐาน
และแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับความคงทนของรูปแบบ 7) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับ
การเป็นแสดงแทนต่างๆและการแปลง¹⁷

4. ผลการวิจัย/ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

ผลการวิจัยแนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียน
และวิธีการแบบเปิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในขั้นตอนที่ 1) การวางแผนบทเรียนร่วมกัน (Plan) ทีมการศึกษาชั้นเรียน
ออกแบบสถานการณ์ปัญหาและการคาดการณ์แนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน ดังตัวอย่าง
ข้อมูลการวิจัยในคาบที่ 1 โดยคำนึงถึง แนวคิดทางคณิตศาสตร์แบบหน่วยและแนวคิดทาง
คณิตศาสตร์การเปรียบเทียบ แนวคิดทางคณิตศาสตร์ เรื่องใช้เครื่องมือการวัดเพื่อเปรียบเทียบ
ร่วมกันออกแบบเพื่อให้ นักเรียนสามารถแสดงแนวคิดทางคณิตศาสตร์จากสร้างเครื่องมือแสดงให้
เห็นความชัดเจนในการแสดงด้วย “2 dl กับอีก ส่วนที่เกิน” และข้อมูลจากแผนการจัดการเรียนรู้มี
การระบุการคาดการณ์แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ และ แนวคิดทาง
คณิตศาสตร์เกี่ยวกับแบบกลุ่มหรือเซต นักเรียนเขียน 2 dl โดยการทำ 1 dl เป็น 10 ส่วน และ
0.6 dl หรือ 6 ซองเล็ก

¹⁶ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ และคณะ, *การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในโรงเรียนโดย
เน้น กระบวนการทางคณิตศาสตร์*, (ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, 2546), หน้า 47.

¹⁷ Mangao, D. D., Ahmad, N. J., Isoda, M, *SEAMEO Basic Education Standards (SEA-
BES): Common Core Regional Learning Standards (CCRLS) in Mathematics and Science*.
SEAMEO RECSAM Penang, Malaysia, 2017), P 33.

ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนที่ 1) การวางแผนบทเรียนร่วมกัน (Plan)

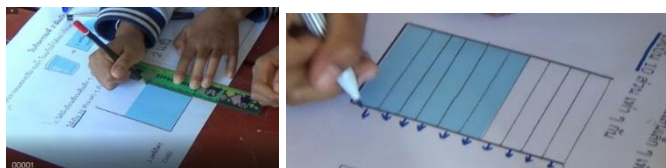
ตารางที่ 1 แสดงโปรโตคอลการออกแบบสถานการณ์ปัญหาาร่วมกัน

ผู้พูด	คำพูด/พฤติกรรม
ครูผู้สอน	จากหน้าหนังสือเรียนหน้า 29 ก็เลยจะให้นักเรียนเอาน้ำมาเทลง ให้เขาเห็นความไม่ชัดเจนของส่วนที่มันเกินมาก่อน ให้เขานำมาเปรียบเทียบกัน
ครูผู้สอน	โลกจริงของนักเรียนก็จะเป็นปริมาณน้ำที่เราไปเทในถ้วย dl ใน 3 ถ้วย โลกกึ่งนามธรรม ก็จะเป็นการเขียนหรือสร้าง สเกล ในการแบ่งสเกล โลกคณิตศาสตร์ เขียนปริมาณน้ำออกมาเป็นทศนิยม
ผู้ช่วยวิจัย1	กำหนดให้มีการเท ทั้ง 3 ภาชนะ เพื่อให้เห็นว่ามีส่วนที่เกิน แต่ยังไม่สามารถระบุได้
ครูผู้สอน	สื่อหลักจะเป็นรูปภาพใบกิจกรรมรูปปริมาณน้ำและน้ำนำไปตวงกันเพื่อให้ได้ 2.6 จริงๆ
ครูผู้สังเกต1	สำหรับลำดับการสอนที่ 2 ตำแหน่งที่ค่อยๆ ขยับจากแนวคิดของนักเรียนเป็นแนวคิดทางคณิตศาสตร์คือ ตัวแรกที่เราออกแบบที่ยังไม่มีสเกล ของส่วนที่มันเกินมา พอสามารถทำสเกลได้ก็จะเข้าไปใกล้คณิตศาสตร์ไปเรื่อยๆ จนไปถึงตรง ทศนิยมตรง 2.6 และความหมายของส่วนที่เกินมาว่า .6 มันอ่านว่าอย่างไรด้วย

ในขั้นตอนที่ 2) การสังเกตการสอนร่วมกัน (Do) โดยการใช้วิธีการแบบเปิด
ในขั้นนี้พบ 7 ประเภทของแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการดำเนินการ นักเรียนใช้แนวคิดการดำเนินการ การคูณ เพื่อแสดงแนวคิดของนักเรียนในการแสดงแนวคิดเกี่ยวกับ 2.4 เท่ากับ 24 กลุ่มของ 0.1 โดยแสดงแทน $10 \text{ ml} = 1 \text{ dl}$ และได้อภิปรายร่วมกับเพื่อนทั้งชั้นในการใช้หน่วย ml และ dl

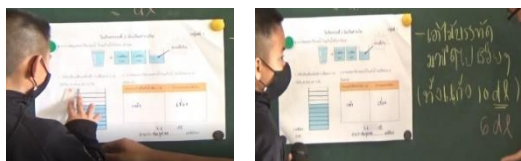
2) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ เรื่องใช้เครื่องมือการวัดเพื่อเปรียบเทียบของปริมาณของเหลวต่างๆ ด้วยถ้วยตวง 1 dl โดยใช้การวัด เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของปริมาณน้ำในแต่ละภาชนะได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 3 แสดงแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ

3) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มหรือเซต แนวคิดทางคณิตศาสตร์ เรื่อง เซต ความแม่นยำในการบอกกลุ่มย่อยของจำนวนทศนิยมทั้งที่ไม่เต็มหน่วยกับที่เกินหน่วย เช่น 0.3 คือ 3 กลุ่ม ของ 0.1 dl, 1.2 คือ 12 กลุ่มของ 0.1 dl เป็นต้น แนวคิดของนักเรียน “หนูเริ่ม จาก 0 แล้วนับไปอีก 3 เป็น 0.3 ได้ 3 กลุ่ม และนับต่อไปเรื่อย ๆ ได้ 1.2 ได้ 12”

4) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย นักเรียนสามารถแสดงเป็นหน่วยที่แบ่ง 1 ออกเป็น 10 ส่วนเพื่อแสดงจากจำนวนที่น้อยกว่า 1 ได้ โดยการอ่านค่าของน้ำที่ถูกแบ่งออกเป็น 10 ส่วนเท่าๆ กันในหน่วย dl และนักเรียนแบ่งภาพถ้วยตวง 1dl เป็น 10 ส่วนเท่าๆ กัน โดยใช้เครื่องมือไม้บรรทัด หน่วยคือ 1 cm จนสามารถผลิตปริมาณใหม่ตามหน่วย

ภาพที่ 4 แสดงแนวคิดทางคณิตศาสตร์แบบหน่วย

5) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับอัลกอริทึม (Algorithm) นักเรียนมองความ เต็มหน่วยของหลักส่วนสิบ 10 อัน เท่ากับ 1 หน่วย ถ้าเต็ม 10 อันจะเป็นหลักถัดไป 1 อัน แบบ ลำดับมีลักษณะการทำงานจะเป็นไปตามขั้นตอน ก่อน-หลัง ต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ โดยการทำงานแต่ละขั้นตอนต้องทำให้เสร็จก่อน แล้วจึงไปทำขั้นตอนต่อไป

6) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหลักการพื้นฐาน และแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ความคงทนของรูปแบบ การแนะนำทศนิยมอย่างง่ายถึงหลักสิบ โดยส่วนที่เหลือ เช่น การเทน้ำ ไตอะแกรมแนวคิดของนักเรียน และนักเรียนสามารถระบุปริมาณน้ำได้จากการระบายสี จน สามารถเห็นโครงสร้างของจำนวนทศนิยม

7) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเป็นแสดงแทนต่างๆ และการแปลง การ แสดงแนวคิดของนักเรียนในการเขียนปริมาณของน้ำ และนำเสนอแนวคิดและฟังเพื่อกลุ่มอื่นใน การนำเสนอ แสดงแทนส่วนที่เต็ม และส่วนที่เป็นทศนิยม 2 dl กับแสดงแทนส่วนที่เกิน 6 ชิดที่ เป็นหน่วย dl คือเท่าไร

ในขั้นตอนที่ 3) การสะท้อนผลร่วมกัน (See) ที่มีการศึกษาชั้นเรียนสะท้อนผลเกี่ยวกับแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน เนื่องจากพบว่าภาพประกอบในชิ้นงานของนักเรียนที่ร่วมกันออกแบบมีความไม่ชัดเจน ทำให้นักเรียนเกิดความสับสนในการพัฒนาแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย ที่นักเรียนจะสามารถแสดงเป็นหน่วยที่แบ่ง 1 ออกเป็น 10 ส่วน เพื่อแสดงจำนวนที่น้อยกว่า 1 ได้ และส่วนนี้ที่มีการศึกษาชั้นเรียนเล็งเห็นว่าเป็นส่วนที่ส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาแนวคิดทางคณิตศาสตร์ และสามารถเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาและการแก้ไขในการสอนในครั้งต่อไป ในการวางแผนร่วมกันในการออกแบบสถานการณ์ปัญหา ใบกิจกรรม ออกแบบลำดับการสอน การเขียนแนวคิดของตนเองลงบนใบกิจกรรมที่ทีมออกแบบออกแบบสื่อเสริมเพื่อสนับสนุนภาษาที่นักเรียนใช้ในการสื่อสารแนวคิดของตนเองเพื่อที่จะสื่อสารกับเพื่อนทั้งชั้นเรียน

ตารางที่ 2 แสดงโพธิ์คอกอลการการสะท้อนผลร่วมกัน

ผู้พูด	คำพูด/พฤติกรรม
ครูผู้สอน	จุดที่จะพัฒนากิจกรรมทางคณิตศาสตร์ในคาบถัดไปคือ ตัว ใบงานที่แสดงให้เห็น 2 dl และส่วนที่เกิน นักเรียนเกิดความสับสนว่ามันเป็นรูปเดียวกันไหม พอเราออกแบบสื่อไม่ชัดเจน คำสั่งในข้อที่ 1 ก็ยังทำงานไม่เต็มที่
ครูผู้สังเกตคนที่ 2	การแบ่งเป็น 10 ส่วนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ให้นักเรียนสามารถพัฒนาการเป็นแนวคิดคณิตศาสตร์ได้
ครูผู้สังเกตคนที่ 1	การออกแบบกิจกรรม ใบกิจกรรมนี้นั้นมีน้ำเยอะกว่า ยังมีกลุ่มที่ใช้เครื่องมือการวัดยังไม่แม่นยำ คือ การวัดจากตรงกลาง จุดเริ่มต้นและจุดที่จะวัด เพราะธรรมชาติของการดูน้ำปกติต้องดูจากข้างล่างขึ้นข้างบน ซึ่งเราก็คาดการแนวคิดว่ามันจะมี ซึ่งก็มีจริง

5. บทสรุป

จากการผลการวิจัย แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด ทำให้เห็นภาพรวมของแนวคิดของนักเรียนในการแก้ปัญหาถูกพัฒนาเป็นแนวคิดทางคณิตศาสตร์เป็นผลมาจากออกแบบสถานการณ์ปัญหาตามลำดับกิจกรรมการสอน โดยใช้วัตรกรรมการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด¹⁸ การวางแผนบทเรียนร่วมกัน (Plan)

¹⁸ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (ผู้แปลและเรียบเรียง). (2554). *หนังสือเรียนคณิตศาสตร์สำหรับระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

2) การสังเกตการสอนร่วมกัน (Do) 3) การสะท้อนผลร่วมกัน (See) เพื่อที่จะให้ครูใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในลำดับต่อไป เป็นวงจรการการออกแบบและปรับปรุงโดยใช้สื่อประเภทต่างๆ เพื่อการแสดงแทนแนวคิดของนักเรียนในระดับต่างๆ (Multiple Representations) เปิดโอกาสให้นักเรียนแก้ปัญหาด้วยตนเองซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดของนักเรียน ที่เริ่มจากการเข้าร่วมโดยประสบการณ์จากโลกในชีวิตจริงของนักเรียนการเข้าร่วมสื่อทั้งรูปธรรม การเข้าร่วมการแสดงแทนโลกคณิตศาสตร์และพัฒนาเป็นแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาในหลักสูตรฐานสมรรถนะ ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง ที่มีจุดเริ่มต้นจากการคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองของนักเรียน

นอกจากนั้นจากการบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Analytic Description) ทำให้เห็นถึงเหตุผลที่รองรับการเกิดขึ้นของแนวคิดของนักเรียน ในการพัฒนาเป็นแนวคิดทางคณิตศาสตร์ 7 ประเภท ประกอบด้วย 1) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการดำเนินการ 2) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเปรียบเทียบ 3) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่ม 4) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหน่วย 5) แนวคิดเกี่ยวกับอัลกอริทึม (Algorithm) 6) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับหลักการพื้นฐาน และแนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับความคงทนของรูปแบบ 7) แนวคิดทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการเป็นแสดงแทนต่างๆและการแปลง

เอกสารอ้างอิง

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ และคณะ. **การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ในโรงเรียนโดย**

เน้น กระบวนการทางคณิตศาสตร์. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์. 2546.

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. **กระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน.** ขอนแก่น: เพ็ญปรีณัฐ จำกัด. 2557.

_____. **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง นวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดเพื่อยกระดับคุณภาพชั้นเรียน และการทำ kyozaikenkyu ในการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด.** ในกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการของบุคลากรโรงเรียนในโครงการพัฒนาการคิดขั้นสูงของนักเรียนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีงบประมาณ 2560, ระหว่างวันที่ 8-10 กรกฎาคม 2560 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น.

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (ผู้แปลและเรียบเรียง). **หนังสือเรียนคณิตศาสตร์สำหรับระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.** ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา. 2554.

- ประเวศ วสี (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ : ศุภสมาคมประชาชาติ.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. *ผลการประเมิน PISA 2012คณิตศาสตร์ การอ่าน และวิทยาศาสตร์ นักเรียนรู้อะไร และทำอะไรได้บ้าง*. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2557.
- Bevan, D., & Capraro, M. M. (2021). Posing creative problems: A study of elementary students' mathematics understanding. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 16 (3), em0654
- Freudenthal, H. *Revisiting Mathematics Education*. China Lectures. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991.
- _____. *WEEDING AND SOWING Preface to a Science of Mathematical Education*. Kluwer Academic Publishers. 1978.
- Hiebert, J., & Carpenter, T. P . *Theories of mathematical learning and understanding*. Handbook of Research on Mathematics Teaching and Learning: A Project of the National Council of Teachers of Mathematics. 1992.
- Inprasitha, M. **One Feature of Adaptive Lesson Study in Thailand: Designing a Learning Unit**. *Journal of Science and Mathematics Education in Southeast Asia*, 9, 47– 66. 2011.
- Kinard, J.T., & Kozulin, A. *Rigorous mathematical thinking: Conceptual formation in the mathematics classroom*. New York: Cambridge University Press. Leher, R. (2007). Development understanding of measurement. In J. Kilpatrick, W. G. Martin, & D. Schifter (Eds.), *A research companion to principles and standard for school mathematics* (pp.179–192). US: The National Council of Teachers of Mathematics. 2008.
- Lundbäck, B., & Egerhag, H. **Lesson Study as a bridge between two learning contexts**. *International Journal for Lesson & Learning Studies*, 9(3), 289–299. doi: 10.1108/IJLLS-02-2020-0006, 2020.
- Mangao, D. D., Ahmad, N. J., Isoda, M. *SEAMEO Basic Education Standards (SEA-BES): Common Core Regional Learning Standards (CCRLS) in Mathematics and Science*. SEAMEO RECSAM Penang, Malaysia. 2017.

- Nohda, N. Teaching by open–approach method in Japanese mathematics classroom. *In Proceedings of the Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education (PME)*, Hiroshima, Japan, July 23–27, Volume 1, ERIC ED 466736, 2000.
- Polya, G. *How to solve it: A new aspect of mathematical method*. Princeton University. 1945.
- Reeves, S., Peller, J., Goldman, J., & Kitto, S. (2013). **Ethnography in qualitative educational research: AMEE guide no. 80**. *Medical Teacher*, 35(8), e1365–e1379. <https://doi.org/10.3109/0142159X.2013.804977>
- Wood, T. An Emerging Practice of Teaching. In Paul Cobb, Heinrich Bauersfeld (editor). *The Emergence of Mathematical Meaning: Interaction in Classroom Cultures*. New York: Lawrence Erlbaum associates publishing. 1995.

ผลของการจัดการเกษตรในพื้นที่วัดต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน

Effects of Agricultural Management in Temple Area to Life Quality of Community

สมภาพร เรืองสังข์, Samaporn Ruangsanka¹

Email: Samaporn@vru.ac.th

Received: August 13, 2022 Revised August 30, 2022

Accepted: August 30, 2022

บทคัดย่อ

วัดเป็นแหล่งถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากคัมภีร์พระไตรปิฎกสู่ประชาชนโดยมีพระภิกษุเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมปลูกฝังศีลธรรมผ่านกิจกรรมตามวัฒนธรรมและประเพณี วัดบางแห่งมีกิจกรรมทางการเกษตรสำหรับสร้างรายได้และเป็นแหล่งอาหาร และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยการผลิตอาหารปลอดภัย จำหน่ายราคาไม่แพง และเป็นแหล่งจ้างงาน สร้างอาชีพ รวมถึงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้ประโยชน์ที่ดินของวัดในการปลูกพืชผัก ไม้ยืนต้น และเลี้ยงสัตว์ ตามวิถีธรรมชาติ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ซึ่งไม่ใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี แต่ใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอกแทน ทำให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคมีสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิตแจ่มใส เกิดความสามัคคี ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะเข้มแข็งได้ ยังขึ้นอยู่กับทรัพยากรทุนการดำรงชีพ ได้แก่ ทุนหรือทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน หากชุมชนมีทุนเหล่านี้ในปริมาณมาก ยิ่งทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดี มีความพร้อมในการพัฒนา ปัจจุบันมีวัดและสถานปฏิบัติธรรมหลายแห่งที่แบ่งพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อเป้าหมายเป็นแหล่งอาหาร สร้างรายได้ และการเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางการเกษตร และมีกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เป็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์จนเป็นที่รู้จัก เช่น วัดท้าวราชภูมิ วัดมะนาว วัดสวนแก้ว ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน

คำสำคัญ: การเกษตร, คุณภาพชีวิต, ชุมชน, วัด

---

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ประเทศไทย

Abstract

The Buddhist temple has become as place of Buddhist doctrines from the Tripitaka to people, having the monks who play important role for morality teaching through cultural and traditional activities. Some temples have agricultural activities for generating income and food resource. Moreover, such activities can promote the quality of life to the residents in the community by producing the safe food and inexpensive sale and the sources of employment, works, as well as environmental conservation using the temple's land for growing vegetables, trees and animal farming with natural ways such as organic farming, integrated farming, agroforestry and natural farming without using chemical pesticides and fertilizers. Instead, they use bio-fermented liquid fertilizer and manure, giving producers and consumers a healthy body, clear mental health, and unity in commune, reducing the external factors depending which is one way to promote the strength of the community. In fact, the strength of community depends on capital assets for living, i.e., capital or human resource, natural, social, physical and financial capitals that are sufficient to meet the needs of community. If the community has these capitals in larger quantities, the more people in the community become a better quality of life and ready to develop. Currently, there are many temples and meditation centers sharing some areas for agricultural farming as resource of food, generating income, and opening an agricultural learning center and arranging activities to instill morals and ethics, all are the way to develop human resources. The well-known temples are such as Wat Thao Rat, Wat Manao, Wat Suan Kaew, Chertawan International Meditation Center.

Keywords: Agriculture, Life quality, Community, Temple

1. บทนำ

ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พระสงฆ์ในอดีตใช้หลักวิธีการเผยแผ่ธรรมเข้าไปโยงกับเกษตรกรรม เช่น พิธีแรกนา การทำขวัญข้าว การลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีไทยอีสาน ฮีต 12 คอง 14 ที่ส่งเสริมศีลธรรม ความสามัคคี การให้ความเคารพต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งรวมถึงการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ พืชพรรณต่างๆ เป็นการนำหลักความเชื่อเรื่องกรรม ทาน ศีล ภาวนา เข้าไปรวมไว้ให้ถือปฏิบัติในแต่ละเดือน ทำให้คนไทยมีอุปนิสัยเป็นคนใจดี ชอบให้ทาน เชื่อเรื่องกรรมเป็นพื้นฐานดำเนินชีวิต ต่อมาสังคมเปลี่ยนจากยุคเกษตรกรรมไปสู่ยุคอุตสาหกรรม เกิดปัญหาสังคมซับซ้อน ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เป็นการเกษตรเพื่อการค้า ซึ่งมีต้นทุนสูง โดยเฉพาะยุคปฏิวัติเขียว (green revolution) ที่มีเป้าหมายทำการเกษตรให้ได้ผลผลิตสูงสุดบนพื้นที่เท่าเดิม เพื่อเลี้ยง

ประชากรโลกที่เพิ่มมากขึ้นให้เพียงพอ จึงมีการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้ในการกระบวนการผลิต เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช มีการไถพรวนอย่างเข้มข้น รวมถึงการจัดการระบบน้ำและการตัดแต่งพันธุกรรมของพืช แม้เทคโนโลยีเหล่านี้จะทำให้ได้ผลผลิตสูง แต่ต้นทุนก็สูงไปด้วย อีกทั้งจะมีการตกค้างของสารเคมีในผลผลิตและสิ่งแวดล้อม เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค กลายเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเกี่ยวโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อด้านลบแก่สิ่งแวดล้อมในระยะยาว และเน้นการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ทำให้เกษตรกรไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงมีแนวคิดการทำเกษตรปลอดภัย การเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรรมเชิงพุทธ และการทำเกษตรยั่งยืน ซึ่งมีเป้าหมายเหมือนกันคือ มุ่งรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากร

การทำเกษตรกรรมร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ทำให้เกิดกระบวนการสอนธรรมะเข้าถึงประชาชนได้อย่างดี กรณีพระพยอม กัลยาโณ วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี จัดโครงการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เพื่อแก้ไขความยากจน ฝึกอาชีพ และพัฒนาคุณธรรมให้ประชาชน และกรณีพระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) มีแนวคิดก้าวหน้า ได้นำหลักธรรมะเข้าไปประยุกต์สอนชาวบ้านผ่านเกษตรกรรม โดยได้ก่อตั้งโรงเรียนชาวนา มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อสอนชาวนาให้รู้จักวิธีทำเกษตรเชิงพุทธ โดยอธิบายหลักธรรมเข้ากับหลักเศรษฐศาสตร์ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ในที่นี้หมายถึงการทำมาหากิน ตามแนวพุทธ ยึดหลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การปลูกผักอินทรีย์ จะทำให้เกษตรกรและผู้บริโภคปลอดภัยจากสารเคมี เชื่อมโยงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องสัมมาอาชีพ

ปัจจุบันพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรหลายกรณี บางกรณีพระสงฆ์ทำการเกษตรเอง หรือทำการเกษตรร่วมกับชาวบ้าน และบางกรณีเป็นการให้ชาวบ้านเช่าพื้นที่ทำการเกษตรเลี้ยงชีพ โดยนำแนวคิดตามหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับอาชีพเกษตรกรรมของประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมไม่เบียดเบียนทั้งพืชและสัตว์ เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือสังคม พัฒนาทั้งบ้าน วัด และโรงเรียนควบคู่ไปพร้อมกัน นับเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน หากการทำการเกษตรในพื้นที่วัดมีการจัดการที่เหมาะสม เกิดผลผลิตและรายได้โดยไม่ทำลายสมดุลของธรรมชาติ มีการบำรุงรักษาให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างต่อเนื่องและคุ้มค่า ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ฝึกฝนภายในวัดเพื่อให้ประชาชนได้ฝึกทักษะ ส่งเสริมการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วย

2. วัดและชุมชน

การพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องการยกระดับรายได้ของประชากร เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และความเจริญทางวัตถุ สถานที่ อาคารบ้านเรือน การคมนาคม การประกอบอาชีพ เพื่อให้มีความสะดวกสบาย เอื้อต่อการดำรงชีวิต แต่ผลที่ตามมาคือ มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนและธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนนั้นๆ การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงควรพิจารณาทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงสุขภาพของประชากร ความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม นั่นคือ จะพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงจะทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี สุขภาพดี มีความสัมพันธ์กันในชุมชน มีความเท่าเทียมกันทางสังคม โดยไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมอยู่ที่ครัวเรือน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทุกครัวเรือนสามารถเข้าถึง ฟังปา ช่วยเหลือ ร่วมกิจกรรม วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกครัวเรือนในชุมชน วัดที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาจนเป็นต้นแบบด้านต่างๆ ให้กับชุมชน จะช่วยส่งเสริมให้สังคมน่าอยู่ คนในสังคมอยู่ดีกินดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การจะอยู่ดีกินดีได้ แต่ละครัวเรือนในชุมชนต้องมีรายได้เลี้ยงชีพ มีการศึกษา มีสุขภาพดี มีอาหารปลอดภัยเพียงพอต่อการบริโภค อาชีพส่วนใหญ่ของคนไทยคือการทำการเกษตร ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ทั้งระดับบริโภคในครัวเรือน และถึงระดับทำการค้า เดิมสังคมเกษตรในประเทศไทยเป็นการรวมกลุ่มทำการเกษตร มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ช่วยเหลือกัน ผลผลิตที่ได้นำมาแลกเปลี่ยนกัน บริโภคภายในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงจำหน่าย เกิดความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน และเป็นการทำการเกษตรที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เกิดเป็นประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ สืบทอดมายังรุ่นลูกหลาน แต่สังคมเกษตรกรรมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก เป็นการทำการเกษตรที่มุ่งเน้นเพื่อจำหน่าย ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรแยกต่างคนต่างทำการเกษตร ขาดการรวมกลุ่ม² เกษตรกรเรียนรู้เองเสียเป็นส่วนใหญ่ จากหน่วยงานราชการและเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้ และค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งสารสนเทศต่างๆ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันและประเพณีวัฒนธรรมทางการเกษตรเริ่มเลือนหายไป รวมถึงการขาดสำนึกถึงคุณค่าและบุญคุณของสิ่งแวดล้อม มุ่งผลผลิตให้ได้

² ศักดิ์พงศ์ หอมหวล, “พุทธเกษตรกร: นวัตกรรมเพื่อความอยู่รอดของสังคมเกษตรกรรม”, วารสารปัญญาปณิธาน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559) หน้า 1-6.

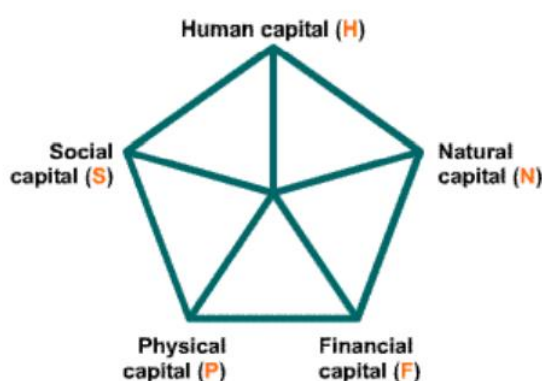
รายได้มากมาย จนลืมที่จะรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม วกกลับมาส่งผลต่อการทำการเกษตร ทำให้ได้ผลผลิตตกต่ำ เกิดโรคแมลงระบาด ดิน น้ำ และอากาศเสื่อมคุณภาพ ขาดความอุดมสมบูรณ์ ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลผลิตทางการเกษตร ยังส่งผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม เมื่อคุณภาพชีวิตไม่ดีเท่าที่ควร คนส่วนใหญ่จึงไม่มีเวลาที่จะพัฒนาจิตใจ เข้าวัด ฟังหลักธรรมคำสอน หรือปฏิบัติธรรม ยิ่งทำให้สังคมวุ่นวาย ขาดสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ บทบาทของพระสงฆ์อย่างหนึ่งในปัจจุบันคือ การสอนธรรมะแก่ประชาชนด้วยวิธีการที่หลากหลาย พระมหาวันทนา ปญญาทีโป³ ระบุว่า การสอนธรรมะผ่านกิจกรรมเกษตรเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ การบูรณาการหลักพุทธเกษตรกรรมเข้าไปในวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดการพัฒนาการทางด้านศีลธรรมควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ ทำให้เกษตรกรเกิดศีลธรรม การตระหนักรู้ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งทำให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เกิดกลยุธยมิตรพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งพระสงฆ์ที่สอนธรรมะผ่านการทำเกษตรกรรมในประเทศไทยมี 4 สำนัก ได้แก่ กลุ่มสันติอโศก โดยสมณะเสียงศีล ชาตวโร กลุ่มวัดสวนแก้ว โดยพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) กลุ่มสังฆะสะสมทรัพย์ โดยพระสุบิน ปณีโต และ กลุ่มโรงเรียนชวนาพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยพระมหาอุทัย วชิรเมธี

3. ทรัพย์สินทุนการดำรงชีพและคุณภาพชีวิตของชุมชน

ทรัพย์สินทุนการดำรงชีพ (livelihood assets) ของชุมชนหมายรวมทั้งทุนที่เป็นทรัพย์สิน และทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางกายภาพ การเงิน มนุษย์ สังคม วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถใช้เป็นปัจจัยและเงื่อนไขในการดำรงชีพได้ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน หากชุมชนใดมีทรัพย์สินทุนการดำรงชีพที่เพียงพอ หรือมีมากย่อมทำให้ชุมชนนั้นๆ มีความพร้อมในการพัฒนาทรัพย์สินดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ไม่ขาดแคลน ทรัพย์สินหรือทรัพยากรต่างๆ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากรวมถึงทรัพย์สินส่วนรวมด้วย โดยทุนหรือทรัพยากรแต่ละชนิดมีหน้าที่แตกต่างกันไปตามบริบทของท้องถิ่น ทาง Department for International Development (DFID) ได้พัฒนาตัวแบบห้าเหลี่ยมทรัพย์สินทุน (The asset pentagon) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความ

³ พระมหาวันทนา ปญญาทีโป, “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณาการ”, วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2019) หน้า 105-116.

เข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร ที่ไม่อาจมองเฉพาะตัวทรัพยากรเพียงอย่างเดียวแต่ต้องพิจารณาถึงปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและประเภทของโครงสร้างและกระบวนการที่แปรทรัพยากรไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีวิต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากรและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มทางสังคม

ภาพที่ 1 ห้าเหลี่ยมทรัพย์สินทุน (The asset pentagon)

ที่มา: Department for International Development⁴

1. ทุนหรือทรัพยากรมนุษย์ (human capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในการดำเนินงาน และสุขภาพที่ดี ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตและบรรลุผลเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้ ในระดับครัวเรือนนั้นทรัพยากรมนุษย์มีความแตกต่างตามขนาดของครัวเรือน ระดับของทักษะ ศักยภาพในการเป็นผู้นำ สถานภาพทางสุขภาพ เป็นต้น ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีคุณค่ามากที่สุดในส่วนที่สามารถใช้ทรัพยากรประเภทอื่นได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในทรัพยากรมนุษย์ ไม่ใช่แค่ในสถานะผลที่แยกออกมาต่างหาก แต่เป็นปัจจัยที่สนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นๆ ด้วย

2. ทุนทางสังคม (social capital) ความหมายของทุนทางสังคมนั้น ได้ถูกนิยามในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย ภายในกรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทุนทางสังคมหมายถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ได้แก่ เครือข่ายและความสัมพันธ์ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมมือกัน ใน

⁴ DFID. Sustainable Livelihoods Guidance Sheets. Department for International Development. [online]. Available at: www.livelihood.org/info/info_guidancesheets.htm. [27 October 2020].

ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการแล้ว ทูทางสังคมรวมถึง สมาชิกภาพในกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเป็นทางการ และระบบกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมต่างๆ พิไลวรรณ ประพฤติ⁵ ระบุว่าทูทางสังคมควรประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างบุคคล ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เครือข่าย และกลุ่ม ซึ่งรวมถึงการเข้าถึงสถาบันที่กว้างกว่าภายในชุมชน การมีกฎเกณฑ์ร่วม บรรทัดฐาน การแทรกแซง สิ่งที่ดีกลร่วมกันและสืบทอดต่อกันมาในชุมชน รวมถึง ความร่วมมือและช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน องค์การทางศาสนา กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กลุ่มทางการเมืองต่างๆ ทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นกรรมสิทธิ์เฉพาะบุคคลเสมอไป แต่อาจอยู่ในรูปกรรมสิทธิ์ส่วนรวมด้วย ในขณะที่ Rakodi⁶ เสนอว่า นอกจากทูทางสังคมแล้ว ทูที่มีความสำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ ทูทางการเมือง อันมีที่มาจาก การเข้าถึงการตัดสินใจ และได้ตั้งข้อสังเกตว่า การกีดกันการเข้าถึงกระบวนการทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สถาบันท้องถิ่น และองค์การทางการเมืองภายนอก ส่วนใหญ่แล้วมักมีฐานมาจากอคติทางเพศภาวะ ที่ผู้หญิงมักถูกกีดกันออกจาก การเข้าถึงทูประเภทนี้ ด้วยตรรกะและข้ออ้างทางวัฒนธรรมประเพณี

3. ทูทางธรรมชาติ (natural capital) หมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ซึ่ง การดำรงชีพ ขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากรและบริการต่างๆ อาทิ ที่ดิน น้ำ ป่า คุณภาพอากาศ การป้องกันการพังทลายของดิน ระดับและอัตราการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนในชนบทใช้รวมทั้งทรัพยากรส่วนรวม (common property resources) ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์เอกชนที่มีอยู่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชนในชนบท การไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรแบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชนของคนที่มีรายได้น้อย เป็นผลโดยตรงมาจากการไร้อำนาจและทุนทางเศรษฐกิจ ทูทางธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทของความเปราะบาง ทูทางธรรมชาติในสถานะปกตินั้นช่วยสนับสนุนทุนทรัพยากรมนุษย์ เช่น เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ แต่ก็สามารถเพิ่มความเปราะบางได้ ในภาวะภัยพิบัติ

⁵ พิไลวรรณ ประพฤติ, “การศึกษาความยั่งยืนของการดำรงชีพบนเกาะขนาดเล็กของชาวเลอุรักลาไย: กรณีศึกษาเกาะหลีเป๊ะ ประเทศไทย”, ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเกษตรเขตร้อน, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558) หน้า 21-33.

⁶ Rakodi, C., “A Capital Asset Framework for Analyzing Household Livelihood Strategies: Implications for Policy”, Development Policy Review, volume1 number17 (1999), pages 315-342.

4. ทุนทางกายภาพ (physical capital) หมายถึงโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง น้ำสะอาด พลังงาน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปได้ด้วยดี ในบางกรณี โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ อยู่ในความสามารถของชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนาได้เอง แต่ในหลายกรณี สิ่งเหล่านี้มีราคาแพง และจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

5. ทุนทางการเงิน (financial capital) หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วยเงินตรา หรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้ ทุนทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งทรัพย์สินสมบัติ และทุนที่สะสม และเงินรายได้ ทุนประเภทนี้ถือว่ามีค่าที่สุดเพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้อย่างหลากหลายและใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดภาวะความไม่มั่นคงทางอาหาร เป็นต้น

4. การเกษตรกับหลักพระพุทธศาสนา

สังคมปัจจุบันมุ่งพัฒนาทางเทคโนโลยี มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจนเกินความพอดี ทำให้เกิดความขาดแคลนทรัพยากร สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ประชากรส่วนใหญ่มีค่านิยมตามกระแสบริโภคนิยมที่เน้นความสำคัญและคุณค่าของตัวเงินเป็นหลัก จึงจำเป็นต้องปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้มีความเข้าใจ และตระหนักถึงคุณค่าการใช้ชีวิตอย่างรอบคอบ ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีศีลธรรม รวมถึงมีจิตอาสา ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เดช ยะมงคล⁷ ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ โดยมีพัฒนาโมเดลการเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านกายหรือสิ่งแวดล้อม ด้านศีลคือความรับผิดชอบ การมีระเบียบวินัย ประพฤติตามกฎกติกาที่ดีของสังคม ด้านจิตคือการมีความคิดที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพการเกษตรอินทรีย์ มีความตั้งใจในการทำงาน มีความขยันอดทนในการปฏิบัติงานเกษตร รู้จักแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 พบว่า นักเรียนมีการเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีทักษะการเรียนรู้ที่ดีมาก โดยนักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียนตามรูปแบบดังกล่าวในระดับมากที่สุด จึงเป็นการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา สำหรับ

⁷ เดช ยะมงคล, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชูทิศ พายัพ”, วารสารปัญญา, ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2564), หน้า 79-94.

พัชรพรรณ ยาโน⁸ ได้ศึกษาการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็น การเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า เกษตรกรตัวอย่างเคยทำเกษตรเชิงเดี่ยวแล้วประสบความ ล้มเหลว ต้องพึ่งพอบุคลากรภายนอก มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืชซึ่งมีราคาแพง และมีผล ตกค้างของสารเคมีในผลผลิตและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกษตรกรมีปัญหาหนี้สินและความเครียด ไม่มี ความสุข เกษตรกรตัวอย่างจึงมีการพัฒนารูปแบบการเกษตรผสมผสานอย่างครบวงจร โดยจัด กิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสานให้มีความเกี่ยวเนื่องกันระหว่าง การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การ ทำนาข้าว และมีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้สอยและเลี้ยงปลา ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี มีการปลูกไม้ยืนต้นหลาย ชนิดเต็มพื้นที่ ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานสามารถทำได้หลายรูปแบบ พบว่าเกษตรกรบางรายเน้น ระบบวนเกษตร บางรายเน้นเกษตรอินทรีย์ทั้งการใช้สารเคมี รวมถึงการทำเกษตรกรรม ธรรมชาติที่เน้นการผลิตโดยอาศัยพลังจากธรรมชาติ ทุกรูปแบบสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียง และสอดคล้องกับหลักของพุทธศาสนา นั่นคือ การรวมธาตุต่างๆ และการคิดดี ทำดี ใน การประกอบอาชีพเกษตรกรรม คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ผลิตและผู้บริโภค รักษาสมดุลของ สิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้คนรุ่นหลัง และเน้น หลักของความยั่งยืน ลดการพึ่งพาสารเคมีภายนอก เป้าหมายสำคัญคือความสุขทางกายและใจ มี การขยายผลความสำเร็จไปสู่เยาวชน เพื่อนเกษตรกรคนอื่น หรือบุคคลอื่นในชุมชนและสังคม ผ่าน การสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม การ เป็นวิทยากรให้ความรู้กับผู้อื่น การเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อตั้งกลุ่มอาชีพ สร้าง เครือข่าย นำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง⁹ เช่นเดียวกับงานวิจัยของหทัยรัตน์ ชาญวิการณ¹⁰ ที่พบว่า ชุมชนศาลือโคก อำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์ มีการพึ่งพาตนเองในรูปแบบพุทธเกษตรกรรม โดยนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมในชุมชนและในการดำเนิน ชีวิต ชุมชนเพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ เน้นให้มีบริโภคตลอดทั้งปี อาศัยแรงงานของคนในชุมชนเป็น หลัก มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการรักษาสมดุลทรัพยากรในชุมชน นำความรู้ภูมิปัญญา

⁸ พัชรพรรณ ยาโน “วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัด ชุมพร”, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2552) หน้า 95-107.

⁹ หน้าเดียวกัน.

¹⁰ หทัยรัตน์ ชาญวิการณ, “การพึ่งพาตนเองในรูปแบบพุทธเกษตรกรรมของชุมชนศาลือโคก อำเภอฟากท่า จังหวัดนครสวรรค์”, สารนิพนธ์ พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน (บัณฑิต วิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558) หน้า บทคัดย่อ.

ของคนในชุมชนมาใช้ มีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจนสามารถผลิตปัจจัย 4 ได้ เน้นการผลิตเพื่อบริโภค เมื่อเหลือจึงแบ่งปันและจำหน่ายโดยไม่หวังผลกำไร นำรายได้มาใช้จ่ายในชุมชน สร้างความสมดุลให้กับทรัพยากรในชุมชน โดยการทำเกษตรแบบผสมผสาน มีการวางแผนในการใช้ทรัพยากรเน้นการรักษาระบบนิเวศ โดยปลูกพืชหลายชนิด ใส่ปุ๋ยและน้ำหมักชีวภาพ มีจิตใจที่เป็นธรรม นำหลักธรรมเข้ามาขัดเกลา คนในชุมชนรักษาศีล 5 และศีล 8 เป็นอย่างน้อย ปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน มีวัฒนธรรมร่วมกัน ดำเนินชีวิตภายใต้หลักบุญนิยม มีสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจที่ดี เนื่องจากบริโภคผลิตผลทางการเกษตรที่ผลิตขึ้นเองอย่างปลอดภัย ทำให้คนในชุมชนมีศีลธรรมและดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง พอประมาณ จนสามารถหลุดพ้นจากปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างสงบสุข

5. การเกษตรในพื้นที่วัดกับคุณภาพชีวิตของชุมชน

วัดในต่างจังหวัดมักมีพื้นที่มาก วัดบางแห่งจึงแบ่งพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้ ขณะเดียวกัน การทำการเกษตรในพื้นที่วัดยังเป็นแหล่งอาชีพและแหล่งอาหารให้กับชุมชนได้ทางหนึ่ง ดังเช่น วัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดทำโครงการสวนพุทธเกษตรตั้งแต่ปี 2564¹¹ เพื่อเป็นต้นแบบการใช้ชีวิตพอเพียงแก่ชุมชน โดยมีการปลูกผักหลายชนิด ในรูปแบบชุมชนมีส่วนร่วม ผลผลิตพืชผักถูกนำไปจำหน่ายที่ตลาดพุทธเกษตรภายในวัดมะนาว ให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวผู้สัญจรผ่านมาได้เลือกซื้อผักสดไปบริโภคในราคาไม่แพง ทำให้ชุมชนมีรายได้ และเป็นการส่งเสริมสุขภาพคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความอยู่ดีกินดีพึ่งตนเองได้ ในขณะที่วัดบางแห่งแบ่งพื้นที่ของวัดในการทำการเกษตรในรูปแบบต่างออกไป ดังวัดท้าวราชบุรี ตำบลกำแพงเขา อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งพื้นที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดให้ชาวบ้านเช่าทำการเกษตรสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว โดยมีการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรผสมผสาน และเกษตรเชิงเดี่ยว มีการทำสัญญาเช่าระบุข้อตกลงร่วมกัน เช่น การใช้พื้นที่ทำสวนยาง โรงเพาะชำกล้าทุเรียน เป็นต้น รูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวบนพื้นที่เดิมต่อเนื่องเป็นเวลานานย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งจะทำให้ผลผลิตลดลง จำเป็นต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและ

¹¹ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. สุพรรณบุรี วัดมะนาว เปิดสวนพุทธเกษตร เป็นต้นแบบใช้ชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG210331152510957> [7 สิงหาคม 2565].

ปริมาณตามต้องการ วัดทำวราษฏร์เป็นวัดพัฒนาประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช มีเจ้าอาวาสที่เป็นพระนักพัฒนา มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ความร่วมมือระหว่างนักวิชาการทางการเกษตร วัด และชุมชน จะเป็นการเพิ่มความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนวิธีการทำเกษตรให้เป็นเกษตรที่ปลอดภัย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางหรือต้นแบบการจัดการเกษตรที่ยั่งยืน ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อวัดและเกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่วัด ยังเป็นการดึงดูดให้คนเข้าวัด และร่วมกิจกรรมกับวัด เพิ่มโอกาสในการสอดแทรกหลักธรรมในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน นำไปสู่วัดเข้มแข็งและชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อีกทางหนึ่ง

สำหรับวัดที่มีการทำการเกษตรจนเกิดผลผลิตสร้างรายได้และเป็นแหล่งจ้างงาน ทำให้เป็นแหล่งอาชีพแก่ชาวบ้านในท้องถิ่นและผู้ว่างงานต่างถิ่น จนเป็นที่รู้จัก ได้แก่ วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ภายใต้การบริหารงานด้านการเกษตรของเจ้าอาวาสวัด คือ พระพยอม กัลยาโณ ดำเนินโครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ศูนย์กลางการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ลักษณะเป็นสวนผักและไม้ผล ให้ผลผลิตและเป็นแหล่งท่องเที่ยว การจำหน่ายมีทั้งการจำหน่ายในร้านค้าภายในวัด และการจัดส่งให้ถึงบ้านรายได้จากการขายพืชผลทางการเกษตรนี้ ทางวัดนำไปใช้จ่ายดูแลคนด้อยโอกาส เช่น คนชรา คนพิการ นอกจากนี้ยังเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูสุนัขและแมวจรจัด¹² อีกสถานที่หนึ่งคือ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน ก่อตั้งโดย พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ท่าน ว. วชิรเมธี) ซึ่งได้เปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ไร่เชิญตะวันตั้งแต่ปี 2561¹³ มีการดำเนินงานร่วมกับสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ในโครงการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายและพัฒนาศักยภาพเชิงธุรกิจของวิสาหกิจชุมชนเครือข่ายชาวอินทรีย์ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ได้คัดเลือกโรงเรียนชาวนาพุทธเศรษฐศาสตร์ ไร่เชิญตะวัน เป็นพื้นที่ดำเนินการ โดยมีชาวนาในพื้นที่จังหวัดเชียงรายและจังหวัด

¹² ดวงกมล โลหะศรีสกุล. ทางรอด! วัดสวนแก้ว ขายผัก-ผลไม้ดีลิเวอร์รี่ เลี้ยงคนด้อยด้อยโอกาส สุนัขแมวจรจัด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.sentangsedtee.com/exclusive/article_145106, [7 สิงหาคม 2565].

¹³ เทคโนโลยีชาวบ้าน. วว. เปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย นำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม พัฒนาวิสาหกิจชุมชนเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_56502, [7 สิงหาคม 2565].

ใกล้เคียงเข้ามาเรียนรู้การทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ไม่ใช่สารเคมี ตามวิถีพอเพียง สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ดวงกมล โลหศรีสกุล. ทางรอด! วัดสวนแก้ว ขยายผัก-ผลไม้ดีลิเวอรี่ เลี้ยงคนด้อยดอกาส
สุนัขแมวจรจัด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://www.sentangsedtee.com/
exclusive/article_145106](https://www.sentangsedtee.com/exclusive/article_145106), [7 สิงหาคม 2565].
- เดช ยะมงคล, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนนวมินทราชู
ทิศ พายัพ”, **วารสารปัญญา**, ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2564).
- เทคโนโลยีชาวบ้าน. วว. เปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ไร้เชื้ญตะวันตก จังหวัดเชียงราย นำ
วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม พัฒนาศักยภาพชุมชนเชิงเศรษฐกิจ สังคม
สิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://www.technologychaoban.com/bullet-
news-today/article_56502](https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_56502), [7 สิงหาคม 2565].
- พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป, “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธ
บูรณาการ”, **วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, ปีที่ 11 ฉบับที่
1 (มกราคม-มิถุนายน 2019)
- พิไลวรรณ ประพฤติ, “การศึกษาความยั่งยืนของการดำรงชีพบนเกาะขนาดเล็กของชาวเลอุรักลา
ไว้อย: กรณีศึกษาเกาะหลีเป๊ะ ประเทศไทย”, **ดุขฎิณิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการ
ทรัพยากรเกษตรเขตร้อน**, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558).
- พัชรพรรณ ยานโน “วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร”,
สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552) หน้า 95-107.
- ศักดิ์พงศ์ หอมหวล, “พุทธเกษตรกร: นวัตกรรมเพื่อความอยู่รอดของสังคมเกษตรกรรม”,
วารสารปัญญาปณิธาน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559) หน้า 1-6.
- สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. สุพรรณบุรี วัดมะนาว เปิดสวนพุทธเกษตร เป็นต้นแบบใช้ชีวิต
เศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG210331152510957> [7 สิงหาคม 2565].

หทัยรัตน์ ชาญวิการณ์, “การพึ่งตนเองในรูปแบบพุทธเกษตรกรรมของชุมชนศาลือโคก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”, **สารนิพนธ์ พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน** บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

DFID. **Sustainable Livelihoods Guidance Sheets**. Department for International Development. [online]. Available at: www.livelihood.org/info/info_guidancesheets.htm. [27 October 2020].

Rakodi, C., “A Capital Asset Framework for Analyzing Household Livelihood Strategies: Implications for Policy”, **Development Policy Review**, volume1 number17 1999.

การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศึกษาเฉพาะวัดพระยาสุเรนทร์

เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

BUDDHIST TOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF

WAT PHRAYA SUREN, KLONG SAM WA, BANGKOK

พระปลัดวชิรสกนธ์ นรินโท¹

Pha Palad Wachirasakon Narinto

อุทัย สติมัน²

Uthai Satiman

E-mail: prarjanchai@gmail.com

Received: April 26, 2022 Revised July 27, 2022

Accepted: July 27, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศึกษาเฉพาะวัดพระยาสุเรนทร์ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษา การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศึกษากรณี วัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ได้แก่ ประชาชนที่มาท่องเที่ยวภายในวัดพระยาสุเรนทร์ จำนวน 132 คน ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวของวัดพระยาสุเรนทร์ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 51.8 เพศชาย จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 48.2 ส่วนใหญ่มีอายุ 19-23 ปี ร้อยละ 29.1 อายุ 29-33 ปี ร้อยละ 25.7 มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา/ปวส. ร้อยละ 36.4 และมีอาชีพเป็นพนักงานบริษัท/โรงงาน ร้อยละ 31.9 โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{x} = 3.96$) นักท่องเที่ยวมีความเห็น แหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาตีสึงแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาจิตใจและปัญญา คือ ได้รับความรู้และ

---

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโศส.Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² สาขาวิชา, มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. / Suan Dusit University, Thailand

หลักการในทำบุญทำทาน ได้รับแนวทางในการดำเนินชีวิต คือ ไม่ประมาทในชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความมีสติ และผลที่ได้รับจากการเดินทางมาท่องเที่ยวคือ รู้สึกมีความสุข

คำสำคัญ: ท่องเที่ยว, เชียงพุทธ, วัดพระยาสุเรนทร์

Abstract

This article is part of a research paper titled “Buddhist Tourism Management: A Case Study of Wat Phraya Suren, Klong Sam Wa, Bangkok’ aims to study Buddhist tourism management, a case study of Wat Phraya Suren, West Sam Wan sub-district, Khlong Sam Wa district, Bangkok and to study the problems, obstacles and solutions. It was quantitative research. The tools used for research was a questionnaire including 132 persons who had visited Wat Phraya Suren. The findings were that almost tourists of Wat Phraya Suren, Khlong Sam Wa district, Bangkok. Most of them were 56 females representing 51.8 percent, 76 males of, representing 48.2 percent, most were 19-23 years old, 29.1 percent, 29-33 years old, 25.7 percent completing education in diploma/high vocational certificate 36.4 percent and 31.9 percent, having a career as a company/factory employee overall at a very good level ($\bar{x} = 3.96$). Tourists have opinions that the learning site of nature and the environment, arts and culture contained in the temple are suitable sources of learning. They also gave the opinion that the way to develop the mind and wisdom is to acquire the right knowledge of merit making, the proper guideline for life, i.e., heedless living, being mindful, and the result obtained from visit was the happiness.

Keywords: Tourism, Buddhist, Wat Phraya Suren

1. บทนำ

องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) คาดการณ์แนวโน้มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลก ในปี พ.ศ. 2563 ว่าจะมีนักท่องเที่ยวถึง 1,561 ล้านคน โดยมีอัตราการการเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.15 ต่อปี และคาดการณ์ต่อไปอีกว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่ยังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จะมีถึง 397 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 6.55 ต่อปี การท่องเที่ยวของไทยมีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 5.7 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก (ร้อยละ 4.20) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนากการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตไทย

สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะสามารถเพิ่มสมรรถนะและขีดของการแข่งขันของประเทศไทย ต่อประเทศคู่แข่งได้³

ดังนั้นเพื่อให้การท่องเที่ยวมียุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีความสำคัญกับการอนุรักษ์ พื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ คือการเพื่อเป็นการเกื้อกูล หนุนการพัฒนาคูณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน โดยรักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติศิลปกรรมโบราณคดี เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน⁴ วัดเป็นสถานที่ทำบุญประกอบพิธีสงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ และเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทหลักของวัดยังคงเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์และสามเณรใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนประพฤติปฏิบัติธรรมสืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนและยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานและรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุตลอดถึงการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนดังนั้นวัดในปัจจุบันนอกจากจะเป็นศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีสงฆ์และให้สามเณรได้ใช้เป็นที่พักศึกษาเล่าเรียนแล้วยังมีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมอีกด้วยจากแผนปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี 2556 พบว่าแนวโน้มพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและมักเดินทางท่องเที่ยวไปกับครอบครัวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ โดยมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือมีการปฏิบัติธรรมเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่ใช้รถยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมเดินทางท่องเที่ยวคือช่วงเทศกาลที่มีวันหยุดต่อเนื่องและเป็นช่วงปิดภาคการศึกษา เป็นการเดินทางท่องเที่ยวภายในภูมิภาคของตน⁵

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมาก ถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกลไกการพัฒนาประเทศไทย การส่งเสริมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การสร้างอาชีพ การจ้างงานทั้งในภาคการท่องเที่ยวโดยตรงและการจ้างงานในภาคอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามมา เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นมากขึ้น จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและ

³ พจนา บุญคุ้ม, “บทบาทของชุมชนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดนครปฐม”, **งานวิจัย**, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

⁴ ชัชวรินทร์ ศรีแก้ว, **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐**, (กรุงเทพมหานคร: สมานการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓/๑.

⁵ นพวรรณ วิเศษสินธุ์, ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี, **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2560), หน้า 98-99.

มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา ถือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชม หรือการสัมผัสสถาปัตยกรรมด้านศาสนา การท่องเที่ยววัด ศาสนสถาน และสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา⁶

โดยเน้นตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม โดยมีแนวโน้มการพัฒนาท่องเที่ยวจะเป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มากขึ้น คือนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษ⁷

ปัจจุบันวัดพระยาสุเรนทร์เป็นวัดเก่าแก่ที่มีอายุประมาณ 120 ปี ส่วนอุโบสถนั้นมีอายุ 114 ปี เป็นวัดเก่าแก่และมีประวัติความเป็นมา ความศรัทธา และความเชื่อมายาวนาน วัดพระยาสุเรนทร์เคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยวทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด รวมถึงชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เป็นจำนวนมาก ซึ่งในช่วงเกิดโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) นั้น ทำให้การท่องเที่ยวทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชนเล็ก ๆ อย่างวัดพระยาสุเรนทร์ ได้รับผลกระทบเป็นวงกว้าง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร เนื่องจากเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีความเหมาะสมพร้อมเปิดต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี หลังจากสถานการณ์โรคระบาดดังกล่าวจางลง หรือเริ่มมีการเปิดการท่องเที่ยวใหม่ เพื่อเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนและสังคม ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด และเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป

---

⁶ มาโนช พรหมปัญโญ และคณะ, “แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานี”, *วารสารการบริการและการท่องเที่ยว*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556), 37.

⁷ จุฑาภรณ์ หินซุยและคณะ, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ”: กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด, *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2557), 52.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศึกษาเฉพาะวัดพระยาสุเรนทร์ เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามความคิดเห็นของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

2.2 เพื่อเปรียบเทียบการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามความคิดเห็นของ วัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกัน

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธตามความคิดเห็นของ วัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อศึกษาการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสร้าง และขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีวิธีการการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

3.2 นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย

3.3 วิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3.4 นำเสนอผลงานวิจัย ข้อเสนอแนะ และจัดทำรูปเล่ม

4. ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คัดเลือกตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในวัดพระยาสุเรนทร์ จำนวน 132 คน

ผลจากการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร โดยจัดให้การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การการบริหารงานบุคคลการอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย⁸

การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.27$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือ

1) ด้านพุทธศิลป์

ด้านพุทธศิลป์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{x} = 4.48$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ นักท่องเที่ยวมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว เห็นว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี มีความสวยงามของประติมากรรมภายในวัด มีความสวยงามของจิตรกรรมภายในวัด และมีความสวยงามของสถาปัตยกรรมภายในวัด

2) ด้านการให้บริการ

ด้านการให้บริการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{x} = 4.10$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ นักท่องเที่ยวมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เห็นว่า มีภาชนะรองรับขยะตามจุดต่าง ๆ ให้บริการอย่างทั่วถึง อาหารเครื่องดื่ม/ความสะอาดราคาเหมาะสม เจ้าหน้าที่มีอัธยาศัยดีและให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ราคาของที่ระลึก และวัตถุมงคลมีราคาเหมาะสม และมีดอกไม้ ธูปเทียน ให้บริการอย่างทั่วถึง

3) ด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว

ด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.04$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ นักท่องเที่ยวมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว เห็นว่า ห้องน้ำสะอาดเหมาะสมกับเป็นวัดท่องเที่ยว มีที่จอดรถเพียงพอสำหรับผู้เข้า

⁸ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, เอกสารประกอบการสอนเชิงใหม่, (คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 15.

มาท่องเที่ยวภายในภายในวัด มีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้วัด มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอแก่ผู้มาท่องเที่ยว และมีป้ายชื่อและรายละเอียดแจ้งถึงสถานที่ภายในวัดที่ชัดเจน⁹

4) ด้านแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์

ด้านแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระประโยชน์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{x} = 3.96$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ นักท่องเที่ยวมีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว เห็นว่า แหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมที่มีในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม บุคลากร/ประชาสัมพันธ์ของวัดให้ความรู้ดี สุภาพเรียบร้อย หลักธรรมที่มีให้อ่านให้ศึกษา และมีพระวิทยากรแนะนำการปฏิบัติธรรม¹⁰

ผลจากการสัมภาษณ์ในด้านประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า ความจริงแล้วถึงแม้จะเป็นยุคศตวรรษที่ 21 เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นไฮเทคโลโลยีขนาดไหนก็ตาม และแม้จะมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายและหลากหลายรูปแบบขนาดไหนก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงพุทธซึ่งหมายถึงการไปท่องเที่ยวตามวัดวาอารามต่าง ๆ เพื่อไหว้พระ ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำบุญและอื่น ๆ ก็ยังคงเป็นที่ต้องการของประชาชนกลุ่มหนึ่งอยู่ แต่ในการทำงานในด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้นจะต้องมีทีมงาน จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และต้องมีการประชาสัมพันธ์ที่มากพอ

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีประโยชน์ด้านจิตใจ เป็นศูนย์กลางศูนย์รวมของจิตใจ มาเที่ยววัดมาไหว้พระ ขอพร เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์รวมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในพื้นที่ จัดอบรมให้นักเรียน ได้ความสบายใจ ทางวัดก็ได้ประโยชน์จากคนที่มาทำบุญได้ปัจจัยไปทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ มีรายได้เพิ่ม มีอาชีพ เลี้ยงชีพได้ พัฒนาคณะในหมู่บ้านนี้มากขึ้น ทำให้คนมีสังคมมากขึ้น รู้จักการทำบุญ รู้จักการเสียสละ รู้จักการแบ่งปัน ได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้รับความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนา เรียนรู้ในเรื่องของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

องค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการท่องเที่ยวตามวัดวาอารามต่าง ๆ ที่จะมีส่วนส่งเสริมศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น นั้นมี 3 คือ

⁹ วัชรภรณ์ ระเบียบศรี, “พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550), หน้า 43.

¹⁰ พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนบุญญ) และคณะ, “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”, รายงานวิจัย, (พะเยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า 86.

1) ฝ่ายเจ้าภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่จะต้องมีสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เพียงพอและน่าสนใจ ต้องมีการนำเสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในหลากหลายรูปแบบ เช่น การแสดงธรรมะ การเปิดธรรมะผ่านสื่อ การมีป้ายอธิบายธรรม ป้ายบอกสถานที่สำคัญ ๆ ภายในวัดให้เพียงพอ การมีคนนำเที่ยวที่พูดธรรมอธิบายธรรมได้

2) ฝ่ายนักท่องเที่ยว ผู้นำในการท่องเที่ยวต้องอธิบายธรรมะได้ ต้องบอกได้ว่า ในวัด แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีอะไรบ้างที่ต้องไปเที่ยวชม มีความสำคัญอย่างไร เรามาวัดนี้จะได้อะไรบ้าง ต้องมีกิจกรรมฟังบรรยายธรรมและร่วมทำบุญเป็นกลุ่มสัก 10 นาที ต่อ และ

3) ฝ่ายรัฐบาลต้องจัดงบประมาณมาส่งเสริมกิจกรรมในด้านนี้ด้วยเพราะจะเป็นการสร้างคนดีให้แก่สังคม ทำให้บุคคลพลเมืองของชาติเป็นคนดีในสังคมได้อีกรูปแบบกิจกรรมหนึ่ง และที่สำคัญก็คือแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ จะได้เป็นต้นแบบในการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบเข้าเย็นกลับได้ เมื่อต้องการไปท่องเที่ยวเชิงพุทธขึ้นก็จะนึกถึงและพากันไปแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพระยาสุเรนทร์ แขวงสามวาตะวันตก เขตคลองสามวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธอื่น ๆ ก็จะได้มาดูงานแล้วนำไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในวัดของตนได้

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางเพื่อการพัฒนา รูปแบบและสภาพ แหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้และปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานที่ท่องเที่ยว ผู้วิจัยพบว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีส่วนส่งเสริมศรัทธาในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมทางพุทธการเที่ยวชมศิลปกรรมความสวยงามของวัด และประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเดินทางมาเที่ยวคือ การได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบ และนำข้อมูลจากการศึกษาไปปรับปรุงพัฒนา รูปแบบและสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดตลอด ถึงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จุฑาภรณ์ หินซุยและคณะ, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ”: กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด, วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทย นานาชาติ, ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2557.

ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540, กรุงเทพมหานคร: สمانการพิมพ์, 2554.

นพวรรณ วิเศษสินธุ์, ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดปทุมธานี, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2560.

มานิช พรหมปัญญา และคณะ, “แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ จังหวัดอุบลราชธานี”, วารสารการบริการและการท่องเที่ยว, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556).

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, เอกสารประกอบการสอน เชียงใหม่, คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปัญญา)และคณะ, “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”, รายงานวิจัย, พะเยา: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

พจนา บุญคุ้ม, “บทบาทของชุมชนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน จังหวัดนครปฐม”, งานวิจัย, นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

วัชรารัตน์ ระยับศรี, “พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มา เที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.

การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน

A Study of the Principles of Buddhaddhamma as Appeared in Vessantara Jataka in Present Thai Society

พระปลัดชัยฤทธิ์ โชติวโร, Phrapalad Chairit Chotivaro¹

พระมหาวิโรจน์ กุตุตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

E-mail: chaiyarit2563@gmail.com

Received: April 26, 2022 Revised August 27, 2022

Accepted: August 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของเวสสันดรชาดกในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา (2) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก และ (3) เพื่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า เวสสันดรชาดกเป็นวรรณคดีพุทธศาสนา เรียกว่า มหาชาติ เนื้อหาเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร หลักธรรมที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก คือ อกุศลแห่งกรรม ความไม่ประมาท การให้ทาน ฌราวาสธรรม 4 อธิปไตย 4 พรหมวิหาร 4 ทิศ 6 สังคหวัตถุธรรม 4 เป็นต้น การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกเพื่อประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยการมีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต รู้ว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือสิ่งให้โทษต่อร่างกาย เห็นคุณค่าของชีวิต และดูแลสุขภาพให้ถูกต้อง รู้จักทำความดีทางกาย วาจา พัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น มีจิตใจที่เป็นกุศล การนำหลักธรรมในชาดกมาใช้เป็นประจำจะทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง เป็นสังคมเข้มแข็ง ทำให้ปัญหาครอบครัวลดน้อยลงและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

---

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, / Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University

คำสำคัญ: การศึกษา, เวสสันดรชาดก, หลักธรรม

Abstract

This article was part of a research paper named “A Study of the Principles of Buddhaddhamma as Appeared in Vessantara Jataka in Present Thai Society” containing 3 objectives: (1) study the story of Vessantara Jataka in Buddhist scriptures, (2) to study the Dhamma principles that appeared in the Vessantara Jataka and (3) to apply the virtues appeared in Vessantara Jataka in today’s Thai society. It was document research. The results revealed that Vessantara Jataka is a Buddhist literature called *Mahāchat*. Its contents detail the conducts of Bodhisattva born as Vessantara. The Dhamma principles that appear in the Maha Vessantara Jataka are; the action law, negligence, alms-giving, 4 *Adhipateyya*, 4 *Brahmavihāra*, 6 *Sangahavatthu*, etc. The analysis of the Dhamma found in Vessantara Jataka for applying to recent Thai society showed that these virtues help a happily living with being mindful and aware, heedlessness, knowing what is beneficial and harmful to life, realizing the value and physical health, doing good through speech, actions, having compassion, generosity without jealous of others, and holding wholesome mind. Daily exercise of the Dhamma found in Vessantara Jataka will provide the prosperity and social strength, reducing the family’s problems and peaceful living in society.

Keywords: Education, Vessantara Jataka, Dharma

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และกลมกลืนเข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทย มีบทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เห็นได้จากการที่พุทธศาสนิกชนนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติได้มีการนำเอาบุคคลที่ปรากฏในชาดกต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบ โดยเฉพาะมหาเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี เป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ทานทำให้คนไทยรู้จักการให้ทาน เสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจไมตรีโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีที่ดำรงในสังคมไทย แต่เดิมมหาเวสสันดรชาดกแต่งไว้เป็น

ภาษามคธไม่ปรากฏนามผู้แต่ง³ นับเป็นชาติที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีเนื้อความปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 คือพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก นิบาตที่ 22⁴ ชื่อมหานิบาตชาดก สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสันนิษฐานว่า หนังสือมหาเวสสันดรชาดกได้แปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มหาเวสสันดรชาดก เรียกอีกอย่างว่า มหาชาติเพราะเป็นชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีมาอย่างสมบูรณ์แล้ว ในชาติลำดับต่อมา จึงได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มหาเวสสันดรชาดก เป็นภาษาร้อยกรอง เรียกว่า มหาชาติคำหลวง ที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในปีพุทธศักราช 2145 ได้โปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น เป็นลักษณะกาพย์มหาชาติ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและมหาราชครูแห่งกรุงศรีอยุธยาก็ได้ประพันธ์เป็นภาษาไทยแต่ไม่เสร็จแต่ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีผู้แต่งเป็นลำดับมา หนังสือมหาเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์⁵

เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับพระนคร ผ่นแก้ว 7 ประการได้ตกลงมาทั่วพระนคร พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงบริจาตมหาทานนี้และรักษาอุโบสถตลอดพระชนมายุ หลังจากสวรรคตแล้วจึงไปสู่สวรรค์ชั้นดุสิต ให้ทานเป็นการบำเพ็ญบุญหรือการทำความดีสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนประการหนึ่ง ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ทายกผู้ต้องการบำเพ็ญบุญต้องเริ่มจากการให้ทานเพื่อดำเนินไปสู่ศีลและภาวนาในที่สุด การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาตามหลักบุญกิริยาวัตถุจึงเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นขั้นตอน มีความสัมพันธ์สืบเนื่องกันจากระดับที่บุคคลสามารถทำได้โดยง่าย ไปถึงระดับที่ต้องอาศัยความเพียรอย่างแรงกล้า บุคคลผู้สามารถเจริญสมาธิภาวนาจนใจสงบแน่วแน่ควรแก่การงานนั้น จิตใจของบุคคลนั้น ต้องได้รับการฝึกฝนในขั้นการให้ทานและการรักษาศีลเพื่อขจัดความโลภ ความโกรธ และความหลง อันเป็นรากเหง้าของอกุศลมาเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าบุคคลไม่สามารถชำระศีลอันเป็นการบำเพ็ญเพียรทางกายให้บริสุทธิ์ ก็ไม่อาจจะยังสมาธิภาวนาให้เกิดและไม่อาจจะบรรลุฌาน วิปัสสนา (ญาณ) มรรค

---

³ ธนิต อยู่โพธิ์, *ตำนานเทศน์มหาชาติและแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิวพร, 2514), หน้า 235.

⁴ ขุ.ชา. (ไทย) 28/22/447.

⁵ ศิกษาธิการ, กรม, *มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531), หน้า 123.

และผลใด ๆ ได้ทานในระดับปัจเจกบุคคล จึงเป็นไปเพื่อจัดความโลภ ความโกรธ และความหลง อันเป็นเหตุเกิดแห่งอกุศล ส่วนทานในระดับสังคม เป็นหลักปฏิบัติการฝึกจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน ไม่แก่งแย่ง ซึ่งดีซึ่งเด่น ไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุสร้างความบาดหมางให้แก่คนในสังคม เมื่อทุกคนรู้จักการให้แก่ผู้อื่น ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก และทุกคนจะรู้สึกถึงความปลอดภัยในชีวิต การงานและการใช้ชีวิตที่ไม่ต้องหวาดระแวง ย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งต่อตนเองและสังคม นอกจากทานในระดับสังคมหรือประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว ในระดับที่สูงขึ้นไป สำหรับผู้มีความเสียสละเพื่อสังคมอย่างยอดเยี่ยม ทานยังเป็นคุณธรรมสำหรับการสร้างบารมี⁶

การที่คนไทยคุ้นเคยและได้ยินได้ฟังการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก เป็นประจำบ่อย ๆ ย่อมทราบถึงหลักธรรมที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ถ้าสามารถนำเอาหลักธรรมและข้อคิดเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การวิเคราะห์เรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์แต่ละคนนั้น ควรที่จะต้องปฏิบัติตนอย่างไร ควรจะใช้ชีวิตในทางใด และควรปฏิบัติตนต่อผู้อื่นกับสังคมแบบไหน อะไรคือหลักแหล่งในความประพฤติดของมนุษย์ที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งในประเด็นเหล่านั้น เวสสันดรชาดกได้ให้คำตอบเอาไว้อย่างครบถ้วน ด้วยการนำเสนอแบบบุคลาธิษฐาน คือ การยกเอาตัวละครที่ปรากฏในเรื่องพระเวสสันดรชาดกดังที่กล่าวมา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นเป็นซึ่งธรรมาธิษฐานเชิงหลักธรรมที่แทรกอยู่กับบทบาทในแต่ละตัวละคร ซึ่งล้วนแต่เป็นแบบฉบับอย่างดี ที่ให้เกิดการเลียนแบบได้ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทั้งสิ้น เช่น บิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา กษัตริย์กับประชาชน เพื่อนกับเพื่อน เป็นต้นพฤติกรรมจากตัวละครในเรื่องพระเวสสันดรชาดก ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนนั้นนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะลักษณะเด่นของเรื่องพระเวสสันดรชาดกคือการบำเพ็ญทานบารมี ที่ส่งผลให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธา และแทรกความคิดสร้างสรรค์ ที่ดีงามอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และนอกจากนี้ก็ยังได้เห็นตัวละครที่เป็นแบบอย่างอยู่ 2 แบบอย่าง คือ แบบอย่างทางโลกและแบบอย่างทางธรรม ชูชกนั้นคือแบบอย่างทางโลก ส่วนพระเวสสันดร คือแบบอย่างทางธรรม ผู้ใดที่ต้องการเอาตัวให้รอดในทางโลกอาจจะ

⁶ พระรื้อพงศ์ อาจิณฺณธมฺโม พระครูสมีรัตนโชติ จิรธมฺโม, ทรงศักดิ์ พรหมดี, **ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก**, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564), หน้า 175-187.

เอาแบบอย่างจากชูชก เพราะชูชกมีสิ่งที่หน้าศึกษา คือเป็นผู้หมั่นเพียร รู้จักอดออม มัธยัสถ์ มีไหวพริบ เอาตัวรอดจากอันตราย แม้จะขอกุมารและกุมารีทั้ง 2 ก็ยังรู้จักในกาลเวลาอันควร ส่วนผู้ที่ต้องการเอาตัวรอดในทางธรรมนั้น ควรเอาเยี่ยงอย่างจากพระเวสสันดร⁷

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 1.2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของเวสสันดรชาดกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 1.2.2 เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก
- 1.2.3 เพื่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงเอกสาร

1.3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาจากหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์งานวิจัย บทความ เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลงานของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษา เวสสันดรชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์ ศึกษา

---

⁷ พระสุกฤษี ยโสธโร, จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, จรัส ลีกา, อุทัย กมลศิลป์, สุรพันธ์ สุวรรณศรี, การศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของตัวละครในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก, วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563), หน้า 1-13.

หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก และเสนอแนวทางประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมปัจจุบัน

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าประวัติความเป็นมาและสาระสำคัญของมหาเวสสันดรชาดก พบว่าเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปบางครั้งนิยมเรียกว่ามหาชาติ เนื่องด้วยเป็นเรื่องของ พระโพธิสัตว์ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในจำนวน 547 พระเวสสันดรโพธิสัตว์ นับเป็นพระชาติที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีความสำคัญปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 28 ชาดกเรื่องนี้มีความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ว่า ได้ทรงบำเพ็ญบารมีขั้นสูงสุดที่เรียกว่าปรมัตถบารมี เมื่อสิ้นชาตินี้แล้วก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไป ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โปรดให้ประชุมนักปราชญ์แต่งกาพย์มหาชาติ ใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายยาว มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เทศน์อธิบายความ แต่เนื้อความมีความยาวเกินไป จึงไม่สามารถเทศน์ให้จบได้ภายใน 1 วัน นักปราชญ์ราชกิจจึงแต่งมหาชาติขึ้นใหม่ โดยแต่ละท่านพยายามจะให้กัณฑ์ของตนเป็นสำนวนที่ดีที่สุด

ในมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์นั้นนอกเหนือจากหลักการบำเพ็ญทานบารมีแล้วยังมีหลักธรรมที่ปรากฏอีกมากมาย ดังนั้นผู้วิจัยศึกษาหลักธรรมอื่นๆที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) กัณฑ์ทศพร หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักกฏแห่งกรรมและหลักความไม่ประมาท 2) กัณฑ์หิมพานต์ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักการให้ทาน หลักขรवासธรรม 4 และหลักอธิปไตย 3 3) กัณฑ์ทศกัณฑ์ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักพรหมวิหาร 4 หลักทศ 6 และหลักสังคหวัตถุธรรม 4) กัณฑ์วนประเวศน์ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักสันโดษ และหลักมิตรแท้-มิตรเทียม 5) กัณฑ์ชูชกหลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักศีล 5 และหลักกฏแห่งกรรม 6) กัณฑ์จุลพน หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักความไม่ประมาท และหลักกาลามสูตร 7) กัณฑ์มหาวน หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักศีล 5 ข้อที่ 4งดเว้นจากการกล่าวมุสาวาท 8) กัณฑ์กุมาร หลักธรรมที่ปรากฏคือ กตัญญูกตเวที และหลักพรหมวิหารธรรม 9) กัณฑ์มัทรี หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักโกศล 3 และหลักสังเวคปริกิตตนปาฐะ 10) กัณฑ์สักกบรรพ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักขรवासธรรม และหลักอธิฐานธรรม 11) กัณฑ์มหาราช หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักอกุศลมูล 3 และหลักโภชนมัตตัญญูตา 12) กัณฑ์ณชัตริย์ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักอภัยทาน และ 13) กัณฑ์นครกัณฑ์ หลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักสาราณียธรรม 6

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงการศึกษหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมปัจจุบันโดยผู้วิจัยได้ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาใช้หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมปัจจุบัน ถ้าพุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทในชีวิต ทุกคนทราบว่าสิ่งไหนมีประโยชน์ต่อร่างกาย สิ่งไหนให้โทษต่อร่างกาย และเห็นคุณค่าของร่างกายและดูแล

สุขภาพร่างกายของตนเอง ตลอดจนถึงรู้จักใช้ร่างกายของตนเองทำความดีจะช่วยพัฒนาจิตใจ ทำให้เรามีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น มีจิตใจที่เป็นกุศล เมื่อมีอารมณ์โลก โกรธ หลง ก็สามารถระงับได้ และมีเข้าใจในสังขารของชีวิตดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสงบ ทุกคนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น เมื่อใครทำผิดก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีเป็นที่ตั้ง สังคมมีความเข้มแข็ง ปัญหาทางครอบครัวลดน้อยลงและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

6. สรุป

ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทั้งยังมีกลมกลืนเข้ากันกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยอย่างสอดคล้องลงตัว ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้จากการที่คนไทยนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติและได้มีการนำเอาเรื่องราวของบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในชาดกทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบ ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์เวสสันดรจากเรื่องเวสสันดรชาดก ที่กล่าวถึงพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี เป็นตัวอย่างที่ดีในการให้ทาน ทำให้คนไทยรู้จักการให้ทาน เสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจไมตรีโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ที่ตั้งงามในสังคมไทย (Thanit Yo Pho, 2514 : 235) เวสสันดรชาดกนี้นับเป็นชาติที่ 10 ในทศชาติชาดก ซึ่งมีเนื้อความปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม

ที่ 28 คือ พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก นิบาตที่ 22 (Tipitaka, 28/22/447.) ชื่อ “มหานิบาตชาดก”

ชาดกเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมีที่มาจากเหตุการณ์ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพุทธบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ บรรดาพระประยูรญาติไม่ปรารถนาจะทำความเคารพพระพุทธรูป ด้วยทรงคิดว่าพระพุทธรูปองค์ทรงมีพระชนมายุน้อยกว่า พระพุทธรูปองค์ทรงทราบความคิดของ เหล่าพระประยูรญาติ จึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์โดยเสด็จขึ้นสู่ชั้นสุภากาศแล้วปล่อยให้ฝูงละอองธุลี พระบาทตกลงสู่พระเศียรของพระญาติทั้งหลาย พระประยูรญาติจึงได้ละทิฐิแล้วถวายบังคมพระพุทธรูป ขณะนั้นได้เกิดฝนโบกขรพรรษก็ตกลงท่ามกลางสมาคมพระภิกษุทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์จึงกราบทูล ถวายพระพุทธรูป พระพุทธรูปตรัสว่า ฝนชนิดนี้เคยตกต้องแก่พระประยูรญาติของพระองค์มาครั้งหนึ่ง แล้วในอดีต แล้วทรงแสดงธรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกหรือเรื่องมหาชาติแก่พระภิกษุเหล่านั้น มหาเวสสันดรชาดกนั้นมีลักษณะเนื้อเรื่องเนื้อหาสาระมีคุณค่าทั้งต่อการดำเนินชีวิตทั้งยังมีคุณค่า ความงามด้วยการร้อยเรียงภาษาโดยได้มีการแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์มหาชาติ เป็นลักษณะการร้อย ที่เรียกว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเนื่องจากร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกเป็นชาดกเรื่องใหญ่ที่สุด เป็นชาติที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วเสด็จออกผนวชได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเรื่องราวในพระชาติที่เป็นพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทศบารมี ครบทั้ง 10 ประการ โดนเฉพาะอย่างยิ่ง ทานบารมี ซึ่งทรงบริจาคบุตรทาน คือ บริจาคพระชาติ พระกนิษฐา และพระนางมัทรี จึงเป็นชาติที่สำคัญและยิ่งใหญ่ เรียกว่า “มหาชาติ” หรือ “มหาเวสสันดรชาดก” เวสสันดรชาดก จึงจัดเป็นวรรณคดีทางพุทธศาสนาที่สำคัญ เพราะดีพร้อมทั้งเนื้อหาศิลปะการ ประพันธ์ การใช้สำนวนโวหารประณีตลึกซึ้งและมีคุณค่ามากทั้งในด้านอักษรศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมและ คติธรรม ด้วยเหตุนี้ เวสสันดรชาดก จึงมีความสำคัญประดุจเพชรเม็ดงามที่สามารถนำไปประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวันได้ทุกระดับ นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังนับถือกันมาแต่โบราณว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจะได้ผลานิสงส์มากจึงเกิดเป็นประเพณีมีเทศน์มหาชาติกันเป็นประจำทุกปี และถือกันอีกว่าต้องฟังให้จบในวันเดียว จึงจะได้านิสงส์แรง ความนิยมนี้นี้มาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบันเวสสันดรชาดกมีความสำคัญที่สัมพันธ์ กับความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมคือ มหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์นั้น แต่ละกัณฑ์ก็จะมี การอธิบาย เรื่องราวของการบำเพ็ญบารมีและหลักธรรมต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์เวสสันดรต่างวาระและโอกาสเป็นความเชื่อที่ปรากฏในนานว่า พระเวสสันดร คือ พระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เพื่อบำเพ็ญเพียรบารมีอันยิ่งใหญ่ และเชื่อว่าช้างปัจจัยนาเคนทร์ช้างเผือกเพศผู้มีอำนาจพิเศษอยู่ที่ใดก็จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์

สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมปัจจุบัน”
ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีการนำเอาทศชาติสูตรท้ายของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์นำเสนอในสื่อ
- 2) ควรมีการส่งเสริมให้สถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาประยุกต์
- 3) ควรเทศน์มหาเวสสันดรชาดก และอธิบายการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกในสังคมไทยปัจจุบัน และความสำคัญของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบัน
- 2) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
- 3) ควรมีการศึกษาวเคราะห์เหตุผลที่ทำให้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้รับความนิยมน้อยลง

เอกสารอ้างอิง

- ธนิต อยู่โพธิ์. **ตำนานเทศน์มหาชาติและแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริพร, 2514.
- พระราชวังศุภพิมล. **พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมฺโม, ทรงศักดิ์ พรหมดี. ศึกษาวิเคราะห์การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในเวสสันดรชาดก**. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564).
- พระสุกฤษี ธิสโร, จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, จรัส สีกา, อุทัย กมลศิลป์, สุรพันธ์ สุวรรณศรี. **การศึกษาวเคราะห์จริยธรรมของตัวละครในวรรณกรรมพระเวสสันดรชาดก**. วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ประยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด 2553.
- ศึกษาธิการ, กรม. **มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2531

ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง
สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)
The People's Satisfaction with The Sangha Community in Pak Nam
Sub-District, Mueang District, Samut Prakan Province in Epidemic of
Coronavirus Disease 2019 (Covid-19)

พระวินัยธรยุทธนา ภทฺทญาโณ, Phrawinaithorn Yuttana Bhattayano¹

พระมหาวิโรจน์ กุตุตวิโร, PhramahaViroj Guttaviro²

E-mail: Yuttana251125@gmail.com

Received: April 26, 2022 Revised August 27, 2022

Accepted: August 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ในตำบลปากน้ำ (2) เพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลปากน้ำและ (3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) โดยมีระเบียบวิธีเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การประอาชีพ การว่างงาน การท่องเที่ยว ภาคเกษตรกรรม ปัญหาสุขภาพ ประชาชนอยู่ในภาวะยากจน สะท้อนถึงระดับความรุนแรงของปัญหาทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตใจในการบรรเทาความทุกข์ใจด้วยให้คำปรึกษา และบรรเทาความเดือดร้อนด้านกายภาพ คณะสงฆ์ในตำบลปากน้ำได้ให้ความช่วยเหลือในการแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เข้าเยี่ยมเยียนประชาชนที่ได้รับ

---

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. / Faculty of Graduate Studies Mahamakut Buddhist University.

ความเดือดร้อน เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ ทศนคติของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งทางกาย ทางใจ เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบ พระสงฆ์ผู้มีเมตตากรุณาและเป็นที่พึ่งของชุมชน ได้ช่วยเหลือประชาชน บริจาคสิ่งของจำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ข้าวกล่อง ข้าวสารอาหารแห้ง น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม สบู่ ยาสิฟฟัน ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด แอมเฟลิส หน้ากากอนามัย เครื่องนอน เงิน ยารักษาโรค บรรเทาความเดือดร้อนได้พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางกายและทางใจแก่ประชาชน เมื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลปากน้ำ การวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ อาชีพและรายได้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจะเห็นว่าวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมศรัทธาในยามที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อน วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมสาธารณประโยชน์การกุศลต่าง ๆ วัดจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ความพึงพอใจของประชาชน, คณะสงฆ์, โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)

Abstract

This academic article was a part of thesis entitled 'The People's Satisfaction with The Sangha Community in Pak Nam Sub-District, Mueang District, Samut Prakan Province in Epidemic of Coronavirus Disease 2019 (Covid-19)' contains 3 objectives; (1) to study the satisfaction of the people towards the Sangha in Pak Nam sub-district, (2) to compare the level of people's satisfaction towards the Sangha in alleviating the suffering of people in Pak Nam sub-district, and (3) to study the suggestion of people in Pak Nam sub-district, Mueang district, Samut Prakan regarding to the situation of coronavirus (COVID-19) epidemic. This research was quantitative type. The results of the investigation revealed that in the current epidemic coronavirus (COVID-19), many people in Pak Nam sub-district, Mueang Samut Prakan district, has been affected in terms of economy, occupation, unemployment, tourism, agricultural sector, health problems, so people are in poverty condition, reflecting the increasing severity of social problems. Sangha plays an important role as spiritual leaders in alleviating pains through counseling and reliving physical pains. The Bhikkhus in Pak Nam sub-district provided compassionate helps by distributing basic needed things for life, and visits those who are in

trouble such as the elderly, bedridden patient and disabled. Attitudes of the people in Pak Nam sub-district, Mueang district, Samut Prakan during the coronavirus (COVID-19) epidemic revealed that Sangha are physical and mental shelter when their commune are in troubles. The compassionate Sangha as a community refuge helped the helpless people by distributing the basic life needs such as meal boxes, dried food, drinking water, cloths, soaps, toothpaste, cleaning products, pampers, masks, bedding, money, medicines to relieve suffering, so Sangha performed both physical and mental charity for the residents. For comparing the level of people's satisfaction towards the Sangha alleviating the people's suffering in Pak Nam sub-district, an analysis of differences between variables classified by gender, age, occupation and income, shown that it was in a high level of satisfaction. There found no statistically significant difference at 0.05, hence it could be concluded that the temple and Sangha were recognized as the faithful centers for those who were in troubles, and a public unit for various philanthropic activities, so temples appear as the part of the community.

Keywords: People's Satisfaction, Sangha, Coronavirus Disease (COVID-19)

1. บทนำ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Corona Virus Disease Starting in 2019: COVID 19) เป็นโรคติดต่อที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ทั่วโลกขณะนี้ เกิดจากเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่ในตระกูลเดียวกับโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (Severe Acute Respiratory Syndrome: SARS) และโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (Middle East Respiratory Syndrome: MERS) แต่มีความสามารถในการแพร่เชื้อได้ง่ายกว่ามีผลทำให้ระบบทางเดินหายใจคล้ายกับไข้หวัด โดยอาการเริ่มต้นจะมีไข้สูงมากกว่า 37.5 องศาเซลเซียส คลื่นไส้ไม่ยอมกินอาหาร ท้องเสีย ปวดเมื่อย อาเจียน หายใจลำบาก ไอมีเสมหะ ปอดอักเสบ สามารถติดต่อกันโดยการไอ จาม หรือสัมผัสละอองฝอยของสารในระบบทางเดินหายใจของผู้ป่วย แต่ผู้ป่วยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 สามารถหายจากโรคนี้ได้เองโดยไม่ต้องรับการรักษา แต่อีกประมาณร้อยละ 20 คือผู้ป่วยที่ได้รับเชื้อปริมาณมาก ผู้สูงอายุและผู้ที่มีโรคประจำตัวเช่น เบาหวาน หอบหืด โรคหัวใจ มีความเสี่ยงที่จะได้รับความรุนแรงของโรคนี้นี้มาก โรคนี้ถือกำเนิดที่ประเทศจีนในปลายปี ค.ศ. 2019 โดยสันนิษฐานว่าเชือน่าจะมาจากค้างคาวโดยผ่านตัวกลางจากสัตว์ชนิดอื่น 1 และจากการถอดรหัสพันธุกรรมของเชื้อพบว่าใกล้เคียง

กับเชื้อไวรัสในงูสามเหลี่ยมและงูเห่ามากที่สุด 2 หลังจากเกิดโรคนี้ครั้งแรกในจีนประมาณ 3 เดือนก็ได้มีการแพร่ไปหลายประเทศทั่วโลกมีผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก³ ไวรัสโคโรนาจัดอยู่ใน order: nidovirales, family: Coronaviridae, sub-family: Coronavirinae สามารถแบ่งได้เป็น 4 genera: Alphacoronavirus, Betacoronavirus, Gammacoronavirus และ Deltacoronavirus โดย Betacoronavirus สามารถแบ่งออกเป็น 5 sub-genera: Embecovirus (lineage A), Sarbecovirus (lineage B), Merbecovirus (lineage C), Nobecovirus (lineage D) และ Hibecovirus โคโรนาเป็นไวรัสชนิดอาร์เอ็นเอ (positive-sense RNA) มีเยื่อหุ้มไขมันล้อมรอบ (enveloped virus) จัดเป็นไวรัสที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่มไวรัสที่มีสารพันธุกรรมอาร์เอ็นเอด้วยกัน Corona แปลว่า Crown ในภาษาละติน หรือมงกุฎ เนื่องจากเชื้อนี้มีกลุ่มของคาร์โบไฮเดรตเป็นปุ่ม ๆ (spikes) ยื่นออกจากอนุภาคไวรัสเมื่อส่องด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน จะเห็นลักษณะคล้ายมงกุฎล้อมรอบ เชื้อไวรัสในกลุ่มนี้มีความหลากหลายมากทั้งทางพันธุกรรมและชนิดของโฮสต์ (host) สามารถพบเชื้อได้ในนก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น ค้างคาว แมว หมู สุนัข หนู ชะมด ปลาวาฬ งู และคน นอกจากนี้เชื้อไวรัสโคโรนามีอัตราการเกิด recombination สูง เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ไวรัสโคโรนาจากสัตว์สามารถปรับตัวมาก่อโรคในคนได้ (zoonotic infection)

ปัจจุบันมีรายงานพบไวรัสโคโรนาที่ก่อโรคในคน (Human coronavirus-HCoV) ทั้งหมด 7 สายพันธุ์ ประกอบด้วย ก่อโรคไม่รุนแรงจำนวน 4 สายพันธุ์ ได้แก่ HCoV-229E, HCoV-OC43, HCoV-NL63 และ HCoV-HKU1 และ ก่อโรครุนแรงจำนวน 2 สายพันธุ์ ได้แก่ ไวรัสซาร์ส (Severe acute respiratory syndrome coronavirus: SARS-CoV) และ ไวรัสเมอร์ส (Middle East respiratory syndrome coronavirus: MERS-CoV) ซึ่งทั้งสองสายพันธุ์ถูกจัดอยู่ใน Betacoronavirus ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ HCoV-229E และ HCoV-OC43 เป็นไวรัสโคโรนา 2 สายพันธุ์แรกที่มีรายงานการก่อโรคในคนซึ่งทำให้เกิดอาการไม่รุนแรง ปี พ.ศ.2545-2546 มีการระบาดของไวรัสซาร์สทางตอนล่างของจีนโดยเชื้อไวรัสทำให้เกิดโรคปอดบวมรุนแรง ร่วมกับภาวะหายใจลำบาก โรคซาร์สได้แพร่ระบาดไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วเป็น pandemic โดยมีผู้ติดเชื้อสูงถึง 8,000 ราย และมีอัตราการตายถึงร้อยละ 10 หลังการระบาดของโรคซาร์ส พบเชื้อโคโรนาในคนอุบัติขึ้น 2 สายพันธุ์ คือ HCoV-NL63 และ HCoV-HKU1 ในปี พ.ศ. 2547 และ พ.ศ. 2548 ตามลำดับ จากนั้นในปี 2557 ได้มีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2012 (MERS-CoV) ในคาบสมุทรอาหรับ ซึ่งก่อให้เกิดโรคปอดบวมรุนแรง และมีอัตราการเสียชีวิตสูงถึงเกือบร้อยละ 40 ในช่วงปลายปี 2562 มีการรายงานเชื้อไวรัสอุบัติใหม่โคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ซึ่งนับเป็นเชื้อโคโรนาสายพันธุ์ที่ 7 ที่ก่อโรคในคน โดยแยกเชื้อได้จาก

³ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, “รายงานข่าวกรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (Corona Virus Disease) วันที่ 10 มีนาคม 2563”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/> [10 มีนาคม 2563].

ผู้ป่วยที่มีอาการปอดอักเสบคล้ายโรคซาร์ส ผู้ป่วยทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับตลาดค้าอาหารทะเลในเมืองอู่ฮั่น ต่อมาองค์การอนามัยโลก (WHO) กำหนดชื่อสำหรับเรียกโรคทางเดินหายใจที่เกิดจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ Coronavirus disease 2019 หรือ COVID-19 โดยกระทรวงสาธารณสุขของประเทศไทยเรียกว่า “โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019” คณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยอนุกรมวิธานวิทยาของไวรัส (International Committee on Taxonomy of Viruses: ICTV) ได้กำหนดให้ใช้ Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 หรือ SARS-CoV-2 เป็นชื่อทางการของไวรัส เนื่องจากเชื้อชนิดนี้มีความเกี่ยวข้องทางพันธุกรรมอย่างใกล้ชิดกับเชื้อไวรัสโรคซาร์ส⁴

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

3.1 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)

3.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ

3.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสภาพปัญหาของประชาชนในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ และความพึงพอใจของประชาชนต่อการได้รับการช่วยเหลือ ตลอดจนศึกษาปัญหาอุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือ

3.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

3.2.1 ตัวแปรต้น (Independence variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ที่มารับความช่วยเหลือ คือ เพศ อายุ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

---

⁴ สุรียา หมานมานะ, โสภณ เอี่ยมศิริถาวร, สุนันมาลย์ อุทัยมกุล, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19), วารสารสถาบันบำราศนราดูร ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 124-133

3.2.2 ตัวแปรตาม (Dependence variables) คือ ความช่วยเหลือ ได้แก่ ความช่วยเหลือด้านปัจจัย 4 ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุขและเศรษฐกิจ ความช่วยเหลือด้านจิตใจ ได้แก่ การให้คำปรึกษา

3.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ที่มารับความช่วยเหลือในสถานการณ์โรคระบาด ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ตั้งแต่เมษายน 2564–เดือนตุลาคม 2564 จำนวน 1,000 คน⁵ และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 278 คน

3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ชุมชนวัดมหาราช จำนวน 200 หลังคาเรือน ครอบคลุม 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลปากน้ำ ตำบลบางเมือง ตำบลบางเมืองใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

3.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตั้งแต่ตั้งแต่ เดือน เมษายน – ตุลาคม 2564 เป็นเวลา 7 เดือน

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) ความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ การว่างงาน การท่องเที่ยว ภาคเกษตรกรรม ปัญหาสุขภาพ ประชาชนอยู่ในภาวะยากจน สะท้อนถึงระดับความรุนแรงของปัญหาทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น⁶ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางจิตใจในการบรรเทาความทุกข์ใจด้วยให้คำปรึกษา⁷ และบรรเทาความเดือดร้อนด้านกายภาพ คณะสงฆ์ในตำบลปากน้ำได้ให้ความช่วยเหลือในการแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เข้าเยี่ยมเยียนประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ

ทัศนคติของประชาชนในตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งทางกาย ทางใจ เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบ พระสงฆ์ผู้มีเมตตากรุณาและเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ช่วยเหลือประชาชน บริจาคสิ่งของจำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ข้าวกล่อง ข้าวสารอาหารแห้ง น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม สบู่ ยาสิฟน ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด

---

⁵ ประเมินจากการลงทะเบียน

⁶ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและธนาคารพัฒนาเอเชีย, “ การประเมินผลกระทบรวมด้านเศรษฐกิจและสังคมของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย”, รายงานวิจัย, (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563), หน้า 12.

⁷ กรมสุขภาพจิต, คุณเข้าใจผู้อื่นแค่ไหน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2563), หน้า 51.

สะอาด แพมเพิส หน้ากากอนามัย เครื่องนอน เงิน ยารักษาโรค บรรเทาความเดือดร้อนได้พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางกาย และทางใจแก่ประชาชน

เมื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในตำบลปากน้ำ การวิเคราะห์หาความแตกต่างระหว่างตัวแปร จำแนกตามเพศ อายุ อาชีพและรายได้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจะเห็นว่าวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมศรัทธาในยามที่ประชาชนได้รับความเดือดร้อน วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมสาธารณประโยชน์การกุศลต่าง ๆ วัดจึงเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง ดังพุทธพจน์ที่ตรัสในพหุการสูตร ทรงแสดงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้อุปการะมากแก่เธอทั้งหลายบำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย แก้วชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิดฯ”

“ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยอามิสทาน และธรรมทานอยู่ประพัตติพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสละตัณหา เพื่อทำที่สุดแห่งทุกโดยรอบด้วยอาการอย่างนี้⁸

ผลการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) สามารถสรุปได้ดังนี้

4.1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. เพศ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างตำบลปากน้ำผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 153 คน ร้อยละ 55 เพศชาย จำนวน 125 คน ร้อยละ 45

2. อายุ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างตำบลปากน้ำผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุ 61 ปีขึ้นไป ร้อยละ 43.5 รองลงมาคือ อายุ 51-60 ปี ร้อยละ 12. อายุ 31-40 ปี ร้อยละ 11.9 อายุ 21-30 ปี ร้อยละ 11.9 อายุ 41-50 ร้อยละ 11.5 และอายุต่ำกว่า 20 ปี ร้อยละ 9.4 ตามลำดับ

⁸ ชุ.ธ. (ไทย) 25/314/131.

3. อาชีพ จากการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างตำบลปากน้ำส่วนใหญ่เป็นผู้ว่างงาน ร้อยละ 36 พ่อบ้าน/แม่บ้าน ร้อยละ 21.2 รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 16.9 พนักงานบริษัท/โรงงาน ร้อยละ 11.5 เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 10.4 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 4

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จากการศึกษาพบว่า ประชาชนกลุ่มตัวอย่างตำบลปากน้ำผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่มีรายได้ ร้อยละ 50.4 ผู้มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 33.8 ผู้มีรายได้ 10,001 – 15,000 บาท ร้อยละ 10.8 ผู้มีรายได้มากกว่า 15,000 บาท ร้อยละ 5

4.2 ผลแสดงจำนวนและค่าร้อยละของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)

ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมืองสมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.14$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ตามความคิดเห็นของประชาชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือด้านผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา ($\bar{x} = 4.28$) ด้านปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ($\bar{x} = 4.13$) ด้านจิตใจ ($\bar{x} = 4.11$)

4.3 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อคณะสงฆ์ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง สมุทรปราการ ในสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา (COVID-19)

ตามแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1 ด้านผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) 2 ด้านปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต 3 ด้านจิตใจ ปรากฏผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. โดยภาพรวม ประชาชนในตำบลปากน้ำมีความพอใจพระสงฆ์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.14$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าประชาชนในตำบลปากน้ำ มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ดังนี้ คือ ด้านผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ($\bar{x} = 4.28$) ด้านปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ($\bar{x} = 4.13$) และด้านจิตใจ ($\bar{x} = 4.11$)

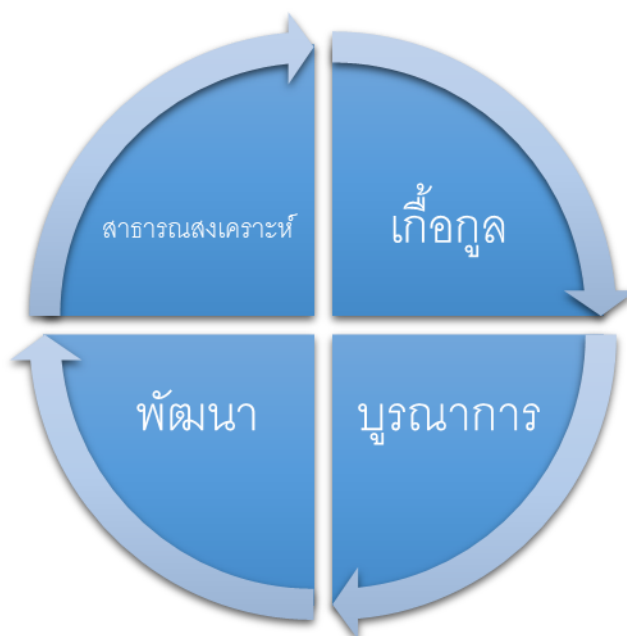
2. ด้านผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.28$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่าประชาชนในตำบลปากน้ำ มีความ

เดือดร้อนมาก ในข้อดังต่อไปนี้ อยู่ในระดับมาก คือ ประชาชนในตำบลปากน้ำ การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนามีผลกระทบทางสังคม ($\bar{x} = 4.55$) การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนามีผลกระทบทางเศรษฐกิจ ($\bar{x} = 4.52$) การป้องกันแก้ไขการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา ($\bar{x} = 4.15$) การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนามีผลกระทบทางด้านจิตใจ ($\bar{x} = 4.02$) ตามลำดับ

3. ด้านปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.26$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า เงิน ($\bar{x} = 4.64$) ข้าวสารอาหารแห้ง ($\bar{x} = 4.56$) ข้าวกล่อง ($\bar{x} = 4.28$) น้ำดื่มและเครื่องนุ่งห่ม ($\bar{x} = 4.21$) ยารักษาโรค ($\bar{x} = 4.17$) สบู่ ยาสีฟัน ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด ($\bar{x} = 4.15$) เครื่องนุ่งห่ม ($\bar{x} = 4.11$) แพมเพิส ($\bar{x} = 3.87$)

4. ด้านจิตใจ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.37$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า มีความสุขในการช่วยเหลือปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ($\bar{x} = 4.63$) มีความมั่นใจผ่านสถานการณ์โรคระบาดนี้ได้ดี ($\bar{x} = 4.53$) มีความพึงพอใจต่อการช่วยเหลือของคณะสงฆ์ ($\bar{x} = 4.51$) ได้ฟังธรรมะและมีกำลังใจในสถานการณ์โรคระบาด ($\bar{x} = 4.31$) รู้สึกมีศรัทธาและเป็นที่พึ่งทางใจได้ดีที่สุด ($\bar{x} = 4.15$)

5. องค์ความรู้จากการวิจัย

เกื้อกูล หมายถึง การที่คณะสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตของคนชุมชน เช่น ชุมบ่อหม้า การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน การไถ่ชีวิตโค-กระบือ เพื่อการเกษตร

พัฒนา หมายถึง คณะสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาพื้นที่โดยใช้หลักธรรมมาประยุกต์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่น จัดพื้นที่วัดเป็นศูนย์การช่วยเหลือชุมชน การเกษตรวิถีพุทธ ศาสตร์พระราชา กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ การส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน

บูรณาการ หมายถึง คณะสงฆ์ส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการร่วมกันพัฒนา แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ ผสานพลังผ่านภาคีเครือข่าย โรงเรียนผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ การตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัย และเครือข่ายจิตอาสาด้านสาธารณสงเคราะห์

6. สรุป

การจัดการเป็นการปฏิบัติงานที่นำไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทาง ที่ได้กำหนดการจัดการที่เป็นระบบโดยการนำเอาคน เงิน วัสดุ และเทคโนโลยีมาทำงานร่วมกันอย่างมีระบบระเบียบ มีแผน มีกระบวนการอย่างมีเหตุผล มีหลักการเพื่อให้การปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ขององค์การเกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพ จึงนำการจัดการเข้ามามีใช้กับการสาธารณ สงเคราะห์ ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการที่พระสงฆ์ให้ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ และเป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจ ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นงานการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือประชาชน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และมีความจำเป็นแล้วยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้าน อีกทางหนึ่งด้วย ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมาย เพื่อมุ่งพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกาย วาจา และใจอันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูลในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
2. ควรศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในระดับต่าง ๆ
3. ควรศึกษาการเจริญภาวนาของประชาชนในสถานการณ์ต่าง

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา. แบบประเมินผล อ.บ.ต. ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2525.
- กาญจน์ เรืองมนตรี. งานบริหารการศึกษาสัมพันธ์. มหาสารคาม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.
- กรมสุขภาพจิต. คุณเข้าใจผู้อื่นแค่ไหน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2563.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด คิวพรการพิมพ์, 2513.
- สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและธนาคารพัฒนาเอเซีย. “ การประเมินผลกระทบรวมด้านเศรษฐกิจและสังคมของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย”. รายงานวิจัย. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563.

สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต

A state or condition of life phenomena

สรวิษฐ์ วงษ์สะอาด¹

Sorawit Wongsard

Email: sorawit062231@Gmail.com

Received: May 16, 2022 Revised July 27, 2022

Accepted: July 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต” พบว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่และเป็นอยู่ในโลก มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นผลมาจากธรรมชาติที่ติดตัวมา คือ เสรีภาพ จิตสำนึก สัญชาตญาณ สติปัญญา ที่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กรอบของวัฒนธรรม สังคม และกฎหมาย ที่ปราศจากการบิดเบือนความจริง ในระดับความคิดและการกระทำ ที่เรียกว่า ความรับผิดชอบ ด้วยความกล้าหาญ และซื่อสัตย์ เพื่อให้มนุษย์สามารถสร้างคุณค่าและดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยอาศัยการเผชิญหน้ากับธรรมชาติ ที่มีจิตสำนึกรู้ สติปัญญา และเสรีภาพ ในการยอมรับหรือปฏิเสธสรรพสิ่งตามความเป็นจริง โดยความมีอยู่และความเป็นอยู่ของตนเอง จนสามารถมีชีวิตอยู่อย่างอิสระได้ ในท่ามกลางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและไม่แน่นอน โดยการเชื่อมั่นในตนเอง และความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอุดมคติของมนุษย์ที่ตระหนักรู้ถึงเสรีภาพอันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์นั่นเอง

คำสำคัญ : อัตถิภาวนิยม, สภาพหรือภาวะ, ปรากฏการณ์ชีวิต

Abstract

This article aims to study “A state or condition of life phenomena” found that humans are living beings that exist and exist in the world. There is a constant flow. Which is the result of inherent nature, namely liberty, consciousness, intuition, and intellect, which live within the framework of culture, society and law without any misrepresentation? At the level of thought and action is called

---

¹ อาจารย์พิเศษคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University.

responsibility. With courage and honesty so that human beings can create value and live on their own. by facing nature with consciousness, intelligence and freedom to accept or reject things as they really are by their own existence and well-being until able to live independently In the midst of a society and environment full of conflict and uncertainty by believing in yourself and responsibility for what they do as part of the human ideal of recognizing the inherent human freedom.

Keywords: Existentialism, a condition or condition, Life phenomenon

1. บทนำ

สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิตที่มนุษย์มุ่งแสวงหาความเป็นจริงของชีวิต เพื่อขจัดความยุ่งยากและตั้งข้อสงสัยเกิดว่า “สภาพหรือภาวะ” เน้นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์ คือ “การดำรงอยู่ของมนุษย์” (human existence) ในการอธิบายมนุษย์แทนที่จะเป็น “สาระ” (essence) ในประวัติศาสตร์ของปรัชญาตะวันตกอย่างปรัชญากรีกและปรัชญายุคกลางได้อธิบายมนุษย์ผ่านแก่นแกน (substance) ของมนุษย์ตามความจริงที่เราปฏิเสธได้ยาก ดังที่นักปรัชญาอรรถิภาวนิยมให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์มาก่อนสารัตถะ ดังเช่น ชาร์ตร์ ซึ่งเป็นนักปรัชญา อรรถิภาวนิยมเห็นว่า อรรถิภาวนิยมเป็นปรัชญาของมนุษย์ โดยมนุษย์และเพื่อบุคคล หมายความว่า อรรถิภาวนิยมกับความเป็นมนุษย์ คือสิ่งเดียวกัน เป็นการกระตุ้นให้มนุษย์ได้ตระหนักรู้ถึงสภาพหรือภาวะ (อรรถิภาวนิยม) จึงเท่ากับได้ตระหนักรู้ถึงความเป็นมนุษย์ ซึ่งอรรถิภาวนิยมเป็นจุดเริ่มต้นทางปรัชญาที่ให้ความสำคัญ “การดำรงอยู่มาก่อนสารัตถะ”(existence precedes essence)² เพราะการดำรงอยู่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ได้ตระหนักรู้ถึงความมีอยู่ของตัวเอง (self-consciousness) และความมีอยู่ในที่นี้มีได้หมายถึงเพียงแค่การมีชีวิตอยู่ แต่หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างตระหนักรู้ถึงสภาพหรือภาวะ (อรรถิภาวนิยม) ของมนุษย์ ที่มีความแตกต่างจากพืชและสัตว์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกันแต่มันสำนึกได้ไม่เท่ากับมนุษย์ เพราะพืชก็เหมือนกับวัตถุซึ่งไร้ความสำนึก กล่าวคือ สิ่งที่เป็นวัตถุทั้งหลายนั้น ลักแต่ดำรงอยู่ แต่มนุษยชาติมีอยู่เพื่อตัวเอง (being for itself)³ เพราะการมีอยู่ของมนุษย์จึงแตกต่างจากการมีอยู่ของ

---

² Jean-Paul Sartre, **Existentialism is a Humanism**, translated by Carol Macomber, (London : Yale University press, 2007), p. 18-20

³ Jean-Paul Sartre, **Existentialism is a Humanism**, Translated by Carol Macombre, (Edited by John Kulka, London : Yale University press, 1957), p. 305,

สิ่งของ”⁴ เพราะมนุษย์มีอยู่ตระหนักรู้ถึงตัวตนได้ มนุษย์จึงไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่มียู่เหมือนวัตถุเท่านั้น แต่มนุษย์สามารถสำนึกได้ด้วยตัวเอง และยังเป็นสิ่งที่เขาตั้งใจให้ตัวเขาเป็น หลังจากได้ดำรงอยู่แล้วเท่านั้น⁵ การเป็นมนุษย์นั้น เราจึงไม่ได้เป็นมนุษย์เพียงเพราะเราคิดว่าเราเป็นหรือมีใครมาบอกว่าเราเป็น แต่เราเป็นเพราะเราดำรงอยู่ด้วยการตระหนักรู้ตัวเองและได้กระทำการสิ่งต่าง ๆ ตามเจตนา เราจึงดำรงอยู่อย่างที่มีมนุษย์เป็น

สภาพหรือภาวะในฐานะที่เป็นอัตถิภาวนิยมเปรียบเสมือนมนุษย์นิยมที่ให้ความสำคัญต่อสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ จะมีคุณค่าหรือไร้ค่าก็ตาม ที่ขึ้นอยู่กับกระทำการอันเกิดจากเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจด้วยตนเองในการแสวงหาความจริงที่เป็นปรากฏการณ์ชีวิต เราจะพบว่า ความจริงที่เราสามารถหาได้ด้วยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุด เช่น ความจริงที่มีลักษณะเป็นสากล (universality) เป็นวัตถุวิสัย (objectivity) หรือแม้แต่เป็นอุตรภาวะ (transcendence) ที่เป็นจุดเริ่มต้นค้นหาความจริงในเชิงอภิปรายก่อนที่จะไปสู่การถกเถียงกัน เช่น จริยศาสตร์และการเมือง ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ปรากฏการณ์ชีวิตที่พยายามค้นหาความจริง แต่ความจริงแล้ว “โลกที่ปรากฏต่อหน้า” (immanence) หาได้ก้าวพ้นผ่านประสบการณ์ ไปสู่โลกของแบบหรือแม้แต่พระเจ้า อันเป็นความจริงสูงสุดที่รองรับยืนยันโลกปรากฏแต่อย่างใดไม่ ในการหาความจริงวางอยู่บนฐานของ “ประสบการณ์” ในแง่ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ที่เน้นการหาความจริงในปรากฏการณ์ (phenomena) ซึ่งเป็นวิธีการทางปรัชญาที่มีเป้าประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างเชิงอรรถของสำนึก และสาระของสัจ การศึกษาปรากฏการณ์วิทยาในรูปแบบที่ทำให้เราเข้าใจปรัชญาอย่างต่อเนื่องและมีนัยยะสำคัญ

ดังนั้น บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “ปรากฏการณ์ชีวิต” ที่มีอยู่ที่สภาพหรือภาวะในฐานะที่เป็น อัตถิภาวนิยม สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต มนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต และสรุปวิเคราะห์ อย่างสมเหตุสมผล ที่มนุษย์ได้นำความว่างเปล่ามาสู่ตนและโลกและสามารถสร้างตัวเอง ที่ให้ความสำคัญแก่ความสามารถในการสำนึกตัวเองและสิ่งรอบข้างได้ที่ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ได้นั่นเอง

⁴ โยสไตน์ กอร์เดอร์, (เขียน) สายพิณ ศุภทรมงคล (แปล), (2553), **โลกของโซฟี : เส้นทางจินตนาการสู่ประวัติศาสตร์ปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2553), หน้า 463,

⁵ จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี, **สหวิทยาการมนุษยศาสตร์: มิติแห่งมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 97.

2. สภาพหรือภาวะในฐานะที่เป็นแนวคิดทางอัตถิภาวนิยม

อัตถิภาวนิยม (Existentialism) ก็คือ ปรัชญาแขนงหนึ่งที่เริ่มต้นด้วยประสบการณ์⁶ ที่ทำให้มนุษย์มีอิสระเสรี ซึ่งเป็นการแสดงถึงคุณค่าของมนุษย์ในการรู้จักตัวเอง⁷ ที่เกี่ยวกับสภาวะความเป็นอยู่ของมนุษย์⁸ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

2.1 พื้นฐานของความรู้อัตถิภาวนิยม

อัตถิภาวนิยมที่เป็นพื้นฐานของความรู้ที่เกิดจากภายนอกหรือที่ได้รู้จากแนวคิดทางปรัชญาตามแต่ที่เราจะต้องเรียนรู้ตัวเองก่อนที่จะรู้สิ่งอื่นใดทั้งหมด การที่จะรู้อะไรจากภายนอกของชีวิตของตนเอง แต่หากไม่รู้ชีวิตตนเองเสียก่อนแล้วอย่างอื่นย่อมไม่มีความหมายสำหรับเราและสำหรับคนอื่นด้วย หากการเรียนรู้ตัวเองรู้ว่าตนเองเป็นใครอย่างไรดีแล้วนั้นเป็นอัตถิภาวนิยมที่แท้จริงของตนเอง ย่อมจะเข้าใจถึงอัตถิภาวนิยมของสิ่งภายนอกตัวเราด้วย การตรัสรู้หรือความรู้ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริง นั่นก็คือ ความรู้ที่ควรแก่การวิจัยอัตถิภาวนิยมที่แท้จริง ย่อมเกิดขึ้นกับตัวบุคคลของแต่ละคน แต่ก็ต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและกัน⁹

2.2 อัตถิภาวนิยมที่เป็นพื้นฐานของเทววิทยา

อัตถิภาวนิยมที่เป็นพื้นฐานของเทววิทยาที่มีเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตตามประวัติศาสตร์ของพระคริสต์ในความหมายของอัตถิภาวนิยมนั้น พระองค์ได้สมมติฐานการมองดูว่า เราต้องหวนกลับมาดูตัวเราว่า เราได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระคริสต์แล้วหรือยัง ถ้ายังก็ควรปรับปรุงตัวให้สอดคล้องกับพระคริสต์ ถ้าเราทำอย่างนี้เรื่อยไปจะได้ความคิดที่ลึกซึ้งและกว้างขวางมากขึ้น จะมีความหมายต่อเราอย่างแท้จริง และความเป็นจริงในความเป็นอยู่ของเราจะสมบูรณ์ขึ้นตามสภาพชีวิตของเราแต่ละคนตามฐานะของตน แต่อัตถิภาวนิยมที่แท้จริงย่อมมีความยุ่งยากเหมือนกันเกี่ยวกับคำสอนของคริสต์ศาสนา ในด้านคำสอนและการปฏิบัติจริงย่อมไม่ค่อยสอดคล้องกันปฏิบัติได้ยาก นี่เป็นปัญหาของทางปรัชญา แต่ก็มีบางคนได้ปฏิบัติและพยายามที่จะดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักศาสนา “เพราะฉะนั้นกิจกรรมของพระองค์ พระองค์ทรงแสดงพระธรรมชาติของ

⁶ อติศักดิ์ ทองบุญ, **คู่มืออภิปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546), หน้า 58.

⁷ พระราชวรมณี ประยูร ธมฺมจิตฺโต, **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, 2544), หน้า 108.

⁸ พินิจ รัตนกุล, **ปรัชญาชีวิต ของ ปอล ซาทร์**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : สามัญชน, 2549), หน้า 13.

⁹ ศรุตานนท์ ไธสง, “ปรากฏการณ์ลัทธิอัตถิภาวนิยมในบทเพลงของศิลปินวงบอดี้สแลม”. **วารสารพุทธมคธ ศูนยวิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม** ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม. 2561, หน้า 49.

พระองค์ให้มนุษย์เข้าใจ ความสัมพันธ์ของพระคริสต์กับพระเจ้า มนุษย์และธรรมชาติเป็นไปตามเงื่อนไขของกิจกรรมของพระองค์ สิ่งอื่นทั้งหมดจึงถือได้ว่าเป็นเพียงอาร์มภท”นั่นเอง¹⁰

2.3 อรรถิภาวนิยามที่เป็นพื้นฐานของจริยธรรม

อรรถิภาวนิยามที่เป็นพื้นฐานของจริยธรรมที่ปรากฏใน “คริสต์ศาสนาเป็นกระแสชีวิต” ที่เกี่ยวกับจริยธรรมของคริสตชน ไม่ใช่การปฏิบัติตามแผนที่วางไว้แบบตายตัวเรียบร้อยเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่คริสตชนทุกคนจะต้องพิจารณาจากอรรถิภาวนิยามของพระคริสต์ซึ่งตนมีความศรัทธาและยอมรับเป็นตัวอย่างในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง มิใช่ถือตามกฎตัวอักษร แต่ต้องปฏิบัติด้วยความรัก เพราะสถานการณ์สมัยพระเยซูเจ้ากับสมัยปัจจุบันมันต่างกันมาก ก็คือ สภาพของพระองค์กับสภาวะมนุษย์ เพราะชีวิตในปัจจุบันเราต้องเลียนแบบพระองค์ พระองค์ทรงปฏิบัติตนเหมาะสมตามสถานการณ์ของพระองค์ในสถานการณ์ปัจจุบัน เราพึงปฏิบัติตนอย่างไรในสถานการณ์นั้นจึงจะเหมาะสม ดังที่ คีร์เคกอร์ได้ยกตัวอย่างเรื่อง “การวางใจในพระญาณสอดส่องของพระเจ้า พระเยซูเจ้าไม่ทรงห่วงใยสะสมทรัพย์สมบัติ แม้ไม่ห่วงใยถึงวันรุ่งขึ้นก็ยังมิกิน ดอกไม้ไม่ห่วงใยถึงเครื่องประดับก็ยังสวยงาม พระองค์ไม่มีแม้กระทั่งหินที่จะหนุนศิระเป็นสมบัติส่วนตัว เพราะพระองค์ปฏิบัติเหมาะสมกับสถานการณ์ของพระองค์ ถ้าเราอยากเปลี่ยนแบบพระองค์ต้องไม่ยึดเอาการปฏิบัติเหมือนพระองค์อย่างเถรตรง แต่ต้องเลือกการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ พระองค์ทรงอยู่ในสถานการณ์อย่างหนึ่งที่กำหนดตายตัวสำหรับพระองค์ พระองค์ไม่สามารถจะทรงอยู่ในทุกสถานการณ์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เราได้ จากที่คีร์เคกอร์ได้ยกมาให้เรานั้น ย่อมเป็นอุทาหรณ์แก่เรา การที่เราจะเลียนแบบพระเยซูเจ้าย่อมเป็นไปได้ การวางใจในพยานสอดส่องของพระเป็นเจ้ามิได้หมายความว่าเราไม่ต้องออกแรงทำอะไรเลย หากแต่เราต้องออกแรงมากยิ่งขึ้นไปในสภาพชีวิตปัจจุบันนี้ของเรา การที่คีร์เคกอร์เอามาพูดนั้นถูกแล้ว ในสภาพความเป็นมนุษย์ของพระองค์นั้นเราเลียนแบบได้ แต่ในสภาพของพระเป็นเจ้าเป็นความน่าทึ่งสำหรับเราอยู่ แต่ความน่าทึ่งนี้เองที่เป็นพลังให้เราต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตของเรา สิ่งนี้เองที่เป็นพยานสอดส่องให้แก่เรา การดำเนินชีวิตตามอรรถิภาวนิยาม แบบนี้ เป็นพื้นฐานของจริยธรรมโดยแท้¹¹

2.4 อรรถิภาวนิยามที่เป็นจุดหมายของการสร้างโลก

อรรถิภาวนิยามที่เป็นจุดหมายของการสร้างโลก ถ้ากล่าวโดย “ปัจเจกภาพเป็นมหัพภาคที่แท้จริงในพัฒนาการของการสร้างสรรค์ “5 มหัพภาค” หมายถึง “จุดจบ” จึงเปรียบได้กับจุดหมายปลายทางนั่นเอง สำหรับความมีอยู่บนโลกนี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นทั้งสิ้น และสิ่งสร้างขึ้นเหล่านี้ แต่ละอย่าง แต่ละชนิด เป็นสิ่งที่ไม่ซ้ำแบบใคร และเป็นปัจเจกภาพอย่างแท้จริง เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งหลายใน

¹⁰ โกมุท ที่ปวัฒนา, **ปรัชญาเอ็กซิสเทนเชียล**, (กรุงเทพมหานคร : สมิต. 2530), หน้า 105

¹¹ ครุฑานนท์ ไรแสง, “ปรากฏการณ์ลัทธิอรรถิภาวนิยามในบทเพลงของศิลปินวงบอดีส์แลม”, หน้า 50.

โลกเหมือนกันเกิดขึ้นและวันหนึ่งก็มีจุดจบ จุดจบของสิ่งมีชีวิต นั่นก็คือ ความตาย ขั้นตอนของชีวิตซึ่งเป็นจุดกำเนิดที่ทรงพลังที่ผลักดันการอธิภาวนานิยมทั้งหมดให้ก้าวไปเป็นพลังของการต่อต้าน “ปรัชญานามนิยม” เพื่อประโยชน์ของ “มนุษย์ที่เป็นรูปธรรม”¹² ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ แก้ไข ปรับปรุงและปฏิรูปสู่แนวคิดใหม่ ๆ ขึ้นในสังคมมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากกรอบของระบบเครือข่ายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ตายตัวที่เป็นมาตรการสากลและค่านิยมที่ครอบงำสังคมอยู่ ที่ทำให้มนุษย์รู้จักที่จะตั้งคำถามถึงค่านิยมต่าง ๆ ที่ยอมรับกัน อยู่ในสังคมร่วมสมัยของตนนั้นว่า สมบูรณ์ที่สุดแล้วหรือไม่ ยังสามารถปรับปรุงและแก้ไขให้ดีขึ้นได้ในแง่ใดบ้างหรือไม่ พระศาสดาทั้งหลาย เช่น พระพุทธเจ้า และพระเยซูคริสต์ล้วน มีท่าทีแบบ อธิภาวนานิยมทั้งสิ้นโดยพระพุทธเจ้าทรงกระทำปฏิริยาต่อบทบัญญัติตายตัวของระบบวรรณะและการบูชาในศาสนาพราหมณ์ ในขณะที่พระเยซูคริสต์ก็ทรงกระทำปฏิริยาต่อบทบัญญัติตายตัวของศาสนายูดาห์เช่นกันแต่ข้อเสียของท่าทีนี้ก็เหมือนกับปรัชญาลัทธิ คือ การยึดมั่นถือมั่นจนมีความหวังว่ามนุษย์ เมื่อถือลัทธิอธิภาวนานิยมแล้วจะรู้จักรับผิดชอบกันอย่างสมบูรณ์โดยอัตโนมัติ ซึ่งไม่น่าจะหวังได้จริงตราบที่มนุษย์ยังมีกิเลสและความเห็นแก่ตัว¹³

3. สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต

3.1 พื้นฐานสภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต

คำว่า “ภาวะ” หมายถึง สภาพ ที่ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษ existence แปลว่า ความมีอยู่ โดยพื้นฐานหรือเนื้อหาที่แท้จริงของปรัชญาแบบอภิปรัชญาดั้งเดิมที่เกี่ยวกับโลกและสิ่งมีชีวิต เรียกว่า ภาวะ (being) มี 2 ชนิด คือ

3.1.1 ภาวะในตัวเอง (being in itself) หมายถึง ภาวะที่ปราศจากความสำนึก กล่าวคือ ไม่มีความสำนึกรู้ (non consciousness) เป็นภาวะมีอยู่อย่างบริสุทธิ์ เช่นการดำรงอยู่ มันไม่สามารถเป็นสิ่งที่มวลของสิ่งต่าง ๆ ได้ทั้งหมด และไม่ใช้เป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะของสิ่งทีนอกเหนือไปจากปรากฏการณ์ (noumenon) แต่มัน คือภาวะของปรากฏการณ์ที่มีอยู่อย่างบริสุทธิ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ที่หมายถึงวัตถุทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนั่นเอง มันมีภาวะแน่นทึบ เต็มด้น ตายตัว เป็นเพียงภาวะ (being is) คำว่า ภาวะ คือ สิ่งที่มีมันเป็น (being is what it is) และเป็นภาวะในตัวเอง

3.1.2 ภาวะเพื่อตัวเอง (being for itself) หมายถึง ภาวะที่มันไม่เป็น และไม่ใช่ว่ามันไม่เป็น เพราะเป็นการปฏิเสธภาวะในตัวเอง ซึ่งสิ่งที่มีมันเป็นอยู่ ภาวะเพื่อตัวเองนั้นแสดงให้เห็นว่าภาวะตรงกัน

¹² กীরติ บุญเจือ, **ชุดปัญหาปรัชญา: ปรัชญาลัทธิอธิภาวนานิยม**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522), หน้า 23-27

¹³ Søren Kierkegaard, **Fear and Trembling and Repetition**, Tr. Howard V. Hong and Edna H. Hong, Princeton, (NJ : Princeton University Press.1983), p. 33-37.

ข้ามจากภาวะในตัวเอง ในลักษณะที่ว่า “ถ้าภาวะในตัวเองเป็นความเต็มบริบูรณ์ในตัวมันเองแล้ว ภาวะสำหรับตัวเองก็มีความพร้อมหรือขาด ที่เรียกว่า “ความว่างเปล่า” สิ่งทีภาวะเพื่อตัวเองขาด นั่นก็คือ ภาวะในตัวเอง ความว่างเปล่าของภาวะเพื่อตัวเองจึงเป็นความไม่มีของภาวะในตัวเอง มันจึงเป็นโพลงหรือกลางในความมีที่เป็นหัวใจของภาวะเพื่อตัวเอง หมายถึง ความสำนึกรู้ (consciousness) เป็นส่วนของความจริงที่เป็นนามธรรม ในที่นี้ก็คือ ส่วนที่เป็นจิตของมนุษย์นั่นเอง แต่มีใช้เป็นจิตที่เป็นอัตตา หรือวิญญาณอมตะที่ลึงสถิตย์อยู่เบื้องหลังกระแสแห่งสำนึกของมนุษย์แบบจิตนิยมดั้งเดิม ที่เคยเชื่อกันมา มันเป็นเพียงภาวะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ซึ่งเป็นสิ่งที่มันเองไม่เป็นได้ และไม่เป็นสิ่งที่ตัวมันเป็น (a being which is what it is not and is not what it is) ความสำนึกรู้ (จิต) ความเป็นจริงของมนุษย์ในการเลือกที่อิสระ ทั้งหมดนี้ คือ ภาวะเพื่อตัวเอง¹⁴ หรือเรียกอีกอย่างว่ากระแสแห่งความสำนึก (stream of consciousness)

3.2 ความสัมพันธ์สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต

ความสัมพันธ์ของภาวะระหว่างภาวะในตัวเองกับภาวะเพื่อตัวเอง ความจริงสิ่งทั้งสองให้เห็นความแตกต่างระหว่างวัตถุกับจิตสำนึก ลักษณะของความจริง 2 ชนิด คือ “จิตกับวัตถุ” สองภาวะนี้มันแตกต่างกัน ได้แก่ (1) จิตมีภาวะว่างเปล่า (bare) และ (2) วัตถุมีภาวะเป็นกลาง (neutral) ทั้ง 2 ชนิดนี้ หมายถึง ร่างกายของมนุษย์ แต่ภาวะทั้งสองนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง (undifferentiated) กันเลย

ตัวอย่างเช่น “จอภาพ” (screen) กับ “ลำแสง”(light beams) “แสง” (rays) ที่ฉายไปบนจอภาพ จอภาพก็จะมีปฏิกิริยาใด ๆ คือเฉย ๆ เฉื่อย ๆ (inert) ไม่ได้มีพลังขับเคลื่อนใด ๆ มีเพียงลักษณะที่แข็งที่ตายซาก (dead) มันไม่ได้สนใจ ไม่ได้มีจุดเด่น ไม่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ (featureless) ที่สิ่ง ๆ หนึ่งควรจะมี ส่วนรังสีของแสง มันกลับดูวูบวาบ ร่าเริง เหมือนมีชีวิต (live) กระพริบ (flickering) ไปมาอย่างมีชีวิตชีวา (lively) นั่นคือ ความสำนึกรู้ (consciousness) มันจะรู้ตัวได้ จอภาพ เป็นสิ่งที่เรียกว่า “ภาวะในตัวเอง” ส่วน “รังสีของแสง” เรียกว่า “ภาวะเพื่อตัวเอง”

จากตัวอย่างนี้ มีนักวิชาการทางด้านปรัชญา คือ ซาร์ต เห็นว่า “ภาวะในตัวเองเปรียบได้กับวัตถุใดก็ได้ ส่วนภาวะเพื่อตัวเองเปรียบเหมือนกระจกเงา ที่เป็นวัตถุสะท้อนภาพตัวเองอยู่ในกระจกเงา แต่กระจกเงาก็ไม่มีสาระอะไรในตัวของมันเอง มันเป็นแต่เพียงการสะท้อนภาพของวัตถุในตัวมัน กระจกเงาก็แยกต่างหากและไม่เคยรวมกับวัตถุ”¹⁵ เพราะว่าซาร์ตได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบด้านที่เกี่ยวกับภาวะในตัวเอง (วัตถุ) แต่ซาร์ตกับด้านที่ที่มีความแตกต่างกัน เพราะว่าแนวคิดของด้านนั้น คือ การปรากฏตัวของปรากฏการณ์ตั้งอยู่ระหว่างตัวเรากับภาวะในตัวเอง (วัตถุ) ซึ่งปรากฏการณ์ได้ซ่อนเร้น

¹⁴ วิทยา เศรษฐวงศ์, แนวคิดของซาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุยภิ* บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2536), หน้า 5.

¹⁵ Norman N, Greene, *Jean Paul Sartre: The Existentialist Ethic*, (USA: The University of Michigan Press, 1960), p.17.

ภาวะในตัวเอง ไว้ให้เป็นสิ่งที่ลึกลับบางอย่าง ที่นักวิชาการบางท่านบอกว่าเป็นการสวมหน้ากากปิดบังไว้ โดยปรากฏการณ์ สำหรับค่านที่แล้วข้อเท็จจริงที่ว่า ทุกสิ่งที่เราได้รับโดยตรงของจิตสำนึกนั้นเป็นเพียง ปรากฏการณ์ จึงทำให้เราเชื่อมั่นได้ว่า เราไม่สามารถที่จะเข้าถึงภาวะในตัวเองได้อย่างแท้จริง แต่ใน แนวคิดของชาร์ตมองว่า ปรากฏการณ์นั้นแหละมันไม่มีอะไรปิดเหมือนผู้ร้ายที่ใส่หมวกไหมพรม ปิดบังใบหน้าหรือ ในแง่ของรูปแบบสิ่งที่ค่านที่เรียกว่า “ภาวะในตัวเอง” ไม่ได้เป็นหน้าที่หน้าจอของเรา แต่มันคือบางสิ่งบางอย่างที่ซ่อนอยู่หลังจากอีกทีหนึ่ง สำหรับค่านที่แล้วหน้าจอละเล่นบทบาทของข้อมูล ดิบ (uninterpreted) ส่วนความรู้สึกเกิดจากภาวะในตัวเอง

สำหรับชาร์ตแล้วจะตรงกันข้ามกับค่านที่ ปรากฏการณ์ไม่ได้ซ่อนหรือสวมหน้ากากปิดบัง อะไรไว้ มันเป็นภาวะในตัวเอง ซึ่งมันเปิดเผยตัวมันเองโดยตรงเท่าที่ปรากฏได้ เพราะชาร์ตแยกอธิบายให้ เป็นสองส่วนเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเป็นมนุษย์กับวัตถุสิ่งของว่า วัตถุมันมีอยู่ด้วยตัวมัน เองได้ มีความเต็มอยู่ในตัวเอง ที่เรียกว่า มันสมบูรณ์ในตัวมันเอง เช่น หินก้อนนั้น แก้วนี้ หรือต้นไม้ ต้นนั้น มันมีความเต็มในตัวมันเอง เช่น เป็นก้อนหิน เป็นแก้ว เป็นต้นไม้ เป็นต้น ส่วนมนุษย์ไม่เหมือน วัตถุ มนุษย์ คือ สภาพที่ขาด พร่องอยู่ตลอดเวลา พอสรุปได้ว่า มันว่างเปล่าจากความเป็นอะไร มันเพียง มีอยู่ อย่างไม่เป็นสิ่งที่มันเป็น แต่มีความสามารถเป็นสิ่งที่มันไม่ได้ หมายถึง สภาพจิตที่คิดไปถึง อนาคตได้ มนุษย์จึงมิใช่วัตถุที่ถูกออกแบบมาให้สำเร็จรูป ดังที่ชาร์ตทำให้เห็นเป็นรูปธรรมของภาวะสอง อย่างได้ดังนี้ ได้แก่ (1) สิ่งที่เป็นวัตถุ เป็นภาวะในตัวเอง มีคุณลักษณะแข็งที่อึด เต็มเปี่ยม เป็นตัวมัน เอง เป็นเพียงสิ่งที่มันเป็น ไม่เคยเป็นสิ่งอื่นนอกจากสิ่งที่มันเป็น เช่น ก้อนหิน โต๊ะ แก้ว และ (2) สิ่ง ที่มิใช่วัตถุ เป็นภาวะเพื่อตัวเอง คุณลักษณะขาดพร่อง ไม่ได้เป็นอะไรว่างเปล่า ดำรงอยู่ อิสระตลอดเวลา ไม่เป็นสิ่งที่มันเป็น เป็นเพียงสิ่งที่มันไม่เป็น คือ พุ่งไปข้างหน้าอยู่เสมอ ภาวะสองอย่างนี้ สามารถแยก อธิบายได้เป็นสองส่วน โดยความเป็นจริงภาวะของมันไม่เคยแยกขาดจากกันเลย แม้ภาวะในตัวเองเป็น สิ่งที่ดำรงอยู่ในตัวมันเองได้แต่มันก็ไร้ความหมายถ้าหากขาดจิตสำนึก แต่มันก็ดูเหมือนจะมีพลังในการ ดึงดูดความสนใจของจิตสำนึกหรือภาวะเพื่อตัวเองให้พุ่งเข้าหามันอยู่ตลอดเวลา ส่วนจิตสำนึกหรือ ภาวะเพื่อตัวเองก็ดูเหมือนมีธรรมชาติที่พยายามทำตัวเองให้เข้าไปกลมกลืนกับภาวะในตัวเองที่มันสนใจ เพราะภาวะเพื่อตัวเองมันว่างเปล่า มันจึงไม่เคยอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ถ้าอยู่อย่างโดดเดี่ยวมันจะไม่มี ความหมายใดๆ มันจึงต้องพยายามรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับภาวะในตัวเอง เพื่อให้ตัวมันมี ความหมายขึ้นมา แต่มันก็ไม่เคยเพียงพอรหรืออึดพอกับสิ่งที่มันพยายามจะเป็นสิ่งที่มันเป็นวัตถุและสิ่งที่มิใช่ วัตถุสองอย่างดังกล่าวเป็นสิ่งมีอยู่จริง เพราะมันเป็นสิ่งมีอยู่ในโลก ชาร์ตสื่อถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ สำคัญที่สุด เมื่อกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ มีส่วนประกอบอยู่สองอย่าง คือ ส่วนของร่างกาย คือ สิ่งไร้ ความสำนึกกับส่วนของจิตใจ คือ สิ่งมีความสำนึก หมายถึง สิ่งมิใช่วัตถุอันมีภาวะเพื่อตัวเอง

3.3 สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิตเพื่อผู้อื่น

สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างเอกเทศอย่างภาวะในตัวเองและภาวะ เพื่อตัวเอง หากแต่เป็นสถานการณ์ที่ภาวะเพื่อตัวเองจำนวนมากว่าหนึ่งขึ้นไปมาพบกัน การพบกันนี้

ทำให้ภาวะเพื่อตัวเองผู้หนึ่งอยู่ภายใต้ “การมอง” ภาวะเพื่อตัวเอง ดังที่ ซาร์ตวิเคราะห์ในทางอภิปรายแบบปรากฏการณ์วิทยาเพื่อเป็นการตรวจสอบลักษณะของการดำรงอยู่ของตัวเราที่มีอยู่ในประสบการณ์โดยตรงและเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเพราะซาร์ตได้แยกภาวะออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทแรก คือ เพื่อกำหนดหาความสัมพันธ์ของตัวเรากับสิ่งภายนอก นั่นคือ ความสำนึกของเรากับวัตถุภายนอกหรืออารมณ์ ประเภทที่สอง คือ เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ของความสำนึกรู้ตัวเองของภาวะเพื่อตัวเองว่า มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นที่เป็นสิ่งภายนอกตัวเองอยู่เสมอ จะเห็นว่าความสัมพันธ์สองประเภทนี้ที่กล่าวมานี้มีอยู่ในบุคคลอื่นเพราะตัวเราด้วย ซาร์ตเห็นว่า “สาระสำคัญของภาวะเพื่อตัวเองของฉันต้องเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ขั้นต้นระหว่างความสำนึกของฉันและของคนอื่น”¹⁶ เพราะความสำนึกที่เกี่ยวกับตัวตนของเรามีความสัมพันธ์อยู่กับความสำนึกเกี่ยวกับตัวตนของคนอื่นด้วยเช่นกัน ในประเด็นที่ว่า “ผมเพิ่งจะทำอะไรบางอย่างซุ่มซามและหยาบคาย การกระทำนั้นติดอยู่กับตัวผมเอง ผมมิได้ตัดสินการกระทำของผม ไม่แม้แต่จะตำหนิมัน ผมมองมันเป็นเรื่องธรรมดาในรูปแบบของวัดเพื่อตัวเอง แต่ทันใดนั้นผมก็ไฉยหัวขึ้น มีคนบางคนอยู่ตรงนั้นและเห็นผม ผมตระหนักทันทีถึงความซุ่มซามของผม ผมอาย แนนอนการอายนั้นมิใช่การมองมาที่ตัวเองหากแต่เป็นเพราะมีคนอื่นปรากฏอยู่ ผมอายตราบเท่าที่ผมปรากฏต่อหน้าคนอื่น”

3.4 สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิตในโลก

สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิตในโลก ซาร์ตบอกว่า เมื่อคุณเริ่มการวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏขึ้นกับคุณ คือ คุณจะได้พบรูปแบบของความมีอยู่สองประเภทนี้ มันเป็นชนิดของสิ่งมีชีวิตในโลก สิ่งมีชีวิตในโลกในที่นี้ หมายถึง ความเป็นมนุษย์ เพราะ “มนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ในโลก” จึงมีความสัมพันธ์อยู่กับโลก จนนึกไม่ออกว่าถ้าไม่มีโลก มนุษย์จะอยู่อย่างไร และในทางกลับกันถ้าไม่มีมนุษย์โลกจะยังมีอยู่หรือไม่ ซาร์ตจึงแยกภาวะในตัวเองกับภาวะเพื่อตัวเองไว้อย่างมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากซาร์ตต้องการให้เห็นความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับวัตถุ เพราะวัตถุมันมีได้และเป็นได้ในตัวมันเอง ที่เรียกว่า “ภาวะในตัวเอง” ที่ต้องอาศัยภาวะในตัวเอง คือ วัตถุหรืออารมณ์ ซาร์ต มองว่า ภาวะของมนุษย์ คือ ว่างเปล่า จะเป็นเด็ก เป็นหนุ่มหรือเป็นสาว มนุษย์ไม่เคยอึดพอนในความเป็น บางทีตอนเป็นเด็กก็อยากเป็นผู้ใหญ่ พอโตเป็นผู้ใหญ่ก็ยิ่งอยากกลับไปเป็นเด็ก หรือเป็นหนุ่มสาว บางคนยังไม่พอใจในรูปร่างหน้าตาของตัวเอง จึงต้องไปผ่าตัดดัดแปลงตกแต่งทาสยกรรมรูปร่างหน้าตาเพื่อให้เป็นที่พอใจของตัวเองและคนอื่น เพราะมนุษย์ไม่ได้เป็นอะไรที่สมบูรณ์แบบมาก่อน กล่าวคือ ไม่ได้มีสาร์ตในตัวอย่างในที่นี้คือ ความหล่อ ความสวย เมื่อมนุษย์รู้ว่าตัวเองมาอยู่ในโลกแล้วจึงเริ่มที่จะนิยามตัวเองตามที่อยากจะเป็น เพราะมนุษย์เลือกที่จะเป็นได้ ที่เรียกว่า “ภาวะเพื่อตัวเอง” เพราะไม่ได้มีไม่ได้เป็นในตัวเองที่สำเร็จรูปมาเหมือนวัตถุ แต่มีอยู่เพื่อที่จะนิยามตัวเองให้มีความหมายตามเจตจำนง ดังนั้น ภาวะ

¹⁶ Jean-Paul Sartre, **Existentialism is a Humanism**. Source: Existentialism from Dostoyevsky to Sartre. (Translator: Walter Kaufman, 1957), p. 341.

เพื่อตัวเอง คือ ความสำนึก จึงเป็นสิ่งที่ตัวเองไม่เป็น และไม่ใช่ว่าตัวเองเป็นเช่นเดียวกับจินตนาการ และเสรีภาพทั้งหมดก็นำไปสู่ความมีความเป็น ก็โดยความว่างเปล่า (emptiness) หรือความไร้ตัวตน (Nothingness) ซึ่งมีอยู่เป็นศูนย์กลางของภาวะเพื่อตัวเอง¹⁷

เพราะว่า ชาร์ต เน้นไปที่ภาวะเพื่อตัวเอง ซึ่งถูกยึดโยงไว้กับร่างกาย ประวัติศาสตร์เรื่องราว และสิ่งแวดล้อมของมันที่เขาใช้คำว่า “its facticity” คือ ธาตุแท้ของมัน มันคือทุกสิ่งที่เป็นมนุษย์ ธาตุแท้ของมันคือสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับมัน และกำหนดตัวมันเอง ความเชื่อเช่นนี้ดูเหมือนจะเข้าใกล้ที่จะยอมรับในนิยัตินิยม (determinism) หรือลัทธิแห่งการกำหนด แต่ชาร์ตก็ปฏิเสธอย่างชัดเจนว่า “มันไม่มีความจริงที่ว่าร่างกายเป็นผลผลิตของการตัดสินใจโดยพลการของผู้สร้างโลก (Demiurge) หรือว่าภาวะร่วมของกายกับจิตจะมีขึ้นโดยบังเอิญ การก่อเกิดร่วมกันของสสารทั้งสองอย่างที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั้น ในทางตรงกันข้าม ธรรมชาติมากมายของภาวะเพื่อตัวเองที่เรียกว่ามันเป็นร่างกาย”¹⁸ ชาร์ตถือว่า มันเป็น “นามธรรม” ของความเป็นจริงเพียงหนึ่งเดียว คือ “มนุษย์ในโลก” เพราะฉะนั้น ชาร์ตให้ความสำคัญต่อภาวะเพื่อตัวเองเป็นหลัก ถึงแม้ว่าภาวะในตัวเองจะมีอยู่มากมายเพียงใดในโลก แต่ถ้าขาดภาวะเพื่อตัวเองมันก็จะไร้ความหมายนั่นเองตามแนวคิดของชาร์ต

4. มนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต

4.1 พื้นฐานของมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต

พื้นฐานของมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต เพราะมนุษย์ คือ “สิ่งที่มีสำนึกรู้ตัวเองและวาดภาพตัวเองในอนาคตได้”¹⁹ และมีความสัมพันธ์กับภาวะที่ผูกพันของเราเท่านั้น คือ กิจกรรมหรือการกระทำในการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับคนอื่นและโลก เนื่องจากความสำนึกว่างเปล่า จึงจำเป็นต้องยื้อยัดเอาอะไรบางอย่างไว้เพื่อให้ตัวเองมีความหมาย แต่ความรู้สึกมันจะมีความหมายก็ต่อเมื่อแสดงมันออกมาทางกิจกรรมให้มีความหมายจึงได้ชื่อว่า “มนุษย์เป็นผู้สร้างตัวเขาเอง” (man makes himself) เนื่องจาก “มนุษย์มิใช่อะไรอื่นนอกจากผลรวมของการกระทำของเขาเอง”²⁰ มนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีชีวิตชนิดเดียวเท่านั้นที่สำนึกตัวเองได้อย่างตั้งใจ เพราะมนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่สำนึกตัวเองได้เท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่เขาตั้งใจจะให้ตัวเขาเป็นได้ด้วยตัวเอง ความเป็นมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่จึง

¹⁷ Sartre, Jean-Paul, *Being and Nothingness*, translated by Hazel E. Branes] (USA. University of Colorado. 1957), p. xiii.

¹⁸ Jean-Paul Sartre, *Existentialism is a Humanism*, Source : Existentialism from Dostoyevsky to Sartre, (Translator: Walter Kaufman, 1957), p. 309.

¹⁹ จินตนา ดำรงค์เลิศ, “100 ปี ชาตกาลของซอง-ปอล ซาตร์”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 30 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2548, หน้า 1093.

²⁰ ฌ็อง-ปอล ซาตร์, *ปรัชญาเอ็กซิเทนเซียลลิสม์ก็คือมนุษยนิยม*, แปลและเรียบเรียงโดย วิทยา เศรษฐวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมชาติ, 2540, หน้า 12-13.

ไม่ได้เป็นเพียงแค่ร่างกาย แต่ยังมีส่วนของจิตใจซึ่งมันแตกต่างกันมาก เพราะมันเป็นได้มากกว่าที่มันเป็นอยู่ และเป็นได้แม้กระทั่งสิ่งที่มันยังไม่ได้เป็นยกตัวอย่าง นาย ก เป็นพ่อครัว (cook) ในร้านอาหารแห่งหนึ่งมานานหลายปีจึงรู้สึกเบื่อหน่ายอยากจะเลื่อนฐานะตัวเองขึ้นเป็นผู้บริหารเองบ้าง จึงตั้งใจไว้ว่าสักวันเขาจะต้องเป็นผู้บริหารให้ได้จึงตั้งใจทำงานเก็บเงินได้มากพอ วันหนึ่งเขาจึงตัดสินใจลาออกจากการเป็นพ่อครัว เพราะเขามีที่อยู่แปลงหนึ่งในย่านชุมชน จึงตัดสินใจเปิดร้านอาหารเพราะเป็นงานที่ตัวเองชอบ และรับสมัครพนักงานบริการไว้ช่วยงานหลายคน ส่วนตัวเขาเองได้กลายเป็นผู้บริหารตามความตั้งใจ มนุษย์จึงถูกเรียกว่าสิ่งที่มันเป็นไปได้แม้ยังเป็นจริงไม่ได้ก็สามารถเป็นได้ในความสำนึก และยังมีโอกาสทำให้เป็นจริงขึ้นมาได้จึงเรียกว่าเป็นได้มากกว่าสิ่งที่เขาเป็นอยู่ เพราะมนุษย์ต่างจากวัตถุทั่วไปตรงที่มนุษย์มีจิตใจนี้แหละที่มันมีความสำคัญต่อความเป็นมนุษย์อย่างมาก ซึ่งเป็นคุณลักษณะของมัน (characteristic of it) เอง ดังที่ชาร์ตได้ยืนยันภาวะของมนุษย์ว่า เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ (existent) และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนที่จะนิยามตัวเองว่าเป็นอะไร ตามที่ชาร์ตได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ไม่ได้เป็นอะไรอื่นที่มากกว่าผลผลิตของตัวเอง เขาอยู่เพียงแคในขอบเขตที่เขาตระหนักรู้ตัวเอง ดังนั้น เขาจึงไม่ได้เป็นอะไรมากกว่าผลรวมของการกระทำและความเป็นอยู่ของเขา” นั่นเอง

4.2 ลักษณะของมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต

มนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีชีวิต เพราะมนุษย์เป็นจุดหมายปลายทางมิได้ถือว่าความสูงส่งของมนุษย์อยู่ที่ผลสำเร็จ แต่มนุษย์ต้องสร้างตัวเองอยู่ตลอดเวลา ความยิ่งใหญ่ของมนุษย์อยู่ที่การสร้าง ไม่ใช่อยู่ที่ผลสำเร็จ อยู่ในปัจจุบัน มิใช่อยู่ในอดีตหรืออนาคต เพราะว่ามันมนุษย์เกิดมาในโลก (comes into the world) ที่ล้อมรอบไปด้วยวัตถุที่มีความสำคัญหรือเต็มเปี่ยมไปด้วยความหมาย พวกเขาจึงเชื่อว่า มนุษย์เหมือนกับสารอื่นในจักรวาลตรงที่ต่างก็มีฐานะเป็นสิ่งที่อยู่เหมือนกัน แต่ล้าหลังเพียงภาวะที่ว่ามันไม่ช่วยให้มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความหมายได้ ค่าของมนุษย์อยู่ที่ภาวะอันหนึ่งที่เรียกว่า “การรู้จักตนเอง” สิ่งนี้คือศักยภาพที่จะพัฒนาไปในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลายไม่มีขีดจำกัด²¹ มนุษย์จึงเป็นอนาคตของมนุษย์ คือ ไม่มีสิ่งใดจะมาแทนที่ของมนุษย์ได้ ชาร์ตเห็นว่า “มนุษย์ คือ ผู้สร้างตัวเขาเอง” ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นไปได้และยังยืนยัน เพราะว่าความจริงทุกอย่างและการกระทำทุกชนิดบ่งบอกถึงสภาพแวดล้อมและอัตวิสัยของมนุษย์ คือ

4.2.1 สิ่งดำรงอยู่ก่อนสารัตถะ (Existence Preceded Essence) คำว่า สารัตถะ คือ “ความคิด” จากแนวคิดแบบเดิม ที่เรียกว่า “อรรถิภาวนิยม ” อรรถิภาวนิยม ก็คือ ตัวฉัน (I) (เป็นผู้คิด) เมื่อมีฉันจึงมีความคิดเกิดขึ้น ดังที่ชาร์ตกลับคำเสียใหม่ว่า “เพราะฉันมีอยู่ ดังนั้นฉันจึงคิด” ตรงนี้เองที่นักวิชาการหลายท่านลงความเห็น ว่า ชาร์ตเริ่มต้นปรัชญาของตัวเองเหมือนอย่างเดส์การ์ต คำว่า “สารัตถะ” หมายถึง “กรรม” หรือการกระทำ หรือพฤติกรรมต่างๆ ของคน ที่แสดงออกมาจากเสรีภาพ

²¹ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : พุทธชาด. 2538), หน้า 124.

ของมนุษย์” เนื่องจากชาร์ตไม่ว่าเชื่อว่า พระเจ้ามีอยู่จริง ในเมื่อไม่มีพระเจ้าดำรงอยู่ อย่างน้อยก็ต้องยอมรับว่า ต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่ดำรงอยู่ก่อนสาร์ตอะ และสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนที่จะถูกนิยามด้วยความคิดดังที่ไฮเดกเกอร์ (Heidegger) เรียกว่า “ความจริงของมนุษย์” ใน “การดำรงอยู่มาก่อนสาร์ตอะ” ตามที่นักปรัชญาอรรถิภาวนิยม เห็นว่า สภาวะที่แสดงว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีอยู่จริง และสามารถบ่งชี้ได้ว่าสิ่งนั้นอยู่ ณ ที่ใดหรืออยู่ตรงไหน ลักษณะอรรถิภาวนิยม (ความมีอยู่) ของสิ่งหนึ่งจึงเป็นลักษณะที่เห็นได้เด่นชัด (concrete) ของสิ่งนั้น และเป็นสิ่งระบุความเป็นสิ่งเฉพาะของสิ่งนั้น อรรถิภาวนิยม จึงหมายถึง ความเป็นสิ่งเฉพาะหน่วย (particularity) ของสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง จะเห็นได้ว่า สาร์ตอะ หรือความเป็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มันเกิดจากมนุษย์ เพราะมนุษย์มีเสรีภาพ ที่จะเลือกเป็นตามที่เขาต้องการ มนุษย์จึงพยายามทำตัวเองให้เป็นอะไรสักอย่างได้ตามเสรีภาพที่เขาเป็น เพราะชาร์ตต้องการปฏิเสธผู้สร้าง (Creator) หรือสิ่งที่เป็นสาเหตุอันอยู่เบื้องหลังของสิ่งต่างๆ ที่เป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ไว้อย่างตายตัว หมายถึง การปฏิเสธความเชื่อที่ว่าพระเจ้า (God) มีอยู่ และเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งขึ้นมาบนโลก ซึ่งเปรียบเสมือนนายช่างผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น นายช่างที่ทำเก้าอี้ก็ต้องรู้ว่าสาร์ตอะของเก้าอี้ คือ สำหรับนั่งได้เป็นอันดับแรก ส่วนจะมีรูปลักษณะอย่างไรนั้น เป็นสิ่งที่นายช่างจะวางแผนออกแบบขึ้นทีหลังว่าจะให้มีรูปลักษณะของเก้าอี้แบบไหน แต่สาระสำคัญของมัน คือ สำหรับไว้นั่งได้นั่นเอง

ชาร์ตเองให้ความสำคัญระหว่าง “สิ่งมีอยู่กับสาร์ตอะหรือความหมายของมัน” สำหรับสิ่งมีอยู่ ถ้าหาก ณ ที่นั้นหรือที่ไหน ๆ ไม่มีมนุษย์อยู่เลย สิ่งนั้น ๆ มันก็คงมีอยู่ของมันอย่างนั้นแหละ เช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือดวงดาวต่างๆ เช่น ดาวอังคาร ที่นักวิทยาศาสตร์สำรวจได้แล้วว่าไม่มีสิ่งมีชีวิตอยู่เลย หรืออาจเคยมีแต่เป็นเพียงการสันนิษฐานตามสภาพบรรยากาศ หรือแม้แต่ดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ ที่ยังค้นไปไม่ถึงมันก็คงมีอยู่ของมันอย่างนั้น จึงอยากถามอีกว่า แล้วความมีอยู่ของมันจะมีสาร์ตอะหรือความหมายอะไร นอกเสียจากมนุษย์สำรวจพบแล้วให้สาระหรือความหมายแก่มันแล้วภาคภูมิใจในสติปัญญาของตัวเองว่ามีความสามารถ และยังมีกวาดฝันว่าจะยึดครองเอาเป็นของมนุษย์อีก เช่น นักวิทยาศาสตร์ที่ไปสำรวจดาวอังคารด้วยความหวังว่าจะพามนุษย์ขึ้นไปอยู่อาศัยได้จึงพอตอบได้ว่าถ้าหากมนุษย์ไม่มีอยู่ หรือไม่มีความเป็นมนุษย์อยู่เลย สาร์ตอะต่าง ๆ หรือความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็ไม่ได้หรือแม้มีอยู่แต่มันก็ไร้ความหมาย

เพราะความหมายหรือคุณค่าสาร์ตอะมีได้เพราะมีมนุษย์อยู่ และให้ค่าความหมายแก่มันข้อนี้ ชาร์ตต้องการยืนยันถึงความสำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์มากกว่าคุณค่าอื่นใด ชาร์ตได้เปรียบเทียบให้เห็นความเชื่อที่ว่าพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก (ตามความเชื่อของฝ่ายเทวนิยม) กับนายช่างผู้ออกแบบมิดดัดกระดาศนั้น นายช่างต่างหากที่เป็นจริงกว่า เนื่องจากนายช่างฝีมือจะรู้ว่ามิดมีอยู่ก่อนที่จะทำมันขึ้นมา จึงมีวัตถุประสงค์มีวิธีการที่จะทำให้มันเป็นมิด มีแผนการล่วงหน้าอยู่ในใจคือรู้จักมันล่วงหน้าก่อน ตามทัศนะของคริสเตียน (Christians) ที่คิดว่า มนุษย์เป็นเหมือนมิดดัดกระดาศ พระเจ้าเป็นเหมือนช่างฝีมือดี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ มีวิธีการ มีแผนการ รู้ล่วงหน้าว่าจะทำอย่างไร แต่ในความเป็นจริงสำหรับมนุษย์ไม่มีธรรมชาติอะไรเช่นนั้นอยู่ก่อนเลย เรานิยามตัวเองในภายหลังจากเกิดมาบนโลก เรา

เลือกเป็นผู้ที่เราต้องการจะเป็นได้เราไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าสิ่งที่เราทำเอง มนุษย์มีอยู่ก่อนแล้วจึงเหวี่ยงตัวเองมาอยู่ในโลก เมื่อพบตัวเองหรือรู้สึกตัวจึงนิยามตัวเองเท่านั้น จะเรียกว่า มนุษย์คือสิ่งนิยามตัวเองก็ได้และ ชาร์ตยังใช้คำว่า “มนุษย์สร้างตัวเขาเอง”(Man makes himself) เพราะมนุษย์ไม่ได้มาสู่โลกนี้อย่างสมบูรณ์แบบ มนุษย์จึงต้องเลือกสิ่งที่เหมาะสมสำหรับตัวเองที่เรียกว่าคุณค่าทางศีลธรรม

4.2.2 สิ่งที่ว่างเปล่า กล่าวคือ ความว่างเปล่าเป็นสภาพของจิตมนุษย์ที่มีความพร่องหรือว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness)²² เพราะภาวะหรือความมีว่างเป็นรากฐานของความว่างเปล่า คำว่า “ภาวะ” ในที่นี้ หมายถึง ภาวะเพื่อตัวเอง นั่นก็คือ “จิต” ที่มีลักษณะปฏิเสธตัวมันเอง เพราะจิตเป็นภาวะว่างเปล่าทั้งหมด เพราะจิตไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง เป็นแต่ความคิดเท่านั้นเอง ความคิดที่เกิดขึ้นทุกขณะ ไม่ว่าเราจะคิดถึงคน คิดถึงเก้าอี้ หรือคิดถึงอะไร ๆ ก็ล้วนเป็นเพียงกระแสจิต และกระแสจิตจะเป็นอะไรได้ นอกจากจะเป็นกระแสจิตอยู่เท่านั้น แม้ท่านจะบอกว่า ตอนนี้เป็นนักศึกษา นั่นก็เป็นเพียงกระแสจิต เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของคนนั้น คือกระแสจิตต่างหาก ความเป็นอะไรก็ตามไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายในจิต เพราะจิตแท้ไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง แต่เป็นเพียงความว่างเปล่า มนุษย์จึงดิ้นรนเพื่อที่จะเป็นอะไรสักอย่างเนื่องจากไม่ยอมอยู่กับความว่างเปล่าของตนเอง เพราะจิตปฏิเสธความว่างของตัวเองจึงพยายามที่จะเป็นอะไรสักอย่างที่มีมั่นคงมีความหมายเหมือนวัตถุ เพราะว่าจิตมันอยากจะเป็นเหมือนวัตถุ แต่ความว่างเปล่าเป็นภาวะของความ เป็นมนุษย์มนุษย์จึงมีความชวนชวนให้เต็มได้ยาก เพราะความว่างเปล่านี้เอง มนุษย์จึงพยายามทำให้ตัวเองนั้นมีความหมายตามที่เขายากจะเป็น เนื่องจากภายในจิตเป็นโหลง คือ กลวง หรือว่างเปล่า มนุษย์จึงไม่สามารถเป็นอะไรได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อได้เป็นอย่างนี้จึงยังต้องการเป็นอย่างนั้น นั่นเพราะภาวะพร่องของจิตมนุษย์ที่แตกต่างจากวัตถุที่ไม่มีจิต มันจึงอึดเต็มในตัวมันเอง แต่มนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุด ชาร์ตเห็นว่า “มนุษย์มีความปรารถนาที่ไร้ประโยชน์” (Man is a useless passion) หรือไร้ความสำเร็จ ซึ่งแนวคิดนี้ไปสอดคล้องกับแนวคิดของอัลแบร์ กามู (Albert Camus) ที่นำเอาตำนานของ ซิซิฟัส (Sisyphus) มาอธิบายเปรียบเทียบความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ซิซิฟัสเป็นกษัตริย์ที่ถูกเทพเจ้าลงโทษให้กลิ้งก้อนหินขึ้นสู่ยอดเขาด้วยความยากลำบาก แต่พอถึงยอดเขาแล้วก้อนหินก็กลิ้งกลับลงสู่พื้นล่างอีก ซิซิฟัสได้แต่นั่งมองดูมัน และแล้วเขาต้องกลิ้งมันกลับขึ้นไปใหม่ ทำอยู่อย่างนี้วันแล้ววันเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า ปีแล้วปีเล่า ไม่มีวันจบสิ้นจนกว่าจะตาย การกระทำของซิซิฟัสเปรียบเหมือนชีวิตของมนุษย์ในโลกปัจจุบันที่เพียรพยายามทำสิ่งที่ดูเหมือนว่างเปล่าไร้สาระ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า วันแล้ววันเล่า สุดท้ายก็จบชีวิตลงอย่างไร้ความหมาย เหมือนอย่างซิซิฟัสนั่งมองดูก้อนหินที่ตนกลิ้งขึ้นด้วยความยากลำบาก แต่กลับกลิ้งตกลงมาอย่างไม่เป็นท่า ทำให้เขาตระหนักถึงความไร้สาระของงานที่เขาทำ แต่ไม่สามารถทำอะไรได้เลย นอกจากยอมจำนน และต้องทำมันต่อไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ จากที่กามูส์มา

²² พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาร์ต, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร สุขภาพใจ, 2551, หน้า 19.

กล่าวว่า “โลกนี้มัน แอ็บสเอร์ด (absurd) ก็คือ ไร้สาระ ในความเป็นจริง เราพูดได้เพียงแต่ว่า โลกนี้โดยตัวของมันเองแล้วเป็นโลกที่ไร้เหตุผล (unreasonable) สิ่งที่เป็นแอ็บสเอร์ด คือการเผชิญหน้ากันระหว่างความไร้เหตุผลของโลก กับความปรารถนาอันแรงกล้าของมนุษย์ที่จะอยู่ในโลกอันไร้เหตุผล”²³ แต่ในท่ามกลางโลกอันไร้เหตุผลกามองเห็นว่า มนุษย์ไม่ได้ยอมสยบต่อโชคชะตา แถมยังท้าทายผู้ลงโทษด้วยการทำสิ่งที่แม้จะไร้เหตุผลอย่างไม่หยุดหย่อน และพวกเขายังมีความสุขกับมันอยู่เหมือนที่ซีซาร์พลิงหีนอย่างมีความสุขโดยไม่ปฏิเสธมัน ในความเข้าใจของชาร์ต ก็คือ ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ว่างเปล่า แม้มนุษย์จะแสวงหาหรือสร้างคุณค่าใด ๆ ให้มีให้เป็นขึ้นมาได้แต่มันก็ไม่เคยหยุดอยู่แค่นั้น

จะเห็นได้ว่า ความว่างเปล่าเป็นสภาวะของความเป็นมนุษย์ เพราะชาร์ตเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีแต่สภาวะที่ว่างเปล่า ถือเป็นความพร่องที่ทำให้มนุษย์ต้องการจะเป็นอะไรสักอย่าง เพื่อให้ตัวเขาเองมีความหมาย ซึ่งก็สอดคล้องกับภาวะการดำรงอยู่ก่อนที่จะเป็นอะไร อดีตที่ดี ทองบุญกล่าวถึงชาร์ตเคยตั้งปัญหาขึ้นถามว่า เราพบความบกพร่องในภาวะของตัวเองจากแหล่งใด แล้วเขาก็ตอบเองว่า จากอสังค์หรืออภิวา (nothingness) (ที่ตรงกันข้ามกับสังค์หรือภาวะ=Being) หมายถึง “ความว่างเปล่า” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตัวเรา ชาร์ตให้คำอธิบายว่า “มนุษย์คือสัตว์ผู้กำลังสร้างภาวะที่เป็นอสังค์นี้ (the nothingmaking animal)...อสังค์ในใจกลางแห่งภาวะที่เป็นความแท้จริงของเรานี้ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเสรีภาพของมนุษย์เรา” ในความเป็นมนุษย์ที่เป็นเพียงสภาวะที่ว่างเปล่า มนุษย์จึงอิสระที่จะเป็นในสิ่งที่ต้องการได้ เพราะมนุษย์สามารถแยกตัวเองออกจากสิ่งอื่นได้ เพราะถือว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า คือ ไม่มี “แบบ” หรือสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เป็นศูนย์กลางของความปรารถนาและการกระทำในช่วงเวลาของชีวิตจิตใจของเราแต่ละคน เราจึงมักที่จะแสดงว่านี่คืออสังค์ แม้จะไม่ใช่เป็นการทั้งไม่เป็นวัตถุในการสำนึก มันก็มีอยู่ข้างนอกในโลก (เหตุการณ์) มันคือภาวะของโลกเช่นเดียวกับอสังค์ของผู้อื่น เพราะว่าชาร์ตไม่เชื่อว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมสสารัตถะหรือมีอสังค์ถาวร แต่วามมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า (nihilation=Nothingness) ในตัวเอง จึงทำให้มนุษย์มีการดำเนินต่อไปได้ (man is pursuit) นั่นเอง

4.2.3 สิ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นอิสระ นักปรัชญาอัตถิภาวนิยม เห็นว่า ความเป็นมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า (there is no ditremined) เพราะมนุษย์เป็นเพียงภาวะว่างเปล่า มนุษย์จึงเป็นอิสระ คือ อิสระที่จะตัดสินใจเลือกอยู่ตลอดเวลา เพราะว่า “มนุษย์ถูกสาปให้เป็นเสรีภาพ” (Man is condemned to be free) ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า มีใคร หรือสิ่งมีอำนาจใดสาป แต่เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธหรือเลือกที่จะไม่มีเสรีภาพได้เลย เพราะเสรีภาพ คือ ความเป็นมนุษย์ หรือมนุษย์เอง คือ เสรีภาพ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธเสรีภาพได้เสรีภาพจึงเป็นเหมือนสิ่งถูกสาป ถ้าหากจะยอมรับว่ามนุษย์ถูกสร้างมาก็คงยอมรับได้ในแง่ที่ว่าถูกสร้างมาให้มีเสรีภาพ

²³ Albert Camus, *the Myth of Sisyphus and Other Essays* by Albert Camus. (Translated by Justin O'brien. UK : Alfred A. Knopf. Inc. Renewed. 1955), p. 16.

นี้แหละ คำนี้จึงเป็นเหมือนการประชดความเชื่อในเรื่องของพระผู้สร้าง (Creator) ตามความเชื่อในศาสนาเทวนิยม ความจริงเมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมาในโลก มนุษย์ต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่เขาทำเองทุกอย่าง แต่เพราะมนุษย์กลัวที่จะรับผิดชอบ มนุษย์จึงยอมให้ตัวเองตกไปเป็นสิ่งที่ถูกสร้างดีกว่าที่จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวเอง แต่มีผู้รับผิดชอบแทนจึงต้องมีพิธีสารภาพบาปหรือไถ่บาป

เพราะเสรีภาพเป็นอุดมคติของชีวิตมนุษย์ควรกลับมาสู่ตัวเองนั่นคือการตระหนักรู้ถึงเสรีภาพอันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ ความอิสระหรือเสรีภาพตามทฤษฎีของชาร์ต เป็นเสรีภาพแบบสัมบูรณ์ (absolute freedom) มนุษย์จึงมีทางเลือกอยู่เสมอ การมีอิสระในการเลือกอยู่ตลอดเวลา เช่นนี้จึงทำให้ชาร์ตเชื่อว่ามนุษย์มีความทุกข์ คือทุกข์เพราะมีเสรีภาพมากเกินไป จึงยากแก่การที่จะตัดสินใจเลือก เช่น เมื่อเรายืนอยู่บนหน้าผาที่สูงชัน เราจะรู้สึกกลัว เพราะเราไม่มั่นใจว่าตัวเองอาจจะตัดสินใจกระโดดลงหน้าผาหรือไม่ มนุษย์มีอิสระที่จะแสวงหาหนทางให้แก่ตนเองได้ ดังที่ชาร์ตได้อธิบายว่า “ในบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มนุษย์เท่านั้นที่มีอำนาจแก้ไขภาวะได้คือสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายในอดีตและสร้างสิ่งดีขึ้นมาใหม่ได้ นี่แหละคือเสรีภาพของมนุษย์ เสรีภาพของมนุษย์มีมาก่อนภาวะที่เป็นสัตว์ของเข เพราะเราเป็นอะไร ๆ ได้ตามต้องการนั้น ก็เพราะเรามีเสรีภาพอยู่ภายใน เราแต่ละคนวาดภาพตัวเองอยู่ตลอดเวลาที่จะมีชีวิต ภาพที่วาดนี้ก็คือสัตว์ของเรา และภาพนี้ก็จะยังไม่เสร็จสมบูรณ์จนกว่าจะถึงวันตาย คือวางพูก้นลงพร้อมกับการดับจิตบุคคลที่ยอมตายเพื่ออุดมคติ แม้ในขณะที่เพศฆาตจะประหารชีวิตก็ยังสามารถนิยามตัวเองได้ เพราะชาร์ตพยายามอธิบายว่า แม้มนุษย์จะเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ก็จริงถึงกระนั้น อิสระภาพในที่นี้ก็เป็นอิสระภาพในกรอบของสถานการณ์ทั้งสิ้น มนุษย์จึงสามารถเลือกตัดสินใจกระทำต่าง ๆ ได้โดยปราศจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกบงการหรือกำหนดบังคับให้เป็นไป แต่การกระทำต่าง ๆ เป็นไปตามที่มนุษย์เลือกเอง จึงถือว่าแนวคิดของชาร์ตเป็นแบบมีเจตจำนงเสรี (free will) อย่างไรก็ดีเงื่อนไขหรือข้อกำหนดไม่ว่ามนุษย์จะตกอยู่ในสถานการณ์เช่นใดก็ตาม มนุษย์ยังมีทางเลือกเสมอแต่มนุษย์ก็มีความเข้าใจผิดคิดว่าตัวเองไม่มีเสรีภาพ

4.2.4 สิ่งที่มีความสำคัญผิด ความจริงมนุษย์มีเสรีภาพเต็มที่ แต่เพื่อจะหลีกเลี่ยงเสรีภาพและความรับผิดชอบของตัวเอง มนุษย์จึงหลอกตัวเองว่า เขาไม่มีทางเลือกหรือเขาเลือกไม่ได้เพราะสถานการณ์มันบังคับ แต่ความจริงคือเขายังเลือกได้ตลอดเวลา เพราะเป็นการอำพรางหรือปกปิดเสรีภาพที่สมบูรณ์ของมนุษย์ ชาร์ตมองว่า มนุษย์หลอกตัวเอง เพราะเขาเชื่อว่า เมื่อมนุษย์ได้ตระหนักรู้ถึงเสรีภาพว่าเป็นตัวเขาเอง มันได้นำไปสู่ความวิตกกังวลและการกระทำในความเชื่อแบบผิด ๆ²⁴ ชาร์ตได้ยกตัวอย่างของหญิงสาวคนหนึ่งตัดสินใจออกไปเกี่ยวกับผู้ชายทั้งที่รู้ว่าผู้ชายคนนั้นคิดยังงัยกับเธอ แต่

²⁴ Jeremy Harwood, *Philosophy: A beginner's guide to the ideas of 100 great thinkers*. (London: Quercus publishing, 2010), p. 152.

เธอก็ยังหลอกตัวเองว่าคงไม่มีอะไรเกิดขึ้น จนกระทั่งเธอถูกหลวงลามก็ยังไม่หลอกตัวเองว่าเธอไม่มีทางเลือก ความจริงเธอไม่ยอมเลือกปฏิเสธมากกว่าเนื่องจากเธอก็มีใจให้เขาอยู่เหมือนกัน จึงปล่อยตัวให้เลยตามเลยโดยทำให้เป็นเหมือนวัตถุ เพื่อที่ไม่ต้องรับผิดชอบอะไรเลย ผู้ชายจะทำอย่างไรก็สุดแล้วแต่เนื่องจากเธอก็ชอบเขาอยู่ไม่น้อย เพราะมนุษย์มีอิสระที่จะเลือกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธสถานการณ์ที่จะต้องตัดสินใจเลือกได้เลย จึงเกิดความวิตกกังวล เพราะไม่แน่ใจว่าจะตัดสินใจอย่างไร เช่นเมื่อเดินไปริมหน้าผาสูงที่ไม่มีอะไรกัน มันทำให้เราวิตกกังวล เพราะไม่แน่ใจว่าตัวเองจะตัดสินใจกระโดดลงหน้าผาเองหรือเปล่านั้น เนื่องจากมนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเองสูง และอิสระอย่างเต็มที่ เมื่อมนุษย์เข้ามาอยู่ในสังคมที่มีกฎระเบียบ จารีตประเพณี มนุษย์จึงเป็นทุกข์ เป็นทุกข์เพราะต้องทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม เขาก็อดคิดเพราะรู้สึกว่าเป็นอิสระ เนื่องจากเข้าใจว่าตัวเองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม หรือกฎระเบียบที่คนอื่นกำหนดไว้ให้ว่าต้องทำอย่างนั้นแล้วปฏิเสธไม่ได้ต้องทำตามอย่างนั้นอย่างนี้ซึ่งมันขัดกับหลักการของความเป็นมนุษย์ที่มีเสรีภาพ ตามแนวคิดของชาร์ตไม่ว่ามนุษย์จะตกอยู่ในสถานการณ์เช่นใดก็ตาม มนุษย์ยังเป็นอิสระ หมายถึงอิสระในการที่จะเลือกอยู่เสมอ คือ สามารถเลือกที่จะทำตามกฎหรือปฏิเสธไม่ทำตามก็ได้ แต่ต้องรับผิดชอบต่อผลที่จะตามมาด้วยตัวเอง ดังนั้น “เสรีภาพไม่ได้ หมายถึง สัมฤทธิผลของการตัดสินใจว่าเราเลือกทำสิ่งนี้แล้วต้องทำให้สำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก”²⁵ เสรีภาพ คือ การเลือก (choice) จึงต้องมาคู่กับความรับผิดชอบเสมอ เสรีภาพในการเลือกจึงเป็นเสรีภาพที่สมบูรณ์ แต่เนื่องจากมนุษย์ขาดกลัวและไม่มั่นใจว่าเขาจะรับผิดชอบได้หรือบางทีเขาก็ไม่ยอมรับผิดชอบ เขาก็เลือกยินยอมให้สังคมมีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือตนเอง แล้วเข้าใจว่าตัวเองไม่มีเสรีภาพ นั่นคือความเข้าใจผิด (Bad faith) ชาร์ตถือว่า เป็นการหลอกตัวเอง เพราะความจริงคือเสรีภาพมีอยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์ตัดสินใจเลือก ซึ่งเสรีภาพในที่นี้เป็นเสรีภาพในการเลือก แม้แต่การไม่เลือกเลยก็ยังเป็นการเลือก คือเลือกที่จะไม่เลือก ดังนั้นมนุษย์จึงไม่สามารถปฏิเสธเสรีภาพได้เลย แต่มนุษย์เข้าใจผิดคิดว่าตัวเองไม่มีเสรีภาพ

5. สรุปวิเคราะห์

สภาพหรือภาวะทางปรากฏการณ์ชีวิต พบว่า การดำรงอยู่ของมนุษย์แต่ละคนว่ามีอยู่ก่อนสภาวะใด ๆ เป็นสิ่งที่กำหนดกันขึ้นมาภายหลัง และเน้นให้มนุษย์ใส่ใจต่อสิ่งที่เขากระทำมากกว่าที่จะมองว่าเขาเป็นใคร ในอัตถิภาวนิยมในฐานะที่เป็นความเป็นจริงในชีวิตของมนุษย์ ดังที่ชาร์ตมองว่า มนุษย์ได้สูญเสียตัวตนไปกับสิ่งภายนอกจนดูไร้ค่า ชาร์ตจึงกระตุ้นให้มนุษย์หันกลับเข้ามามองเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวเองว่าเป็นผู้มีเสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตัวเองอย่างอิสระ เพื่อให้อิสรภาพแก่มนุษย์ในการเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตัวเขาเองอย่างเสรีภาพความเป็นมนุษย์ในการเลือกและตัดสินใจของตัวเอง และเป็นการปลุกฝังความคิดที่ว่า มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่ในการกำหนดบทบาทของตัวเองรับผิดชอบด้วยตัวเอง และทำหน้าที่ของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เพื่อที่จะตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ได้

²⁵ พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาร์ต, หน้า 23.

ด้วยตัวเขาเอง แปลกตรงที่จริยศาสตร์แบบชาร์ตไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไรที่เป็นรูปแบบตายตัว เพราะชาร์ตปฏิเสธระบบจริยศาสตร์ปทัสถานแบบศาสนาเทวนิยม ชาร์ตจึงได้มีคำชี้แนะอะไรไว้ สิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ ให้เขาตัดสินใจด้วยตัวเขาเองอย่างอิสระ เพื่อความเป็นมนุษย์อย่างมีคุณค่าที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ตระหนักรู้ถึงอิสรภาพของตัวเอง และเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาตัวเองไปตามเป้าหมายที่อยากจะเป็น นั่นคือทำให้มนุษย์ได้รู้จักเป้าหมายของชีวิต และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ว่าเป็นผู้มีเสรีภาพท่ามกลางสถานการณ์มากมายที่ใคร ๆ จะกระทำย่ำยีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อันนี้ไม่ได้ ให้มนุษย์เข้าใจว่าตัวเขาเองเป็นตัวแทนของความอิสระทั้งปวง ให้เข้าใจว่ามนุษย์ไม่ได้มีข้อจำกัดภายนอก ไม่มีอำนาจใดที่สำคัญ ไม่มีรูปแบบที่อะไรกำหนดไว้อย่างตายตัวสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป มนุษย์เป็นผู้สร้างการเชื่อมโยงของพวกเขากับโลก เสรีภาพ และความรับผิดชอบ จึงเป็นเป้าหมายหลักหรือสาระสำคัญมากของการดำรงอยู่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ปรากฏการณ์วิทยาแห่งชีวิตสามารถทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากธรรมชาติที่ตายตัวแบบแนวคิดของเทวนิยม มนุษย์จึงมีความอิสระในการดำเนินชีวิต และสามารถพัฒนาตนเองไปได้ไกลกว่าที่เป็นอยู่ เป็นการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากความเชื่อตามแบบเทวนิยมว่าทุกสิ่งถูกกำหนดไว้แล้ว แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความกล้าหาญของมนุษย์เองว่าจะเลือกยอมรับหรือปฏิเสธความเชื่อเหล่านั้นแล้วเชื่อมั่นในตนเอง และรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำหรือไม่ ดังนั้นอัตถิภาวนิยมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ปรากฏการณ์วิทยาแห่งชีวิตทั้งสองภาวะ ก็คือ (1) ภาวะในตัวเอง คือ วัตถุทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก เป็นสิ่งมีอยู่ เป็นสิ่งที่มันเป็น และไม่เป็นสิ่งที่มันไม่เป็น มีลักษณะที่เต็มแน่น แข็งที่อ เต็มต้นอยู่ในตัวมันเอง เช่น ก้อนหิน โต๊ะ เก้าอี้ และวัตถุต่าง ๆ และ (2) ภาวะเพื่อตัวเอง หมายถึง ความสำนึกหรือจิตใจ เป็นสิ่งมีอยู่ ไม่เป็นสิ่งที่มันเป็น และเป็นสิ่งที่มันไม่เป็น มีลักษณะที่ว่างเปล่าเป็นอิสระภาวะทั้งสองสิ่งนี้ ในเชิงความสัมพันธ์ มันเป็นสิ่งมีอยู่เพื่อผู้อื่น และเป็นสิ่งมีอยู่ในโลกของความเป็นมนุษย์นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

กิริติ บุญเจือ. **ชุดปัญหาปรัชญา: ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522.

_____. **ปรัชญาอัตถิภาวนิยม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

โกมุท ที่ปวัฒน์. **ปรัชญาเอ็กซิสเทนเชียล**. กรุงเทพมหานคร : สมิต, 2530.

จินตนา ดำรงค์เลิศ. “100 ปี ชาตกาลของชอง-ปอล ซาทร์”. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน** ปีที่ 30 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม, 2548.

จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. **สหวิทยาการมนุษยศาสตร์: มิติแห่งมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, 2552.

- ฌ็อง-ปอล ซาทร์. **ปรัชญาเอ็กซิเทนเซียลิสต์ก็คือนุษยนิยม**. แปล และเรียบเรียงโดย วิทยา เศรษฐวงศ์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมชาติ, 2540.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551). **เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับซาร์ตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, 2544.
- พินิจ รัตนกุล. **ปรัชญาชีวิต ของ ปอล ซาร์ตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สามัญชน, 2549.
- โยสไตน์ กอร์เดอร์. (เขียน) สายพิน ศุภทรมงคล (แปล). **โลกของโซฟี : เส้นทางจินตนาการสู่ประวัติศาสตร์ปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2553.
- วิทยา เศรษฐวงศ์. แนวคิดของซาร์ตร์ว่าด้วยความรับผิดชอบ. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สมภาร พรหมทา. **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : พุทธชาด, 2538.
- ศรุตานนท์ ไธแสง. “ปรากฏการณ์ลัทธิอัตถิภาวนิยมในบทเพลงของศิลปินวงบอดี้สแลม”. **วารสารพุทธมคัศ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม**, 2561.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คู่มืออภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2533.
- _____. **คู่มืออภิปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546.
- Albert Camus. **The Myth of Sisyphus and Other Essays by Albert Camus**. Translated by Justin O'brien. UK: Alfred A. Knopf. Inc. Renewed, 1955.
- Jean-Paul Sartre. **Existentialism is a Humanism**. Translated by Carol Macomber. Edited by John Kulka. London: Yale University press, 1947.
- _____. **Being and Nothingness**. Translated by Hazel E. Branes. USA : University of Colorado, 1957.
- _____. **Transcendence of the Ego**. Translated and annotated with an introduction by Forrest and Robert Kirkpatrick. New York: Noonday Press, 1959.
- _____. **Existentialism is a Humanism. Source: Existentialism from Dostoyevsky to Sartre**. Translator: Walter Kaufman, 1975.
- _____. **Existentialism is a Humanism**. translated by Carol Macomber. London : Yale University press, 2007.

Jeremy Harwood. **Philosophy: A beginner's guide to the ideas of 100 great thinkers.** London: Quercus publishing, 2010.

Norman N. Greene. **Jean Paul Sartre: The Existentialist Ethic.** USA: The University of Michigan Press, 1960.

Phramaha Prayoon Mererk. **Selflessness in Sartre's Existentialism and early Buddhism.** Bangkok : Mahachulalongkorn Buddhist University, 1988.

Sartre. **L'Être et le Néant.** Paris : Gallimard, 1943.

Sartre. Jean-Paul. **Being and Nothingness.** translated by Hazel E. Branes. USA. University of Colorado, 1957.

Søren Kierkegaard. **Fear and Trembling and Repetition.** Tr. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton. NJ : Princeton University Press, 1983.

วิเคราะห์แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร: กรณีศึกษา

พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิญญู)

An Analytical Study of Vipassana Teaching Way According

to the Principle of Mahasatipathana Sutta: Case Study

Phrakrubhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivann)

พระมหาธีรพงษ์ วรญาณโมลี¹

Phramaha Theerapong Vorayanamoli

E-mail : looprakong2536@gmail.com

Received: Jun 2, 2022 Revised Jun 29, 2022

Accepted: June 29, 2029

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิญญู)” มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร 2) เพื่อศึกษาวิธีการสอนและการสอบอารมณ์ของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิญญู) และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร กรณีศึกษา พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิญญู) เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาจากเอกสาร โดยผลการศึกษาพบว่า การเจริญวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร คือ กระบวนการพัฒนาปัญญาขั้นสูงเพื่อใช้สติสัมปชัญญะพิจารณาความเป็นจริงของกาย เวทนา จิตและสภาวะธรรมที่กำลังเกิดขึ้นในขณะปัจจุบันโดยความเป็นไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่าเป็นทางสายเอกที่นำไปสู่การบรรลุถึงอริยมรรค-ผล ซึ่งประกอบด้วย 4 ฐานได้แก่ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตตานุสสติปัฏฐาน และ 4) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ความโดดเด่นด้านเทคนิคการสอนกรรมฐานตามแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิญญู) มี 5 ประการ คือ 1) ความโดดเด่นด้วยหลักการตามพระไตรปิฎก 2) เน้นด้วยการยกตัวอย่างบุคคลในพระไตรปิฎก 3) เน้นด้วยการคลายความสงสัยของ

---

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Arts (Buddhist Studies) Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ผู้ปฏิบัติได้ 4) เติบโตด้วยการสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติ 5) เติบโตด้วยการดำเนินข้อวัตรตามที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติไว้และทรงทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง

คำสำคัญ: มหาสติปัฏฐาน, การสอนวิปัสสนา, แนวทางการปฏิบัติ

Abstract

This research article was a part of the thesis titled “Analysis of Vipassana Teaching Way According to the Principle of *Mahāsatipaṭṭhānasutta*: A Case Study of Phrakhru Bhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivaṇṇo)” aiming at; 1) study the Vipassana meditation practice based on *Mahāsatipaṭṭhānasutta*, 2) study the methods of Vipassana teaching and examinations of Phrakhru Bhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivaṇṇo) and 3) an analysis of the Vipassana teaching approach based on *Mahāsatipaṭṭhānasutta* in a case study of Phrakhru Bhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivaṇṇo). It was qualitative research by focusing on documents investigation. The results of the study found that; The development of Vipassana according to *Mahāsatipaṭṭhānasutta* is the process of higher wisdom development by using mindfulness and awareness to observe the reality of the body, feelings, mind and mental formation states which are occurring at the present moment falling into the law of Three Common Manners; impermanence, suffering and non-self taught by the Buddha as the only one way leading to the attainment of the Noble Path-Results. It consists of four foundations: 1) *Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna*, 2) *Vedanānupassanāsatipaṭṭhāna*, 3) *Cittānupassanāsatipaṭṭhāna* and 4) *Dhammānupassanāsatipaṭṭhāna*. The outstanding technique of Vipassana meditation teaching of Phrakhru Bhavanasamanawat Vi. (Prajak Sirivaṇṇo) was found in five aspects; 1) teaching the Vipassana practice found in Tipitaka cannon, 2) illustrating the example person appearing in Tipitaka cannon, 3) helping the practitioners to clarify the doubts, 4) building the confidence in Vipassana practice, 5) carrying out the observances of the authentic disciplines established and exemplified by the Buddha himself.

Keywords: Mahāsatipaṭṭhānasutta, Vipassana Teaching, Practical Way

1. บทนำ

มหาสติปัฏฐานสูตรหรือสติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่รวมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาด้วยการเจริญวิปัสสนา ด้วยการเจริญสติที่เรียกว่า สติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติอันเป็นไปใน กาย เวทนา จิต ธรรมอันเป็นทางสายเอกในอันที่จะนำพาผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานได้ในทางพระพุทธศาสนา พระสูตรนี้เป็นพระสูตรสำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวกรุงชนบท อันมีเป้าหมายคือการได้บรรลุนิพพาน คือ ให้มีสติสัมปชัญญะตามคู่อารมณ์ไม่ขาดตอนให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริงโดยมีแนวปฏิบัติ 4 ขั้นตอนไล่จากการตามพิจารณาอารมณ์กรรมฐานที่หยาบไปจนละเอียด คือ กาย เวทนา จิต ธรรม²

ในปัจจุบันนี้ การสอนปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ยังมีอยู่อย่างมากมาย แต่ในประเทศไทยนั้น การสอนวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 อย่างเคร่งครัดจริงจังอันมีต้นแบบมาจากประเทศสหภาพเมียนมาร์นั้นมีอย่างจำกัด โดยเฉพาะพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวัฒนโธ) ท่านยังคงสอนวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 แบบนี้อยู่ และท่านก็ได้ให้ความหมายของสติปัฏฐาน 4 ไว้ดังนี้ อากาการของธาตุ ธาตุเป็น 1 ใน 3 หมวด ที่เรานำมาดูกาย พุทธวิธี ดูกายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้โดยร่างการปรากฏทำการอื่น การเดิน การนั่ง และการนอน เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การอื่น การเดิน การนั่ง และการนอน เป็นจุดมุ่งหมายใหญ่ของการปฏิบัติกรรมฐานโดยเน้นการเดิน เรียกว่า การเดินจงกรมก็คือ ขณะที่เดินจงกรม การเดินเป็นกรรมฐานหลักก็จริง เมื่อไม่มีสภาวะธรรมอื่นเด่นกว่า เราก็ดูเขาไปก่อน แต่เมื่อมีความปวดเกิดขึ้นมาเราก็ต้องหยุดยืนกำหนดรู้ เวทนา การนั่งสมาธิ ก็เช่นกันแม้ว่าขณะที่นั่งสมาธินี้ เราใช้ พองหนอ-ยุบหนอ หรือ นั่งหนอ ถูกหนอ จะเป็นกรรมฐานหลัก ก็จริง แต่เมื่อความปวดปรากฏ ก็ให้ทั้งกรรมฐานหลักไปกำหนดรู้ว่าการปวดจะกำหนดรู้ปวดไปทั้งชั่วโมงก็ถือว่าเป็นกรรมฐาน เรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เมื่อเดินหรือนั่งเกิดอาการฟุ้ง กำหนดอาการฟุ้ง ขณะนั้นใจยังคงฟุ้งอยู่ไม่หยุดเรียกว่าความเป็นปัจจุบันของความฟุ้งยังมีอยู่ เราก็กำหนดว่า “ฟุ้งหนอ ฟุ้งหนอ” จนกว่าความฟุ้งนั้นจะดับ เรียกว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดังที่ตรัสว่า “วิกุชิตตํ วา จิตตํ วิกุชิตตํ จิตตุนฺติ ปชานาติ”³

การเจริญกรรมฐานของเราเป็นการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ ต้องเจริญให้ครบทั้ง 4 ฐาน ไม่ใช่ฐานเดียว แต่ก็ไม่ใช่จะพร้อมกันทุกฐาน และไม่ต้องเรียงลำดับฐานกันด้วย ในเบื้องต้นของการเดินจงกรม กำหนดรู้ “ขวาย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ” เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เราอาศัยกายเป็นหลักก่อน ขณะที่เดินอยู่นั้นใจเกิดฟุ้งออกไป ทันทีที่ใจฟุ้งออกไป ให้หยุดยืน กำหนดรู้ ว่า “ฟุ้งหนอ ฟุ้งหนอ” เป็นการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถึงแม้ว่าจะเป็นฐานอันดับที่ 3 ก็จริง แต่เมื่ออะไร

² ที.ม. (ไทย) 10/373/301-302

³ ที.ป. (บาลี) 11/356/255

ปรากฏ เตนชัตตอกออกมา เราก็พึงกำหนดรู้ไปตามนั้น ไม่ต้องไปเรียงลำดับ ไม่ต้องไปรอให้ เวทนานุปัสสนาสติ- ปัญฺฐาน เกิดก่อนแล้วจึงจะไปกำหนดฟังหนอและก็ไม่ต้องรอจะกำหนดให้พร้อมกันในทีเดียว เรากำหนดรู้พร้อมกันทั้ง 4 ฐานไม่ได้ จากนั้น ขณะที่เดินจงกรมอยู่ได้ยินเสียงดังขึ้นมา ก็หยุดยืนแล้ว กำหนดรู้ว่า “ยินหนอ ยินหนอ ยินหนอ” เป็นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัญฺฐาน “เห็นหนอ”...“ยินหนอ”...“ได้กลิ่นหนอ”...“รสหนอ”...“ถูกหนอ”หรือ “สัมผัสหนอ” เป็น ธัมมานุปัสสนาสติปัญฺฐาน ทั้งหมด อยู่ในอายตนะปัพพะ⁴ ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นความสำคัญของหลวงพ่อบุญพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) และการสอนวิปัสสนากรรมฐานที่ตรงจุดมากที่สุด นั่นก็คือการฝึกปฏิบัติเพื่อเจริญสติซึ่งการสอนให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตามหลักสติหรือสติปัญฺฐานสูตรของหลวงพ่อบุญพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) นอกจากท่านจะเป็นพระวิปัสสนาจารย์สอนกรรมฐานแก่เหล่าบรรดาศิษยานุศิษย์ผู้ชวนชวนในการปฏิบัติด้วยตนเองแล้ว หลวงพ่อบุญท่านยังเป็นอัครมหาบัณฑิตนาจริยะ โดยได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลประเทศสหภาพเมียนมาร์⁵ จึงถือได้ว่าหลวงพ่อบุญท่านมีความสำคัญ และมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติถือเอาแบบวิปัสสนาธุระของพระพุทธศาสนาโดยแท้ อีกประการหนึ่ง ด้วยคุณูปการปฏิบัติธรรมตาณัง เลณัง เป็นสถานที่ซึ่งสปปายะร่มรื่น และมีความพร้อมอย่างมาก เป็นสถานที่เปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางแห่งสติปัญฺฐาน 4 โดยเฉพาะแล้ว และยังกำหนดหลักสูตรของคุณูปการปฏิบัติธรรมฯ ได้อย่างเหมาะสม ควรแก่ผู้ที่เปี่ยมด้วยความศรัทธาในการปฏิบัติ เนื่องจากการปฏิบัติแม้จะใช้ห้องปฏิบัติธรรมรวม แต่ผู้ปฏิบัติจะต้องเดินจงกรมนั่งสมาธิ และกำหนดอิริยาบถย่อยด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงรักษาเวลาในการเดินจงกรม นั่งสมาธิ แต่ละบัลลังก์ให้สั่นไหวไปได้ด้วยตนเองแล้ว ในด้านสถานที่ยังมีความพร้อมในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านสภาพอากาศ ที่พักอาศัย อาคารสถานที่ที่มีความสปปายะสะดวกสบายเหมาะสม อันเป็นทางเลือกที่ดีแก่ผู้สนใจในการเลือกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างมาก ดังนั้น จึงเห็นความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและสนใจในการศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัญฺฐานสูตรกรณีศึกษาพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) จึงเลือกทำวิจัยงานนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแก่ผู้สนใจ และยังเป็นแนวทางสำหรับเลือกประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัญฺฐานสูตร

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการสอนและการสอบอารมณ์ของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู)

⁴ พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู), “พระพุทธเจ้าองค์จริง พระพุทธเจ้าองค์แทน”. (กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์, 2560), หน้า 47.

⁵ เรื่องเดียว, หน้า 46.

2.3 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร กรณีศึกษา พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู)

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ผู้วิจัยจะทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

3.2 ดำเนินการศึกษา รวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

3.3 การสร้างเครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู)

3.4 ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลที่เกิดจากการรวบรวมเอกสาร และจากการ เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ หลักการ วิธีการ และแนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู)

3.5 ผู้วิจัยจะทำการสรุป และเสนอแนะ แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและปฏิบัติสำหรับผู้สนใจ

4. ผลการวิจัย

4.1. วิเคราะห์หลักการสอนตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ.(ประจาก สิริวิญญู)

การเจริญสติปัฏฐาน ทั้ง 4 ฐาน การเจริญกรรมฐานของเราเป็นการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือต้องเจริญให้ครบทั้ง 4 ฐาน ไม่ใช่ฐานเดียว แต่ก็ไม่ใช่จะพร้อมกันทุกฐาน และไม่ต้องเรียงลำดับฐานกันด้วย ในเบื้องต้นของการเดินจงกรม กำหนดรู้ “ขว่าย่างหนอ-ซ้ายย่างหนอ” เป็น กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เราอาศัยกายเป็นหลักก่อน ขณะที่เดินอยู่นั้นใจเกิดฟุ้งออกไป ทันทีที่ใจฟุ้งออกไป ให้หยุดยืน กำหนดรู้ “ฟุ้งหนอ ฟุ้งหนอ” เป็นการเจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถึงแม้ว่าจะเป็นฐานอันดับที่ 3 ก็จริง แต่เมื่ออะไรปรากฏ เด่นชัดออกมา เราก็พึงกำหนดรู้ไปตามนั้น ไม่ต้องไปเรียงลำดับ ไม่ต้องไปรอให้ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เกิดก่อนแล้วจึงจะไปกำหนด ฟุ้งหนอ และก็ไม่ต้องรอจะกำหนดให้พร้อมกันในทีเดียว เรากำหนดรู้พร้อมกันทั้ง 4 ฐานไม่ได้ จากนั้น ขณะที่เดินจงกรมอยู่ได้ยินเสียงดังขึ้นมาก็หยุดยืนแล้วกำหนดรู้ ว่า “ยินหนอ ยินหนอ ยินหนอ” เป็นการเจริญ อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน “เห็นหนอ” “อินหนอ” “ได้กลิ่นหนอ” “รสหนอ” “ถูกหนอ” หรือ “สัมผัสหนอ” เป็น อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานทั้งหมด อยู่ในอายตนะปัฏเพจะพึงจำไว้ว่า หากเดินจงกรมอยู่แล้วเกิดอาการปวดขึ้นมาพึงหยุดยืน แล้วกำหนดรู้ อาการปวดนั้นว่า “ปวดหนอ ปวดหนอ” จนกระทั่งอาการปวดดับไปเองโดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลา อย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว เป็นการเจริญ เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จะยืน เดิน

นั่ง นอน ก็กำหนดรู้แบบเดียวกันหมดนั่ง นอน ก็กำหนดรู้แบบเดียวกันหมด หลักมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีความสำคัญ คือ เป็นเครื่องมือในการที่จะเข้าไปสู่ความเห็นแจ้งประจักษ์ทองแท้ตามความเป็นจริงที่ปรากฏตามคุณลักษณะของไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ทนอยู่ไม่ได้ ไม่คงตั้งสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งไม่สามารถบังคับบัญชาได้ อันมีสภาพะปรากฏอยู่ อย่างนั้นนั่นเอง ด้วยการใช้อนุญาเป็นผลที่ได้จากการเจริญภาวนา โดยพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องสติปัฏฐาน 4 ว่าสติปัฏฐานเป็นทางสายเดียว เพราะว่าเป็นธรรมที่ทำให้เหล่าสัตว์บริสุทธิจากกิเลส เพื่อล่วงพ้นความโศกเศร้า เพื่อดับความทุกข์และความโทมนัส เพื่อบรรลุนิรามภเพื่อทำให้แจ้งนิพพานได้

4.2 วิเคราะห์วิธีการสอนและการสอบอารมณ์ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของ
พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิธโน)

วิธีการสอนของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (มาจาก สิริวัฒนโธ) จึงกล่าวได้ว่า อาศัยหลักตามพระปณิธานของพระพุทธองค์ธรรมของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน” “กาเย กายานุปัสสี วิหระตติ, อาตปปี สัมปะชาโน สะติมา วิเนยยะ โลกเ อะภิชฌา โทมะนัสสัง.” ธรรมของพระพุทธเจ้านี้มีค่ามากที่สุด ไม่สามารถประเมินค่าได้เพราะธรรมแต่ละบทๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนี้ล้วนทรงได้มาด้วยความยากลำบากอย่างที่สุด⁶ โดยเริ่มจากการบรรยายเฟื่องสร้างความสำเร็จใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรมใหม่ ๆ ที่มักจะสงสัยคำว่า ‘สอภารมณ’ และ ‘สงภารมณ’ ว่าคืออะไร เขาทำอะไรกัน เมื่อไม่รู้ก็พาลจะกังวลวุ่นวายใจ แม้แต่บางคนที่ไม่รู้คร่าว ๆ ก็กังวลหนักใจ ใจเต้นจนไม่เป็นอันปฏิบัติ เพราะกลัวการ ‘สอภารมณ’ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ปฏิบัติมือเก่าแล้วแต่ยังส่งอารมณไม่เป็นก็มีอยู่ไม่น้อยเลย จึงได้ดำริจัดทำหนังสือเล่มนี้นี้ขึ้น เพื่อชักชวนความเข้าใจเบื้องต้นให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจว่าที่เรามา ‘สอภารมณ’ นี้เป็นอย่างไร จะได้ไม่ต้องหนักใจ เกิดความเบาใจในเรื่องการสอภารมณเสียทีคำว่า ‘สงภารมณ’ เป็นหน้าที่ของผู้ปฏิบัติธรรมที่จะมารายงานการปฏิบัติของตนเองให้ครูบาอาจารย์ฟัง⁷ โดยเล่าตามที่เราประพฤติดิปฏิบัติมา ว่าขณะที่ปฏิบัตินี้เราไปรู้ไปเห็นมาอย่างไร ยกตัวอย่างง่าย ๆ เหมือนเราไปเห็นปากกามาตามหนึ่ง แล้วเราตอให้เพื่อนฟังว่า “ปากกา มีรูปร่างเป็นแท่งกลม ๆ มี 2 สี สีขาวใสกับสีม่วงมีที่เปิดอยู่ข้างบน ที่ปิดอยู่ด้านข้าง” ที่เราสามารถเล่าให้เพื่อนฟังได้ก็เพราะเราเคยเห็นมาแล้ว จึงไม่รู้ลึกลงใจที่จะต้องเล่าให้เพื่อนฟังเช่นเดียวกันกับการที่เราเดินจงกรม “ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ” ตามคู่มือการเคลื่อนไหวของเท้า ยกขึ้นมารู้สึกหนักเบาอย่างไร เวลาอย่างรู้สึกมีลมพัดผ่านอย่างไร เหยียบลงสัมผัส รู้สึกเย็นร้อนอ่อนแข็งอย่างไร เราก็เล่าตามที่เราไปรู้ไปเห็นมาให้ครูบาอาจารย์ฟัง ไม่ใช่เรื่องน่าหนักใจอะไร

⁶ พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิมลโณ), “พระพุทธเจ้าองค์จริง พระพุทธเจ้าองค์แทน”. (กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์, 2560), หน้า 23.

⁷ พระครูภาวนาสมนวัตร วิ. (ประจักษ์ สิริวิณโณ), “สอบอารมณ์ ส่งอารมณ์ คู่มือความเข้าใจในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน”. (2559), เชียงใหม่, ม.ป.ท., หน้า 8-9.

ฉะนั้น การส่งอารมณ์จึงไม่ใช่เรื่องต้องกังวล เพราะเป็นเรื่องที่เราไปรู้ไปเห็นมา แล้วมาแล้วให้ครูบาอาจารย์ฟังเท่านั้นเองคำว่า ‘สอบอารมณ์’ เป็นเรื่องของครูบาอาจารย์ ก็จะสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติของโยคีว่าเป็นอย่างไร กำหนดอย่างไร กำหนดแล้วมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง เป็นอย่างไรบ้าง ครูบาอาจารย์จะสอบถาม เพื่อสอบถามว่า เราปฏิบัติได้ถูกผิดอย่างไร จะได้ช่วยแก้ไข หรืออธิบายเพิ่มเติมหากเรายังเข้าใจไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ ก็เพื่อเกื้อหนุนการปฏิบัติของเรานั้นเอง เมื่อครูบาอาจารย์สอบถามมา เราก็ตอบท่านไป มีเท่านั้นเอง

4. 3 แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู)

แนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) มีแนวทางการสอนวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

จากแนวทาง หลักการ วิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) ก็สรุปได้ว่า มีหลักการสอนโดยใช้การเจริญสติปัฏฐาน ทั้ง 4 ฐาน การเจริญกรรมฐานของเราเป็นการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือต้องเจริญให้ครบทั้ง 4 ฐาน ไม่ใช่ฐานเดียว แต่ก็ไม่ใช่จะพร้อมกันทุกฐาน และไม่ต้องเรียงลำดับฐานกันด้วย ในเบื้องต้นของการเดินจงกรม กำหนดรู้ “ขว้างหนอ-ซ้ายหนอ” เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขณะที่เดินอยู่นั้นใจเกิดฟุ้งออกไป ทันทีที่ใจฟุ้งออกไป ให้หยุดยืน กำหนดรู้ “ฟุ้งหนอ ฟุ้งหนอ” เป็นการเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขณะที่เดินจงกรมอยู่ได้ยินเสียงดังขึ้นมาก็หยุดยืนแล้วกำหนดรู้ “ยินหนอ ยินหนอ ยินหนอ” เป็นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หากเดินจงกรมอยู่แล้วเกิดอาการปวดขึ้นมาฟุ้งหยุดยืน แล้วกำหนดรู้ว่าการปวดนั้นว่า “ปวดหนอ ปวดหนอ” จนกระทั่งอาการปวดดับไปเอง โดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลา อย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว เป็นการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

เมื่อจะยืน เดิน นั่ง นอน ก็กำหนดรู้แบบเดียวกันหมดนั่ง นอน ก็กำหนดรู้แบบเดียวกันหมด โดยใช้วิธีการสอนสอนให้กำหนดรู้อิริยาบถน้อยใหญ่ด้วยการเดินจงกรม 6 ระยะ และให้กำหนดการนั่งโดยใช้คาบิกรรมว่า “นั่งหนอ ถูหนอ หยิบหนอ พองหนอ” และออกมาเป็นรูปแบบซึ่งผู้เข้าปฏิบัติทุกท่านจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ และข้อบังคับในระหว่างที่อยู่ปฏิบัติธรรมในศูนย์ปฏิบัติธรรม ตาฉิ่งเลิ้ง เฉลิมราช 60 ปีอย่างครบถ้วน ประกอบกับเข้ากิจกรรมทุกกิจกรรมในการปฏิบัติธรรมได้แก่ การเข้ากิจกรรมปฐมนิเทศก่อนการปฏิบัติ ผีกัดด้วยการกำหนดอิริยาบถน้อยใหญ่ ใช้การสำรวจด้วยการปิดวาจา ถึงเวลาก็เข้าฟังธรรมบรรยาย ไม่เบื่อหน่ายกับสอบอารมณ์ ส่งอารมณ์ตรงตามความจริง ใจสงบนิ่งจบคอร์สการปฏิบัติ รวมตัวนัดปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐาน รับเทศนาบรรหารด้วยโอวาทธรรม 6 ประการ

เทคนิคพิเศษแนวทางการสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู) ได้ข้อสรุป ดังนี้ 1) เต้นด้วยหลักการตามพระไตรปิฎก 2) เต้นด้วยยกตัวอย่าง

บุคคลในพระไตรปิฎก 3) เต้นด้วยคลายความสงสัยของผู้ปฏิบัติได้ 4) เต้นด้วยให้ความมั่นใจในการปฏิบัติ 5) เต้นด้วยดำเนินข้อวัตรตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

5. บทสรุป

1. เต้นด้วยหลักการตามพระไตรปิฎก

หลักการที่ท่านนำมาสอนแก่ผู้ปฏิบัติล้วนนำมาจากพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ท่านดำเนินเดินตามรอยตามรอยที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ในพระไตรปิฎก โดยจัดรูปแบบการสอนตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในมหาสติปัฏฐานสูตร มีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ 1. กายานุปัสสนา 2. เวทนานุปัสสนา 3. จิตตานุปัสสนา 4. ธัมมานุปัสสนา ตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานที่กุสินารา พระอานนท์ร้องไห้ บ่นพึมพำว่าพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานแล้ว จะไม่มีพระพุทธเจ้าอีกแล้ว ตัวท่านยังไม่สำเร็จเป็นอริยบุคคลเบื้องสูงเลย เมื่อพระพุทธเจ้าไม่เห็น พระอานนท์จึงทรงให้ไปตามมา เมื่อพระอานนท์มาถึงพระพุทธเจ้าตรัสว่า โย โว อานนท มया ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺเจเนน สตุถา (สุดตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร) “อานนท์ ธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้ดีแล้วแก่พวกเธอ ได้บัญญัติไว้ดีแล้วแก่พวกเธอ ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาแทนตถาคต หลังจากที่ตถาคตปรินิพพานไปแล้ว ล่วงลับไปแล้ว” ภาษาบาลีใช้ว่า อัจจะเยนะ เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว ธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แล้วจะเป็นตัวแทนของพระองค์ท่าน ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงมี 2 พระองค์ด้วยกัน หนึ่งคือองค์แทน และ อีกหนึ่งคือองค์จริง ท่านวางหลักให้เห็นความสำคัญว่า

1. พระพุทธเจ้าองค์จริง คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดับขันธปรินิพพานแล้ว

2. พระพุทธเจ้าองค์แทน คือ พระธรรมวินัยที่ทรงตรัสในพระไตรปิฎก

โดยวางหลักให้เข้าใจว่า พระพุทธเจ้าองค์จริง หมายความว่า ขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด เราเห็นรูปนามตามความเป็นจริง โดยเริ่มแรกทีเดียวจะเป็นปัญญาเห็นแยกแยะนาม เรียกว่า นามรูปปริจเฉทญาณ ขณะนั้นเปรียบเสมือนเราได้เริ่มเห็นชายฉกรรพระพุทธเจ้ารำไร ๆ เมื่อวิปัสสนาญาณสูงขึ้นไป ก็ชัดขึ้น ๆ นี่เองที่แสดงว่าตัวพระพุทธเจ้าองค์จริงก็คือ วิปัสสนาญาณ อรหัตมรรค อรหัตผล เมื่อญาณปัญญาถึงที่สุดแล้วจึงจะเป็นพระพุทธเจ้าเต็มรูปแบบ หากยังเป็นญาณอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อรหัตมรรค อรหัตผลก็ยังไม่เต็มองค์

สรุปว่า พระพุทธเจ้าองค์จริงจะได้มาก็ต้องอาศัยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เราสามารถจะพบพระพุทธเจ้าองค์จริงได้หากเราเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า พระพุทธเจ้าองค์แทนนี้เองที่จะส่งเราไปถึงพระพุทธเจ้าองค์จริงได้ ฉะนั้น ที่เรามาศึกษากัน ที่ครูบาอาจารย์มาสอนกันอยู่นี้ หาได้เป็นธรรมะของครูบาอาจารย์ไม่ เพราะเป็นธรรมะของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงมีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า พระธัมมัสสามี หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของธรรม ดังนั้น พระสารีบุตรหรือ พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้น แม้ได้บรรลุธรรมก็มีใช้ธรรมะของท่านเอง ท่านเป็นอนุพุทธ บรรลุรู้ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ท่านอุปมา

ไว้ในอรรถกถาว่า “เหมือนอำมาตย์ที่นำราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินมาอ่านให้ราษฎรฟัง” ราชโองการนั้นเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน แต่ผู้ที่นำมาอ่านคืออำมาตย์หรือเสนาโองการนั้นมีได้เป็นของอำมาตย์ ในทำนองเดียวกัน ไม่ว่าใครจะแสดงธรรม ตั้งแต่พระสารีบุตรลงมาจนถึงใคร่ที่สุดแล้วแต่ธรรมที่แสดงก็หาได้เป็นของบุคคลผู้นั้น แต่อาศัยการศึกษาพระพุทธานุญาตแห่งมา แล้วนำมาเผยแพร่ต่อ

สรุปว่า ที่เราได้รับการอบรมได้รับการศึกษากันอยู่นี้ เราอาศัยพระพุทธานุญาตแห่งมา คือพระไตรปิฎกธรรม 84,000 พระธรรมขันธ์ อันไม่สามารถประเมินค่าได้ เพราะธรรมที่พระพุทธานุญาตทรงแสดงไว้นั้น กว่าที่พระองค์จะทรงสำเร็จเป็นพระพุทธานุญาต ต้องทรงสร้างบารมีทรงเสียสละทั้งสมบัติภายนอก ทรงทั้งความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิทรงสละความเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นเศรษฐี ทรงสละทั้งเลือดเนื้อ และชีวิตของพระองค์เอง เพื่อแลกกับการได้สำเร็จเป็นพระพุทธานุญาต

ด้วยเหตุนี้ ธรรมแต่ละบทจึงมีค่าหาประมาณมิได้ เทียบไม่ได้แม้กับแผ่นดินหลาย ๆ ประเทศรวมกัน เพราะสิ่งที่ทรงเสียสละเพื่อให้ได้มามีค่ามากกว่าสิ่งเหล่านี้มากมายนัก ฉะนั้น ขอให้เรามีใจว่าเราได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนที่ล้ำค่าที่สุดหาประมาณมิได้

2. เต้นด้วยยกตัวอย่างบุคคลในพระไตรปิฎก ท่านใช้การอธิบายให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจได้ง่าย โดยแสดงเป็นบุคคลาธิษฐาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้อาศัยแนวทางตัวอย่างจากบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ยังเป็นการง่ายและสะดวกแก่การเข้าใจของผู้ปฏิบัติ บางท่านไม่เคยได้เรียนพระไตรปิฎกก็จะสามารถนำแนวทางตัวอย่างได้ เมื่อได้อาศัยเรื่องหรือแนวทางแล้ว ย่อมทำให้เกิดความมั่นใจมีความอุทิศสละ ปฏิบัติด้วยวิริยภาพ แล้วปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

ดังปรากฏตัวอย่างดังนี้ มีเรื่องของพระวัคคลี (ในอังคุตตรนิกาย เอกคกนิบาต เอตทัคควรรค 1.) เป็นเรื่องของผู้มีศรัทธา ศรัทธาของคนอื่นต้องเพิ่ม แต่ศรัทธา ของพระวัคคลีต้องลดเพราะมากเกินไป ตอนที่ท่านเป็นฆราวาส เพียงแค่ ได้เห็นพระพุทธานุญาตท่านก็ออกบวชเลย แล้วก็ติดตามดูพระพุทธานุญาต ตลอดเวลา ยกเว้นเวลาที่พระพุทธานุญาตเสด็จเข้าพระคันธกุฎีและบรรทม นอกนั้นตาม

ตลอด อยู่มาวันหนึ่งพระพุทธานุญาตต้องการให้เกิดความสังเวช จึงตรัสว่า กิณเต วกฺกลี อิมินา ปุติกาเยน ทิฏฺฐน โย โข วกฺกลี ธมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี “วัคคลี เธอจะตามดูร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ทำไม เธอตามดูฉันอยู่ เธอก็ยังไม่เห็นฉันหรอก บุคคลใดเห็นธรรม บุคคลนั้นจึงจะชื่อว่าเห็นตถาคต บุคคลใดเห็นตถาคต บุคคลนั้นจึงจะชื่อว่าเห็นธรรม” เราจะเห็นว่า พระพุทธานุญาตจริงนั้น ขณะที่เสด็จลงสู่พระนคร มารดา ปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมารดา อยู่ในพระครรภ์นั้นนานถึง 10 เดือน จึงประสูติออกมา ถ้าตัวของพระองค์ท่านเป็นพระพุทธานุญาต องค์จริง ก็เป็นพระพุทธานุญาตมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์พระมารดาแล้วใช่หรือไม่ แต่ในความเป็นจริง หลังจากประสูติออกมาแล้วจนพระชนมายุ 29 พรรษาจึงได้ทรงออกผนวช และยังไม่ได้ทรงเป็นพระพุทธานุญาต ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่อีกถึง 6 ปี ก็ยังไม่ทรงสำเร็จเป็นพระพุทธานุญาต

3. เต้นด้วยคลายความสงสัยของผู้ปฏิบัติได้ ผู้ปฏิบัติใหม่ โดยส่วนมากมีความสงสัยในการปฏิบัติ เกิดข้อคำถามมากมาย แต่อย่างไรในการปฏิบัติหรือรูปแบบการปฏิบัติ ย่อมได้รับการอธิบายจากท่านอย่างละเอียดจนสิ้นสงสัย และยังพบว่า ผู้ปฏิบัติยังได้ตั้งใจปฏิบัติยิ่งขึ้น สังเกตได้จากผู้ปฏิบัติที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี โดยทางศูนย์ปฏิบัติธรรมก็ได้จัดสรรเวลาและขยายสถานที่แก่ผู้ปฏิบัติ กระจายโอกาสไปในศูนย์เครือข่ายอย่างมากมาย ดังปรากฏเรื่องตัวอย่างในพระธรรมบท ตัวอย่าง เช่น

เรื่องของนายกาละ บุตรชายของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ที่รับจ้างบิดาไปรักษาอุโบสถรับจ้างบิดาไปฟังธรรม เรื่องมีอยู่ว่า นายกาละ เป็นบุตรชายของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ทุก ๆ วันท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีจะถวายภัตตาหารภิกษุ 2,000 รูปเป็นประจำ (นางวิสาขา ก็ถวายวันละ 2,000 รูป พระนางมัลลิกาก็ถวายวันละ 500 รูป) นายกาละไม่เคยสนใจ ไม่ว่าพระพุทธองค์จะเสด็จมา หรือ พระอรหันต์รูปใดจะมา นายกาละก็ไม่เคยเข้าไปกราบไหว้หรือประเคนของ ไม่เคยสนใจจะทำอะไรทั้งนั้น ชอบแต่ทำตัวเสเพล เทียวเตร่ เกรเร ไม่เคยทำเรื่องกุศลเลย ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีเกิดความคิดว่า “เราทำใจไม่ได้ ที่จะเห็นลูกของเราตกนรก” ท่านเกิดความคิดขึ้นมาได้ว่าสิ่งที่คนทั้งหลาย ชอบก็คือเงิน ท่านจึงเอาเงินจ้างลูกชายของตนเองว่า “ลูก มาหาพ่อหน่อย พ่อจะจ้างลูกไปรักษาอุโบสถศีล 1 วัน 1 คืน แล้วพ่อจะให้เงินค่าจ้าง 100 กหาปณะ” (หากเทียบมูลค่าปัจจุบันก็ถือว่า มีมูลค่าหลายแสนบาท เพราะเป็นเงิน เป็นทอง เป็นดีบุก ผสมกัน) นายกาละถามย้าว่า “แน่นอน พ่อจะให้แน่นอน” ให้พ่อรับคำ 3 ครั้งแล้วจึงยอมไป

4. เต้นด้วยความมั่นใจในการปฏิบัติ ประชาชนที่เคยเข้าปฏิบัติแล้ว แม้ออกจากสำนักปฏิบัติธรรม ก็ยังมีความมั่นใจในการปฏิบัติด้วยตนเองได้ทุกที่ แม้ในที่พักอาศัยของตนเองก็ยัง สามารถแนะนำผู้ที่ไม่เคยได้รับการปฏิบัติมาก่อนได้ ให้สามารถปฏิบัติด้วยตนเองในระดับพื้นฐาน

ยังพบว่า เป็นการส่งต่อแนวทางตามหลักสติปัฏฐานให้แก่ขยายไป แสดงให้เห็นว่า ผู้ปฏิบัติในสำนักมีประสิทธิภาพ มีพัฒนาการ ความก้าวหน้า

สาเหตุที่ทรงเริ่มอย่างนี้ก็เพราะว่า ทรงมีความกรุณาสงสาร สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ต้องเกิดแก่เจ็บตายเวียนกันอยู่หาที่สุคติได้ นี่คือ เบื้องต้น ปณิธานของพระพุทธเจ้าคือทรงปรารถนาให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย พ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เรามาปฏิบัติธรรมอยู่นี้ก็เช่นเดียวกัน เราไม่ได้มาปฏิบัติธรรมเพื่อให้มีชื่อเสียงว่าเราได้ไปปฏิบัติที่โน่นที่นี่ หรือเพื่อให้คนเห็นว่าเราไปเข้ากรรมฐานมาหลายที่แล้ว ครั้นพอเริ่มมีหน้า มีตาหรือได้หน้าได้ตาจากการที่ได้มาปฏิบัติธรรมแล้ว ก็เริ่มปรารถนา ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือ แม้แต่การได้ไปเกิดใหม่เป็นอย่างไรโน้นอย่างนี้ ซึ่งล้วนมิได้เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้าเลย

5. เต้นด้วยดำเนินข้อวัตรตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่เราจะปฏิบัติธรรม เราจะต้องมุ่งให้การ ปฏิบัติธรรมของเราเป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระปณิธานไว้ ว่า เพื่อให้เราหลุดพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เพื่อให้พ้น จากวัฏจักร เพื่อตัดกระแสของวัฏ

จักร ด้วยเหตุนี้ เบื้องแรกของการประพจน์ ปฏิบัติธรรมเราจะต้องตั้งใจให้ตรงกับที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระทัยไว้ กิเลส อื่น ๆ จะค่อย ๆ ถอยหลังไป แต่หากเราไปปรารถนาอย่างโน้นอย่างนี้เสียแล้ว กิเลสกลับจะวิ่งนำหน้ามาเลย ที่เราปฏิบัติอยู่ก็จะมีใช้เพื่อพ้นจากวัฏจักร แต่ กลายเป็นปฏิบัติธรรมเพื่อลาสิกการะหรืออย่างอื่น ลองพิจารณาดูว่า ถึงแม้ตอนนี้เราทุกคนจะมีสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ แต่ก็ ไม่สามารถจะอยู่กับสิ่งต่าง ๆ นั้นได้ตลอดไป แม้แต่ตัวเราเองก็ยังรังไว้ไม่ได้ แล้วเราจะกะเกณฑ์สิ่งอื่นหรือคนอื่นนอกเหนือจากตัวเราให้เป็นไปอย่าง ที่เราต้องการได้อย่างไร ทุกอย่างล้วนเหมือนกันหมดทั้งสิ้น

ฉะนั้น เมื่อเราเห็นคุณเห็นประโยชน์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงทนทุกข์ ทรมานมา เราจะได้มีกำลังใจเวลาที่ปฏิบัติธรรม มิฉะนั้น พอเป็นอะไรนิด ๆ หน่อย ๆ ก็อ่อนแอบ๊อบแบ่กันไปเลย ในช่วงที่เรามีโอกาสปฏิบัติธรรม เราต้องอดทน ยอมอดตาหลับ ขับตานอนกัน ต้องเพียรทำอย่างนั้นจะได้มีกำลังใจ การได้นึกถึงพระพุทธเจ้า จะทำให้เรามีกำลังใจว่า กว่าที่พระพุทธองค์จะมาตรัสรู้เพื่อ สอนเรานั้น ทรงลำบากยากเย็นอย่างไร เราจะได้มีกำลังใจฮึดขึ้นมาทำความดีต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู), **“พระพุทธเจ้าองค์จริง พระพุทธเจ้าองค์แทน”**.

(กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์, 2560). หน้า 47.

พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู), **“สอบอารมณ์ ส่องอารมณ์ คู่มือความเข้าใจใน**

การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน”. เชียงใหม่, ม.ป.ท.(2559). หน้า 8–9.

การพัฒนางานองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษา

ด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย

The Buddhist Culture on Generosity of The ASEAN Community :

A Case Study in Thailand and Cambodia

สมคิด เศษวงค์, somkid Seswong¹

สุเทพ อารมณรัญ, Suthep Aromrak²

มงคล เกตุพันธ์, Mongkol Ketuphan³

E-mail: somkideswong@gmail.com

Received: October 26, 2020 Revised February 15, 2021

Accepted: March 1, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนางานองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษา ด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวิธีการการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนางานองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยแบบผสมผสานโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวิชาการทางพระพุทธศาสนาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านวิชาการและก่อให้เกิดการพัฒนางานองค์กรให้เป็นไปตามกรอบพันธกิจทั้ง 6 ด้าน ที่มีประสิทธิภาพในการทำงานด้านการผลิตบัณฑิตนิสิตต้องมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและมีจิตใจที่ดีงาม, ด้านการวิจัยส่งเสริมการทำวิจัยทั้งนิสิตและคณาจารย์, ด้านบริการวิชาการแก่สังคมจัดประชุมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่สังคม, ด้านการดำเนินงานบูรณาการศิลปวัฒนธรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน, ด้านพัฒนาบุคลากรให้มีตำแหน่งทางวิชาการ, และด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมและสร้างความเชื่อถือให้เกิดขึ้นในสังคมโดยการส่งเสริมองค์กรให้มีความก้าวหน้าก้าวสู่ความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ

คำสำคัญ : การพัฒนา, การเสริมสร้าง, ศักยภาพ

---

¹ อาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² คณบดีวิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยนครพนม / Nakhon Phanom University.

³ รอง ผู้บังคับการ สำนักงานจร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ / Royal Thai Police Headquarters.

Abstract

The article title is the organization development for the potential enhancement in the educational administration on Buddhism of the Graduate School. The objectives are 1) to study the concept of theory and the method of educational administration on Buddhism, 2) to study the problems and obstacles in the educational administration on Buddhism, and 3) to study the organization development for the potential enhancement in the educational administration on Buddhism of the Graduate School. It is mixed method research by the study data from the documents and In-depth Interview. The result of research found that the seeking of knowledge on Buddhism which is the benefit for academic development and it is the matter of causing the organization development based on the six missions. It is to be effective at work for to produce graduates with Buddhist academic excellence and be good mind, to promote the research both students and lecturers, to produce an academic service to society for organizing the conference to disseminate knowledge to society, to preserve and promote arts and culture to community continuously, the personnel development for the academic position, and the concrete administration and build credibility in the society by enhancing the organization progressing toward an academic excellence.

Key Words: Development, Enhancement, Potential

1. บทนำ

นับจากอดีตถึงปัจจุบันสังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จากความรู้ความสามารถของมนุษย์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ก่อเกิดการพัฒนาศาสตร์แต่ละศาสตร์ เป็นวงจรไม่รู้จบ โดยการศึกษายังคงเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงวิวัฒนาการของศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ของวงการการศึกษา คือ การปฏิรูปการศึกษา ก่อเกิด “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542”⁴ เป็นกฎหมายการศึกษาระดับแรกของประเทศไทย ส่งผลให้การจัดการศึกษาอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนครั้งใหญ่ ทำให้ครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องศึกษาทำ

---

⁴ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก, (ลงวันที่ 19 สิงหาคม 2542), หน้า 1.

ความเข้าใจเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาเช่นเดียวกัน นับเป็นภาระหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษาที่จะต้องร่วมกันปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และเป็นไปตามกรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว นอกจากนี้ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 ยังเน้น “คน” เป็นจุดหมายหลักของการพัฒนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “การพัฒนาเพื่อคน โดยอาศัยคน” หมายความว่า ในการพัฒนาคนต้องพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีสุขภาพอนามัย และจิตใจที่ดีงาม อันจะทำให้ คนในสังคมมีคุณภาพและสามารถพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการที่จะช่วยพัฒนาคนให้สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้ อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเป็นพลังที่สำคัญอันยิ่งใหญ่ในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าและทัดเทียมกับนานาประเทศได้”⁵

ประเทศไทยอยู่ในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีพลังงานและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบอย่างรุนแรงมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยเฉพาะการเข้าสู่สังคมของความเป็นวัตถุนิยม สังคมที่เน้นคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะคุณภาพบัณฑิต ดังนั้น อุดมศึกษาไทยในช่วงปี 2555-2559 ต้องมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดเพื่อเป็นแหล่งความรู้ที่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาวิกฤติและชี้แนะการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชาติและท้องถิ่นโดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และต้องส่งเสริมการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันได้ในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพเพื่อดำรงชีพตนเองและเพื่อช่วยเหลือสังคมมีคุณธรรมมีความรับผิดชอบและมีสุขภาพะทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของประเทศไทย⁶

การขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ครอบคลุมด้านต่าง ๆ ดังนี้ “ด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ มาตรฐานและการประกันคุณภาพ การบริหารการศึกษาและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การผลิต พัฒนา และการใช้ครู รวมถึงการลงทุนและการจัดสรรทรัพยากร

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544), (กรุงเทพมหานคร : อรรถพลการพิมพ์, 2539), หน้า 1-5.

⁶ ทองดี ศรีตระการ, การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสู่ความเป็นเลิศของการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ ปี 2562.

ทางการศึกษา”⁷ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนที่ดีเพื่อให้นโยบายการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบัน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสถาบันการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ สามเณร โดยจัดตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ตาม “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540”⁸ จัดการศึกษาทั้งระดับประกาศนียบัตร ปริญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญาโท และปริญาเอก ดังนี้ “หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต จำนวน 33 สาขาวิชา, หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต จำนวน 14 สาขาวิชา, หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต นานาชาติ จำนวน 3 สาขาวิชา, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต จำนวน 3 สาขาวิชา, หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต จำนวน 2 วิชา และหลักสูตรประกาศนียบัตร จำนวน 10 วิชา”⁹ กระจายอยู่ในวิทยาเขตต่าง ๆ และบัณฑิตวิทยาลัยบัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนงานที่จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยแนวปฏิบัติตามความในคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วย “เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. 2512”¹⁰ ในด้านการบริหารงานบัณฑิตวิทยาลัยมีการบริหารงานแยกส่วนเป็นเอกเทศจากคณะต่างๆ คือ “ทั้งการจัดทำหลักสูตร การรับนิสิต การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยคณะกรรมการประจำบัณฑิตวิทยาลัยจะเป็นผู้วางนโยบายและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงาน”¹¹ ดังนั้น เพื่อให้บัณฑิตวิทยาลัยสามารถดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล มีการกำกับดูแลที่ดี การกำหนดโครงสร้าง นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารศึกษา จึงเน้นบทบาทของผู้บริหารของบัณฑิตวิทยาลัยในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการที่มีคุณภาพสูง ด้วย “หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาล ที่ประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส

⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(สกศ.), กระทรวงศึกษาธิการ, **รายงานประจำปี 2554 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2555), หน้า 2.

⁸ พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540, **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 114 ตอนที่ 51 ก**, (ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2540), หน้า 43.

⁹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : <http://www.mcu.ac.th/site/curriculum.php>, [เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2555].

¹⁰ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **แผนบริหารความเสี่ยงของส่วนงานบัณฑิตวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 และ 2552**, หน้า 10-13.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-13.

หลักการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า”¹² เพื่อนำมาบูรณาการในการจัดการศึกษา และการบริหารงานให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับบัณฑิตวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นแหล่งพัฒนาคนเพื่อให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นบุคลากรที่สำคัญในฐานะผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม และเป็นกำลังปัจจัยที่สำคัญทางสังคม อันจะส่งผลให้บัณฑิตวิทยาลัยสามารถจัดการศึกษาให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติและสำเร็จดังพันธกิจของมหาวิทยาลัย คือ “ผลิตบัณฑิต วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม”¹³ รวมถึงบรรลุ “เป้าหมายสำคัญในการจัดการศึกษา คือ ทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข”¹⁴ สมดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุไว้ดังนี้

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดตามกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 24 (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้¹⁵

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในเรื่อง การพัฒนาองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพของบัณฑิตวิทยาลัย จากแนวทางดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย และส่งเสริมแนวทางการพัฒนาศักยภาพองค์กรด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมศักยภาพในการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย ให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ และกรอบพันธกิจทั้ง 6 ด้าน ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งสู่การเป็นงานพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยมีรูปแบบที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้

¹² เกษม วัฒนชัย, “ธรรมาภิบาล.บทบาทสำคัญกรรมการสถานศึกษา,” รายงานการปฏิรูปการศึกษาไทย, (15 เมษายน 2546) : หน้า 8.

¹³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2551), หน้า 22.

¹⁴ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546), หน้า 1.

¹⁵ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, หน้า 7-8.

งานในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของชาวพุทธทุกคนที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นสิ่งที่ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวิธีการการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย

2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยนี้การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและในการพัฒนาบุคลากรในการเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary)และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Key Informant)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 30 รูป/คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ก.การสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยสร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการ

วิจัยเพื่อให้ทราบถึงทักษะที่เกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย ตามกรอบพันธกิจทั้ง 6 ด้าน และแนวทางการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย 1. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ทีมงานใช้เทปวิธีอัดเสียงและสมุดโน้ตในการจดแต่ละประเด็น เพื่อให้การสัมภาษณ์เป็นไปอย่างต่อเนื่องและอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ในการวิจัย

2. แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ

ข. การสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา 2. สร้างแบบสอบถามตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรและนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ 3. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัย และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา 4. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้ว มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง 5. นำแบบสอบถามไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับ กลุ่มตัวอย่าง เพื่อทดสอบก่อนใช้จริงว่า ข้อความที่ใช้ในแบบสอบถามสื่อภาษาได้อย่างเข้าใจถูกต้อง ตรงตามที่ทีมวิจัยต้องการจะสื่อหรือไม่ แล้วนำผลที่ได้มาแก้ไขและปรับปรุงให้ตรง ตามวัตถุประสงค์ต่อไป 6. นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาคณะกรรมการตรวจสอบ เพื่อนำไปใช้เป็นแบบสอบถามชุดจริงต่อไป

3.3.การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้

3.3.1 ขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือจากนิสิต คณาจารย์ และบุคลากรของบัณฑิตวิทยาลัยในการดำเนินการวิจัย

3.3.2 ขอสัมภาษณ์ผู้บริหาร คณาจารย์บุคลากรและนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยด้วยการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียง

3.3.3 นำแบบสอบถามจำนวน 30 ชุด โดยใช้กลุ่มตัวอย่างตามจำนวนบุคลากรและนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา โดยทีมวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3.3.4 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 30 ชุดเก็บข้อมูลได้จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

3.3.5 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถามไปวิเคราะห์และประเมินผลทางสถิติ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ คือ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปโปรแกรม SPSS เพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และร้อยละ นำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผลตามตาราง

2. วิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยตามกรอบพันธกิจ ทั้ง 6 ด้าน โดยการทดสอบค่าที (t-test) และวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) และการวิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐานใช้สถิติ t – test f – test

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ข้อมูลโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึกจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัย เข้าใจง่าย

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีและวิธีการการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา พบว่า การเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาหรือการพัฒนาศักยภาพนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาความสามารถหรือการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุดย่อมมีคุณภาพในการปฏิบัติงานนั้นให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ เช่น ด้านการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา เป็นต้น การดำเนินการสามารถประยุกต์ได้หลากหลายอย่างไรก็ตามวิธีนี้จะถูกเน้นนำไปใช้โดยการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชนและการดำเนินการด้านที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในระดับต่างๆของการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศและภูมิภาคเนื่องจากการให้ความสำคัญในกระบวนการพัฒนาศักยภาพตัวเองจากการที่บุคคลมีบทบาทในการเป็นเจ้าของท้องถิ่นและเจ้าของกระบวนการและความร่วมมือที่มีการสนับสนุนการพัฒนาการเสริมสร้างศักยภาพยังเรียกว่าการพัฒนาองค์อย่างสมบูรณ์ 1) การเสริมสร้างศักยภาพในระดับบุคคลต้องมีการพัฒนาของเงื่อนไขที่ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนสร้างและเสริมสร้างความรู้ที่มีอยู่และทักษะ 2) การเสริมสร้างศักยภาพระดับสถาบัน การเสริมสร้างศักยภาพในระดับสถาบันควรมีส่วนร่วมช่วยเหลือการเสริมสร้างศักยภาพสถาบันที่มีอยู่ก่อนในประเทศกำลังพัฒนา แทนการสร้างสถาบันใหม่ 3) การเสริมสร้างศักยภาพระดับสังคม การเสริมสร้างศักยภาพในระดับสังคม บทเรียนการพัฒนาในอดีตที่สอนให้เรารู้และตระหนักว่าการพัฒนานั้นจำเป็นต้องให้บุคคลในพื้นที่เข้าร่วมและพัฒนา

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการบริหารการศึกษาด้านการผลิตบัณฑิตมีปัญหาที่เกิดขึ้นหลายประการ ยกตัวอย่าง คือ ขาดงบประมาณสนับสนุนในการศึกษาครูงานในต่างประเทศและขาดแรงจูงใจในการพัฒนาภาระงานของนิสิตกับงานประจำในหน่วยงานไม่เอื้อต่อการพัฒนาเท่าที่ควร การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาที่มุ่งเน้นในการผลิตบัณฑิตให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการ เป็นผู้ที่มีความสามารถทางวิชาชีพที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตรงตามความต้องการของสังคมนั้นมีปัจจัยหลายประการ ได้แก่ วิธีการสอน หลักสูตร ประสิทธิภาพของอาจารย์กิจกรรมการเรียนการสอน และองค์ประกอบอื่น

ด้านการวิจัย ปัญหาหลักในระบบการบริหารงานวิจัยของประเทศคือโครงสร้างและบทบาทขององค์กรที่เชื่อมต่องานวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ไม่ต่อเนื่อง ขาดตอน และมีการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน และมีผลประโยชน์ทับซ้อนในการติดตาม ประเมินผล และวิเคราะห์ความคุ้มค่า รวมทั้งผลสัมฤทธิ์ของโครงการวิจัยให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดด้านกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ ทำให้ผลงานที่มีการนำไปใช้ประโยชน์มีจำนวนน้อย

ด้านบริการวิชาการแก่สังคมขาดการจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมน้อยเกินไป และขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้มีผลงานน้อยบุคลากรไม่เพียงพอและไม่มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ทำให้เกิดความสับสนและจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มการมีส่วนร่วมของคณาจารย์การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมให้ประสานสอดคล้อง เอื้อต่อการส่งเสริม สนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ สร้างความรู้ ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน จัดประชุม สัมมนา และฝึกอบรม

ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรมีการส่งเสริมทางด้านอาชีพให้กับนิสิตและสังคมด้วย. ขายการมีส่วนร่วมของบุคลากรในสำนักงานขาดความเสียสละการจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมน้อยเกินไป และขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้มีผลงานน้อยไม่มีการกำหนดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน และขาดเอกภาพทำให้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มและขาดการประเมินความสำเร็จตามตัวบ่งชี้ที่วัดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของแผนด้านทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมกำหนดผู้รับผิดชอบในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม

ด้านการพัฒนาบุคลากร มีการอบรมพัฒนาบุคลากรแต่บุคลากรขาดความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตัวเอง ควรให้มีความหลากหลายในการอบรมพัฒนาศักยภาพไม่ใช่คนเดิมขาดการทำงานเป็นทีมในการพัฒนาองค์กรบุคลากรได้รับการพัฒนาความรู้ด้านภาษาต่างประเทศน้อยไปขาดแรงจูงใจในการทำงาน

ด้านการบริหารจัดการขาดการมีระบบการบริหารจัดการตามนโยบายของมหาวิทยาลัยผู้บริหารระดับสูงขาดการติดตามงานที่ชัดเจน และขาดการสื่อสารอย่างเป็นระบบในการบริหารจัดการงานต่างๆทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการบริหารจัดการงานการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของ

บุคลากรทำให้ขาดความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายขาดการมีส่วนร่วมในการทำงานในหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอ

3. แนวทางการพัฒนาองค์กรในการเสริมสร้างศักยภาพการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา พบว่า การส่งเสริมแนวทางการในการพัฒนาการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงระบบการบริหารของบัณฑิตวิทยาลัยตามพันธกิจทั้ง 6 ด้าน ดังนี้

ด้านการผลิตบัณฑิต ควรมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเจ้าหน้าที่ทั้งประสิทธิภาพในการทำงานและงานบริการรวมถึงเพิ่มอัตรากำลังให้เพียงพอกับความต้องการมีการเพิ่มอัตรากำลังโดยเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขา และมีการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนและบุคลิกภาพความเป็นกัลยาณมิตรจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอมีการกำหนดแผนงานโครงการที่ชัดเจนมีการจัดทำบัญชีแนວปฏิบัติและผู้รับผิดชอบงานแต่ละงานอย่างชัดเจน ผสมผสานตามแนวทางพระพุทธศาสนา นำสู่การบริหารงานแบบมีอาชีพ สร้างระบบบริการที่รวดเร็ว เช่น การลงทะเบียน ทางอินเทอร์เน็ตและเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่มากขึ้นในการเผยแพร่ผลงานของบัณฑิตที่ประสบความสำเร็จเพื่อสร้างโอกาสและแรงผลักดันแก่นิสิตที่

ด้านการวิจัยแนวทางในการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยตามแนวทางพันธกิจด้านการวิจัยควรจัดหาแหล่งสนับสนุนทุนวิจัยและข้อมูลข่าวสารด้านการวิจัยรวมถึงแหล่งข้อมูลงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศให้แก่นิสิตมากขึ้นมีการส่งเสริมการทำวิจัยโดยกำหนดนโยบายเกณฑ์การเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนวิจัยที่เป็นรูปธรรมและประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงรวมถึงสร้างแรงจูงใจในการทำวิจัยมีการจัดกระบวนการสรรหาแต่งตั้งอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์-ดุษฎีนิพนธ์ที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละศาสตร์อย่างมีมาตรฐาน

ด้านบริการวิชาการแก่สังคมแนวทางในการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแนวทางพันธกิจด้านการวิจัยเพิ่มช่องทางการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยและบุคลากรที่มีความพร้อมด้วยระบบที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ทั่วถึงและหลากหลายมากขึ้นเปิดโอกาสให้อาจารย์ นิสิต และภาคประชาชนได้มีโอกาสในการบริการวิชาการแก่สังคมตามความถนัดให้มากขึ้นทั้งด้านส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น จัดนิทรรศการเผยแพร่องค์ความรู้กิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามสื่อต่าง ๆ

ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแนวทางในการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแนวทางพันธกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมีการจัดสรรงบประมาณให้มากขึ้น และกำหนดบุคลากรรับผิดชอบชัดเจนจัดกิจกรรมส่งเสริมทั้งเชิงอนุรักษ์และเชิงประยุกต์ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอเช่น เรื่องการแต่งกายที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

ด้านการพัฒนาบุคลากรแนวทางในการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ตามแนวทางพันธกิจด้านการพัฒนาบุคลากรจัดสรรงบประมาณในการส่งเสริมบุคลากรเพื่อสร้างความมั่นคงในการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงแก่องค์กรเตรียมพร้อมในการปฏิบัติงานของบุคลากรสร้างแรงจูงใจในการทำงานมีการสนับสนุนในการพัฒนาองค์ความรู้ให้มีประสิทธิภาพในการทำงานเพิ่มกระบวนการในการมีส่วนร่วมขององค์กรทำงานเป็นทีมและมีระบบในการบริหารจัดการ

ด้านการบริหารจัดการแนวทางในการพัฒนาการบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยตามแนวทางพันธกิจด้านการบริหารจัดการผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการบริหารจัดการให้ความสำคัญกับบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถศักยภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและให้การสนับสนุนส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานมากขึ้นมีการส่งเสริมหลักนิติธรรม ให้กับบุคลากรในองค์กรและคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพผู้บริหารได้ศึกษากฎหมายในการบริหารองค์กรเป็นอย่างดี

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิต พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิต โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 4.15 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงแสดงว่าพันธกิจด้านการผลิตบัณฑิตนี้หลักสูตรส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้กับบัณฑิตที่เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่สังคม การเข้ามาศึกษาที่บัณฑิตวิทยาลัยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น, สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และการเข้ามาศึกษาที่บัณฑิตวิทยาลัยทำให้ท่านประพฤติตนอยู่ภายในกรอบของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพันธกิจด้านการวิจัยและพัฒนา พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านการวิจัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 3.86 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงแสดงว่าพันธกิจด้านการวิจัยและพัฒนา นี้ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตสามารถนำกระบวนการวิจัยทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคตและสามารถนำความรู้ด้านการวิจัยที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อสร้างผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้กรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพันธกิจด้านการวิจัยและพัฒนา พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

และบริการวิชาการแก่สังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 3.54 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงที่แสดงว่าพันธกิจด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมนี้ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตสามารถนำสื่อนวัตกรรมมาใช้ ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมในการให้บริการแก่ชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมในการจัดประชุมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยได้รับความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมจากการจัดประชุมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัยและบัณฑิตวิทยาลัยสามารถนำสื่อนวัตกรรมมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพันธกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 3.55 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงที่แสดงว่าพันธกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนี้ มีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมให้กับชุมชนและสังคมและหลักสูตรที่บัณฑิตวิทยาลัยจัดการเรียนการสอนส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พันธกิจด้านการพัฒนาบุคลากร พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านการพัฒนาบุคลากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 3.47 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงที่แสดงว่าพันธกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนี้ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิตมีพัฒนาและเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานและจิตอาสาแก่บุคลากรมีความเอื้ออาทรต่อการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพันธกิจด้านการบริหารจัดการ พบว่า ความคิดเห็นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัยเกี่ยวกับพันธกิจด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง 3.41 อยู่ในระดับ มาก จากการวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลจริงที่แสดงว่าพันธกิจด้านการบริหารจัดการนี้ ส่งเสริมและสนับสนุนโครงการกิจกรรมการบริหารจัดการบัณฑิตศึกษาร่วมกับเครือข่ายความร่วมมือในระดับชาติและนานาชาติอย่างต่อเนื่องมีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลผู้บริหารใช้เป็นหลักในการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

6. สรุป

จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย ตามกรอบพันธกิจทั้ง 6 ด้าน และการศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของบัณฑิตวิทยาลัย โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่และนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัย จำนวน 30 รูป/คน ในประเด็น

หลัก ๆ คือยุทธศาสตร์การบริหารการศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย ยึดถือตามเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ทั้งการบริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม และการผลิตบัณฑิต ภายใต้กรอบภารกิจหลักทั้ง 6 ด้าน ของมหาวิทยาลัย ดังนี้ ด้านการผลิตบัณฑิต คือ ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและมีจิตใจที่ตั้งงามเป็นบัณฑิตที่เก่งงานและเก่งคน, ด้านการวิจัย คือ ส่งเสริมการทำวิจัยทั้งนิสิตและคณาจารย์, ด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม คือ จัดการประชุมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ แก่สังคมอย่างต่อเนื่องและด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ จัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แนวทางการการบริหารการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นที่การกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารการศึกษาภายใต้การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมและสร้างความเชื่อถือให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อพัฒนาโครงสร้างของการศึกษาให้มีมาตรฐานโดยการส่งเสริมคนเก่ง คนดี ให้มีความก้าวหน้า เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก.** (ลงวันที่ 19 สิงหาคม 2542).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานกฤษฎีกา, **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544).** กรุงเทพมหานคร : อรรถพลการพิมพ์, 2539.
- ทองดี ศรีตระการ. การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสู่ความเป็นเลิศของการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์** ปี 2562.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(สกศ.). กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานประจำปี 2554 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : **สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา**, 2555.
- พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 114 ตอนที่ 51 ก.** ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2540.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล : <http://www.mcu.ac.th/site/curriculum.php>, (เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2555).
- บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **แผนบริหารความเสี่ยงของส่วนงานบัณฑิตวิทยาลัย** ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 และ 2552.
- เกษม วัฒนชัย. “ธรรมาภิบาล. **บทบาทสำคัญกรมการสถานศึกษา.**” รายงานการปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 เมษายน 2546.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2551.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา, **กระทรวงศึกษาธิการ**, คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท
ผู้เขียน : นางกัญญกัต แมกกี้ และคณะ
ผู้วิจารณ์ : นายไพฑูรย์ อุทัยคาม

1. บทนำ

บทความเรื่อง **ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท** (SEXUAL DIVERSITY AND REALIZATION IN THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE) เป็นบทความวิจัยดุษฎีนิพนธ์ หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2563 (Doctor Degree of Philosophy Program in Buddhism and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, 2020) ผู้วิจัยคือนางกัญญกัต แมกกี้ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีนิติศาสตร์ สาขาการโฆษณา จากมหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น และระดับปริญญาโท สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทความนี้ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ¹ ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563) [เลขมาตรฐานสากล ISSN: 2651-1630 (Print) ISSN: 2672-9040 (Online) TCI ฐาน 1] มีจำนวน 17 หน้า โครงสร้างประกอบด้วยบทคัดย่อไทย-อังกฤษ บทนำ วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย การอภิปรายผล จบลงด้วยบทสรุป/ข้อเสนอแนะและเอกสารอ้างอิง ตามโครงสร้างทั่วไปของบทความวิจัย

ในส่วนบทนำ ผู้วิจัยได้วางกรอบความคิดความหลากหลายทางเพศไว้ครอบคลุม 3 ประเด็นคือ เพศสรีระ (sex) เพศสภาพ (gender) และเพศวิถี (sexuality) โดยชี้ให้เห็นประเด็นข้อโต้แย้งและแนวคิดเรื่องเพศ โดยพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์เป็นกรอบอธิบายตามบรรทัดฐานคู่ขนานกับทฤษฎีไครยร์ซึ่งมองว่า กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ เป็นการผลิตซ้ำกระบวนทัศน์เดิม และต้องการให้เกิดการอธิบายใหม่โดยผูกโยงเข้ากับ ความหลากหลายทางเพศ

---

¹ Kanyapak Magee, **ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท**, Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology, 5 (5), 200–216, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/24128> [9 มีนาคม 2565].

ในบริบทของสังคมไทย กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศ โดยมุ่งประเด็นหลัก 2 ประการคือ 1) การเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคทางเพศและการยอมรับของสังคม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 27 โดยความว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพ และการได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล จะกระทำมิได้ และ 2) พุทธปรัชญา ในฐานะที่อธิบายมนุษย์และภาวะความเป็นมนุษย์ ซึ่งสามารถปฏิบัติจนถึงความหลุดพ้นจากภาวะความเป็นตัวตน โดยกล่าวว่า “พุทธปรัชญานั้น มีเนื้อหาที่อธิบายครอบคลุมทั้งเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี ...”² ตามตัวอย่างบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งผู้วิจัยได้ยกเป็นตัวอย่าง ท่านเหล่านั้น [ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา] สามารถบรรลุธรรม นำไปสู่การก้าวข้ามประเด็นเรื่องเพศได้

จากประเด็นข้อโต้แย้งความหลากหลายทางเพศโดยยึดบรรทัดฐานทางวิทยาศาสตร์ การรื้อถอนทฤษฎีเพศคู่ตรงข้ามไปสู่การอธิบายโดยมองความหลากหลายเป็นเกณฑ์ การกล่าวถึงบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเพื่อสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกัน และการใช้แนวคิดความหลากหลายทางเพศโดยอาศัยความหลุดพ้นจากภาวะความเป็นหญิง-ชายในเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทมาอธิบายในกรอบของสังคมไทย ผู้วิจัยได้สรุปเหตุจูงใจในการทำวิจัย โดยกล่าวถึงประเด็นที่ยังเป็นปัญหาในคณะสงฆ์ไทยกล่าวคือ การไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศ โดยมองว่า ประเด็นดังกล่าวทำให้ พุทธปรัชญาเถรวาท ไม่สามารถก้าวข้ามเรื่องเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีได้ ดังนั้น จึงมีคำถามว่า เพศสรีระ เพศสภาพ และเพศภวีนั้น เป็นอุปสรรคหรือเงื่อนไขต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ และพุทธปรัชญาเถรวาท มีกระบวนการทัศน์เรื่องความหลากหลายทางเพศเป็นอย่างไร

ส่วนที่ 2 ผู้วิจัยได้วางกรอบวัตถุประสงค์การวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัยโดยยึดโยง และสอดคล้องกับคำถามหลักในการวิจัย 2 ประการ โดยการศึกษา ค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิกล่าวคือพระไตรปิฎก และทุติยภูมิ ซึ่งนอกเหนือจากคัมภีร์ชั้นรอง ยังรวมถึงตำราบทความที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศและการบรรลุธรรม

ส่วนที่ 3 อันเป็นส่วนสุดท้ายของบทความ ประกอบด้วยผลการวิจัย การอภิปรายผล และสรุป/ข้อเสนอแนะ จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์เรื่องเพศ ได้ข้อสรุปว่า

กระบวนการทัศน์เรื่องเพศในยุคโบราณถึงยุคกลาง ในยุคเริ่มแรกนั้น สถานภาพทางเพศของผู้หญิงได้รับการยกย่องในฐานะ “แม่ของเด็ก” กลายมาเป็น “แม่ของเฒ่า” และเป็น “แม่ของมวลง

² ภัฏญักดิ์ แมกกี, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 203.

มนุษย์ชาติ” และความเชื่อดังเดิมนั้นเทพเจ้าเป็นผู้หญิง เช่น เทพเจ้าช็อนต ซึ่งมาจากเทพเจ้าเนเซบต์ อันเป็นเทพเจ้าทางตอนเหนือของอียิปต์³

ส่วนเพศวิถีนั้น พบว่า พฤติกรรมแบบรักเพศเดียวกันมีมานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏหลักฐานในภาพวาดตามผนังถ้ำของมนุษย์ยุคหิน ในสมัยกรีก การมีภาวะรักเพศเดียวกันที่เรียกว่า “paiderastia”⁴ หรือความสัมพันธ์ที่มาพร้อมกับบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย ซึ่งผู้ชายที่มีวัยวุฒิสูงกว่าสามารถมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิงหรือผู้ชายวัยเยาว์ได้ หากยังคงแสดงบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย ได้แก่ เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นนักรบและเป็นฝ่ายกระทำขณะมีเพศสัมพันธ์

ในทางศาสนา เป็นที่ชัดเจนว่า สำหรับศาสนาคริสต์ การที่บุคคลมีรสนิยมทางเพศแบบรักเพศนั้นเป็นเรื่องเสื่อมเสีย เป็นการไม่ให้ความศรัทธาในพระเจ้า และต้องถูกลงโทษด้วยการเผาทั้งเป็น พฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นบาป และผิดหลักคำสอนของศาสนาซึ่งยอมรับการมีเพศสัมพันธ์โดยเพศคู่ตรงข้ามเท่านั้น

ส่วนในฝั่งตะวันออก ผู้วิจัยได้กล่าวถึง คัมภีร์พระเวท โดยมีพระพรหมผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่ง รวมถึงกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า วรรณะ โดยมองว่า ระบบวรรณะนั้น มีอิทธิพลต่อการกำหนดสถานภาพทางเพศ เช่น การห้ามแต่งงานข้ามวรรณะ การห้ามสตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สตรีไม่มีสิทธิในมรดกหรือมีสมบัติเป็นของตนเอง เพศสถานะของผู้หญิงจึงเป็นเพศชั้นสองในสังคมอินเดีย

ประเด็นสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือการศึกษาว่า เพศสรีระ เพศสภาพ เพศวิถี เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ และกระบวนการของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร ในบทสรุปส่งท้ายผู้วิจัยกล่าวว่า “หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อบรรลุนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความเปราะบางเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี ... ดังนั้น คฤหัสถ์เพศและสมณเพศล้วนมีศักยภาพทางปัญญาเสมอกัน” และว่า “พระพุทธเจ้าได้ค้นพบว่า มนุษย์นั้น ไม่ได้ถูกกำเนิดขึ้นโดยพรหมหรือเทพใด ๆ การกระทำหรือกรรมต่างหากที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน...” นำไปสู่ข้อสรุปว่า “การอนุญาตให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี เป็นการก้าวข้ามเรื่องเพศสภาพ”⁵ มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้เลิศประเสริฐสูงสุด โดยวิธีการหรือกระบวนการการศึกษาที่ครบไตรสิกขา

2. ประเด็นวิจารณ์

บทความวิจัยนี้ เป็นผลงานวิจัยระดับปริญญาเอก ดุษฎีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์มีจำนวน 279 หน้า อาจมีบริบทอื่น ๆ ที่ไม่สามารถนำมาเขียนในพื้นที่จำนวนจำกัด อย่างไรก็ตาม การวิจารณ์ครั้งนี้

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 204.

⁴ อ้างแล้ว.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

กำหนดขอบเขตเนื้อหาเฉพาะบทความที่ผ่านการตีพิมพ์ในวารสารฯ จำนวน 17 หน้าเท่านั้น ซึ่งผู้วิจารณ์เชื่อว่า บทความวิจัยนี้ได้ผ่านการกลั่นกรองและได้นำผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์อันเป็นสาระสำคัญทั้ง 3 ข้อมาตีพิมพ์และเผยแพร่ไว้อย่างครบถ้วน

1) พุทธศาสนา หรือพุทธปรัชญา

คำว่า ทศนะ ในชื่อเรื่อง “...ในทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท” นั้น พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า ทศนะ [ทัตสะนะ-, ทัต, ทัตสะ-] น. ความเห็น, การเห็น, เครื่องรู้เห็น, สิ่งที่เห็น, การแสดง, ทรรศนะ ก็ใช้.⁶ เมื่อนำคำว่าทศนะ ซึ่งในบทความนี้ควรแปลว่า ความเห็น/แนวคิด⁷ ตามด้วยบุพบท ของ หรือทาง/ตาม ... คำที่ควรนำมาเชื่อมเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ ผู้กระทำหรือผู้แสดงความคิด หรือความเห็นนั้น ควรจะใช้คำว่า พุทธศาสนา มากกว่าใช้คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาท

เหตุผลสนับสนุนประการแรก ในทางความหมายของศัพท์ คำว่าพุทธศาสนา กับพุทธปรัชญา มีนัยต่างกัน “พระพุทธรูปกับพุทธปรัชญาไม่เกิดเดียวกัน นั่นคือคำประศาสน์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ในพระไตรปิฎก เราจึงถือว่าพระไตรปิฎกคือหลักแห่งพุทธศาสนา ส่วนพุทธปรัชญาได้แก่บรรดาคำอธิบายความในพระไตรปิฎกตามแนวผล”⁸ โดยคำจำกัดความดังนี้ ทำให้มองเห็นภาพว่า พระพุทธศาสนา คือสาสนะ หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเมื่อกล่าวถึงในทศนะของพระพุทธศาสนา เราควรจะหมายถึง พระพุทธศาสนากล่าวถึงเรื่องความหลากหลายทางเพศไว้อย่างไรบ้างในพระไตรปิฎก ทั้งนี้เราอาจจะหมายรวมถึงในแง่บุคคล ได้แก่องค์ศาสดา และพุทธบริษัท และในแง่ของคำสอนทั่วไปที่เป็นหลักธรรมและหลักแห่งความประพฤติโดยอาศัยความเชื่อเป็นพื้นฐาน เพื่อหาข้อสรุปว่า ในทศนะของพระพุทธศาสนาอธิบายความหลากหลายทางเพศไว้อย่างไร

ส่วนพุทธปรัชญา (เถรวาท) นั้น เราไม่อาจกล่าวว่า คำประศาสน์ในพระไตรปิฎกเป็นปรัชญา เช่นเดียวกับที่ไม่สามารถกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา (คำสอนของพระพุทธเจ้า) ล้วนเป็นปรัชญา เนื่องจากปรัชญามีใช้หลักความเชื่อลักษณะเดียวกันกับศาสนา แต่เป็นกระบวนการศึกษาหาความรู้ย่อมมีเหตุผล เพื่อตอบคำถามบางคำถามที่อยู่เหนือจากการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ ดังนั้น

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, การค้นหาคำศัพท์ทั่วไป: ทศนะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [17 มีนาคม 2565].

⁷ กัญญภัค แมกกี, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุมรรคในทศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 200.

⁸ อติศักดิ์ ทองบุญ, คู่มืออภิปรัชญา, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533, อ้างใน โสภณ พฤษภาณิช, “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539), หน้า 20.

พุทธปรัชญาเถรวาท จึงควรเป็นคำประศาสน์เพียงบางส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของความจริงสูงสุด ความรู้ และความดี การแสดงทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีจึงเป็น การใช้ศัพท์ปรัชญาไม่ตรงกับขอบข่ายหรือขอบเขตการศึกษา วิธีการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยอาศัยคำสอนแบบศาสนาและเชิงปรัชญาดังกล่าวนี้น สุรพศ ทวีศักดิ์ ได้แสดงทัศนะไว้โดยยงงานของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นตัวอย่าง โดยกล่าวว่า

ในหนังสือคู่มือมนุษยท่านพุทธทาสวิเคราะห์ให้เห็นว่า เราสามารถมองพุทธศาสนาได้หลาย “เหลี่ยม” หรือหลายแง่มุม เช่นพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นปรัชญา (philosophy) คือคำสอนพุทธศาสนาเกี่ยวกับสิ่งที่ทดลองยังไม่ได้ ยังต้องอาศัยการคำนึงคำนวนไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผล แต่ถ้าเห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตา หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองทางวัตถุ หรือแม้เห็นชัดด้วย “ตาใน” คือญาณจักขุ ไม่ใช่ “ตาทิพย์” แต่หมายถึง การเกิดปัญญาเห็นประจักษ์ตามเป็นจริง-ผู้เขียน/สุรพศ ทวีศักดิ์ ก็ตามก็เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ (science) ได้⁹ และได้สรุปตอนท้ายว่า

...แต่ท่านผู้เขียนกลับสรุปในสาระสำคัญว่า “สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นเป็นสัจธรรมและมีเหตุผลสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว เป็นเรื่องที่เราต้องนำมาปฏิบัติให้ได้ ถ้าต้องการบรรลุผลดีตามที่คำสอนนั้นเสนอไว้” ซึ่งเป็นข้อสรุปแบบการชี้นำทางศาสนามากกว่าจะเป็นปรัชญา นี่คือปัญหาในวงการพุทธศาสนาไทย เป็นปัญหาว่าเรากำลังเสนอคำสอนพุทธในฐานะเป็น “ศาสนา” หรือเป็น “ปรัชญา” กันแน่ ซึ่งสุดท้ายก็มักนำไปสู่คำตอบที่ว่าคำสอนพุทธเป็นสัจธรรมที่ถูกต้องและดีที่สุดในที่สุด แต่ทั้งความสับสนและงงๆ ไว้สำหรับผู้พิจารณาความสมเหตุสมผลในวิธีการนำเสนอ¹⁰

ประการต่อมาคือ บทความนี้ ไม่ได้หยิบยกแนวคิดทางพุทธปรัชญา หรือมีเนื้อหาที่นับว่าเป็นพุทธปรัชญามาอธิบายให้เห็นถึงกระบวนการคิดหาเหตุผลตามแบบปรัชญา ข้อความที่ยกมากล่าวในบทความล้วนแต่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะประเด็นเพศสภาพและเพศวิถี แม้จะเชื่อมโยงไปสู่การบรรลุธรรม แต่สิ่งที่พบในงานมีเพียงไตรสิกขา อริยสัจ 4 อริยมรรคมีองค์ 8 และสังโยชน์ 10 ซึ่งเป็นหลักธรรม และวิธีการสำหรับฝึกตนและคุณสมบัติของผู้บรรลุธรรมแต่ละขั้น ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีก็เป็นสิ่งเดียวกัน หรือได้คำตอบเดียวกับคำถามเรื่องเพศสรีระ โดยใช้คีย์เวิร์ด 2 คำคือความเสมอภาคในการบรรลุธรรมและการก้าวข้ามเรื่องเพศของเพศสรีระ เพศสภาพและเพศวิถี

⁹ สุรพศ ทวีศักดิ์, ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

¹⁰ สุรพศ ทวีศักดิ์, ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

ข้อความที่อ้างอิงพุทธปรัชญาเถรวาท เช่น

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีเนื้อหาที่อธิบายครอบคลุมทั้งเพศสรีระ เพศสภาพ และ เพศวิถี ดังปรากฏหลักฐานว่ามีเพศสภาพ ทั้งสมณเพศฝ่ายภิกษุ อาทิ พระสารีบุตรและภิกษุณี (วิ.มหา. 4/64-76/56-62) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) และฝ่ายภิกษุณี อาทิ พระมหาปชาบดี โคตรมีเถรี (วิ.จุ. 7/513-521/206-212) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ส่วนคฤหัสถ์เพศ ฝ่าย อุบาสก อาทิสกุลบุตร (วิ.ม. 4/25-31/24-31) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ฝ่ายอุบาสิกา อาทิ พระเขมาเถรี (ขุ.เถรี. 26/453/402., ขุ.เถรี.อ. 54/453) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536) ที่ บรรลุธรรมขั้นอรหัตผล สามารถก้าวข้ามในประเด็นทั้งเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีได้¹¹

... (เพศสรีระ) พุทธปรัชญาพิจารณาบุคคลโดยไม่จำกัดเพศ ชั้นวรรณะ และเห็นว่า ทุกคนเสมอกัน เท่าเทียมกันโดยธรรมชาติ เพราะทุกคนต้องอยู่ภายใต้หลักไตรลักษณ์และกฎแห่งกรรมด้วยกันทั้งสิ้น (หน้า 208)

คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาท/พุทธปรัชญาในประโยคที่ยกมา เป็นคำสอนที่ปรากฏชัดโดยไม่ จำเป็นต้องพิจารณาด้วยเหตุผล การเปลี่ยนสถานภาพจากฆราวาสชาย-หญิง ไปสู่สมณเพศ ที่ งานวิจัยนำมาเป็นเงื่อนไขที่เรียกว่าเพศสภาพ เป็นเพียงพิธีกรรมหนึ่งทางศาสนาเพื่อการรับเข้าหมู่ คณะ หรือสังฆะ ซึ่งถือปฏิบัติมาเป็นจารีตทางศาสนาแต่เดิม ไม่อาจกล่าวได้ว่าการกระทำดังกล่าว มาจากเหตุผลเพื่อการก้าวข้ามเพศสรีระ เพศสภาพ หรือเพศวิถี หรือกล่าวได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวทำให้บุคคลบรรลุธรรมได้ การบรรลุพระอรหัตต์ของพุทธบริษัททั้ง 4 ที่ยกมานี้ ก็ไม่ได้มีเหตุผลหรือเป็น ผลจากการได้ปรับเปลี่ยนเพศสภาพแต่อย่างใด ตัวอย่างต่อมา การที่ทุกคนเกิดมาต้องแก่ เจ็บ และ ตายไปตามธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่จริงโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ข้อความที่ยกมานี้ เป็นเพียงคำสอน พื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปราศจากการใช้เหตุผลเพื่อหาข้อสรุปในเชิงปรัชญา ผู้วิจารณ์จึงเห็นต่าง ในการใช้คำว่า พุทธปรัชญาเถรวาทในบทความวิจัยนี้

2) ข้อค้นพบใหม่จากการวิจัย

บทความวิจัยนี้ ไม่ได้ให้ข้อค้นพบใหม่ สิ่งที่ได้จากการวิจัย ไม่ทำให้เกิดความรู้ใหม่ นอกเหนือจากที่ปรากฏในคัมภีร์ที่ยกมาอ้างอิง ประเด็นที่น่าจะชวนให้ติดตามมีเพียงประเด็นเดียวคือ เพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถี เป็นอุปสรรคหรือเงื่อนไขต่อการบรรลุธรรมตามทัศนะพุทธปรัชญา อย่างไร

¹¹ กัญญกัศ แมกกี้, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 203.

สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า บทความวิจัยนี้อาจจะตั้งสมมติฐานการวิจัย หรือคำถามวิจัยไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการหาคำตอบ เมื่อผู้วิจัยกล่าวถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวเพศสรีระแล้วสรุปในเบื้องต้นว่า พุทธปรัชญามองความเป็นเพศชายและหญิงเสมอเท่ากัน โดยกฎไตรลักษณ์ แต่เมื่อนำเข้าสู่ปัญหา กลับมองเฉพาะในบริบทสังคมไทย และยกประเด็นการห้ามเพศหญิงบวชหรือเข้าถึงสมณเพศ และเรียกสิ่งนี้ว่าเป็นการเปลี่ยนบทบาททางสังคม (เพศสภาพ) แล้วนำประเด็นนี้ไปเป็นเงื่อนไขการบรรลุลัทธิธรรม สิ่งที่เขาตกทอดไปและควรจะเป็นประเด็นคำถามหลักคือเพศวิถีซึ่งไม่ปรากฏชัดในแง่พฤติกรรมและชวนให้แสวงหาคำตอบมากกว่า 2 เงื่อนไขแรกโดยเฉพาะเงื่อนไขของเพศสภาพที่คณะสงฆ์ไทยไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวช หรือเข้าถึงสมณเพศ ซึ่งหากจะกล่าวว่า การที่คณะสงฆ์ไทย (บริบทสังคมไทยปัจจุบัน) ไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศ (เพศสภาพ-ภิกษุณี) นั้น เป็นการขัดขวางการบรรลุลัทธิธรรมหรือไม่ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเพศสภาพว่าเป็นอุปสรรค หรือเงื่อนไขต่อการบรรลุลัทธิธรรมอย่างไร อันที่จริง คำตอบนี้มีอยู่ชัดเจนแล้วใน มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ¹² การยกปัญหาการไม่อนุญาตให้เพศหญิงเข้าถึงสมณเพศในบริบทสังคมไทย ผูกโยงกับความหลากหลายทางเพศ และการบรรลุลัทธิธรรม จึงเป็นการแสวงหาข้อสรุปบนเงื่อนไขที่ไม่สมเหตุ สมผล

การบรรลุลัทธิธรรมไม่ได้มีเงื่อนไขอยู่บนเพศสรีระ เพศสภาพ หรือเพศวิถี พระพุทธศาสนา กล่าวถึงเพศตามนิมิต 3 ประเภท 1) ปุริสนิมิต 2) อิตถินิมิต และ 3) อุภโตพยัญชนก¹³ คือประเภทที่ปรากฏทั้งปุริสและอิตถินิมิต การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้เข้าถึงเพศสมณโดยพิธีกรรม นั้นด้วยเหตุผลทางสรีระที่ไม่ปรากฏชัดเจนว่าเป็นหญิง หรือชาย ข้อยืนยันประการหนึ่งคือการจำแนกประเภทบัณฑิตว่าที่ห้ามบวชด้วยเหตุผลที่ไม่สามารถประกาศตนว่า เป็นหญิงหรือเป็นชายเท่านั้น ประการที่สอง การเข้าถึงสมณเพศไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ไม่ได้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าเมื่อได้รับเพศสภาพนี้แล้ว จะมีผลกับการบรรลุ หรือไม่บรรลุลัทธิธรรมแต่ประการใด ซึ่งประเด็นนี้ ผู้วิจัยเองก็ได้ยกตัวอย่างพุทธบริษัททั้ง 4 ที่สามารถบรรลุลัทธิธรรมได้ไว้ชัดเจนตั้งแต่ส่วนบทนำ

ข้อสรุปที่เห็นได้ชัดว่า มีความไม่สมเหตุ สมผลอีกประการหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงประเด็น เพศวิถี (Sexuality) กับการบรรลุลัทธิธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท เมื่อผู้เขียนเริ่มบทความด้วยการวิเคราะห์เพศสรีระกับการบรรลุลัทธิธรรมโดยระบุว่าชายและหญิงมีความเสมอภาค และมีศักยภาพในการบรรลุเท่าเทียมกัน โดยอ้างประเด็นการอนุญาตการอุปสมบทเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นเหตุ แต่เมื่อถึงประเด็นเพศวิถี ผู้เขียนกล่าวเพศวิถีโดยผูกโยงกับเพศสภาพ โดยมองว่าการบวชหรือการอุปสมบทเป็นประบวนการเปลี่ยนเพศสภาพจากคฤหัสถ์มาเป็นสมณเพศ และผู้อยู่ในสมณเพศ จะต้องตัดขาดจากโลกวิสัย หนึ่งในนั้นคือ การมีเพศสัมพันธ์ หรือการมีเพศวิถี และ

¹² ฐานายละเอียดใน มหาปชาบดีโคตมีวัตถุ, วิ.จุล. (ไทย) 7/402-403/316.

¹³ ฐานายละเอียดใน อุภโตพยัญชนก, วิ. มหา. (ไทย) 4/116-117/180.

กล่าวถึงทัศนะของพุทธปรัชญาต่อการห้ามบวชบัณฑิต (กะเทย) ซึ่งเมื่อมองประเด็นบัณฑิต (กะเทย) เป็นเพศวิธิตี หรือการมีเพศวิธิตีที่ต้องห้ามบวช นั้นหมายถึงเพศวิธิตี เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมใช้หรือไม่ และในการจำแนกบัณฑิต มีความขัดแย้งกันที่เห็นว่า ผู้วิจัยพบว่า “บัณฑิตถูกห้ามอุปสมบทได้แก่อาลิตบัณฑิตและปักขบัณฑิต (เฉพาะปักขข้างแรม) โอปักกมียบัณฑิตและนปฺงสกบัณฑิต ในบทบัญญัติทางพระวินัยพบว่า ห้ามภิกษุเข้าไปมีความสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม” (หน้า 210) ซึ่งข้อความนี้ ก็ไม่ตรงกับข้อความในปัญทกวัตถุ อรรถกถาติยสมันตปาสาทิกา มหาวรรค ภาคที่ 1¹⁴ การวิเคราะห์เพศวิธิตีต่อการบรรลุธรรม โดยสรุปเพียงว่า “เพศวิธิตีจึงเป็นเพียงเงื่อนไข ข้อพึงละเว้น ข้อห้าม ข้อพึงระวังสำหรับคฤหัสถ์และสมณเพศผู้ถือศีลพรหมจรรย์ที่จะบรรลุในขั้นสูงสุด” จึงไม่มีความชัดเจนเพราะไม่มีเหตุผล หรือเกณฑ์ใดยืนยันได้ว่า เพศวิธิตีเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมหรือไม่ เหตุใดผู้มีเพศวิธิตี จึงไม่สามารถเข้าถึงเพศสภาพแบบสมณเพศได้เงื่อนไขนี้ เป็นเพราะเพศสรีระ หรือเพศวิธิตี ในเมื่อพุทธปรัชญาเถรวาทมองมนุษย์แบบเสมอภาคและเท่าเทียมกันโดยศักยภาพในการบรรลุธรรม

การอนุมานว่า “พุทธปรัชญาเถรวาทได้ก้าวข้ามกระบวนทัศน์ความหลากหลายทางเพศ นับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้หลักอริยสัจ 4 การก้าวข้ามความหลากหลายทางเพศนั้น นำไปสู่ความจริงในระดับปรมาตมสัจจะ” (บทคัดย่อ หน้า 200) และกล่าวสรุปในบทสุดท้ายของบทความว่า “จากการศึกษาพบว่า หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมอันนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความเป็เพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิธิตี” (หน้า 214) “แนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นแนวคิดและมีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากความเป็นเพศนี้ได้ ... การจะเปลี่ยนแปลงหรือฟื้นฟูให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมจึงเท่ากับทำลายความจริงนี้ด้วยเช่นกัน” (หน้า 215) ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้วิจัย ไม่ได้บรรลุผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ เป็นเพียงการอนุมานจากอัตนัย โดยอาศัยกรอบของเพศสรีระมาพยายามอธิบายเพศวิธิตี และเพศสภาพ โดยปราศจากเงื่อนไขสำคัญของเพศสภาพ นั่นคือบทบาททางสังคม และเพศวิธิตี ซึ่งมิใช่เป็นเพียงสรีระ แต่เป็นพฤติกรรมทางเพศที่ถูกมองว่าผิดแผก แตกต่างไปจากพฤติกรรมของคู่ต่างเพศ รวมถึงการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร รูปแบบและกระบวนการวิจัยอาจจะไม่เพียงพอสำหรับประเด็นความหลากหลายทางเพศ จึงทำได้เพียงการอ้างอิงคำภีร์เป็นหลักมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งสุดท้ายแล้วจึงเป็นเพียงการศึกษาในมุมมองทางศาสนา มิใช่แนวคิดทางปรัชญาที่แท้จริง

3) การอ้างอิงและข้อบกพร่องในการพิมพ์

¹⁴ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) 4/125/309-310.

บทความวิจัยนี้ ใช้การอ้างอิงแบบนามปี ผู้วิจัยแสดงการอ้างอิงไว้ในส่วนบทนำเมื่อกล่าวถึงเทศสภาพทั้ง 4 กลุ่ม และข้ามไปแสดงอีกครั้งในส่วนของการอภิปรายผล โดยละเว้นการอ้างอิงในส่วนการศึกษาภาคทฤษฎี เริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงกระบวนการทศน์เรื่องความหลากหลายทางเพศ คำสำคัญเช่น “คัมภีร์พระเวท” “โซโดม” (หน้า 205) การกล่าวถึงเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถีกับการบรรลุลหธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ตัวอย่างศัพท์เฉพาะ และการอธิบายความ เช่น “คำว่า “บรรลุล” หมายถึง “ถึง” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สัจจธรรมความจริง รวมความแล้วหมายถึง การเข้าถึงสัจจธรรม (ความจริง) เป็นการเห็นด้วยการรู้จริง” (หน้า 207) แม้ในการกล่าวถึงคัมภีร์อภิธรรมว่าด้วยการแบ่งรูปเป็น 28 (หน้า 208) การยกข้อความในพระไตรปิฎก ความว่า “ภิกษุเสพเมถุนธรรมกับหญิง 3 จำพวก ...” (หน้า 209) การกล่าวถึงผู้บรรลุลหธรรมในระดับต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เช่น นางชูชุตตรา จิตตคหบดี ยสกุลบุตร และสันตติมหาอำมาตย์ เหล่านี้ กลับไม่ได้แสดงแหล่งข้อมูลที่นำมาอ้างอิงเพื่อให้ผู้ใดศึกษาได้สืบค้นแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

ส่วนข้อบกพร่องในการพิมพ์ ผู้วิจารณ์พบว่า ข้อความหลายแหล่งมีความไม่ชัดเจนในการอธิบายความ การตีความ และการพิมพ์บกพร่อง บางแห่งไม่ถึงกับทำให้ความเสีย แต่เป็นศัพท์เฉพาะที่ไม่ควรให้เกิดข้อผิดพลาด

ตัวอย่างข้อความที่ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน เช่นประโยคว่า

“การรู้เห็นแจ่มแจ้งนั้นเป็นการเห็นด้วยปัญญา หมายถึง ราชบัณฑิตยสถาน การรู้เห็นอริยสัจได้แก่ ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์ การเข้าใจอริยสัจ ชื่อว่าเป็นของจริงของพระอริยะ คือการบรรลุลหธรรมนั่นเอง บุคคลผู้เกิดความเข้าใจอย่างนี้ก็คือ บุคคลบรรลุลหธรรมซึ่งเรียกว่าอริยะ แปลว่าผู้ห่างไกลจากกิเลส เข้าสู่กระแสแห่งความดับโดยสิ้นเชิงด้วยโลกุตตรมรรค คือ พระนิพพาน” (หน้า 207)

“พระอริยะบุคคลระดับพระอรหันต์นี้ นอกจากจะประหารกิเลสได้โดยสิ้น และละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้อย่างเด็ดขาดแล้ว” (หน้า 208) “จากความหมายของเพศวิถี ที่หมายถึง ความพึงพอใจทางเพศ ความรู้สึกทางอารมณ์ทางเพศ เป็นรสนิยมทางเพศทั้งต่อเพศตรงข้ามและเพศเดียวกัน จากความหมายดังกล่าวจึงตรงกับคำว่า “เมถุนธรรม” (หน้า 209) “การบำเพ็ญไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา” (หน้า 207, 211)

ข้อความที่ยกมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของบทความที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า ไม่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน อาจทำให้ผู้อ่านสับสนได้

ส่วนข้อผิดพลาดในการพิมพ์ ตัวอย่างเช่น ...ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท พร้อมทั้งและข้อเสนอแนะได้จากการวิจัย (หน้า 204), ในคัมภีร์คฤเวท (หน้า 205), กล่าวโดยย่อคือ รูปและนาม (รูปและนาม) (หน้า 208), และอุปทธารูป 24 (หน้า 208), การที่พุทธะประชา ... (หน้า 212)

ข้อความและคำศัพท์เฉพาะที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ผู้วิจารณ์มองว่า แม้ไม่ทำให้สาระสำคัญโดยรวมสูญหายไป แต่ทำให้อรรถรสของบทความลดน้อยลงกว่าที่ควรจะเป็น

3. สรุป

บทความวิจัยนี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร TCI ฐาน 1 นั้นย่อมการณ์ได้ระดับหนึ่งว่า มีคุณภาพและผ่านการพิจารณาทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบมาอย่างเป็นระบบ บทความนี้ จึงมีประโยชน์สำหรับผู้ต้องการศึกษามุมมองทางด้านพุทธปรัชญา กับความหลากหลายทางเพศที่ยังเป็นปัญหาในปัจจุบัน

บทความนี้ได้กล่าวถึงสาระสำคัญ 2 ประการคือ พระพุทธศาสนามองมนุษย์โดยความเท่าเทียมกันด้วยศักยภาพทางปัญญา เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การบรรลุธรรม และกระบวนการของพุทธปรัชญาเถรวาท ได้ก้าวข้ามความหลากหลายทางเพศโดยอาศัยหลัก 3 ประการคือ 1) หลักกรรม 2) หลักไตรลักษณ์ 3) หลักปัญญา

หลักการทั้ง 3 ประการนี้ ถือเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในยุคที่ต่างเรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพแก่กระทั่งทางศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้น มีหลักคำสอนที่เข้ากันได้กับยุคสมัย และสามารถยืนหยัด ทำลายต่อการพิสูจน์เสมอ ข้อนี้ นับเป็นคุณูปการต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

กัญญภัค แมกกี. “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”.

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 214.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ราชบัณฑิตยสถาน. การค้นหาคำศัพท์ทั่วไป: ทัศนะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th/> [17 มีนาคม 2565].

สุรพศ ทวีศักดิ์. ปัญหาพุทธแบบศาสนาและพุทธแบบปรัชญา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2017/07/72499> [17 มีนาคม 2565].

- โสภณ พุกษวานิช. “พุทธปรัชญาเถรวาทในพระอภัยมณี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539. หน้า 20.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2533
- Kanyapak Magee. **ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท**. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology. 5 (5). 200–216. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/24128> [9 มีนาคม 2565].

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เวอร์ชัน Thaijo ในระดับไม่เกิน ๒๐% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒ เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ ๑ บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

๑. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า ๒๐%
๒. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
๓. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
๔. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (๑ เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารภาษาศาสตร์ปริทัศน์"

หมายเลขบัญชี "๔๕๙-๐-๖๘๓/๑๐-๐"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ได้ที่ <https://so๐๕.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

๑) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง ๑๐-๑๒ หน้ากระดาษ A๔ (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย ๑ นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง ๑ นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ ๑ และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง ๑ หรือ Table ๑ และ รูป ๑ หรือ Figure ๑ รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

๒) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

๓) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเยื้องมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

๔) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน ๓๐๐ คำตอบทคัดย่อ

๕) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (๓ - ๕ คำ)

๖) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ ๓-๕ ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ ๖ และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก ๐.๕ ช่วงบรรทัด

๗) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

๑) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น

๒) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

๓) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

๔) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

๕) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

๖) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

๗) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (๒) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๘) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงอรรถเท่านั้น การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

๑) บทคัดย่อ (Abstract)

๒) บทนำ (Introduction)

๓) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

๔) สรุป (Conclusion)

๕) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

๖) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงอรรถตามรูปแบบแอมเฟด

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version ๒๐๑๐ หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วย ภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน ๒๐ หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

